तारा बाई का ली न प त्रे · खंड तिसरा

ताराबाई कालीन कागदपत्रे
म - ६४३०/२
डा. गुणे संग्रह

Dr. V. T. GUNE
HOME LIBRARY
PANDHARPUR

शिवाजी विद्यापीठ ऐतिहासिक ग्रंथमाला

ताराबाईकालीन कागदपत्रे

खंड तिसरा

संपादक

आप्पासाहेब पवार

शिवाजी विद्यापीठ ऐतिहासिक ग्रंथमाला : पुष्प तिसरे

Dr. V. T. GUNE
HOME LIBRARY
PANDHARPUR

ताराबाईकालीन कागदपत्रे
खंड तिसरा

संपादक

डॉ. आप्पासाहेब पवार

किंमत ८ रुपये

© शिवाजी विद्यापीठ

प्रथमावृत्ति : १९७२

प्रकाशक : डॉ. उषा इथापे
कुलसचिव, शिवाजी विद्यापीठ

मुद्रक : आ. बा. ठकार
श्रीसिद्धेश्वर प्रिंटिंग प्रेस, कोल्हापूर

अनुक्रमणिका

प्रस्तावना

शिवाजी विद्यापीठाच्या वतीने प्रकाशित होत असलेल्या ऐतिहासिक ग्रंथ-मालेपैकी ताराबाईकालीन कागदपत्रे या साधन ग्रंथाचा हा तिसरा खंड आज प्रकाशित होत आहे. यातील बहुसंख्य कागद 'एलिएनेशन' ऑफिस पुणे आणि कोल्हापूरच्या दप्तरखान्यातील आहेत. गोवे दप्तरातीलहि काही कागद घेतलेले आहेत. आणि इतिहास संग्रहात पूर्वी प्रकाशित झालेले ताराबाई संबंधीचे पाच कागद असून 'मराठ्यांच्या इतिहासाची साधने,' खंड ६ मधील एक आहे.

या खंडात प्रसिद्ध होत असलेल्या कागदपत्रात राजकारणाच्या दृष्टीने दोन महत्वाच्या घटनांचा उल्लेख येतो. त्या म्हणजे शाहूनंतर रामराजाचे राज्यारोहण आणि महाराणी ताराबाई व नानासाहेब पेशवे यांच्यातील संघर्ष. या दोन्ही विषयासंबंधाने आतापर्यंत बरीच माहिती उपलब्ध झालेली आहे. या एकंदर माहितीचा उपयोग करून घेऊन या प्रस्तावनेत या दोन विषयांचा साकल्याने विचार करून विस्तृतपणे लिहावयाचे ठरविले होते. पण कार्यबाहुल्याने ते होऊ शकले नाही. म्हणून प्रस्तुत खंडात प्रसिद्ध होत असलेल्या काही कागदपत्रांच्याच बाबतीत लिहावयाचे योजिले आहे.

रामराजाला गादीवर बसविण्याची कायदेशीर जबाबदारी कोणाची, या प्रश्नाचा सांगोपांग विचार केल्यावर उत्तर देणे क्रमप्राप्त होते की, ती बाळाजी बाजीराव पेशव्याची म्हणून. हे खरे, की शाहूच्या शेवटच्या कालात वारसाच्या प्रश्नावर पुष्कळच खल झाला आणि रामराजाचे नाव सुचविले गेलेहि. या संदर्भात राजवाडे खंड ८ मध्ये प्रसिद्ध झालेले ताराबाईचे पत्र सर्वश्रुत आहे. शाहू महाराज राजारामाला "आणावयाच्या विचारात", होते असे प्रस्तुत खंडाच्या पहिल्या पत्रातच म्हटलेलेहि आहे. हे सर्व खरे असले तरी, प्रत्यक्ष रामराजाला आणावयाची आणि सिंहासनावर बसविण्याची जबाबदारी पेशव्याचीच होती. शाहू महाराजानी मृत्युपूर्वी दोन सनदा करून सर्व सत्ता पेशव्याच्या हाती दिली. या गोष्टीचा उल्लेख करून पेशवे लिहितात, "कैलासवासी महाराज वर्तमान असता आम्हास समीप बोलावून, स्वकीय स्वार्थकाविसी व सलतनतेच्या बंदोबस्ताविसी कित्येक प्रकारे सांगितले. त्यावरून आगाव पंचवीस तीस हजार फौज जमा करून सातारा राहिलो. राजश्रीने परलोकवास करताच तमाम पुरेजात व कारखाने व राजमंदिरी चौक्या

ठेवून बंदोबस्त केला. राजश्रीस संगमी नेऊन यथोचित सार्थक केले. राजश्री राजा-रामसाहेब पानगावी होते, त्यास आणावयाच्या विचारात कैलासवासी महाराज होते. तेंव्हा प्रसंग जाहालियावरी आणावयास फौज पाठविली. छ. २६ मोहरमी (म्हणजे २६ डिसेंबर १७४९ रोजी) आले. तमाम राज्यातील सरदार सरकारकून अरकानी दौलतानी समस्त लहानथोरी तसलिमात बज्या आणिली. श्रीने राज्य-पदारूढ केले. छ. ६ सफरी (म्हणजे ४ जानेवारी १७५० रोजी) सिंहासनारूढ जाहाले. मोठा जलूस जाहला. उमर बेवीस तेवीस वर्षाची तारूण्य राजतेजयुक्त प्राक्तनवान आहेत. तदनुरूप किमपि व्यंग न पडता राज्याचा बंदोबस्त उत्तम रीतीने जाहाला......" (प्रस्तुत खंड क्र. १). शाहूच्या मृत्युनंतर सर्व सरदाराना नानासाहेब पेशव्यानी पाठविलेले हे पत्र आहे. रामराजाचे वर्णन " तारुण्य राज-तेजयुक्त प्राक्तनवान आहेत " असे त्यानी केले आहे. म्हणजे रामराजा त्यांच्या पसंतीस उतरला होता असे दिसते.

रामराजा प्रकरणी ताराबाईवर भलताच दोष लादण्यात आला आहे. त्याचा साग्र विचार येथे करता येणे शक्य नाही. केवळ वादासाठी हे मानिले की, ताराबाईमुळे रामराजाचे नाव पुढे आले तरी, तो जर खरा नव्हता, तर त्याचे राज्यारोहण करण्याचे काहीच कारण नव्हते. कोणाच्या सांगण्यावरून अथवा दबावाने पेशव्यानी ही गोष्ट केली, असे म्हणता येणार नाही. शाहूकडेहि बोट दाखविता येणार नाही. कारण, शाहूने करून दिलेल्या दोन्ही सनदात रामराजाचे नाव आलेले नाही. शाहूची तशी इच्छा असती तर दोन्हीपैकी एकातरी सनदेत रामराजाला गादीवर बसवावे, असे त्याने म्हटले असते. याचा अर्थ, याबाबत निदान शाहूची खात्री झाली नव्हती असाच होतो. असे असताना पेशव्यानी सर्व गोष्टीबाबत स्वतःची खात्री करून घेतल्याशिवाय रामराजाला गादीवर बसविले असल्यास चूक पेशव्याची आहे. पण ज्या अर्थी आपल्या पहिल्याच उद्‌गारात " तारूण्य राजतेजयुक्त प्राक्तनवान " असे रामराजाचे वर्णन पेशवे करतात, त्या अर्थी त्यांची काही का असेना खात्री झालेली असावी. पेशव्याना घाईघाईने सर्व आटोपून घ्यावे लागले असेहि म्हणता येणार नाही. एका थोर राज्याच्या भवितव्याचा हा प्रश्न होता, आणि तो नीट रीतीने सोडविणे अगत्याचे होते. एवंच रामराजाला गादीवर बसविण्याची जबाबदारी नानासाहेब पेशव्यांची. पुढे खरी वस्तुस्थिती उघड झाल्यावर नानासाहेबानी कानावर हात ठेवलेला दिसतो. तारीख २९ जुलै, १७५२ रोजी लिहिलेल्या पत्रात ते म्हणतात: " जे काराग्रही आहेत ते पूर्ण लटके. आमक बाप, आमकी आई आहेत, गाव आमका यैसा पूर्ण पत्ता लावावा तो जग-विख्यात व्हावा. मग हा अर्थ ताराबाई करोत अथवा सौ।। संपन्न जिजाबाई करोत. हा अर्थ जगविख्यात जाहलिया मग आम्हास तिळमात्र अभिमान नाही. " (प्रस्तुत

खंड, क्र. ८५). पेशव्यानी हा कांगावा करून उपयोग काय ? या गोष्टीची काळजी जी घ्यावयाची ती त्यानी प्रारंभीच घ्यावयास पाहिजे होती. जर ती त्यानी घेतली नसेल तर दोष त्यांचा आहे; ताराबाईचा अथवा जिजाबाईचा नाही. पेशव्यानी हे सर्व संतापाने लिहिलेले असले तरी, त्याच्या बुडाशी असलेला हेतु त्यानीच सुस्पष्ट केला आहे. नानासाहेब पुढे म्हणतात : " आम्हास लोकानी बेमान मात्र न म्हणावे. आम्ही भोसल्याचे वंशाचे चाकर, तेच नाहीसे जाहल्यावरी आम्हास दोष नाही. " म्हणजे भोसल्यांची सत्ता राहिली नाही; सर्व सत्ता पेशव्यांची झाली असे का नानासाहेबाना म्हणावयाचे आहे, असे त्यांचे म्हणणे संभवनीय वाटते. सर्व सत्ता आपल्या हाती यावी ही नानासाहेबाचीच नव्हे, तर बाजीराव आणि चिमाजी अप्पाचीहि इच्छा होती अशी विश्वसनीय नोंद सापडते. याच खंडातील पत्र क्र. १ चा लेखक अमृत शंकर दिनकरराव नानासाहेब पेशव्याना लिहितो : " पूर्वी श्रीमंत कैलासवासी रावसाहेब (म्हणजे बाजीराव) व श्रीमंत आपासाहेब (म्हणजे चिमाजी आप्पा) वर्तमान असता, सेवकासमक्ष चर्चा केली, की राज्यातील सेना व खावंदाचे चितवाती असते तरी, एकवेळ प्रजापाळण करून दाखवितो. त्या उभयतांचे मनोभिष्ट पूर्वपुण्ये स्वामीच्या पदरी आले. " म्हणजे वाडवडिलांपासून आलेली महत्वाकांक्षा पुरी करण्याचे भाग्य बाळाजी बाजीरावाला लाभले आणि सर्व सत्ता त्यानी बळकावली, असेच म्हणावयाचे ना ?

" आम्ही भोसल्याचे वंशाचे चाकर तेच नाहीसे जाहाल्यावरी आम्हास दोष नाही, " असे जे नानासाहेब म्हणाले, ते चुकीचे आहे. भोसल्याचा वंश नाहीसा होतो कसा ? शाहू नंतर " वंश " जतन करण्याची जबाबदारी नानासाहेबाची. ती जर योग्यरीतीने त्यानी पुरी केली नाही, तर सर्वस्वी दोष त्यांचा. " आम्हास दोष नाही, " असा पुकारा करून उपयोग काय ?

ताराबाई–पेशवे संघर्षाची माहिती देणारे मुख्यत्वेकरून चार कागद या खंडात छापलेले आहेत (क्र. १६, २८, ८१ आणि १२३). यातील पहिल्याच म्हणजे क्र. १६ च्या पत्रात ताराबाईचा कणखरपणा दिसून येतो. पेशव्यानी ताराबाईना लिहिले होते की " साहेबी सेवकावर कृपा करून सर्व राज्यभाराचा एखतियार दिल्हा. सेवकाने दीड वर्षे जी जी कार्ये केली ती आज्ञेनेच केली. " याला ताराबाईनी सणसणीत उत्तर दिले. त्या म्हणतात, " तुम्ही एकनिष्ठ सेवक. आज्ञेने वर्तला. त्याचे प्रमाण इतके जे या समयी तुम्ही फौजसुद्धा येऊन परिघ घातला आहे, तो उठवून तुम्ही स्वस्थळास जावे. तदनंतर जे बोलणे असेल ते सांगोन हर कोणी आपले तर्फेने पाठवून द्यावा. त्यासी जाबसाल करावे तो केला जाईल. "

क्र. २८, ८१ आणि १२३ हे कागद ताराबाई आणि नानासाहेब या दोघामधील वाटाघाटी, करारमदार या संबंधाचे आहेत. त्यापैकी क्र. २८ त मूळ मांडणाचे स्वरूप उघड झालेले आहे. ताराबाईचे म्हणणे होते की, पेशव्यानी पूर्वी नव्हती ती सत्ता बळकावली, ती त्यानी सोडली पाहिजे. या कागदातील कलम १० अत्यंत महत्वाचे आहे. त्यात प्रथम ताराबाईचे म्हणणे काय ते दिले असून नंतर पेशव्यांचे उत्तर दिलेले आहे.

ताराबाई :– "हुजुरचे कारभारात पेशजी चिरंजीवाचे कारकीर्दीस (म्हणजे शाहूचे काळात) तुमचे विद्यमाने जो काम कारभार होत होता त्याप्रमाणे तुमचे हाती घेतला जाईल व हुजूरून जो काम कारभार होत होता, त्याज प्रमाणे हुजूर होणे तो होईल. त्यामध्ये तुम्ही चित्त घालू नये."

पेशवा :– "थोरले महाराजानी कैलासवास केलियावर साहेबी सर्वा सेवकापेक्षा सेवकावरच कृपा विशेष करून सर्व यख्तयार दिल्हा. इमान प्रमाण दिल्हे. आता जी मर्जी असेल ते प्रमाण दुराग्रह नाही."

ताराबाईनी नानासाहेबाना "सर्व यख्तयार" काय करून दिल्हा, कोणते "इमान प्रमाण" करून दिले ठाऊक नाही. ताराबाईनी वचन मोडले असे नानासाहेबाना म्हणावयाचे दिसते. ताराबाईनी कोणते वचन दिल्हे माहित नाही. परंतु वादासाठी ताराबाईनी दिलेले वचन मोडले असे मानले, तरी सर्व सत्ताधारी नानासाहेबाना ताराबाईचे वचन का घ्यावे लागले ? ताराबाईना कांही सत्ता स्थान होते का ? तिचे काही म्हणणे होते का ? असेल तर पेशव्यानी ते ऐकले का ? त्यांच्याकडून "इमान प्रमाण" नानासाहेबानी का घेतले ? शाहूने दिलेल्या सनदाद्वारे पूर्ण "यख्तयारी" लाभल्यावर ताराबाईकडून यख्तयारी कशासाठी घेतली ? या आणि अशा प्रश्नांचा विचार साकल्याने करावा लागेल. तूर्तास नानासाहेब पेशव्यानी ताराबाईस जे उत्तर पाठविले तेवढेच पाहावयाचे आहे. पेशव्यानी माघार घेतली म्हणून म्हणा अथवा भांडण मिटविण्यासाठी म्हणा, त्यानी उत्तर पाठविले की "आता जी मर्जी असेल ते प्रमाण. दुराग्रह नाही."

क्र. ८१ च्या कागदावरून कळून येते की, खरा प्रश्न निष्ठेचा होता. ताराबाईनी नानासाहेबास स्पष्टच बजावले की, "तुमचे येकनिष्टतेस योग्य ते करणे."

क्र. १२३ चा कागद अतिशय महत्वाचा आहे. यात रामराजाचाहि संबंध आला आहे. पहिल्या कलमातच ही गोष्ट स्पष्ट होते. पेशव्यांचे म्हणणे होते की " जो देव वडिलानी करून दिल्हा त्याची पुजा आम्ही करू लागलो. " पेशव्याचे हे म्हणणे वरपांगीपणाचे तर होतेच, शिवाय पूर्ण चुकीचे होते. देव स्वत: पेशव्यानी केला, रामराजाला त्यानी स्वत: गादीवर बसविले. याची चर्चा वर केलीच आहे. मात्र ताराबाईनी जे उत्तर दिले ते मूले प्रहार करणारे आहे. पहिल्याच दिवशी रामराजा खरा नसल्याची गोष्ट स्पष्ट केली होती, असे ताराबाईचे म्हणणे आहे.

त्या म्हणतात :– " प्रथम दिवशीच श्री——कोटेश्वरी साहेबाची स्वारी न्हेली. तेव्हा श्रीच्या देवालयात पुराणीक व गोपाळराव यादव व गोविंद खंडेराव व बापूजी खंडेराव चिटनवीस या चतुवर्गास साहेबी तत्क्षणीक आज्ञा केली की ही वस्तु खरी नाही. वंशास दाग लागतो. तेंव्हा मुरडोन चौघानी अर्ज केला की आता समय नाही. म्हणावयाचा नव्हे, घात होतो. या प्रमाणे साहेबाचे बुद्धीस भ्रंश करून तो समय या प्रमाणे संपादिला. साहेबाचे मानसी की ते क्षणीच तुम्हास समक्ष बोलावून हे आज्ञा करावी. तो मध्यस्त प्रकार कारभारी याचे चिती की समक्षता होऊ न द्यावी······प्रायश्चित आरंभिले तेव्हा साहेबी आज्ञा निरोपिली की पूर्ता शोध होऊ द्या. मग हा विधी करणे. हेही कोणाच्या चित्तास न ये. तोहि विध केला. त्यानंतर मुंजीबंधन व शरीर समंघाच्या निकडी होऊ लागल्या. ते सययी आज्ञा करीतच गेलो की त्वरा कार्याची नाही······ गोत्पत आरंभिले. तेंव्हा साहेबी व रामाऊ भोसली याणी एक प्रहर तट केला की हे काय करता ? ते वेळेस मराठे याणी तरी विचार करावा तर त्यास ताकीद तुमची. सर्वानी भिडेस्तव कईम केली······ तुमच्या पक्षी अभिमान पूर्ण असता मराठे निषेध खोटे यैसे म्हणू सकतात की काय ? तुम्हीच याचा विवेक चितात आणून भोसल्याच्या वरदी राज्यास व वंशास दाग न लागे यैस करावे हे तुम्हा मंत्रियास उचित आहे····· भोसल्याच्या वंशास दाग नसावा······ दुराग्रहावरी द्रिष्टि किमपि न देणे.······ "

अगदी प्रथमपासून रामराजाच्या खरेपणाबद्दल ताराबाईनी संशय घेतला, असे त्या स्वत: म्हणतात. असे असता बखरींचा आधार घेऊन ताराबाईवर वाटेल

ते आरोप करणाऱ्याना काय म्हणावे ? ताराबाई तेवढ्या खोट्या, बाकी सर्व खरे, इतकेच त्याना म्हणावयाचे आहे ना ?

ताराबाई बरोबरची ही पेशव्याची नरमाईची भाषा, करवीरकराशी त्यानी जो करार करून दिला त्यात दिसून येत नाही. क्र. १३६ येथे हा करार दिला आहे आणि त्याची तारीख जानेवारी–फेब्रुवारी १७५९ आहे. कराराच्या पहिल्याच कलमात राजमंडळाची मागणी होती की " वारणे ऐलेकडे राजमंडळाचा तालुका जो आहे तो साहेबाकडे निर्वेध असावा. " याला उत्तर देताना पेशवे म्हणाले नाहीत की, तो निर्वेध राहील. ते म्हणाले की, " सुदामत चालत आल्याप्रमाणे चालऊ. " त्याचा अर्थ काय करावयाचा तो ज्यानी त्यानी करावा ! !

पंतप्रधानाचा दरारा केवढा वाढला होता याची दोन उदाहरणे प्रस्तुत खंडात प्रसिद्ध होत असलेल्या दोन कागदावरून पहावयास मिळतात. क्र. १४४ हा पंतप्रधानाना यशवंतराव घाटगे कागलकर यानी लिहून दिलेला करीना आहे. कागलकरानी पेशव्याना करीना का लिहून द्यावा, समजत नाही. तसेच क्र. १४५ मध्ये पेशव्यानी राणोजी घोरपडे कापशीकर याना दरडावलेले दिसते. खरे पाहाता पेशव्याचा कापशीकराशी संबंध काय ? याचा अर्थ एकच दिसतो की, पेशवे बलीष्ठ झाल्यावर त्यानी आपली हुकमत चोहोकडे गाजविण्यास सुरवात केली, मग त्यांचा प्रत्यक्ष अधिकार असो वा नसो.

ताराबाई–पेशवे कलहाच्या काळात ताराबाईनी पेशव्याच्या विरूद्ध उठाव करण्याचा प्रयत्न केला. त्या पैकी एका प्रयत्नाचा उल्लेख येथे करणे चुकीचे होणार नाही. कारण, त्याबद्दलची माहिती फारशी उपलब्ध नाही. प्रस्तुत खंडातील क्र. १२२ चे पत्र गोव्याच्या गव्हर्नरानी ताराबाईना लिहिलेले आहे. सदर पत्रात ते म्हणतात :–

" आपले पत्र मिळून फार आनंद झाला.... आमच्याकडून आपणाला दोन हजार बंदूका हव्या आहेत आणि त्या आम्ही इस्माईलखान याच्या मार्फत आपणाकडे पाठवाव्या अशी आपली इच्छा असल्याचे कळले.....आपली मागणी मान्य असल्यामुळे आम्ही आश्वासन देतो की, ती आम्ही तत्परतेने पूर्ण करू...."

हे पत्र ता. २५ एप्रिल १७५८ चे आहे. पत्रातील इस्माईलखान पोर्तुगीजाकडे नोकरीस असलेला एक मुसलमान होता. ताराबाईनी त्याला लिहिलेल्या पत्राचे पोर्तुगीज भाषांतर गोवे दप्तरामध्ये आहे. त्या पत्रावरून ताराबाईनी विठोजीराव

पाटोळे यास गोव्यास पाठवून त्याच्यामार्फत काही गुप्त मसलत केल्याचे कळते. डॉ. पिसुर्लेकर म्हणतात की Livro das Mocoes च्या जुन्या सूचीत (Vol 2° पृ. ९०) ताराबाईनी पेशव्याविरूद्ध सहाय्य मागितल्याचा उल्लेख आहे. (पोर्तुगीज–मराठे संबंध पृ. ३१). गोव्याचा व्हाईसरॉय मार्केज द ताव्होरा याच्या चरित्रकाराने म्हटले आहे की " सलाबतजंगच्या पेशव्या विरूद्धच्या कारस्थानात महाराणी ताराबाई यांचे अंग होते. कारण, नाना त्याना वाईट वागणूक देई " (पोर्तुगीज–मराठे संबंध पृ. २३६). सदर व्हाईसरॉय मार्केज द ताव्होरा यांच्या पत्नीने पोर्तुगालमधील आपल्या मुलांस लिहिलेल्या पत्रात ताराबाईचे वर्णन "अत्यंत बुद्धिमान, स्वाभिमानी स्त्री" (Mulher sumamente espirituosa) असे केले आहे. (पोर्तुगीज–मराठे संबंध पृ. ३०).

सातारा आणि कोल्हापूर यांच्यामध्ये अधुन मधुन ज्या चकमकी उडत होत्या, त्यांचा उल्लेख आता प्रसिद्ध होत असलेल्या काही कागदातून आढळतो (क्र. ४६, ४८, ४९, ५१, ५३, ५७). यांतून फार मोठे प्रसंग काही निर्माण झालेले दिसत नाहीत. पण एकदा साताऱ्चे जासूद कोल्हापूरास गेले तेव्हा त्याना दरवाज्याच्या आत घेतलेच नाही. क्र. ४६ चे पत्र सुभानजी नाईक याने ताराबाईना लिहिलेले आहे. त्यात तो म्हणतो: " साहेबी करवीरवासी यासी पत्र दिले. त्यास ते पत्र देऊन जासूद करविरास रवाना केले. ते जासूद त्यानी दरवाजेचे आत येऊ दिले नाहीत. दाहा बारा रोज जासूद त्यानी बाहीर ठेविले······"

ताराबाईनी जिजाबाईना ता. ३ जून १७५८ रोजी लिहिलेले पत्र राजकारणी तसेच महत्वाचे आहे. मागे सांगितले आहेच की, ताराबाईनी पेशवे याना रामराजाबद्दल प्रथम पासून संशय असल्याचे स्पष्ट केले होते. आता जिजाबाईना लिहिताना तीच गोष्ट त्यानी सांगितली आहे. त्या म्हणतात– " साहेबाचा वंश असता तोतया करून डाग लाऊन घ्यावा हे प्रथम दिवसापासून साहेब म्हणतात, त्याप्रमाणे तुम्हास आज्ञा करीत असता धैर्य न होय········· हा विषय क्षत्रिय कुलावतंस आहेत त्यास उचित नसे······वंशानुरूप कर्तूत्व घडोन न आले······" ताराबाईचे म्हणणे दिसते की, कोल्हापूरच्या संभाजीनी आणि त्यांची राणी जिजाबाई (वाडा चवथा) या दोघांनी धैर्य धरून या रामराजा प्रकरणामध्ये उडी घ्यावयास पाहिजे होती. ताराबाई म्हणतात की, त्यानी याबाबत त्याना कळवायचे ते कळविले होते, पण त्याना धैर्य झाले नाही. (" तुम्हास आज्ञा करीत असता धैर्य न होय "). क्षत्रिय कुळाला आणि भोसल्याच्या वंशाला हे शोभण्यासारखे झाले नाही, असा दोष ताराबाईनी त्याना दिला आहे.

नानासाहेब पेशव्यानी इंग्रजाशी हातमिळवणी करून तुळाजी आंगऱ्याला बुडविले. तुळाजीने स्वसंरक्षणासाठी गोवेकर पोर्तुगीजाशी एक करार केला. त्या संबंधीचे तीन कागद या खंडात आले आहेत (क्र. ९९, १००, १०१). शेवटचा म्हणजे क्र. १०१ चा कागद हा त्या दोघात झालेला करार आहे. या करारान्वये पोर्तुगीजानी पाचशे सैनिकांची कुमक आंगऱ्याकडे पाठवावयाची होती आणि ठरल्या प्रमाणे तुळाजीने रक्कम द्यावयाची होती. तुळाजीचा पाडाव झाल्यावर नानासाहेब पेशव्यानी पोर्तुगिजांमागे ससेमिरा लावला की, पोर्तुगीजानी आंगऱ्याकडून घेतलेला पैसा पेशव्यांना द्यावा. ता. २२ जानेवारी १७५७ (क्र. १११) चा कागद हा पोर्तुगालच्या राजाला लिहिलेले पत्र आहे. त्यात खालील मजकूर आहे :–

" आंगरे आता नानाच्या (म्हणजे नानासाहेब पेशवे यांच्या) ताब्यात असल्याने त्यांच्या मालकीचे जे काय होते, त्याच्यावर तो आपला हक्क सांगत आहे. आपणाला माहीत आहेच की, आंगऱ्याच्या मदतीला आम्ही ' ग्रिये ' येथे सैन्य पाठविले होते. या प्रसंगी आंगऱ्याकडून आम्हाला चार लक्ष अश्रफी मिळाल्या, असा नानाचा दावा असून ही रक्कम आम्ही आपणास परत करावी अशी मागणी त्याने आमच्याकडे केली आहे······आंगऱ्याकडून मिळालेली रक्कम चार लक्ष अश्रफीची असली तरी, खजिन्यामध्ये फक्त साडेतीन लक्ष अश्रफी जमा झाल्याचा हिशोब मिळतो. "

प्रस्तुत खंडात लढाईची वर्णने फारशी उपलब्ध नाहीत. मात्र एका लढाईतील जखमा झालेल्यांचे वर्णन आलेले आहे. ते बहारीचे आहे. बत्तीस शिराळ्यावर झालेल्या एका लढाईत काय काय झाले त्याचे वर्णन क्र. ५७ च्या पत्रात दिले आहे ते असे :–

" इकडील वर्तमान तरी मंगळवारी त्रितीये प्रहरी सिराले गुमट येथे हाला जाहाला. आम्हास निराळी यक बाजू दिली. तेव्हा चालोन घेतले. ह्याती नेऊन मावकुसास लाविला······· निंबाजी भोसला ठार जाला केरोजी नाईक प्यादा चाकरास गोळी मांडीवर लागली. चिमाजी शामजी यास थानावर गोळी लागली. तिघे तेथेच पडले. फार मार झाला. मुर्दे निघेनात यैसे जाले. तेव्हा लाहाने व खंडनाक याणी जोरावारीने चिमाजीस घेऊन आलो (?). चिमाजीची गोळी पाठीवर कापूनं काढली. जिवंत आहेत. निंबाजी भोसला व केरोजी नाईक जागाच राहिले. हात्तीच्या माहात्तास हातावर गोळी लागली निशानबारदार यास गालावर माला लागला व हात्तीस तीन चार माले लागले व तरवारीच्या जखमा व

गोलीच्या जखमा यैशा दहाबारा जखमा लागल्या. संताजी व महारप्यादे तीघे यासी गोलीच्या जखमा लागल्या. नामाजी नाईक यास घोंडा लागला व सिग्यास तीर लागला. लक्ष्मण रूद्र याच्या मुंडाशास गोली लागली. मुंडाशियाचे टुकडे जाले. वरकड लोकास घोंडा गुंडा बहुत लागला. चार घटका मार सोसून कुसासी लागले सारे लष्करानी तमासा पाहिला. ते काही पत्री लिहिता पुरवत नाही......... "

पत्रलेखकाने घडल्या गोष्टीचे वर्णन हुबेहुब केलेले आहे. त्यातील कांहीच्याकडे लक्ष वेधले पाहिजे. आयुधामध्ये बंदुका, भाले, तरवारी महत्वाच्या असल्या तरी दगड, धोंडे, तीर यांचा वापर होत होता. सैन्यात महारप्यादे होते. चिमाजीला पाठीवर लागलेली गोळी कापून काढली आणि चिमाजी जिवंत राहिला असे म्हटले आहे. (रणांगणावर सुद्धा थोडी बहुत शस्त्रक्रिया होत असे, तर) गंमत म्हणजे गोळी लागून मुंडाशाचे तुकडे झाले असेहि सांगितले आहे.

या लढाया करणारे लोक कोण असत ? ते काही कवायत शिकलेले, कायमच्या नोकरीतले शिपाई नसत. बहुदा ज्या वेळी कारण पडेल, त्यावेळी गोळा केलेली ही माणसे असत असे दिसते. या विषयावर प्रकाश पाडणारा प्रस्तुत खंडात एक अतिशय मजेशीर कागद आला आहे. तो क्र. १३९ चा असून तो एक निवाडा आहे. या निवाड्याची थोडक्यात हकीकत अशी :—जोत्याजी बिन सटवोजी सकपाळ पाटील मौजे बाबवडे प।। मिरज हा स्वतः इतर वीस जणाबरोबर रोजमऱ्याच्या बोलीवर सैनिकी कामासाठी रघोजी बिन रुद्राजी नलवडे पाटील मौजे काला कसबा वाघवे प।। पन्हाळा याजकडे नोकरीस राहिला. या "सैन्याची" भरती आंगऱ्याच्या वतीने लढण्यासाठी विजयदुर्गावर जाण्यासाठी होती आणि आंगरे व सावंत यांच्या झुंजात त्याला भाग घ्यावा लागला. पुढे नालबंदी आणि पाडाव केलेल्या घोड्यांवरून सकपाळ आणि नलवडे यांच्यात तंटा निर्माण झाला. त्याचा निवाडा गोतगंगेने ता. ६ ऑगष्ट १७५९ रोजी श्री देव दुघेस्वर क।। दुघगाव प।। हुकेरी येथे केला. निवाड्याची एकंदर पद्धत पाहिल्यास ती अत्यंत चोखंदळ होती असेच म्हणावे लागेल. जिज्ञासूनी सर्व निवाडा वाचून पाहिला पाहिजे. भांडणाचे मूळ नालबंदीच्या पैशात आणि लढाईत पाडाव केलेल्या घोड्यात होते. सकपाळाचे म्हणणे की, रोजमरा मिळाला नाही; लोकानी पोटास नाही म्हणून गवगवा केला; त्यामुळे सावकाराचे कर्ज काढावे लागले; लढाईत लोकांची हत्यारे गेली (५ फिरगे, ५ बंदुखा, २ ढाला, १ सिंग एकूण १३ नग) ती लोकाना द्यावी लागली; बुरजावर तरवार मारली तेव्हा लोकास जखमा झाल्या, खराबी बहुत झाली; त्याची "बकसिसी" मिळाली पाहिजे; बुरजात घोडा पाडाव केला तो आंगऱ्याकडून बक्षीस मिळविला तो काही नलवडे याला घेता येणार नाही; लढाईत मुलगा

सावंतानी धरून नेला. तो परत मिळविण्यास खर्च आला; इत्यादी. रघोजी नलवडे याचे म्हणणे की, तूर्त एक महिन्याची नालबंदी संकपाळाच्या पदरात घातली; आंग्रे व सावंसात 'झुंज' झाले, त्यावेळी संकपाळानी एका घोडीचा पाडाव केला. त्या घोडी करता आंग्ऱ्यानी आपणास अटक केली. हे ऐकोन संकपाळ "घोडी सुद्धा पळोन गेला." ती घोडी मिळाली पाहिजे, इत्यादी. पंचायतीने कागदपत्र साक्षीदार सर्व तपासून अतिशय काटेकोर निर्णय दिला. रोजमऱ्याचा हिशोब करून संकपाळाला १८३ रुपये द्यावे लागणार असे ठरविले. पण घोडा नलवडे याचा ठरवला आणि त्याची किंमत रु. २०० धरली. त्यामुळे या एकंदर व्यवहारात संकपाळाने नलवडे याला रु. १७ परत केले पाहिजेत असे ठरले. पैशाचा आणि घोड्याचा प्रश्न बाजूस सारला तरी सैन्यभरती कशी होत होती, करार मदार कसे होत, त्यातून अडचणी कोणकोणत्या येत, त्यांचा न्यायनिवाडा कसकसा होत असे, इत्यादी गोष्टी या कागदावरून दिसून येतात. अतिशय बारकाईने अभ्यास करण्यासारखा हा कागद आहे.

जसे सैनिकांचे तंटे पंचायतीकडे येत असत तसे घरचे तंटेहि येत असे दिसते. क्र. ११७ च्या कागदात सरनाईकीच्या भावाभावातील वतनाचा कज्या सोडविल्याची हकीकत दिलेली आहे. "पंचाइताने राजनामे करीने लेहून घेऊन साक्ष मोज पास कोट मा।रच्या सड्या नेल्या आणि मनसुबीची झाड पिछाडी करून सरनाईक याची भावाबंदाची समजाविसी केली." असा मजकूर या निवाडपत्रात आहे.

प्रस्तुत सारख्या ग्रंथात वतनासंबंधीचे बरेच कागद राहाणार: त्यांच्यापैकी कांहींचा उल्लेख उद्‌बोधक होईल असे वाटते. शिवाजी महाराजानी सर्व सामान्य वतने अमानत केली ही गोष्ट स्पष्ट असता कांही लोकाचे म्हणणे वेगळे दिसते. परंतु या खंडात क्र. ८९ चा जो कागद प्रसिद्ध होत आहे, त्यात शिवाजी महाराजानी या बाबत काय केले ते अगदी स्पष्टपणे सांगीतले आहे. ही एक सनद आहे आणि तिचा आशय गुळवणी ज्योतिशी यांचे इनाम चालविण्याबाबतचा आहे. गुळवणी महाशय म्हणतात: "आपणास इदलशाही कारकीर्दीस गावगना जमीन ठिकाणे इनाम चालत होती. तेणेकरून आपला योगक्षेम चालत होता. त्यावरी हा देश राजश्री थोरले कैलासवासी स्वामीस (म्हणजे शककर्ते शिवाजी महाराजांस) कबज जाला. त्याणी वतनदाराच्या इनामती दूर करून वतनदार यास जे पावणे ते दिवाणातून पावावे याची मोईन करून दिली······त्याप्रमाणे तांदुळ पावत होते······ या उपर तांत्र या प्रांते आला. देशात धामधम जाली. देश उद्वस जाला. याकरिता धर्मादायातून द्यावयाचे केले होते ते चालेनासे जाले······"

निर्वंशीक म्हणून मानले गेलेले वतन कोणास दिल्यास पूर्वीच्या वतनदाराचा वंशज कोणी पुढे आला तर, जो खर्च झाला असेल तो "व्याजासुद्धा" आदा करून वतन परत मिळविण्याची पद्धत होती असे दिसते. शिवाजी बिन कालोजी जाधव यास पिसवी गावच्या चौगुलकीचे वतन "वतनास कोणी नाही" म्हणून दिले. परंतु हे वतन करून देणाऱ्या सनदेत स्पष्ट म्हटले आहे की, "पुढे मागे या वतनास कोणी निर्माण झाला तर मौजे मजकुरच्या वतनदाराच्या साक्षीने मनसुबीमुळे खरा जाहालेया हुजुर शेरणी देईल आणि तुझ्या पैकियाचा व व्याजसुद्धा भाग वारून देईल अणी वतन अनभविल" (क्र. ८).

परचक्र आले असता पळून जाणाऱ्यांची वतने का चालवावीत हे मात्र कळत नाही. क्र. ३३ ची सनद खोताना दिलेले इनामपत्र आहे: खोत म्हणतात "आपले आजे महादाजी कृष्ण हे किले रायगडी थोरले महाराज राजश्री——कैलासवासी सिवाजी महाराज सिव्हासनारूढ जाहाले ते समई किले मजकुरी त्यास दप्तरदारीचा धंदा होता. त्याउपरी हुजूर सेवा करीत असता पुढे महाराज राजश्री——कैलासवासी संभाजीराजे माहाराज याचे कारकीर्दीस संगमेश्वरचे मुकामी मौजे मजकूर हा गाव इनाम करून देवून सनदा देविल्या. नंतर गावचा उपभोग करावा त्यास मोगलाई-होऊन आपले पिते कृष्णाजी महादेव हे देशांतरास पळूण प्र।। सुभा दाभोळ येथे गले······" असे असूनही त्यांच्या वारसाना कोल्हापूरच्या संभाजीनी सनद करून दिली, हे योग्य वाटत नाही.

वतनाची खरेदी विक्री होत होती (क्र. १०७). उदाजी चव्हाणानी १०,००० रुपये, घोडी २ (किंमत रुपये दोन हजार), मोत्याच्या माळा दोन उंच वगैरे जवाहीर देऊन सत्तावीस गावे विकत घेतली. (क्र. ९४).

कोल्हापूरच्या जिजाबाईनी एका खोतीच्या उत्पन्नाची सनद दिली (क्र. १२८). खोतीची गरज काय हे सांगताना सनदेत म्हटले आहे की, "खोती वतन करून दिलह्याने वाडीत जाऊन रयत मेळवून घरे खोपटे बांधोन वसाहत करून जमीनीची जरा बाजरा लावणी करील......" याचप्रमाणे "नवी पेठ करून बाजार" भर-विल्याबद्दल संभाजीनी महाजनकीचे वतन करून दिले आहे (क्र. १३५).

क्र. १५१ चा कागद वतनासंबंधीचा असला तरी विलक्षण आहे. चंदनगोंडा पटेल याच्या विनंती वरून त्याला आबदागिरी दिली गेली. पण आबदागिरी चाल-वायला भोई लागतात. चंदनगोंडा पटेल याला आबदागिरीसाठी भोई ठेवता यावेत म्हणून त्याला जमीनहि इनाम दिली !

वतनाबाबत बोलताना हे सांगितले पाहिजे की, खालच्या जातीतील लोकानाक सुद्धा मानाची वतने करून दिली जात. एका धनगराला " गाउडकीचे " वतन दिलेल्याचा उल्लेख आहे (क्र. ११२).

वतनदारांची जबाबदारी कोणती असे याची आठवण क्र. १६२ च्या कागदा-वरून होते. अनाजी साठम याला राघोबाने लिहिलेले हे पत्र आहे. मोहिमेवर अद्यापी का आला नाही असे म्हणत राघोवा लिहितो : " खासा स्वारी मोगलावर दरमजल चालली...... असे असोन तुम्ही घरीच राहिला, येत नाही....... तीन हजार रुपयाचा गाव तुम्हाकडे आहे. चाकरीच्या समयी हुजुर येत नाही हे उत्तम की काय ? "

काही सामाजिक गोष्टींचाहि उल्लेख या कागदपत्रातून मिळतो. जैनाची वरात बाजारातून मिरवत जाऊ शकते किवा नाही असा प्रश्न निर्माण झाला होता, असे दिसते. आणि त्याबाबत खुद्द ताराबाईनीच चवकशी केलेली आहे (क्र. ८०). परंतु निवाडा काय झाला याचा उल्लेख नाही. गावात चोरी झाली की, काही लोकांवरच वहीम येई असे दिसते. बाळोजी करांडा खिदमतगार याच्या घरात चोरी झाली आणि त्याच्या बायकोच्या अंगावरील दागिने आणि काही वस्तु चोरानी नेल्या. हे कळल्यावर पंतप्रधानानी संबंधीत व्यक्तीना हुकुम सोडला की " आवती भवतीच्या गावातील बेरड व मांग जमा करून घरी चोरी जाली आहे त्याचे ठिकाण लावून देणे " (क्र. ११०).

त्याकाळी वाहातूक करणे सोपे नव्हते असे दिसते. क्र. ५५ च्या कागदात म्हटले आहे की, " माले, काठ्या, पालखीची दांडी येथे नीट करून ठेविले आहे. भोयांबरोबर पाठवावी. परंतु मार्गाचा निर्गम न पडे या करिता ठेविली. मागाहून मार्गाचे सुधामत पाहोन दांडी व पाळखींची तबकडी रवाना करतो. " वास्तविक पालखीची दांडी वगैरे कांही इतक्या मोलाच्या अथवा जोखमीच्या वस्तु नव्हेत की त्या पाठविण्यासाठी रस्त्याची अडचण यावी. पण अशा वस्तुसुद्धा पाठविण्यासारखी अनेकदा स्थिति नव्हती असे दिसते.

ताराबाईनी स्वत: निवाडा दिलेला एक घरगुती तंटा क्र. ७० मध्ये वर्णिलेला आहे, तो असा : " श्रीमंत माहाराज मातुश्री आईसाहेब (म्हणजे ताराबाई) याणी सेख सुलतान यासी आज्ञा केली यैसीजे. फती हुजूरची बटीक इणे तुमचे . सोय-रीकीची मध्यस्ती केली. त्याबद्दल तुम्हास देणे लागले. ते देणे पेसजी तुम्ही वारून फारकती घेतली. यैसे असोन फती म।। तुम्हावर तुफाने घेती. हे हकीकत हुजूर मनास आणिली साक्षी रूजु मोझे फारकती पाहाता रूबरू हकीकत मनास आणिता

तुम्हाकडे काही कश्या राहिला नाही. अेकून हिसेबी तुम्हाकडून फती मजकूर इजला रु. ८ आठ देविले आणि तुम्हासी व फतीसी अर्थाअर्थी समध नाही येसे केले आणि हे आज्ञापत्र तुम्हास दिल्हे असे. फिरोन तुम्हास कजीया करील तर पारपत्य केले जाईल. तुम्ही आपल्या घरी सुखरूप राहणे. तिजपासी कागदपत्र आसीले तरी रद्द असेत."

कोल्हापूरच्या जिजाबाईचे काही कागदपत्र या खंडात आले आहेत. त्या पैकी क्र. १२१ हा अत्यंत महत्वाचा आहे. कारण, त्यावर जिजाबाईचा शिक्का आहे. तो शिक्का असा :—

शंभु राजस्य भार्यायां जिजादेव्यां धरातले ।
बालेंदुरिव वर्धिष्णु मुद्रा भद्रा विराजते ।।

"बालेंदुरिव वर्धिष्णु" अशी महत्वाकांक्षी मुद्रा जिजाबाईनी संभाजी जिवंत असतानाच वापरावयास सुरवात केली होती. त्या सनदापत्रे देत होत्या. (पहा क्र. १२१, १५४). इतरही राज्यकारभाराच्या गोष्टी पहात होत्या. ताराबाई सारखीच जिजाबाईही एक कर्तबगार राणी होऊन गेली.

शाहूच्या मृत्युनंतर सुद्धा "शाहू पट्टी" म्हणून बरीच रक्कम गोळा केली जात होती असे दिसते (क्र. ७१, ७२).

एकनाथ स्वामीची कन्या गंगाबाई, हिचे पुत्र मुक्तेश्वर गोसावी यांची समाधी तेरवाड पा।। रायबाग येथे आहे. त्यांचे पणतु मुक्तेश्वर गोसावी बिन आकाणा गोसावी याना इनाम होते. त्यांचा वृद्धापकाल झाला म्हणून त्यानी आपली कन्या बकुबाई हिचा पुत्र निरंजन यांच्या नावे इनाम करून मागीतले. कोल्हापूरच्या संभाजीनी ते करून दिले (क्र. १३७).

ताराबाई ब्याऐंशी वर्षाच्या म्हातारी होऊन वारल्या अशी शकावलीत नोंद आहे. शेवटपर्यंत त्यांचा कार्यभाग चाललेला आणि शेवटपर्यंत सर्व गोष्टीकडे त्यांचे लक्ष होते, असे या खंडात प्रसिद्ध होत असलेल्या काही कागदांवरून दिसते. आग्नोजी साळोख्याला आसरा दिल्याबद्दल नारायण व्यंकटेश घोरपडे याना त्या ताकीद करतात (क्र. ७५), स्वरूपजी महाडीक याचेकडे सरकारचे कर्ज आहे म्हणून त्याला त्याच्या गावचा वसूल देऊ नका, असे गावच्या मोकदमाला बजावतात (क्र. ७६); "जकातीचा आमल सुधामतप्रमाणे कमाविसदार याजकडे सुरळीत देणे" अशी ताकीद देतात (क्र. ७८).

केळीची बाग करण्यासाठी " केळीचे खुट २००० दोन हजार सोनगावच्या बागेत पोचते करणे " असे नागठाणे ता।। उंबरजच्या हवालदाराला कळवितात (क्र. ८२). सचिवांच्याकडे हुजुरच्या हत्तीची व्यवस्था होती. सचिवांच्या अडचणी-मुळे हत्तीची व्यवस्था नीट होईना असे कळल्यावर, " तुम्हास सर्व गोष्टींची वोढी पडली, हे साहेबास विदित आहे. थोडकेच दिवसा वोढही दूर होईल. चितात दुसरा आर्थ न आणिता हातीचा चरिता व लोकाचा रोजमरा नेमणुकाप्रमाणे चालो देणे. फिरोन बोभाटा येऊ न देणे. " अशी सचिवास ताकीद करतात (क्र. ८३). सरकारी कुरणात गडबड करणाऱ्या गावच्या मोकदमाना " खिलाराकडील कुरण सुदामत प्रमाणे खिलाराकडे चालवणे " असे बजावतात (क्र. ८४). ब्याऐंशी वर्षाच्या ताराबाई " राजकीय वर्तमान हिंदुस्थानचे व मोगलाकडील वगैरे विचारीत असतात " असे जानेवारी १७६१ च्या पत्रांत म्हटलेले आहे (क्र. १५६). मृत्युपूर्वी सातच दिवस ताराबाईनी ता. ३ डिसेंबर १७६१ रोजी एक सनद करून दिली (क्र. १६३). ताराबाई ही एक लोकोत्तर व्यक्ति होती, यात शंका नाही. त्यांचा स्वतंत्र बाणा शेवटपर्यंत कायम राहिला.

जुन्या कागदपत्रातून आढळणारे काही वाक्प्रयोग लक्षात येणारे असतात. प्रस्तुत खंडातीलहि काही वाक्प्रयोग लक्षात ठेवण्या जोगे आहेत. " आम्ही मराठे पोटचे देऊ, परंतु पाटचे देणार नाही " (क्र. २५); " रोज उठोन पोटाचा गर्गशा " (क्र. १४); " नवरा येईल तो मुहुर्त " (क्र. ३४); " तूर्त मौज मुद्रेने कौतुक पहाणे " (क्र. ६०); " पोटापानिया मुळे बेदिल " (क्र. ६९); " तुमचे एकनिष्ठतेस योग्य ते करणे " (क्र. ८१); " मुखमुद्रेने संतोष दाखवीत जाणे " (क्र. ६०); " ज्याणी विष दिले त्याचे हस्ते उतारा घेणे " (क्र. ८५); " ज्यात कीर्ती संपादन होय ते गोष्ट करणे " (क्र. १२४); वंशानुरूप कर्तृत्व घडोन न आले " (क्र. १२५); " कोल्हयानी सिव्हाचे घरास यावे. होणार गोष्टीस उपाये काय ? " (क्र. १२).

मागच्या दोन खंडाप्रमाणे प्रस्तुत खंडातून पोर्तुगीज साधने प्रकाशित होत आहेत. ही अस्सल साधने गोवा पुराभिलेख संग्राहालयातून मिळाली. या कामी आम्हाला, गोवा पुराभिलेख संग्रहालयाचे विद्वान संचालक डॉ. टी. व्ही. गुणे व त्यांचे सहकारी श्री. गजाननराव घांटकर यानी जे सहकार्य दिले, त्याबद्दल आम्ही त्यांचे आभारी आहोत. त्याचप्रमाणे मुंबई विद्यापीठाच्या पणजी, गोवा येथील पदव्युतर विभागाचे संचालक प्रा. डी. बी. वाघ व या विभागातील पोर्तुगीज व फ्रेंच डिपार्टमेंटचे प्रमुख प्रा. कंटक त्याचप्रमाणे तेथील ग्रंथालयाचे प्रमुख प्रा. खांडेकर व त्यांचे सहकारी श्री. घुर्ये या सर्वांचेही आम्ही आभारी आहोत.

विद्यापीठाच्या संशोधन विभागातील श्री. स. शं. देसाई आणि श्री. मा. दे. खणे यानी खंडाच्या मुद्रणाच्या कामी खूपच परिश्रम घेतले आणि सूची तयार केली. त्याबद्दल त्याना धन्यवाद. श्रीसिद्धेश्वर प्रि. प्रेस, कोल्हापूरचे संचालक श्री. आ. बा. ठकार आणि त्यांचे बंधु यांचे विद्यापीठाच्या ग्रंथ प्रकाशनाच्या कामी प्रथमपासून बहुमोल सहकार्य लाभत आले आहे, त्यानाही धन्यवाद.

शिवाजी विद्यापीठ
तारीख, १५ ऑगस्ट १९७२

आप्पासाहेब पवार

PREFACE

This is the third volume in the series of Tarabai Papers that are being published by the Shivaji University. Most of the papers included in this Volume come from the the Peshwa Daftar, Alienation Office, Poona and the Records of the former Kolhapur State. Only a few papers are reprinted from some earlier publications. Among the documents published here, there are a few which relate to Ramraja's accession to the throne after Shahu's death in December 1749, and the so-called struggle for power between Tarabai and Peshwa Balaji Bajirao alias Nanasahib. The differences that arose between these two personages are specifically referred to in documents No. 16, 28, 81 and 123. Although the Peshwa was able to patch up in the end his differences with the Queen-Grandmother, he does not appear to have emerged from the contest absolutely unscathed. The Marathi introduction to this volume shows how Tarabai maintained a superior tone in her dealings with the Peshwa. She exercised her authority (whatever that may have been) right to the end of her life. She died at the ripe old age of eightytwo and we find in this volume a grant issued by her on December 3, 1761, that is, only a week before her death (163).

Letter No. 57 gives graphic details of an action fought between to armies and we learn that in addition to swords, spears and guns, bows and arrows as well as stones were used by the fighters. Letter No. 139 is of unusual interest. It shows how soldiers were recruited by private parties, how contracts were entered into by the men that were taken into service, and how disputes were resolved when one or the other party was charged with violation of the terms of the contract. Letter No. 89 mentions categorically that whenever Shivaji, the founder of the Maratha Kingdom

conquerred a territory, he discontinued the *Watans* (grants) existing in that area. Some scholars are taking a contrary view and the point needs to be studied in greater detail. Papers at Serial Nos. 99, 100 and 101 relate to the treaty that Tulaji Angre made with the Portuguese Viceroy of Goa, when he was attacked by the joint forces of the Peshwa and the English. No. 101 gives the details of the terms of the treaty.

In the first two volumes of *Tarabai Papers* 630 papers were published. In the present valume 163 papers are brought out. It is hoped that these 793 papers published in these three volumes would be of some interest and use to the student of Maratha history.

A. G. Pawar

SUMMARY

1 : 8-5-1750

Nanasaheb Peshwa conveyed to his Sardars the news of the death of king Shahu. One of his Sardars, Amritrao Shankar Dinkarrao in his reply while expressing his sorrow at the death of the king and praising his virtues, feels satisfied at the concentration of power in the hands of Nanasaheb. He observes that his father Bajirao had dreamt of this position.

2 : 19-5-1750

The writer of the letter says that according to Tarabai she had agreed to deliver the fort (Singhgad) to the Peshwa on condition that he would pay all her establishment expenditure.

3 : 4-1-1751

As Damaji Gaikwad was ravaging the province of Khandesh, the Peshwa had sent his army in pursuit of him. Ramchandra Mahadev, one of his sardars writes to Haripant Nevalkar, another Sardar of the Peshwa, asking him to write threatening letters to Damaji Gaikwad, so that he may stop creating trouble in the area. He requests Haripant to proceed to Khandesh without delay.

4 : 14-1-1751

Mahipatrao Kavde and Hari Damodar. two Sardars of the Peshawa, were on the pursuit of Damaji Gaikwad in

Khandesh. Ramchandra Mahadev in his letter to the Peshwa says that Damaji is avoiding engagements with them.

5 : 15-1-1751

Manaji Nikam, informs Nanasaheb Peshwa of the havoc caused by the Mogal subhedar of Barhanpur in Jainabad Paragana. Narsinpant the Maratha kamavisdar of the place was captured and kept in captivity. He adds that without reinforcements the place cannot be defended.

6 : 19-1-1751

This letter is written by Manaji Nikam to Sadashivrao Bhau. He says that he along with Mahipatrao Kavde, Hari Damodar and Ramchandra Mahadev was on the trail of Damaji Gaikwad, but the latter went away from Thalner. The writer of the letter urges that without strong reinforcements, the place cannot be saved.

7 : 20-1-1751

A news letter from Khandesh written by Ramchandra Mahadeo to Nanasaheb Peshwa. He reviews the activities of Damaji Gaikwad and adds that Damaji was moving swiftly from one place to another. Though Mahipatrao Kavade, Hari Damodar and the writer himself were on his track, they were unable to predict his future movements. Ramchandra Mahadev also describes the plight of the affected villages and the difficulties of revenue collections.

8 : 22-1-1751

Sambhaji II granted the *Chougulaki Watan* of the village Pishavi to Shivaji Jadhav Patil, on condition that if an heir of the earlier *watandar* claimed it in future, the same

should be transferred to him, if all the expences incured by Jadhav were paid to him with interest.

9 : 3-2-1751

The letter refers to the outbreak of trouble at Satara. The writer says that Trimbakrao Mama was not there and that Govindrao Moreshwar had asked the writer to ask for money, ammunition and reinforcements.

10 : 23-2-1751

In this paper Harbaji Ram says that he has received a letter from Nanasaheb, giving some account of the engagement with Damaji Gaikwad, in which four or five sardars and twelve hundred men will killed. According to him, Azam Kuli Khan had received an imperial farman and a letter from Nawab Gaziuddin Khan.

11 : 5-3-1751

This is a letter of Trimbak Vishwanath to Nanasaheb Peshwa and Sadashivrao Bhau. He gives an account of the skirmishes that took place between the Peshwa's army and that of Damji Gaikwad. The letter is torn in several places and cannot be clearly deciphered.

12 : 8-3-1751

Trimbak Vishwanath Pethe informs Nanasaheb Peshwa and Sadashivrao Bhau that Damaji Gaikwad has made a common cause with Senapati Dabhade and was marching towards Satara and Poona with an army of fifteen thousand men. He compares the march of Gaikwad with that of a fox towards the den of the lion. Nevertheless he advises the Peshwa to remove all the jewellary and valuables to Sinhagad.

13 :

26-3-1751

This is a letter written by Shesho Narayan from Kolhapur to Sadashivrao Bhau. He says that the queen Jijabai is entirely in favour of the Peshwa and would carry out everything that she has promised in the personal interview.

14 :

3-4-1751

In this letter Kanhoji Mohite requests Tarabai to provide for the expenses of the men under him. He assures her that both the Pratinidhi and Yamaji Shivadev are loyal to her.

15 :

29-4-1751

Trimbak Vishwanath informs Nanasaheb Peshwa and Sadashivrao Bhau that he has sent to them five maunds of fine rice. Two bullocks loaded with the rice were alreedy on the way. He also wants to know what transpired in the meeting of the Peshwa and Gaikwad.

16 :

3-5-1751

This is a reply of Tarabai to Nanasaheb Peshwa's letter. Nanasaheb had said in his letter that whatever he had done during the period of a year and a half as Peshwa was as ordered by Tarabai herself. Tarabai in her reply taunts him. "Yes indeed she said, you are a loyal servant, working under our orders. The proof of this is that you have at present besieged us with an army! Better raise the seige and remove yourself to your own place."

17 :

10-5-1751

Nanasaheb Peshwa writes to Yamaji Rudra, asking him to help Udaji Chavan Himat Bahadur with men and material.

18 : 11-5-1751

Nanasaheb Peshwa and Sadashivrao Bhau had ordered Trimbak Vishwanath at Satara, to confine Damaji Gaikwad in the home of Malharrao Holkar. Trimbak Vishwanath, in reply informs them that Damaji Gaikwad was kept in Avaji Kavde's home with a heavy guard; he adds that Senapati Dabhade would be kept in Naik's house. He assures the Peshwa that he has firm grip on the affairs of Khandesh, too.

19 : 21-6-1751

Visaji Narayan, the Peshwa's envoy at the court of Kolhapur informs the Peshwa that, as queen Jijabai's visit to Poona was postponed under his instructions, she was doubting the Peshwa's sincerity. The writer suggests that a meeting between the Peshwa and the queen should not be delayed long. The misunderstanding that had arisen may be cleared away.

20 : 30-6-1751

Trimbak Sadashiv Purandare seeks clarification from Nanasaheb Peshwa and Sadashivrao Bhau about the payment of money for the army of Chimnaji Bapuji, a sardar of the Peshwa. He adds that he had already paid rupees ten thousand to Chimnaji Bapuji.

21 : 2-7-1751

This is a news-letter written by one Bhaskar Rao, probably a Portuguese agent in Poona, to the secretary to the Portuguese Government at Goa. Among other things he mentions that the territory "on this side" of the Krishna river was made over to Sadashivrao Bhau by King Sambhaji; that Nanasaheb Peshwa and Sadashivrao Bhau went on a military expedition in Aurangabad, Barhanpur, Bhaganagar etc. to establish order and make a "decent collection of tributes" from there, as both Nizam-ul-mulk Asafja and Nasarjang

had passed away; that tension between the Peshwa and Tarabai grew worse with the result that the Peshwa had to return hurridly from his sourthern campaign; that a battle was fought between the followers of Tarabai and the Peshwa, in which the former were defeated and Dabhade and Damaji Gaikwad taken prisoner and kept in the fort of Purandar. The news writer adds that the Peshwa made about two crore of rupees in the southern campaign; that he met Murarrao Ghorpade, and that after the Dasara holidays he would see King Sambhaji and go on an expendition in the Sonda area.

22 : 9-7-1751

Trimbak Sadashiv Purandare apprises the Peshwa and Sadashivrao Bhau of the complaint made by Ramaraja against them. Ramaraja was telling people that the Peshwa had robbed him of his horses, elephants, jewellery and even household utensils. Since this had become the talk of the town Trimbak Sadashiv advised the Peshwa to return to Ramaraja whatever may have been taken from him.

23 : 11-7-1751

This is a list of the persons who participated as witnesses in the trial of Ahirrao, Ramaraja's imposter. Ahirrao was proclaimed as an imposter and was banished beyond the river Bhima. Among the dignitaries were the Panditrao (the Minister for justice), the representatives of Pant-Amatya, Pant Pratinidhi and the Peshwa. Among other names are those of the Court Poet Govindrao, Nawab Inayat Ali, and the head-peons Kusalsing and Sawaikhan.

24 : 11-7-1751

The writer of the letter, probably Trimbak Sadashiv Purandare, informs the Peshwa that the army leaders at Satara are planning a surprise attack on the palace; that

Tarabai, Babaji Jadhav and Ramaraja are holding consultations " day and night " and that according to the prevailing rumour, Ramaraja is to be released after Babaji Jadhav meets the army leaders and discusses the matter with Tarabai.

25 : 15-10 1751

The fort of Nandagiri had been besieged by the Peshwa's army. Negotiations were goinng on between the besieged and the besiegers about the surrender of the fort. The writer of this letter informs Peshwa that due to the instigations of Mudhoji Naik Nimbalkar, the garrison of the fort is defying the besiegers. Mudhoji is reported to have said : " We Marathas will sacrifice our children defending a cause to which we have pledged our support. But we will not betray those whom we support."

26 : 1-11-1751

Tarabai orders the Peshwa to compel Narayanrao Ghorpade of Ichalkaranji not to interfere with the Deshmukhi *watan* of Miraj, as the same belonged to the Brahmins and Jains, who were its original proprietors. Narayanrao Ghorpade was levying taxes by force of arms. The proprietors of the Deshmukhi *Watan* sought the assistance of Tarabai and that is why she intervened.

27 : 1751

The writer of the letter from Satara informs the Peshwa that the aides of Tarabai and Ramaraja had been to him with a message from their masters. In reply, he told them that Tarabai and Ramaraja should come down from the fort and stay in the palace. If they do this the Peshwa would come from Poona the next day to visit them.

28 : A. D. 1751

This is a very important document giving details of the terms which Tarabai proposed and the Peshwa accepted. The paper gives some idea of the causes of the domestic war between the indomitable Queen Grand mother and the ambitious Peshwa. The document is worth studing in great details. One important term proposed by Tarabai and the reply given by Nanasaheb were as follows :-

Tarabai's proposal :-

" In government, whatever duties were assigned to you during the reign of Shahu would alone be assigned to you and whatever duties were executed by the royal Court, would be carried out by the Court in future. You should not take interest in the latter."

Peshwa's reply :-

" When King Shahu died, your Majesty showed me more fovours than to other servants and gave me all the powers. You also pledged your word. Whatever you now wish, I accept. I shall not insist "

29 : A. D. 1751 ?

In this letter Udaji Chavan informs the Peshwa that the Nizam was seeking his alliance, but he is not thinking in that direction. He desires to be friendly with the Peshwa. Udaji Chavan highly eulogizes the virtues and achievent of the Peshwa.

30 : A. D. 1751 ?

Mahadaji Gadadhar writes to Nanasahib Peshwa requesting him to settle his affairs. He says that the grants he had recieved from King Shahu are not yieding any benefit as the district officers have disrupted the arrangements. As a result, Mahadaji Gadadhar was heavily in debts.

31 : 6-2-1752

Ranoji Ghorpade Senapati's grant of the village Arjuni to mother Yesubai.

32 : 21-2-1752

Rambhaji Khandoji Chavan went to holy places, with the remains of Rajasbai the mother of king Sambhaji of Kolhapur. The king, therefore, granted him five bighas of land for this service

33 : 26-5-1752

Sambhaji II renews the grant of village Chorwan to Dhondo Krishna and his brothers. Mahadaji Krishna, the grand father of the petitioners was appointed State Record Keeper at the time of the Great Shivaji's Coronation. Sambhaji granted him the village Chorwan, but due to the Mogal invasion of the area, the grant was not actually enjoyed.

34 : 28-5-1752

Bhikaji Shirke, the Havaldar of fort Varugad appears to have sought Tarabai's assistance in celebrating a marriage. Tarabai tells him that thc marriage season was over. "When the bridegroom was free", she adds, "the marriage was celebrated."

35 : 19-6-1752

Tarabai orders the village officers of Nagav to pay the revenue of the place to Bhagwantrao Amatya,, as the village belonged to her and its administration was handed to Bhagwantrao Amatya.

36 : 27-6-1752

Tarabai had reprimanded Shivaji Salokhe for his punitive action in Atapadi, district Manadesh. In reply he says that the people of Manadesh had not paid their dues for two years past. That is why he was compelled to take action against them. He adds that the sheep that were carried away by his men could not be traced. But he gave 130 sheep from his own flock to the shepherds that had lost them, just to obey Tarabai's orders in that respect.

37 : 1-7-1752

Sambhaji II renews the grant of the *Potadari watan* of Panhala to Abaji and Nagoji Sonar. Due to Political troubles, the watan was not actually held. That is why it was regranted.

38 : 2-7-1752

There was a litigation regarding priesthood rights between Ramaji Devale and Balaji Bhagawant Manchbahat on one hand and Balakrishna Bhat and Bapubhat Walvekar on the other. Sambhaji II referred the litigation to the Panchayat for award. The Panchayat decided in favour of Manchabhat. Sabhaji II accepted the decision and issued the necessary orders.

39 : 9-7-1752

Sambhaji II grants the '*Jyotishi Watan*' of the Village Nannde to Madobhat Gulawani. This watan formerly belonged to one Rambhat Pait. As he died without male issue and as his widow had no right to adopt the son of her daughter, the watan was laying vacant. The King gave the *watan* to

Madobhat but insisted that if the widow returned to her place, she should be given maintenance grant out of the watan so long as she lived.

40 : 18-7-1752

Laxmibai Mohite in a letter to Tarabai relates how after she took leave of her and started on her journey her party was attacked by Ratnakar Vitthal assisted by two hundred foot and two hundred horsemen. Fortunately Kanhoji Mohite came down from the fort to her rescue and repelled the attack. 50 men of the enemy were killed and another 100 drowned.

41 : 26-7-1752

The *Magdumaki Watan* of the vlllage Borivade was lay vacant. Sambhaji II granted it to Rakhamaji, a peasant from the same village at his request.

42 : 11-8-1752

The writer of the letter reports to Tarabai, that due to the harassment of Sultanji Ghatage in the villages of Nimbalak, Chikhalgotan, Borgaon and Morale, the inhabitants of these places had fled. He says that he had enlisted some armed men for the defence of the villages, but he has no money to pay them. He requests Tarabai to provide him with funds. He adds that Udaji Chavan, Haripant and Thorat are planning to start hostilities against him.

43 : 22-8-1752

Tarabai had ordered Nanasaheb Peshwa to restore the forfeited watan of Amritrao Khopade. In reply Nanasaheb urges that Tarabai should order Pant Sachiv to settle the

dispute between Amritrao and Balaji Khopade. He adds that it would be proper to take action only after the settlement of the dispute was effected.

44 : 23-8-1752 ?

Nanasaheb Peshwa in a letter to Tarabai from Pedgaon, reports that he had a meeting with Malharao, Janoji, Jashwant Nimbalker and Nasirjang; that Gaziuddin Khan had crossed the Narmada river; and that Malharao Holkar and Jayappa Shinde had also crossed the river. He requests Tarabai to write to all the sardars asking them to join the Peshwa (and help him).

45 : 1-9-1752

Tarabai had asked Gopalrao Pandhare Sharif-anmulook, to come to the Court. In reply he requests Tarabai to issue in his favour royal order regarding the 52 *mahals* or give him one lakh *hons* with which he would equip himself with an army and come to the Court.

46 : 20-9-1752

Subhanji Suryavanshi informs Tarabai that, the couriers that were sent to Kolhapur with her letters were not allowed to enter the palace for ten-twelve days Atlast when the news of the defeat of Sidoji Thorat at Ashta came, the couriers were given the replies with which they have returned.

47 : 28-9-1752

Burhanji Mohite relates to Tarabai the mischievous activities of Yeshvantrao Mohite in Khatao region. Among other things he was forceibly collecting taxes and seizing horses belonging to the Patils of the villages if the levy was not paid.

48 : 28-9-1752

Shivaji Salokhe the agent of Tarabai describes how lawlessness had erupted in the province after the death of King Shahu. He says that he managed somehow to maintain control with the help of an army. But the situation is going out of hands as he has no money to pay the men. The fort and the villages belong to Tarabai. She should, therefore, provide for the expenses.

49 : 30-10-1752

The writer of this letter most probably Shivaji Salokhe (see ante No. 48) describes in detail, the skirmish which took place between him and Kanhoji Mohite. He says that Kanhoji Mohite threw the gauntlet and he had to accept it. He requests Tarabai to provide for the families of the men that were killed in the action.

50 : 30-10-1752

There was a piece of land which was originally brought by a Brahmin family. Royal orders relating to the land were issued by successive kings. Tulaji Angre created disturbances in respect of the land. Tarabai issued, therefore, an order confirming the original start.

51 : 22-11-1752

Parwatibai Bhosale reports to Tarabai about the invasion by the army of Kolhapur in Sirala district. The Kolhapur army even burnt a village. It was accompanied by Ghatage of Kagal, Amuritrao Pratinidhi, Chikodikar and Ranoji Ghorpade Senapati. Parwatibai expects more troubles from the invaders and seeks advice from Tarabai.

52 : 25-11-1752

Tarabai orders Bhivaji Kasurde to mediate in the dispute between Govind Shroff and Malhar Jagannath in respect of the mare which belonged to the former and was hired by the latter, but had died. Tarabai says that if the mediation failed, the case should be sent to her.

53 : 5-12-1752

Tarabai had blamed Babaji Thorat for creating trouble with Kolhapur, accusing him that it was he who had violated the boudaries. Babaji Thorat in reply denies these charges and says that it was the army of Kolhapur that first crossed the Warna boundary. He further adds that the Kolhapur army is massing for another attack.

54 : 5-12-1752

Balaji Bajirao Peshwa asks for news from Dinakar Mahadeo about the activities of Babaji Naik and Pratinidhi. The Peshwa informs him, that the Nizam had made peace with him.

55 : 25-12 1752.

A letter from Krishnarao Bhagwant Amatya to his father Bhagwantrao Amatya mentions among other things that a peace treaty was concluded between the Peshwa and the Nizam, that Raghunathrao was being sent to the South with an army, and that the Peshwa was proceeding to Poona for the marriage of his son. Many sundry things of interest are also referred to in this letter.

56 : 1752 A. D.

Tarabai congratulates the Peshwa upon his victory over the armies of Salabat Jung. "You have brought," she

says, " victory to the King.... your forefathers have served this kingdom.... you should keep in mind that if you do things honestly and loyally you will be even more victorious . . . you must see that the administration is carried on according to rules and the principles of justice ".

57 : 1752 A. D.

Kedarji Kesarkar in a letter to Malhar Khanderao Chitnis describes the skirmish which tooks place at Sirale Gumat. He gives a graphic account of the losses. The weapons referred to in the letter include guns, spears, bows and arrows, and stones.

58 : 11-1-1753

Pratinidhi informs Tarabai that the fort Sundargad, which was held by Prabhu and which was besieged by the Pratinidhi's men for 2–3 months was captured.

59 : 12-1-1753

Shivaji Salokhe acquaints Tarabai with the action fought with Udaji Chavan, Maloji Ghorpade and Ambaji Ghatge in which they were defeated at Miraj. He further adds that Udaji Chavan is being reinforced by his brother Rataji Chavan. He requests Tarabai to send him ammunition and money.

60 : 13–1–1753

Dinkar Mahadev, Peshwa's agent at Satara, in his news letter to the Peshwa informed him that Babuji Naik and his brother had taken Ramaraja to Tarabai and it was decided that the king should do as told by Tarabai, and the two should unite so that the Peshwa dare not interfere with the court orders. In his reply the Peshwa

asks his agent to keep a 'smiling' appearance and collect news from the opposite party.

61 : 21-1-1753

Kanhoji Mohite informs Tarabai that Dadoba Pratinidhi had sent an army against him but he would give a successful fight. He requests her to send money and ammunition.

62 : 22-1-1753

In this next letter to Tarabai, Kanhoji Mohite describes the encounter which took place with Pratinidhi's troops. He says that Pratinidhi's force came in two divisions, but they were driven back. "Hunger is our main problem" he adds.

63 : 23-1-1753

Tarabai in a letter to Chavadoji Yadav acknowledges the receipt if the seasonal Tilgul, sent by him on the occasion of Makar Sanskrant. She says that she too has sent him the same.

64 : 26 1-1753

Tarabai had ordered Kanhoji Mohite to set free the men of Pratinidhi whom he had imprisoned. Kanhoji Mohite in reply questions the wisdom of Tarabai's order. He says that the enemy had looted, ransacked and put to fire Government property. Even so he had released six men and would release their horses also if ordered.

65 : 28-1-1753

Tarabai rebukes Yamaji Pant for the fall of Sony, a village, to Udaji Chavan. She orders him to recapture the village, and throw back Udaji Chavan within his limits.

66 : 28-1-1753

One Kamloji Ambore is given three bighas of land by Tarabai, for cultivation. Tarabai informs the village officer to allow Kamloji Ambore to hold it.

67 : 11-2-1753

This is a letter written by Pratinidhi to Tarabai, in which he gives a detailed account of the steps he took to consolidate the position. He upset the arrangement made by Mirajkar, took in service Yamajipant Chikkodikar alongwith his troops, won over Maloji Ghorpade and some others. He complains that his earlier letters to Tarabai have not been attended to "This will not" he adds "bring an end to the troubles. The whole territory is plundered and devastated".

68 : 16-2-1753

Dadoba Pratinidhi acquaints Tarabai that Kanhoji Mohite seized six horses of Ganpatrao Shirke and imprisoned twenty men. He says that if Kanhoji Mohite obeys the order of Tarabai and releases the horses and men captured by him, there would be no enmity between Kanhoji Mohite and himself.

69 : 18-2-1753

This is a report of a skirmish which took place at Talbid, between the forces of Pratinidhi and Yamajipant on one side and the forces of Kanhoji Mohite on the other. Kanhoji Mohite says that the attack was repulsed. He describes the starving conditions of the people.

70 : 24-2-1753

This is an award given by Tarabai in a divorce case of the Muslim Community. Fati, the maid of Tarabai had taken divorce and was still troubling her former husband, Shaik Sultan. Tarabai went into the details of the case and ordered eight rupees to be paid to the woman and finally settled this dispute.

71 : 7-3-1753

This is a list of 'Shahu Patti' collected from the various palegars in the Karnatak. 'Shahu Patti' was a levy in the name of King Shahu who had died so long ago as December 1749.

72 : 7-3-1753

Another list of 'Shahu Patti' sent to Peshwa, when he was at Chitradurg.

73 : 8-3-1753

The First queen of Sambhaji II orders the village officer of Kotarosi, to pay rupees one hundred out of the arrears of the revenue collections of two years past.

74 : 4-4-1753

When Tulaji Angre besieged the fort of Vishalgad, Tarabai had ordered Pratinidhi to go to its aid. As Tulaji Angre lifted the sieze, Pratinidhi informed Tarabai about his feat. In reply Tarabai instructed him that in the negotiations of peace he should tell Angre among other things to pay his arrears and not to molest the forts and lands of Bhagawantrao Amatya again.

75 : 1-5-1753

Narayanrao Ghorpade of Ichalkaranji had seized the cattle of the village Kharakatwadi and had given shelter to Agnoji Salokhe, a defaulter. Tarabai reprimands him for this act and orders him not to give shelter to Agnoji Salokhe anymore and release the captured cattle.

76 : 3-5-1753

Swarupaji Mahadik had not repaid Govt. Loan. Hence Tarabai orders that he should not be allowed to take the revenue of the village Awarde.

77 : 3-5-1753

Tarabai orders the Mukadam of village Kalambe not to pay one eighth part of the Mokasa collection of the village to Swarupaji Mahadik, as he has not yet paid off to Govt. Loan.

78 : 15-5-1753

Tarabai orders the Mukadam of village Yelio and Sultanji Hujare to pay the octori collection to the octori officer of Kasaba Rahimatpur as usual.

79 : 16-5-1753

Tarabai had summoned Narsoji Jotarao, the Mukadam of Akalkhop along with the Patil and the Kulkarni of the village. He in reply, informs her that as the army of the Pratinidhi ransacked the village, he would not be able to come. He assures her that he would come so soon the army trouble is over. He also begs of her to see that the army of the Peshwa did not go that way as was rumoured.

80 : 12-6-1753

Tarabai wanted to know from the Mukadam of the village Vagholi, whether it was customary for the marriage procession of the Jains to go through the Bazar with pomp and show. In reply the village officer informed her that such a case had not occured in his village in the past. The information that he got ftom Paithan and some other two places in this respect was nil.

81 : 14-6-1753

It appears that after some differences arose again between Tarabai and Nanasaheb Peshwa, the former sent some persons to the Peshwa who urged the following two points :-

i) "I was given the powers to govern the country. If the same is continued, I shall not transgress your Majesty's orders"

ii) "Some suspicions have grown about me. They should be got cleared in about a fortnight's time."

To these requests Tarabai replied—

i) "In view of your loyality to us, we will continue our favour to you as before."

ii) "After the suspicion is cleared, we shall write to you. We shall jointly decide upon the good things to be done for the State, When we agree, there will be no room for suspicions."

82 : 19-6-1753

Tarabai orders the Keeper of the Govt. Garden at Nagthane to send two thousand saplings of planten-trees, to plant them in the garden of Songaon

83 : 21-6-1753

Tarabai writes to Chimanaji Pandit Sachiv, to look after the elephents well and pay the wages of the servants regularly. The Sachiv was in financial distress and was unable to meet the expenditure. " These days of distress " says Tarabai. " would be soon over ".

84 : 7-7-1753

Tarabai orders the village officer of Degaon not to disturb the pasture land for Government cattle. She asks him to maintain it as usual for Govt. cattle.

85 : 29-7-1753

In a letter received by the Peshwa it was stated that Tarabai, Babaji Jadhav and some others had declared Ramraja to be false and Sambhaji, the King of Kolhapur and his queen Jijabai were requested by them to take the inittiative. Jijabai urged that the Peshwa alone would be able to deal with the situation. The Peshwa. in reply, says that if Ramaraja is proved false, he would have not much respect for him. " People should not then say, " he added, " that we are irrational. We are servants of the Bhonsales. If they (i, e. the Bhonsales) are no more, we are not to be blamed. This is what we have to say, and we have said it in our talk. "

86 : 21-10-1753

Nanasaheb Peshwa orders the Deshamukh and Deshpande of Paragana Jamakhindi to pay the Mokasa Collection of the place to Ranoji Ghorpade, as the King of Kolhapur had granted the Mokasa of that Paragana to him.

87 : 7-1-1754

The writer of the letter says that the Peshwa had arrived at Ichalkaranji and there were rumours that he would go to Kolhapur to see Chhatrapati Sambhaji.

88 : 13-1-1754

In the battle of Ghumat Shirval, Yeshwantrao Gaikwad had suffered burns in a gun powder explosion. Sambhaji II, therefore gave him the Sarnaiki watan of fort Panhala.

89 : 24-4-1754

Sambhaji II renewed the grant of land to Manik Bhat Sombhat, and Narayan Bhat Dixit Gulavani. It is stated in the Sanad that the Gulavani family held the grant of the land since the days of Adilshahi Kings. When the Great Shivaji conquerred the territory he abolished the *Watan* system and started making payment in cash or kind. The family was getting rice in place of the landed *Watan*. The Mughals invaded the territory and it was devastated, and rice was not given to the family. Hence the landed watan was started by Shivaji, the son of Tarabai. The grant was confirmed by Sambhaji II.

90 : 28-6-1754

Babaji Jadhav in a letter had informed Tarabai that the pilgrimage of Jijabai of Kolhapur was postponed as the Peshwa was not there. (Now that he is there) she was starting and Tarabai should allow her to see him. Tarabai in reply gave only an oral message to be conveyed to Babaji. (What the message was is not mentioned.)

91 : 21-7-1754

Anaji Satham had requested Trimbakrao Dabhade to exempt the village Dhamne from the customary payment of *Fad Farmavishi*, (i. e. a payment in terms of fruits and vegetables by the villagers to Government servants). In reply Trimbakrao Dabhade says that the village cannot be so exempted.

92 : 28-9-1754

Sambhaji II orders that the revenue rights of Vyankatrao Raje Shinde should not be interefered with

93 : 13-3-1755

Sambhaji II regrants the honours of *Senakhaskit* and the accompanying *Saranjam* to Laxmanrao Shinde.

94 : 15-4-1755

Udaji Chavan buys the Deshmukhi Watan of twenty-seven villages of Hubli district by paying ten thousand ruppees, two horses worth two thousand rupees, two jewel medals, two pearl necklaces and some other jewelary. The owner of the Deshmukhi was compelled to sell it on account of heavy debts consequent upon the ruinous conditions in which the district was placed. The names of a large number of persons who were witnesses to the document are mentioned.

95 : 7-5-1755

This is a letter from Antoba Sarlaskar to Malojirao Ghropade, Deshmukh acknowledging repayment of Rs. 100/-

96 : 20-7-1755

Yekoji Dalvi endorses the grant of land given by the Pratinidhi to a Brahmin by name Vishwambhar Pandit. The paper bears the seal of Yekoji Dalvi. The document specifically states that the grant is inclusive of the jackfruit trees, coconut trees and the beetlenut trees in the land. It is also stated in the paper that actual possession of the land was to be given to the grantee in the preceeding year, but it could not be done on account of the trouble created by the Angria.

97 : 13-8-1755

Ramchandra Malhar had acquired one village and two hamlets from the king of Sondhe for the benefit of the Shrines of his community in Goa. Nanasaheb Peshwa requests the Viceroy of Goa not to obstruct the men of Ramchandra Malhar who would proceed to the villages for management. He further adds that the grants of the Shrine at Saptakoteshwer forfeitted to the Portuguese Government be restored.

98 : 1-9-1755

Sambhaji II grants ten bighas of land to Anantacharya Puranik, as he had been to Varanashi to perform the last rites of Rajasbai and "Matoshri Tai" (?).

99 : 29-10-1755

Tulaji Angre acknowledges the receipt of the letter of the Viceroy of Goa and says that his intense desire is that friendship between them should grow so that their common enemy be destroyed thereby.

100 : 29-10-1755

This is a supplement of Tulaji Angre's letter addressed to the Viceroy of Goa, as given at Entry No. 99. Tulaji says that the treaty to be made between them should be everlasting.

101 : 5-11-1755

This is a treaty concluded between Tulaji Angre and the Viceroy of Goa. The latter was to assist the former with a contingent of 500 men when Balaji Bajirao would attack the Angria The conditions on which this assistance was given by the Portuguese to Tulaji are spelt out in the eleven articles of the treaty.

102 : 26-12-1755

There was no Muslim priest in Kasaba Vadgaon. One Fakirkhan had claimed the priesthood of the place, but the Court had found that his claims were not tenable. There was a clear vacancy. Hence the *Watan* was granted by King Sambhaji II. to one Mirakhan, at his request.

103 : 31-12-1755

Sambhaji II renewed the grants of Krishnaji Javji and Subhanji Suryaji Mane, the Magdums of village Madilge. The grant deeds had been destroyed when the Chief of Kapashi had attacked the village and destroyed it.

104 : 31-12-1755

Sambhaji II informs Kondaji Bhosale the Subhedar, that the grants of Krishnaji Javaji and Subhanji Suryaji, the Magdums of village Madilage have been renewed. As Kondaji

Bhosale is called "Chiranjiv" by Sambhaji II, it is clear that he belonged to the royal family of the Chhatrapatis.

105 : 1755-56

This is a list of tributes collecccted by the Peshwa from the feudatary states in Bednur, Sondhe and Bankapur. The tribute of Mahal Antruj (Goa) is to be found in this list.

106 : 13-2-1756

The Nawab of Savnur had requested for the Portuguese aid in order to give a fight to the Peshwa. The paper contains the instructions given by the viceroy of Goa, to the commander of the expeditionery force, which was proceeding to Savnur. The Viceroy says that the assistance to Nabab is given because of his personal friendship. The Viceroy asks the commander of the force to obtain news of the Peshwa's army and its movements.

107 : 14-4-1756

Sambhaji II endorses the sale-deed to Chaugulaki watan of village Sawarde which was bought by Akaji Banche Patil. Formerly one Shinde family had this watan. This family came to an end and no heir was left. Then one Baloji Mohite bought the *Watan* for Rs. 275, but he had no money to pay. From him Akaji Banche Patil bought it.

108 : 14-4-1756

Akoji Parsoji Banche Patil had bought certain rights of the Patilki *Watan* of Bhikaji Yadav and Kuljoji Yadav. But the Yadavas refused to accept the transaction and started claiming the rights of the said *Watan*. Akoji Banche Patil put up a complaint before Sambhaji II who after enquiries, upheld 'Akoji's right.

109 : 18-9-1756

Sambhaji II grants the right of *Khoti watan* of the village Chafavale to Govind Naik Mahulkar as the place had no such *watandar*.

110 : 1756-57

There was a theft case in which some jewlery belonging to the wife of Baloji Karanda a servant of the Peshwa, was stolen along with some other goods. The Peshwa ordered Udaji and Abaji, the servants of Anaji Satham to collect together the *Berads* and *Mangs* of the three villages concerned and find out the theft.

111 : 22-1-1757

This is a seasonal letter written by the Viceroy of Goa, to his sovereign the King of Portugal. Among other things, the defeat of Tulaji Angre at the hands of the Peshwa assisted by the English; the help the Portuguese gave to Angre; Peshwa's expedition against Savnur; the defeat of the king of Sondhe by the Peshwa; the attack of the Viceroy made against Fonda which resulted in his death, are mentioned in this letter. Tulaji Angre relied on the word that the Marathas gave him, but the English exploited the situation fully. The Peshwa is pressing the Portuguese to return the money they had got from Angre. The Viceroy carried out the attack on Fonda on the 28th June (1756) when he was killed. He paid for his own mistake.

112 : 26-1-1757

Sambhaji II grants the '*gavadki watan*' to Javaji, Bhivaji and Changoji who were shepherds by caste. The details of *watan* are also mentioned.

Bhosale is called "Chiranjiv" by Sambhaji II, it is clear that he belonged to the royal family of the Chhatrapatis.

105 : 1755-56

This is a list of tributes colleccted by the Peshwa from the feudatary states in Bednur, Sondhe and Bankapur The tribute of Mahal Antruj (Goa) is to be found in this list.

106 : 13-2-1756

The Nawab of Savnur had requested for the Portuguese aid in order to give a fight to the Peshwa. The paper contains the instructions given by the viceroy of Goa, to the commander of the expeditionery force, which was proceeding to Savnur. The Viceroy says that the assistance to Nabab is given because of his personal friendship. The Viceroy asks the commander of the force to obtain news of the Peshwa's army and its movements.

107 : 14-4-1756

Sambhaji II endorses the sale-deed to Chaugulaki watan of village Sawarde which was bought by Akaji Banche Patil. Formerly one Shinde family had this watan. This family came to an end and no heir was left. Then one Baloji Mohite bought the *Watan* for Rs. 275, but he had no money to pay. From him Akaji Banche Patil bought it.

108 : 14-4-1756

Akoji Parsoji Banche Patil had bought certain rights of the Patilki *Watan* of Bhikaji Yadav and Kuljoji Yadav. But the Yadavas refused to accept the transaction and started claiming the rights of the said *Watan*. Akoji Banche Patil put up a complaint before Sambhaji II who after enquiries, upheld 'Akoji's right.

109 : 18-9-1756

Sambhaji II grants the right of *Khoti watan* of the village Chafavale to Govind Naik Mahulkar as the place had no such *watandar*.

110 : 1756-57

There was a theft case in which some jewlery belonging to the wife of Baloji Karanda a servant of the Peshwa, was stolen along with some other goods. The Peshwa ordered Udaji and Abaji, the servants of Anaji Satham to collect together the *Berads* and *Mangs* of the three villages concerned and find out the theft.

111 : 22-1-1757

This is a seasonal letter written by the Viceroy of Goa, to his sovereign the King of Portugal. Among other things, the defeat of Tulaji Angre at the hands of the Peshwa assisted by the English; the help the Portuguese gave to Angre; Peshwa's expedition against Savnur; the defeat of the king of Sondhe by the Peshwa; the attack of the Viceroy made against Fonda which resulted in his death, are mentioned in this letter. Tulaji Angre relied on the word that the Marathas gave him, but the English exploited the situation fully. The Peshwa is pressing the Portuguese to return the money they had got from Angre. The Viceroy carried out the attack on Fonda on the 28th June (1756) when he was killed. He paid for his own mistake.

112 : 26-1-1757

Sambhaji II grants the '*gavadki watan*' to Javaji, Bhivaji and Changoji who were shepherds by caste. The details of *watan* are also mentioned.

Bhosale is called "Chiranjiv" by Sambhaji II, it is clear that he belonged to the royal family of the Chhatrapatis.

105 : 1755-56

This is a list of tributes collecccted by the Peshwa from the feudatary states in Bednur, Sondhe and Bankapur · The tribute of Mahal Antruj (Goa) is to be found in this list.

106 : 13-2-1756

The Nawab of Savnur had requested for the Portuguese aid in order to give a fight to the Peshwa. The paper contains the instructions given by the viceroy of Goa, to the commander of the expeditionery force, which was proceeding to Savnur. The Viceroy says that the assistance to Nabab is given because of his personal friendship. The Viceroy asks the commander of the force to obtain news of the Peshwa's army and its movements.

107 : 14-4-1756

Sambhaji II endorses the sale-deed to Chaugulaki watan of village Sawarde which was bought by Akaji Banche Patil. Formerly one Shinde family had this watan. This family came to an end and no heir was left. Then one Baloji Mohite bought the *Watan* for Rs. 275, but he had no money to pay. From him Akaji Banche Patil bought it.

108 : 14-4-1756

Akoji Parsoji Banche Patil had bought certain rights of the Patilki *Watan* of Bhikaji Yadav and Kuljoji Yadav. But the Yadavas refused to accept the transaction and started claiming the rights of the said *Watan*. Akoji Banche Patil put up a complaint before Sambhaji II who after enquiries, upheld 'Akoji's right.

109 : 18-9-1756

Sambhaji II grants the right of *Khoti watan* of the village Chafavale to Govind Naik Mahulkar as the place had no such *watandar*.

110 : 1756–57

There was a theft case in which some jewlery belonging to the wife of Baloji Karanda a servant of the Peshwa, was stolen along with some other goods. The Peshwa ordered Udaji and Abaji, the servants of Anaji Satham to collect together the *Berads* and *Mangs* of the three villages concerned and find out the theft.

111 : 22-1-1757

This is a seasonal letter written by the Viceroy of Goa, to his sovereign the King of Portugal. Among other things, the defeat of Tulaji Angre at the hands of the Peshwa assisted by the English; the help the Portuguese gave to Angre; Peshwa's expedition against Savnur; the defeat of the king of Sondhe by the Peshwa; the attack of the Viceroy made against Fonda which resulted in his death, are mentioned in this letter. Tulaji Angre relied on the word that the Marathas gave him, but the English exploited the situation fully. The Peshwa is pressing the Portuguese to return the money they had got from Angre. The Viceroy carried out the attack on Fonda on the 28th June (1756) when he was killed. He paid for his own mistake.

112 : 26-1-1757

Sambhaji II grants the '*gavadki watan*' to Javaji, Bhivaji and Changoji who were shepherds by caste. The details of *watan* are also mentioned.

113 : 16-4-1757

One Nagya Hanbar claimed the Patilki Watan of Kasaba Khanapur which belonged to Yesaji More-Patil When the Panchayat looked into the case it was found that during the Adalshahi period, the Hanabar family was given some land in that place, and on the strength of this land grant, Hanbar was claiming the *Watan.* The Panchayat decided the case against him.

114 : 26-6-1757

Krishnabbat Tase was given lands at village Golivade from Tarabai for performing the last rites of her son Shivaji II at Panhala. Sambhaji II endorses this grant at the request of Jiu-Bhat Tase, the son of Krishna Bhat Tase.

115 : 15-8-1757 (?)

This letter is written by Tarabai, most probably in the context of Queen Jijabai's visit to Poona, and her return to Kolhapur.

116 : 4-9-1757

Sambhaji II gives the Chaugulki watan of village Patpanal and Majnal to Mahadaji Malhar Kulkarni. The details of the *Watan* are also mentioned.

117 : 30-9 1757

When a dispute about the Sarnaiki *Watan* arose among Naroji, Jotaji, Shivaji, Hangoji and Bhikaji, the King asked the 'mamaledar' of Panhala to hold the Panchayat court and decide the case. Accordingly a decision was reached at, and the King (Sambhaji II) accepted it. The paper contains the royal orders relating to the same.

118 : 29-11-1757

Tarabai writes to Babaji Jadhav : "You have been professing feelings of affection (and loyalty). These should yield some befitting results. I have sent a verbal message as to what is to be done. Do not have the slightest doubts in your mind. Come at once".

119 : 1757 (?)

This is a letter from Tarabai to the Peshwa. The latter had informed her of the happenings in the North in the wake of Abdali's incursions. Whatever Nanasaheb Peshwa had written in his letter, she repeats in her reply and agrees with the steps taken by him. She orders him to visit the court without any loss of time.

120 : A. D. 1757-58

Anaji Satham is summonned by Nanasaheb Peshwa for some urgent work.

121 : 2-1-1758

Queen Jajabai of Kolhapur decides a complicated case relating to a *Watan*. How such disputes were decided and how troubles arose or were created can be seen from the details given in the paper. Jijabai's seal is given at the top of the paper.

122 : 25-4-1758

Tarabai is informed by the acting Governor of Goa, that he would be pleased to supply her with two thousand guns ordered by her, provided the amount of the price is paid before delivery is given. The letter mentions that the amount was to be paid by Samsher Bahadur, but he had not moved in the matter.

123 : 15-5-1758

This is a very important document. The points of dispute between Tarabai and Nanasaheb Peshwa so late as in the year 1758 are spelt out. The entire document must be studied in datail. Tarabai asserts that right on the very first day she had expressed her doubts about Ramraja. but she was not allowed to raise that point at that critical hour and the Peshwa's pressure enervated them all. The good name of the Bhonsale family was being tarnished, the Peshwa should not allow that to happen. The vigour and rigour displayed by Tarabai even towards the end of her life is remarkable.

124 . 19-5-1758 (?)

Tarabai acknowledges the letter of Jijabai. She advises her to go through her reply most carefully and act accordingly, so that it may do her good.

125 . 3-6-1758

This is Tarabai's letter to Jijabai. She says that she would be visiting Poona on the 8th June, 1758, and King Sambhaji should also' come there. If this is done "everything would happen to fulfil the heart's desire." Tarabai blames the King and Queen of Kolhapur for not showing courage in seizing the opportunity when the myth about Ramraja was exploded. "This is not proper", adds Tarabai, "for those who are the best among the Kshatriyas. The great deeds expected of the (Bhonsale) family have not been done."

126 : 23-6-1758

This is Tarabai's letter to Nanasaheb Peshwa. She orders the Peshwa to grant Sadashiv Dixit Thakar a village yielding fifteen thousand ruppees, as a reward for his great

services, in bringing about conciliation between Tarabai and Peshwa. "After Shahu's death", Tarabai adds, "many gave evil counsels to you and to me and inflamed the discords in the country".

127 : 23-6-1758

This is an award made by the Panchayat of fort Kolhapur, regarding the dispute about priesthood rights between Shridharbhat Munishwar on the one hand and Gopalbhat and Babadebhat on the other, in respect of the Mahalaxmi temple of Kolhapur. The dispute was refered to the Panchayat by King Sambhaji who consulted also the earlier decisions in the case including one given by the Brahmins of Paithan. The King then gave his final decision.

128 : 12-7-1758

A *Wadi* (extension) of the village Rukadi was in existence since the days of Bijapur Kings. It was in ruins now as there was no Khot to look after the people and the place. It was represented to Queen Jijabai by the revenue officer of the district (Deshmukh and Deshpande) that if a Khot was appointed, the place would again flourish. Jijabai, therefore, gave the Khoti *Watan* to one Ramaji Jain Yadiwadekar.

129 : 1-11-1758

Jijabai grants the Kulkarni *Watan* of certain villages to Shivadeo Kulkarni for the meritorious services he had rendered to her.

130 : 18-11-1758

Chhatrapati Sambhaji endorses the grants issued by Jijabai to Shivaji Tukdeo (See No. 129).

131 : 27-11-1758

Jijabai gives to Shivaji Tukadeo Kulkarni six bighas of land in village Malage and four bighas in Sonali respectively.

132 : 20-11-1758

When Tarabai, after completing her visit to Poona was to come to Satara, the Peshwa had ordered Shamrao Ambaji to welcome her and provide for everything including grass for the elephants, horses etc. which belonged to her entourage. Shamrao Ambaji in reply assures the Peshwa that he would do as told. He requests the Peshwa to let him know the date of her departure from Poona, the road that she would take, the halts she would make etc..

133 : A. D 1759

Nanasaheb Peshwa orders Tulaji Satham to join him with his army without delay. The Peshwa asks Satham to bring with him really well selected and experienced people.

134 : 23-1-1759

Chhatrapati Sambhaji's order to Narasingrao Dalvi, the officer in charge of fort Panhala, that Shambhat Upadhey the palace priest was appointed Phadnis (accountant) for the fort, by removing the earlier encumbant.

135 : 30-1-1759

Nilo Raghunath Kulkarni had started a new 'peth' (settlement) in a village and organised a market at the instance of the Mamledar of fort Prasidhgad. For these services he was given the Mahajanki *Watan*.

136 : Jan. Feb. 1759

This is an agreement made by Peshwa Nanasaheb with King Sambhaji of Kolhapur. The document contains the proposals made by Sambhaji and the replies given by the Peshwa. In all there are thirteen entries and some of them are very important. Thus, for example, Sambhaji proposed: "There should be no alienation between the King and the Peshwa. What the King undertakes, the Peshwa should lead to success, and he should be subservient and open-hearted to the King". To this the Peshwa replied: "The King has given me power as to his son. I have been given power to do good or ill. I shall do only that which will be best to the King and the Kingdom. I shall not fall short in what the King really intends". The King asked the Peshwa not to disturb the Kingdom "on this side of Warna (river)". The Peshwa promises to act as in the past. A number of terms related to individual sardars.

This is quite an important paper.

137 : 3-5-1759

The mortal remains of Mukteshwar, the son of Gangabai, the daughter of Eknath are at Terwad (Raibag Dist), which place was given in *inam* in memory of the poet. The great grand-son of Mukteshwar, also named Mukteswar, in his extreme old age asked Sambhaji II to make a grant of the village to Niranjan the son of his daughter Bakubai. The King agreed and gave the grant.

138 : 13-6-1759

In this letter to the Peshwa the account of the capture of the forts of Satara, Chandan and Vandan is

given in details. The men in the forts were reluctant to surrender the forts aimicably. Tarabai had advised them to give up the forts, but they did not accept her advise. At last when they were threatened with dire consequences to themselves and to their dependents they gave in.

139 : 6-8-1759

This is an extraordinarily interesting document giving details of a dispute that arose between Jyotyaji Sakpal and Raghuji Nalawade. The former agreed to serve with the latter in a encounter between Angre and Sawant (of Sawantwadi). The terms of agreement are given and the different aspects of the dispute are also explained. A Panchayat meeting was called at the temple of Dudheswar, at Dudhagaon, paragana Hukeri. All the stages of the court proceedings are recorded and the final decision of the Panchayat is given. This is a rare document and worth studying in great detail. It shows how troops were recruited and how disputes that arose between the employes and suppliers of troops were settled.

140 : 13-9-1759

Chhatrapati Sambhaji reprimands Shivaji Balal for the transfer of the land granted to the Math of Shankaracharya by the state. He orders him to restore the land to the Math.

141 : 23-10-1759

The family of Anaji Naik Satham was enjoying the 'Sar patilki' *watan* since Adilshahi times. In this paper the items of the *watan* are given in detail.

142 : 16-11-1759

Sadashivarao Bhau asks Naik Satham to come early and says that what he had asked for would be done.

143 : 28-11-1759

This is a receipt passed by Satapa Sultana to Mahipatrao Ghorpade, stating that the loan of rupees forty was repaid with interest, etc.

144 : A.D. 1759–1760

The system of succession followed in the Ghatge families is indicated in this paper. When a dispute arose, it was referred to the Peshwa who settled it.

145 : 24-2-1760

Ranoji Ghorpade is blamed by Nanasaheb Peshwa for taking a village and some cattle and money belonging to Lakham Savant of Wadi. He orders him to restore everything that he had seized.

146 : 4-3-1760

Subhanji bin Murarji Jadhav was the Patil of the village Sawarde and doing his work of Patilki when one Babakhan Momin put up his claim to the Patilki. Arjoji Yadav the Havaldar of the place, then referred the case to the Panchayat. The routine procedure of the Panchayat inquiry was gone through and it was found that Subhanji Jadhav was the true claimant and not Babakhan Momin. The paper also mentions the perquisites of the Patilki *watan*.

147 : 3-4-1760

Tarabai granted two 'chawars' of land to Yadneshwar Dixit Athaley, in the village Nerlay. The grant was endorsed by Pant Pradhan and Pratinidhi by separate letters.

148 : 5-4-1760

Krishnaji Trimbak had apprised the Peshwa of the incursions of the Kolhapur army in the region of Shirala and the damage caused by that army. The Peshwa in reply orders 'tit for tat'. He adds that the necessary reinforcement was being sent.

149 : 6-6-1760

Nanasaheb Peshwa informs the Deshmukhs and the Deshpandes of Karyat Satigare that the said Karyat formerly belonged to Subrao Shinde Manolikar. Lately he passed away. The Karyat was therefore given by the Peshwa to Ranoji Shinde.

150 : 10-6-1760

Surrao Yadav havaldar had put up a complaint before Queen Jijabai stating that he was not getting his share of the collection of the village Savarde. Jijabai ordered the village officers to pay Surrao Yadav his share regularly, and pay all the arrears.

151 : 10-7-1760

One Chandangonda Patel was considered fit for the '*abdagiri*' honour and the same was given to him. But then it required employment of men to carry the '*aptagir*'.

Hence some land was also given to him to meet the expenditure that was involved.

152 : 9-9-1760

The Peshwa orders that the *saranjam* of yearly income of Rs. 13,000 that belonged to Subrao Shinde Manolikar was, after his death, given to Ranoji Shinde.

153 : 11-11-1760

King Sambhaji of Kolhapur decides a case of adoption in a Deshpande family.

154 : 4-12-1760

The *Deshmukhi* and *Nadgaudaki* watan belonging to Shivaram Bhikaji Desai, Nadgauda of Raibag was in the possession of government. Jijabai released it to its owner.

155 : A. D. 1760–1761

This is a list of the places and territories in the South wherefrom the Marathas collected tributes. The list shows the wide extent of the areas that came under Maratha pressure.

156 : January 1761

Madhavrao Vishwnath writes to Sadashivrao Bhau that Tarabai enquires about the news of political events of the North and about the news of the Moguls. The writer of the letter requests Bhau to send the news. The letter also mentions that Nanasaheb Peshwa was ill and was at Nagar.

157 : 7-2-1761

Jivrao Shinde *Himmatbahadur* grants five bighas of land to Devgonda Patil for his valuable aid to him in his hostilities against Ranoji Ghorpade.

158 : 21-4-1761

Krishnarao Bhagwant Amatya endorses the grant of Naiki *watan* to Vyankatrao Yadav which was earlier given to the Yadavs for their services to the royal family.

159 : 21-4-1761

One Murarji Patil Powar was heavily in debt. He owned one third part of a 'Patilki' *watan*. He requested his relatives to purchase his part of the *watan* and free him from his debts. The relatives showed inability and asked Murarji to sell it to any outsider. He sold it to Dwarkoji Yadav and got the sale deed made in the presence of the Panchayat and the relatives. The King's orders were also obtained. The Amatya puts therefore his endorsement on these orders.

160 : 16-7-1761

The Viceroy of Goa sends a massage of congratulation to Jijabai, through his secretary, as he came to know that an heir was born to the throne of Kolhapur.

161 : 16-7-1761

The Viceroy of Goa sends his condolence to Jijabai, expressing his grief for the demise of Chhatrapati Sambhaji. He adds that Goa had friendly relations with Kolhapur.

162 : 29-11-1761

Raghunath Bajirao alias Raghobadada had summoned Anaji Naik Satham to join him with his army, in his campaign against the Mughals. As Anaji Naik Satham failed to join him, he scolds him for his negligence. "You are having a village that yields a revenue of Rs. 3000 a year" he added.

163 : 3-12-1761

Tarabai grants a village to Yajneshwar Dixit Athaley on the occasion of a moon eclipse. The grant was made only ten days before Tarabai's death.

ताराबाईकालीन कागदपत्रे

खंड तिसरा

क्रमांक : १ दिनांक ८–५–१७५०

शाहूच्या निधनाची वार्ता नानासाहेब पेशवे यानी आपल्या सरदाराना कळविल्यावर अमृतराव शंकर दिनकरराव यानी लिहिलेले हे पत्र आहे. पेशवे यांचे हाती राज्यकारभार आल्याबद्दल आनंद व्यक्त करून, 'पूर्वी बाजीराव पेशवे यानी सुद्धा राज्यकारभार आपल्या हाती यावा अशी इच्छा केली होती,' असे अमृतराव शंकर दिनकरराव यानी या पत्रांत म्हटले आहे.

श्री

श्रीमंत राजश्री पंतप्रधान स्वामीचे सेवेसी :–

विनंति सेवक अमृतराव शंकर दिनकरराव साष्टांग दंडवत प्र।। विज्ञापना. सेवकाचे वर्तमान ता. छ[1] १२ जमादिलाखर महाराजांचे कृपावलोकनेवरून यथास्थित असे. विनंति:– सेवकावरी कृपा करून आज्ञापत्र छ[2] ६ सफरीचे सादर जाहाले, ते छ[3] १३ रबिलाखरी पावले. मस्तकीं वंदून सनाथ जाहालों. "श्रीमंत कैलासवासी महाराजांस [☆]अधिक मासात अनारोग्यता प्राप्त जाहाली. उपाय बहुत जाहाले. तथापि, होणारानुरुप छ[+] १५ मोहरमीं राजश्री स्वामींनी कैलासवास केला. सौ।। बाईसाहेबी सहगमन केले. मोठी अनुचित गोष्ट जाहाली. ईश्वरइच्छेस उपाय नाही. कैलासवासी महाराजासारिखा गरीबनवाज[4] राजा होणे नाही. परंतु भावी

---

१ दि. ८–५–१७५०; २ दि. ४–१–१७५०; ३ दि. ११–३–१७५०

४ गरीबनवाज = सौजन्याविषयीं प्रसिद्ध, भोळेपणाविषयी प्रसिद्ध.

☆ अधिक भाद्रपद (ऑगस्ट महिना); + दि. १५–१२–१७४९

पदार्थ ऐसाच होता. कैलासवासी महाराज वर्तमान असतां, आह्मास समीप बोलावून, स्वकीय सार्थकाविसीं व सलतनतेच्या[1] बंदोवस्ताविसीं कित्येक प्रकारे सांगितले. त्यावरून आगाव पंचवीस-तीस हजार फौज जमा करून सातारा राहिलो. राजश्रीनी परलोकसाधनें करितांच, तमाम धुरेजात[2] व कारखाने व राजमंदिरीं चौक्या ठेवून बंदोवस्त केला. राजश्रींस माहुली संगमी नेऊन यथोचित सार्थक केले. राजश्री राजाराम-साहेब पानगावीं होते. त्यास आणावयाच्या विचारात कैलासवासी महाराज होते. तेव्हां प्रसंग जाहालियावरी आणावयास फौज पाठविली. छ* २६ मोहोरमीं आले. तमाम राज्यांतील सरदार सरकारकून, अरकानी दौलतानी[3] समस्त लहानथोरीं तसलीमात[4] बज्या[5] आणिली. श्रीनें राजपदारूढ केलें. छ● ६ सफरीं सिंहासनारूढ जाहाले. मोठा जलूस[6] जाहाला. उमर बेवीस तेवीस वर्षांची. तारुण्य राज तेजयुक्त, प्रांक्तनवान आहेत. तदनुरुप किमपि व्यंग न पडतां, राज्याचा बंदोबस्त उत्तम रीतीने जाहाला. उभयतां सरदार माळवा प्रांतें रवाना जाहाले ह्मणून लिहिले ते कळलें.卐 कैलासवासी महाराज केवळ अवतारी, पुण्यवान् होते. दिग्विजय संपादून तमाम राजप्रजा स्वामीस निरवून परधामास गेले. स्वामींनी यथोचित सार्थकता करून, त्यांच्याच मनोभिष्ठानरूप राजश्री छत्रपति स्वामीस पदारूढ केलें. राज्यभाराचा बंदोबस्त उत्तम रीतीने केला. या गोष्टीचा कीर्तिघोष या दिशेस आगाऊ पंधरा दिवस प्रविष्ट जाहाला. मित्र शत्रूंस आल्हाद खेद प्राप्त जाहाला. राजश्री छत्रपति स्वामीचे व स्वामीचे पदरी अगाध पुण्य, तन्मुळे किमपि व्यंग पदार्थ न पडला. पूर्वी श्रीमंत कैलासवासी रावसाहेब व श्रीमंत आपा-साहेब वर्तमान असता, सेवकासमक्ष चर्चा केली की, राज्यांतील सेना व

---

१ सलतनत = गादी, राज्य.
२ धुरेजात = पेठा. (शहरातील भाग : श. को. भाग ५)
३ अरकानी दौलतानी = दौलतीचे खांब, राज्याचे आधार स्तंभ, मुख्य मुत्सद्दी.
४ तसलीमात = वंदन, प्रमाण. ५ बज्या आणिली = बजाणिली = बजाविली. (?)
६ जलूस = उत्सव, समारंभ. 卐 येथपर्यंत पेशव्यांच्या पत्रांतील मजकूर आहे.
* दि. २६–१२–१७४९. ● दि. ४–१–१७५०

खावंदाचे चितवाती असते तरी, एक वेळ प्रजा पाळण करून दाखवितो. त्यास उभयतांचे मनोभिष्ट पूर्वपुण्यें स्वामीच्या पदरी आले. उत्तर, दक्षण, पश्चम, तीन दिशेंचा बंदोबस्त महाराजांच्या तेजप्रतापे सहजगतीने जाहालाच आहे. राहिली पूर्वदिशा. येथील बंदोबस्त सेनासाहित्ये अथवा सामदाम दंड भेदेंकरून सेवकांस शत्रुमित्रा देखतां यशस्वी करून चरणा-जवळ नेणे हेही सबळ कीर्ति महाराजांची आहे. नवाब माहाबतजंग यास थैला आला, तो त्याजकडे कासीद घेऊन मेदनीपुरास गेले आहेत. उत्तरें जाहालियावरी सेवेसी येतील. सेवेसी श्रुत होय हे विज्ञापना.●

क्रमांक : २ **दि. १९-५-१७५० (?)**

पेशवे याना लिहिलेल्या या पत्रात लेखक विचारतो की, " मातोश्रीचा (ताराबाईंचा) नित्य खर्च कबूल करावयाची आज्ञा काये ? "

श्री

छ २३ जमादिलाखर

पु।। सेवेसी विज्ञापना. परवाचे दिवसी रातोरात पत्रे रवाना केली व काली पत्रे पाठविली. त्याचे उतर अद्यापि काहींच आले नाही. राजश्री दाजीपंत व गोविंदपंत राजश्री पंत सचीव यांजकडे रवाना केले, ते कालीच पाहाटेस गेले. त्यांचा जाबसाल आला नाही, परंतु आजी येईल. आपले उतर जवलचे जवल अद्यापि आले नाही. सचीवाकडे आणीक राऊत वरचेवरी पाठवितच आहेत. सचीव आले तर बरे. न येत तर आपण गडावर जातो. गडकरी यांचे मुदे मनास आणून कबूल करून गड तुमचे हवाला करितो. गुंता नाहीं. या उपरी आगोटीचे दिवस आले. कालपासून वारा अतिशये सुटला. पावसाने बाबल[१] घातली. थंडी वाऱ्याचे दिवस. येथे या उपरी विलंबावर घालून बसता येत नाही. सीघ्र

● हा लेख पारसनीस संपादित इतिहास संग्रह ऐतिहासिक टिपणे, ले. ४२, वरून घेतला आहे.

उरकोन टाकावे लागते यैसे काली भाषण केले व आजीहि केले; आपण खासा येतात की श्रीमंत राजश्री भाऊसाहेबांस पाठवितात की श्रीमंत राजश्री बाबास पाठवणार तें लिहिले पाहिजे. सदरहूचा मजकूर व दुसरा मजकूर मातुश्री---- आईसाहेब म्हणतात, खर्च वेच नित्यचा तुम्ही चालवावा. किला तुम्हांकडे लागला. किल्यामुलें आमची स्वारी येथें स्थिर जाली. आमचा नित्यचा खर्च तुम्ही चालवावा असे म्हणतात. हा मजकूर कालीच सेवेसी लिहिला आहे. त्याचे उतर आज्ञापिले नाही तर आपले आगमनाचा विचार काये ? व मातुश्रीचा नित्य खर्च कबुल करावयाची आज्ञा काये ती लिहिली पाहिजे. हरयेक मजकूर होतो तो लेहून पाठवावा लागतो. त्याचे उतर येत नाही. तर जेव्हांचे तेव्हां उत्तर सादर करावयास आज्ञा करावी. सेवेसी श्रुत होये हे विज्ञापना.

क्रमांक : ३ **दिनांक ४–१–१७५१**

दमाजी गायकवाड सात हजार सैन्यासह खानदेशांत लूटमार करीत आहेत तरी त्याना स्वार पाठवून ताकीदपत्र द्यावे. म्हणजे सैन्य आले असे समजून ते लूटमार थांबवतील. तसेच तुम्ही स्वतःहि खानदेशात यावे, म्हणून रामचंद्र महादेव यांचे हरिपंत यांस पत्र.

श्रीमंत राजश्री हरिपंत दादा
स्वामीचे सेवेसी

सेवक रामचंद्र माहादेव स।। नमस्कार विनंती. येथील कुशल त।। छ. १६ माहे सफर मु।। ठाणे उदर खेडे जाणोन स्वकीये कुशल लेखन करावयासी आज्ञा केली प।।. विशेष स्वामी येक दोन पत्रे पाठविली ते पावोन तेथे लिहिले की जप्ती या प्रांतीची जाहाली. तुमच्या तालुक्याचे माहाल तुम्हाकडे जाले व काही आम्हाकडे. वरकड राजश्री महिपतराऊ कवडे याजकडे जाले. त्यास आम्ही बागलाण प्रांते गाळण्याचे रोखे फौजे सहवर्तमान येतो. तुम्हीहि सत्वर येणे म्हणोन आज्ञा. येसियास

आम्ही बागलाण प्रांते यावयाचे विचारे घुल्यास आलो, तो दरम्यान रा।। दमाजी गायकवाड पांच सात हजार फौजेनसी पिंपलनेरी सात पाच मुकाम करून भोकर वगैरे बागलाण प्रांते आसपास रोखे करून पाचसे कोठे सातसे यैसे, मसाले घेऊन घासदाणेहि मनमाने घेतले. तेथून माघारे फिरोन परवाचे दिवसी नादवण साखरी नजीक मु।। केला. तेथून वसमा (ने) सैदनगर येथे राहिले. तेथून मौजे कुसुबे प।। नेर येथे कालचा मु।। जाला. आजी घुल्यावर येणार. त्याच्या सैन्यात बोलवा आहे की देसी दावडीस व इंदुरीस मोर्चे श्रीमंतानी लाविले त्यामुले त्याच्या मुलकाची खराबी करू. आण त्या प्रा।च वर्तणुक आहे. खली वगैरे बागाईत लुटून सेवटी घास दाणेहि घेतात. उदीरखेडे पान्होल्यावर येणार यैसा दबाब फारसा आहे. जाणोन आम्ही ठाणेयास आलो. येथीलहि बंदोबस्ती करून च्यार रोज याचा मार्ग पाहातो की कोणीकडे जातात. डावे उजवे गेल्यावर स्वामीकडे आम्ही येतो. जप्तीचे माहाल श्रीमंत राऊजीनी आपल्या भरोसियावर केले आहेत. संक्रोबाहि समागमे आहे. बागलाण प्रांते आगमन जाल्यावर निबाईत, लोहोनेर, वोतुर पाले, वगैरे माहाल आपले विचारे जैसे विल्हे लावायचे तैसे लावावे आण गायकवाड यासीहि ताकीदपत्रे लेहून मुजरद दोन स्वार जलद यांकडे पाठवावे. म्हणजे फौज आली यैस दबाव पडोन त्याचा इकडे फारसा पैसाव[1] होणार नाही. येरवी जिकडून जातो तिकडून मोठी खराबी करीत जातात यैसे वर्तमान आहे. याचा सह[2] आहे तोवर आम्ही तिकडे येत नाही. वरकड धुळे अमळनेर जलोद, डागरी येथील मामलेतीविसी लि।। त्यास आम्ही येथाज्ञाने कलेल तैसा फडशा करून घेतो. अमलनेरचा कारभार विस्कलित आहे. तशामध्ये जे होता होईल ते करीतच आहे. इतकियमत स्वामीहि येतीलच. सर्व विल्हे लावणार आपण आहेत. प्रस्तुत गायकवाडाचा या प्रांती फैलाव विशेष आहे. सत्वरीच आपण आले पाहिजे. लोभ असो दीजे हे विनंती.

सो। गोपाल लक्ष्मण व गोविंद बापूजी व नरसो अनंत
स।। नमस्कार विनंती.

---

१. विस्तार ; २. उपसर्ग

क्रमांक : ४ **दिनांक १४-१-१७५१**

महिपतराव कवडे व हरी दामोदर हे दोघे दमाजी गायकवाड यांच्या पारिपत्यासाठी इकडे आले आहेत. परंतु गायकवाड लढण्याचे टाळतात. अशा आशयाचे रामचंद्र महादेव यांचे पेशव्याना पत्र.

श्री

श्रीमंत राजश्री ——— पंत
प्रधान स्वामीचे सेवेसी

विनंती सेवक रामचंद्र माहादेव कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना. येथील सेवकाचे वर्तमान स्वामींचे कृपा अवलोकने करून छ. २६ सफर मु।। क।। जलोद येथास्थित असे. विशेष गायेकवाड याचे बातमीचे वर्तमान पूर्वी दोन पत्री सेवेसी लिहिलें आहे. आलीकडे त्याणी धूम बहुतच मांडिली होती. त्यास राजश्री महिपतराव कवडे व राजश्री हरी दामोदर ये प्रांते आले. ते त्यांचे समोरचे आले. त्याजवरुन त्याणीं पाठमोहरे कूच केले. याणींहि सडी फौज केली. आम्हांस याचे पत्र आले. त्याजवरून आम्ही आपले जमावानसी सिरसालियास सामील होऊन डांगरीवर त्याचे तलावर तल केला. ती कोसाचे अंतर पुढें. त्याचा रोख चोपडयातून बुराणपुराकडे व्हावे. तिकडे गेल्याने सारा मुलूक तसनस होतो. यैसे जाणून त्याचे पुढें त्याणे मुकाम बुदगावी नेमिला. तेथे आम्ही सारे जाऊन उभे राहिलों. मुख्य गोष्ट स्वामीचा प्रताप वैभव आम्हाकडे. त्या योगेंकरुन जुंझाचे कार्य न पडतां टाला त्याणी दिल्हा. ते सविस्तर राजश्री हरिपंत याणीं लिहिलें आहे. आजीपर्यंत जाले वर्तमान सेवेसी श्रुत होइल. पुढें होइल ते वरचेवरी सेवेसी लेहून पाठवितों. सेवेशी श्रुत होय हे विज्ञाप्ति.

क्रमांक : ५ **दिनांक १५–१–१७५१**

बऱ्हाणपूरच्या मोगल सुभेदाराने जैनाबाद परगणा लुटून तेथील कमाविसदार नरसीपंत यांस कैद करून नेले. त्याने मोठी धामधूम माजविली आहे. तरी बंदोबस्तासाठी जादा सैन्य पाठवावे म्हणून मानाजी निकम यांचे नानासाहेब पेशवे याना पत्र.

श्री

श्रीमंत राजश्री ——— पंत प्रधान

साहेबाचे सेवेसी

विनंती सेवक आज्ञाधारक मानजी निकम चरणावरी मस्तक ठेऊन सा।। दंडवत विनंती विज्ञापना. येथील क्षेम तागायेत छ. २७ माहे सफर परियेंत पागासह सेवकाचे वर्तमान येथास्थित आसे. विशेष या प्रांतीचे वर्तमान तरी बऱ्हाणपूरच्या सुभियानें फौज स्वार तीन हजार व बरकंदाज तीन हजार ठेविले आण आपले तर्फेचा कमाविसदार न(र) सीपंत जैनाबादेहून धरुन नेला आणि कैदेंत ठेऊन जैनाबाद परगणियाचा माल झाडून नेला. खरिफी परगणा तेथील गत या प्रकारची केली. तैसेच येदलाबादेसही स्वार दोनसे व बरकंदाज तीनसे यैसे येऊन तेथील माल मोडायासी लाविले. ऐसेच रावेर परगणियाचेहि माल नेला. सुभा दोन हजार स्वार व बरकंदाज दोन हजार घेऊन नसिराबादेवरी येणार आण माल तमाम नेतो. आमचे कमाविसदार धराधर जालियावरी पलोन आले. जप्तीच्या सनदा व स्वामीनी फौज पाठविली तेहि अजोण येऊन पोहचली नाहीं. जागा जागा जितके कसबे आहेत तितके स्वार व बरकंदाज ठेऊन बलाऊन पाटील जमिदार कैद करितात आण जेथवर हात पोहोंचतो तेथवरी लुटितात. गायेकवाडाची फौज धुलियावरी होती. तेथून बेटवद परगणियांत आली आहे. हे वर्तमान आहे. आपणा जवली जमियेत आहे ते स्वामीस विदीत आहे. फौज या प्रांतास आलिया– विरहित बंदोबस्त होणे नाहीं. सेवेसी श्रुत होये हे विज्ञापना.

क्रमांक : ६ **दि. १९-१-१७५१**

महिपतराव कवडे, हरि दामोदर, रामचंद्र महादेव व आपण मिळून दमाजी गायकवाड याच्यावर चालून गेलो. परंतु तो थाळनेर परगण्यातून वर गेला. परत पाचोऱ्याला येतो तर मोगलानी बऱ्हाणपूरच्या आजूबाजूस लूटमार चालविलेली. तरी कुमक पाठवावी म्हणून मानाजी निकम याचे सदाशिवराव भाऊ याना पत्र.

श्री

श्रीमंत राजश्री--------भाऊसाहेबाचे सेवेसी विनंती. सेवक आज्ञाधारक मानाजी निकम कृतानेक स।। दंडवत विनंती. येथील क्षेम तागायेत छ. २ रविलवल परियेंत मुकाम पाचोरे पागासह सेवकाचे वर्तमान स्वामीचे कृपाद्रिष्टीकडून कुशल आसे. विशेष आजी आठ रोज जाहाले कीं राजश्री महिपतराव कवडे व राजश्री हरी दामोदर व राजश्री रामचंद्र माहादेव ऐसे येकत्र होऊन राजश्री दमाजी गाईकवाड याजकडे गेलो होतो. ते स्वामीच्या पुण्यप्रतापेंकडून थाळनेर परगणियातून वरते गेले. आपण फिरोन पाचोरा आलों. तो बऱ्हाणपुराकडील वर्तमान मनास आणितां मोगलाणी फौज ठेऊन माल तमाम लुटितात. हे वर्तमान पूर्वी शेवेसीं लिहिले आहे. हली राजश्री राघो बाबाजी जप्तीच्या सनदा घेऊन आले व याजवरोबर स्वार जे स्वामीनी नेमून दिल्हे ते कांही येऊन पोहोंचले. राहिले ते येऊन पोहचतील. परंतु हे स्वार व आपण ऐसे बऱ्हाणपुरास गेलियानें कार्य होणे कठीन. आणिक फौज येऊन पोहोंचते तर कार्य होईल. राजश्री महिपतराव कवडे यासी कार्य फार आज बऱ्हाणपुरा भोंवताला माल तो दुतर्फा तमाम चालिला याबदल सेवसी विनंती लिहिली जाते कीं फौज मातवर सत्वर येऊन पोहोंचे म्हणजे पैसा सरकारचा येतो. नाहींतर दुतर्फा मामली येतची खराबी होत्ये. आज पैसा येत नाही. सेवेसी विनंती वारंवार लिहितो याजकरिता मजवर क्रोध होईल. तरी येथील प्रसंग यैसाच आहे. याजकरितां वारंवार लिहितो. याजवरी स्वामी निर्वाह करणार समर्थ आहेत. सेवेसी श्रृत होय हे विज्ञापना.

क्रमांक : ७ दि. २०-१-१७५१

या पत्रात रामचंद्र महादेव, नानासाहेब पेशवे याना दमाजी गायकवाडांच्या हालचाली व आपला पविन्ना कळवित आहेत. त्याचप्रमाणे उत्क्रण, भडगाव व बहाल, वगैरे महालाचा थकलेला वसूल जमा करण्याच्या कामी लागतो असे तो म्हणतो.

श्री

श्रीमंत राजश्री पंतप्रधान स्वामीचे सेवेसी विनंती सेवक रामचंद्र महादेव कृतानेक स।। नमस्कार विज्ञापना.

येथील कुशल ता।। छ० ३ माहे रबिलोवल मुकाम कसबे येरंडोल स्वामीच्या कृपाद्रिष्टी करून सेवकाचे वर्तमान यथास्थित असे. विशेष कसबे जमदेच्या मुक्कामीहून राजश्री गाये(क)वाड याचे फौजेचे वर्तमान सविस्तर राजश्री हरिपंतानी व आम्ही लिहिले आहे त्यावरून विदीत जाहाले असेल. त्या आलीकडे गायेकवाड याचे वर्तमान तर मलसरीहून कूच करून सोनगर परगणियात मु।। केला. तेथून सेळुमेथी (?) वरून मौजे वाचणखेडे प।। नंदुरबार येथे मु।। छ०१ रबिलोवली जाला. पुढे दोडाईचे या कडे जाणार यैसी बोलवा आहे. दुसरी खबर आहे कीं माघारा बागलाण प्रांते जाणार. त्यास कोण्हीकडे जातील पाहावे. तैथें बातमीस माणसें पाठविली आहेत. जैसे वर्तमान येईल तैसे लिहित जालिया नंतरी जमेदेहून राजश्री महिपतराव कवडे व राजश्री हरि दामोदर याची फौज घेऊन कसबे येरंडोलीस आलो. कारण की भीतर अक्रण (?) येरंडोल कसबा यात मोकडाईकडून पांच च्यारसे बारखंदाज व सेदीडसे स्वारांनसी राहिला आहे. त्याजवर दबाव घालून त्याजला काढून घ्यावा म्हणजे किरकोल लहान सहान ठाणीठुणी असतील ते सहजामध्ये निघोन जातील या विचारे येथे येऊन मुकाम केला. तो मागोन याणे मोठाले बासनाचे गोळे आम्हावर टाकिले. कसब्याच्या सनिध्य राहू नये हे जाणोन आलीकडे आद कोसांवर येऊन मुकाम केला. गावास मोर्चा लावावे परंतु गाव मातबर कुसु चांगले. त्यातही गावात सामान पुस्कळ. आपली फौज हजार दीड हजार इतकियाने लागावे. तेव्हा आठ पंधरा दिवस याच

कार्यामुळें येथें राहावे तेव्हां वरकडां माहालाचे जप्तीचें काम तसेच राहू म्हणते. मालमोसा[1] कुणबी नेऊ लागले. पहिला +++ मोगलाकडे निमे सिमे जाहालाच आहे. यैशा च्यान्ही गोष्टि ध्यानास आणोन मोर्चे लाविले नाहींत. तूर्त उगाच त्याचा दारमदार[2] करून घेतला आहे कीं, आठपंधरा दिवसानी निघोन जाणे आण जमिदाराचे गुमास्ते व गावगनाचें पाटील आणोन पटीसटी करून तूर्त वसुलाचे काम चालतें करतो. राहातां येरडोल कसबा मोगलाचे आगे बलाऊन राहिला. यैसाच धरणगांवही बळकटच आहे. याचीहि पैरवी[3] जैसी करणे ते करून देतों. अक्रण (?) भडगाव बाहल, वगैरे माहलाच्या जमाबंधा करून जप्तीकडील बंदोबस्त करणे तो करून देतों. पुढे जैसे वर्तमान होईल तैसे लेहून पाठवित जाऊं. धरण-गावचेही पाटील रुजु जाले. तेथेंही वडिलाचे काम चालीस लाविले असे. सेवेसी श्रुत होये हे विज्ञापना.

क्रमांक : ८

दिनांक २२-१-१७५१

संभाजी दुसरे यांनी शिवाजी जाधव पाटील यास मौजे पिसवी येथील चौगुलकीचे "वतनास कोणी नाही" म्हणून दिले. पण म्हटले की "पुढे मागे या वतना कोणी निर्माण झाला तर" आणि "खरा जाहलिया" सरकारला "सेरणी" देईल आणि जाधवाचे पैसे "व्याजासुद्धा" भागवून वतन अनुभवील.

श्री

सिका असे.

स्वस्ति श्री राज्याभिषेक शके ७७ प्रमोद नाम संवत्सरे माघ शुध्ध सप्तमी भोमवासरे क्षत्रिय कुलावतंस श्री राजा शंभु छत्रपती स्वामी याणी शिवाजी बिन कालोजी जाधव पाटील मौजें पिसवी त।। सातवे

शिका पेशवे चा पानघाटी	शिका प्रतिनिधीचा वर्तु-ळाकार.

यासी दिल्हें वतनपत्र यसीजे. मौजे मजकूरचे चवगुलकीचे वतनास कोणी नाही. बहुत दिवस चव-गुल्याचा भोगवटा कोणास दखल

१. मालमलिस्त = मालमत्ता, जिंदगी, २. ठराव, ३. व्यवस्था.

नाहीं. गांव हुजुर जाहलेयापासून त्याचा वंत[१] अवघा याणी भक्षिला. याबद्दल करवीरचे मुकामी ग्रामस्तास आणून वाजपूस करून, राजश्री कोंडाजी भोसले सुभेदार याचे विद्यमान मखलासी जाहली. आणी नूतन चवगुले यांची स्थापना करावी येदनिमित्य तुझे बाबे मशारनिल्हे हुजुर विनंती केली. त्यावरून स्वामी तुजवरी कृपाळू होऊन मौजे मजकूरचे व चवगुलकीचे वतन तुजला मरामत करून दिल्हे असे. तरी तू सदरहू पुत्र पौत्रादि वंशपरंपरेने वतनाचे कानुकाइदे जे असतील ते अनभऊन मौजे मजकुरी सुखरुप राहणे. वतन समंधे तुझे माथा शेरणी रुपये १०० शंभर देखील बाबती ठेविले याचा वसूल हुजूर जाहला. पुढे मागे या वतनास कोणी निर्माण झाला तर मौजे मजकूरच्या वतनदाराच्या साक्षीनें मनसुबीमुळे खरा जा(हा)लेया हुजुर शेरणी देईल. अणी तुझ्या पैकेयाचा व व्याजसुधा भाग वारून देईल अणी वतन अनभविल. तवपरयंत चवगुलकीचे वतन आनभऊन सुखरुप राहाणे. निदेश समक्ष. सिकेचे मोर्तब असे.

तेरीख. ५

रबिलावल सु।। ईहिंदे खमसेन.

क्रमांक : ९ **दि. ३–२–१७५१ (?)**

पेशव्यांना पाठविलेल्या या पत्रात सातान्यातील धामधूमीचा उल्लेख आहे आणि मदत मागितली आहे.

श्री

सेवेसी विज्ञापना. सातारियाकडे धामधूम जाली आहे येविसी पूर्वी राजश्री गोविंदराव मोरेस्वर स्वामीकडे येऊन, विनंती करून फिरोन जरंड्यास गेले. हली राजश्री अंताजी बाबाजी वडुताहून येथें आले. त्याणी सविस्तर वर्तमान सांगितले. येथे राजश्री त्रिंबकराव मामा नाहींत, या

---

१. वाटणी; हिस्सा.

करिता मा।रनिलेस स्वामीकडे पाठविले आहेत. सविस्तर विनंती करितील त्यावरून विदित होईल. सविस्तर अर्थ चितात आणून यास आज्ञा करणे ते करावी. गोविंदराव मोरेस्वर याणी यैवजाविसी व दारूगोलीविसी व हशम लोकाविसी विनंती करावयासी सांगितले आहे. तेहि विनंती करितील. बेगमी करून द्यावयासी आज्ञा केली पाहिजे. रा। छ. १७ रा।ले हे विज्ञापना.

क्रमांक : १० दि. २३–२–१७५१

हरबाजी राम याचे रामचंद्र बावा याना पत्र की बापूजी भिवराव, महिपतराव व हरि दामोदर यांच्या सैन्याची दमाजी गायकवाडांच्या सैन्याशी लढाई होऊन पांच सरदार व हजार बाराशें माणसे ठार झाली असल्याची बातमी पेशव्यांच्या पत्रावरून कळते. गाजीउद्दीनखान व पातशाही फर्मानाचाहि उल्लेख पत्रात आहे.

श्री

श्रीमंत राजश्री बावा

साहेबांचे सेवेसी

विनंती सेवक हरबाजी राम कृतानेक स।। नमस्कार विज्ञापणा ऐसीजे. येथील कुषल त।। छ. ७ माहे रबिलाखर स्वामीच्या कृपाविलोकणें करून येथास्थित आसे. यानंतर पातशाहाचा फर्माण व नवाब गाजोदी-खानाचा इनायेतनामा[1] ऐसा खान वालाशान (आ)जम कुलीखानाचे नावें आला. याचा जाबसाल रा। बापूजी भिवराव व रा। महिपतराव व रा। हरी दामोदर यांसी व गाईकवाडाचे फौजेसी+++++ बाहादूर-पुऱ्या समीप लढाई जाली. पांच सरदार व हजार बारासें माणसे मारून मागती तंबा (?) करावयाचे विचारात आहेत म्हणून वर्तमान आला. (म्हणून वर्तमान आला)[2] म्हणून श्रीमंत स्वामीचे विनंती पत्री लिहिले आहे. सेवक पदरचा म्हणवितो. सांभाल करणार स्वामी समर्थ आहेत. विदित होये हे विज्ञाप्ति.

---

१. कृपापत्र (ऐ. श.) २. मुळातच दुबार

क्रमांक : ११ दि. ५-३-१७५१

त्रिंबक विश्वनाथ याने नानासाहेब व भाऊसाहेब याना लिहिलेल्या या पत्रात गायकवाडांच्या हालचाली बाबतचा वृत्तांत दिला आहे. पत्र ठिकठिकाणी फाटले असल्याने मजकुराचा संदर्भ नीट लागत नाही.

श्री शंकर

श्रीमंत राजश्री नाना व भाऊ स्वामीचे शेवेसी –

विनंती सेवक त्रिंबकराव विस्वनाथ कृतानेक साष्टांग नमस्कार विनंती. येथील कुशल ता।। छ० १७ रबिलाखरपर्यंत सुखरूप आसो. विशेष येकदोन पत्रें पूर्वी सेवेसी राजश्री बापूकडील वर्तमानचीं लिहून पाठविली ती पावलीच असतील. प्रथम जुंज जाले. त्या+ + +येक पत्र पाठविले होते कीं आज पत्र शहापुरीहून आले. त्यांत लि।। कीं कारकून जवल आहे सर्व सांगेल. त्यास कारकुनास पुसता प्रथम पु+ +चे वर्तमान पुसले. त्याणे खुलासा सांगितला + + कानी फारच घालविले. सरदाराचे व लोकाची बाकी काही राहिली नाही. च्यार हती गेले + + चे निशाण नगरीयाचे दुसरे दोन दोन + डे गेले. गायेकवाडाकडील येक हती आला. तिन चार घोडेही पाडाव आले. सत्य मिथ्या तो जाणे. सबब कीं इतके घोडे आलीयाचे वर्तमान आण साचे ++ येत नाही. बापूनी पत्री आज्ञा लि।। आहे कीं फितवा आमचे लोकांत आहे नाहीं हे काही कलत नाही. परंतु सोय पडत नाही. गाइकवाड तर अंमलनेर परगणेयातून निबाईत प।। कडे आला. मग घाट चढोन येईल की काय पाहावे. कासरबारीचे सुमारास आमलथेवर गेला. मग त्याचे जखमी बुनगे सोनगडास लाऊन देऊन मागती सडा होऊन घाट+ +की काय पाहावे. गाईकवाड सा सात कोस+ +हे त्यासी गाठ उगीच तरी सडे फौजेनी + + घालीत नाही.तीन+ + +कोसचे तफावतीने+ + फौजा चालतात. परंतु हरकोठें तोड+ + +मुले त्याचे मजलीस खोलंबा पडेल ऐसे आम्हा वाटत होते+ + + + +पुनी सांगोन पा।। की याचा इतबार नाही + + फौजा मेलवणे. बहुत सावध राहाणे ऐसा+ + +प आम्हास पा।। स्वामीकडे वर्तमान जुज जाली+ + +येकदा मात्र लि।। तेही दो चौ दिवसी लि।। ऐसे कारकून त्याजकडील सांगत

होत. हे वर्तमान आइकून तरतूद स्वामीनी करणे ते केलीच असेल. परंतु त्याणे ++ कुरदेसीचा विचार तूर्त येकीकडे ठेऊन तलेगावाचे सुमारें येऊ लागला तर मग या प्रांती दे णे ग +++ (?) मातबर होईलसे वाटते. कांकी वापूचे फौजेत++राहिली नाही. स्वामीचे पुण्य समर्थ आहे. सर्वही परिहार होईलच. वर्तमान कलावे म्हणून लि।। असे. हे विनंती.

क्रमांक १२ **दि. ८–३–१७५१**

दमाजी गायकवाड पंधरा हजार फौजेसह साताऱ्यावर चाल करून येत असून सेनापती दाभाडे त्याला जाऊन मिळण्यासाठी निघाले आहेत, असे त्र्यंबक विश्वनाथ साताऱ्याहून नानासाहेब पेशवे व सदाशिवराव भाऊ या दोघाना कळवितो. दमाजीने पुणे–साताऱ्यावर चाल करून येणे म्हणजे 'कोल्ह्यानी सिंहाच्या घरास येणें' अशा सारखे होय असे तो म्हणतो. तथापि 'भारी भारी वोझे जवाहीरखाना कापड सिंहगडास रवाना केले' असा उल्लेख पत्रात आहे.

श्रीमंत राजश्री नाना व राजेश्री भाऊ स्वामीचे सेवेसी.

विनंती सेवक त्र्यंबकराव विश्वनाथ कृतानेक साष्टांग नमस्कार विनंती. येथील कुशल ता।। २० र।। करपर्यंत सुखरूप आसो. विशेष काल गुरुवारी दोप्रहरी आकस्मात रा।। नारो बावाजीचे पत्र आले की दमाजी पंधरा हजार सडे फौजेनसी पेहणी (?) आला. तो सवेच रा।। रामाजी मल्हार याचे पत्र आले की घाटाखालून निवड फौज करून सडे सडे वीस वीस कोसाचे मजली करून गाईडवाड पुणी + + + + येता सातारियास जाणार. तरी परीछिन व।। भर (?) आहे. तुम्ही सावध राहाणे. दुसरा मजकूर आपले फौजेस त्यास वीसा कोसाचे अंतर पडले. या उपर फौजेची गाठ न पडू देता जाणार. आपले फौजेने सलाबात ही खादली. तो इतक्यात बातमीचे राऊत होते त्याचे पत्र तेच दिवसी आले की आजचा मु।। घोडनदीचा. तेव्हा अपूर्व भासले की आपली फौज मातबर पाठीवर असोन लांबलांब मजलीने येतो. तेव्हा ती फौज अंतरली. या उपर बादनेजरचा (?) मजकूर खरा जाणोन मातुश्रीचे राजश्री बाबाचे व सर्वांचे विचारे जाले

की गाव फारच भरला आहे. सरकारचाही भरणा भारीच आहे आणी बे व सवस राहावे उत्तम. हे बरे तर बरे नाहीतर सर्वस्वे मूर्खपण (हो)णार. तर. भारी भारी वोझे जवाहीरखाना कापड इतके मात्र किले सिंहगडास लावावे. त्यास सुवांचे विचारास आले ते करावे. जाणोन लि।। प्र।। सर्व सिंहगडास रवाना केले. गावातही आकस्मात जवळ आलियाचे वर्तमान आइकोन मातबर कुले मुले माणसे सुधा किले मजकुरास गेले. तेव्हा मातुश्रीबाई मुलेसहवर्तमान मातुश्री ताई आदीकरून गेली. एक फौजचा बदनक्ष जाला दुसरे हे कर्म जाले. जर करता गावास आला असता तरी बंदोबस्त केलीया सोई पडती. काही आडकाठीच नाही आणी फौजही नाही. हशमी लोक काही आणविले. हजारबाराशे माणूस रवानगी जाली. परंतु समई येथे आले नाही. येकूण लैकिक एक प्रकारचा जाला[1] (को)ल्हानी सिव्हाचे घरास यावे होणार गोष्टीस उपाये काये. स्वामी थोर आहेत पारपत्य करतील. सेनापतीही आजच इंदुरीहून निघोन गायेकवाडाचे फौजेत गेलेचे वर्तमान सविस्तर कळावे म्हणून लि।। असे. आजचा मु।। भीमातीरी खेडाचे पूर्वेस दावडीचे सुमारे होईल म्हणून बातमी आली. येथील सर्व आश्रयास गेली हे जाणोन याउपर बोरघाटाचे वाटेने सातारियास जाईल तर न कळे. परंतु बातमीचे तो जागजागाचे अद्यापी वर्तमान येते की खामखा पुणियास येतो. आम्ही दोन तीनशे स्वार दोन चारशे पायेचे माणूस यैसे वडियांत आहो. जसा प्रसंग☆ जसा प्रसंग पाहू तसा करू. जर आमचे फौजेची मीटी इतक्यात बसली तर आम्ही जागा सोडीत नाही हे वर्तमान सातारियास● +++कसा योग पडेल+++अकस्मात आला. अवकाश नाही++ हे लिहिल्यात पुर्ती उमेद नाही. निंबाळकराची फौज सामील जाली इतके लि।। याउपर आम्ही गोट घालितो म्हणून लि।। परंतु जीव पडत(?) नाहीसे दिसते. कळावे म्हणून लि।। असे. श्रुत होय हे विज्ञापना.

---

१) यापुढील एक ओळ फाटली आहे.

☆ मुळात दूबार

● पुढील दोन ओळी फाटल्या आहेत.

क्रमांक : १३ दि. २६-३-१७५१ (?)

शेषो नारायण पेशव्यास लिहितो की करवीरच्या जोजाबाई यांचे "आपणा-सिवाये दुसरे राजकारण नाही."

श्री

श्रीमंत राजश्री भाऊ स्वामीचे सेवेसी

विनंती सेवक शेषो नारायेण दोनी कर जोडून सा।। नमस्कार विनंती. येथील क्षेम चैत्र शुध येकादशी भोमवासरपर्यंत स्वामीचे दयेकरून येथास्थीत जाणून स्वकीय संतोषे लेखन आज्ञा केली पाहिजे. विशेष स्वामीचा निरोप घेऊन राजश्री विसाजीपंत आले. आज्ञे-प्रमाणे धण्यास श्रीमंताचे विनंती-पत्र प्रविष्ट करोन सांगितले प्रमाणें विनंती सविस्तरे केली. राजश्री हरीपंतही आपले निरोपाप्रमाणें धण्याची मर्जी रक्षून धण्याचे दर्षणास येऊन हुकुमाप्रमाणे आपणाकडे त्वरेनेच येत होते. तो सप्तरुषीचे दंगेमुले तिकडे गेले. त्यानी लिहिणे ते सविस्तरे लिहिलेच असेल. विसाजीपंती तपसीले विनंती केलेवरून श्रीमंत सकल सौ।। मातुश्री बाईसाहेब यांस श्रवण होऊन समाधान पावली. स्वामीच्या दर्षनसमई समक्ष ज्या ज्या प्रमाणे संदेह निरशनार्थ विनंती करणे ते केलीच आहे. त्याच प्रमाणे परिणामास श्रीमंत सौ।। मातुश्री बाईसाहेब नेहतील हा आपला खातर-जिमा आसो द्यावा. कोण्ही नाना प्रकार लेहून पाठवितील त्यावर मनसबा काये आहे स्वामीचे मनोगता प्रमाणे खावंदाची दया आहे. तपसिले विसाजीपंत लिहितील त्यावरून आवगत होईल. या उपरी आपणासिवाये राजकारण दुसरे नाही. कागदीपत्री आसलिया पोषण कोण्हीं केंले तरी तोच विचार ऐसे चितात आणावे. दर्शनांती सविस्तरे निवेदन होईल. धण्यानीही आपणास आज्ञा करणे ते निक्षुणपणे श्रीमंताचे पत्री केली आहे. हुजरे समागमे आज्ञापत्र सादर आहे त्यावरून श्रुत होईल. आगमनाचा योग त्वरेने घडोन बोलले प्रमाणे निदर्षनास यावे. आपले येणेची उत्कंठा धण्यास बहुत आहे. विशेष ल्याहावे तरी स्वामी सर्वज्ञ आहेत. कृपा केली पाहिजे हे विनंती.

क्रमांक : १४ दि. ३-४-१७५१

ह्याताखालच्या लोकांच्या खर्चाची तरतूद लवकर करावी. खर्चाच्या विवंचनेने हैराण झालो आहे. प्रतिनिधी व यमाजी शिवदेव हे दोघे आपणासी एकनिष्ठ आहेत, अशा आशयाचे कान्होजी मोहिते याचे ताराबाईंना पत्र.

श्री

पै।। छ. १७ जमा-
दिलोवल

श्रीमंत माहाराज मातुश्री
आईसाहेब स्वामीचे
शेवेसी

सेवक आज्ञाधारक कानोजी मोहिते चेरणावरी मस्तक ठेऊन साष्टांग दंडवत विनंती. येथील क्षेम ता।। छ. १७ माहे जमादिलावल गुरुवार प्रथम प्रहरपर्यंत माहाराजाचे पुण्येप्रतापे करून येथास्थित आसे. विशेष आलीकड आज्ञापत्र येऊन सेवकाचा परामृश होत नाही. तरी माहाराजानी कृपालु होऊन बालकाचा सांभाल केला पाहिजे. येथील मजकूर तरी लोक सहवर्तमान ठेवले स्थली येकनिष्टपणें सेवा करीत आहो. परंतु पोटाची बेगमी करिता बहुत हैराण. रोज उठोन पोटाचा गर्गशा. लक्ष विनंती पत्र पाठवित गेलो. परंतु बेगमी जाहाली नाही. येशा गोष्टीने मज लेकराचा तरुणूक कैसी होती, तरी कृपा करून बेगमी करून पाठविली पाहिजे यानंतर लोकाची बेगमी केलिया सेवा करून ठेवले स्थली येकनिष्ट सेवा करतील. मी सेवक समाधान पावेन. राजेश्री पंत प्रतिनिधी व राजश्री येमाजीपंत याचे अंतरीचा शोध करितां सर्व प्रकार माहाराजाचे पायासी येकनिष्ट आहेत. यांत माहाराज धनी आहेत, काये ते आज्ञा केली पाहिजे. मार्ग लक्षीत आहो. आज्ञापत्र येईल तदनंतर वर्तणूक करूं. बहुत काये लेहू. कृपा पूर्ण केली पाहिजे हे विज्ञापना.

क्रमांक : १५ दि. २९–४–१७५१

पत्राप्रमाणे पाच मण पाटणी तांदुळ पाठविले आहेत, म्हणून त्र्यंबक विश्वनाथ पेठे यांचे नानासाहेब पेशवे व सदाशिवराव भाऊ याना पत्र. दाभाडे व ताराबाई यांच्या बाबतचाहि वृत्तांत कळवावा अशी विनंती पत्रात आहे.

श्रीशंकर

छ० १५ जा।। खर

श्रीमंती राजश्री नानासो। श्रीमंत राजश्री भाऊ स्वामीचे शेवेसी. विनंती सेवक त्रिबकराव विस्वनाथ कृतानेक सा।। नमस्कार विनंती. येथील कुशल ता।। छ. १३ जा।। लाखर पर्यंत स्वामीचे कृपेकरून सुख–रूप असो. विशेष आताच पत्र आले तेथे आज्ञा की पाटणी तांदुल ।. पाच मण पाठवणे. त्याजवरून दोन बैल भरून तांदुळ आताच रवाना करविले लौकरीच येऊन पोहचतील. गाईकवाडाचे भेटीनंतर दाभाडियाकडील मजकुरियाचा सारेच कारभाराचा ठराव जालाच असेल. येथे अनेक प्रकारच्या लोकचर्चा येतात. त्यास सेवकासही करार होऊन ठरला मजकूर ल्याहावयाची आज्ञा करावी. तैसेच मातुश्री ताराबाईकडीलही संदर्भ लागलाच असेल तोही मजकूर आट चऊ दिवसी निर्गमेल की का(ये) त्याचा भाव ल्याहावयाची आज्ञा करावी. लौकर जो उरकेल तो पाहावा. खाली (?) सहजात होईल. या उपरीही लहाण पडल्या मग गैरसोयी पडेल. स्वामीचे पुण्य समर्थ आहे. ईश्वर सर्वही प्रकार उत्तम प्रकारेच करील. बहुत काये लिहिणे, कृपा करावी हे विनंती.

क्रमांक : १६ दि. ३-५-१७५१

पत्र ताराबाईंनी नानासाहेब पेशव्यांस लिहिलेले आहे. वेढा उठवून माघारा जावे अशी आज्ञा पत्रात आहे. पेशव्यांच्या फौजांनी साताऱ्याच्या किल्ल्याची नाकेबंदी केली तेव्हांचे हे पत्र आहे.

श्री

श्रीमंत महाराज मातुश्री आईसाहेब यांणी राजमान्य राजश्री बाळाजी बाजीराव पंडित प्रधान यांसी आज्ञा केली ऐसीजे :— तुम्ही विनंतिपत्र पाठविले, ते प्रविष्ट होऊन लेखनार्थ अवगत जाहाला. "कैलासवासी चिरंजीव यांनी एकच तालुका सांगोन सेवा घेतली. त्या मागे साहेबी सेवकावर कृपा करून सर्व राज्यभाराचा एखतियार दिल्हा. सेवकाने दीड वर्षे जी जी कार्ये केली, ती आज्ञेनेच केली. तेणेकरून सर्व स्नेहतेसी आज्ञेच्या वर्तणुकेमुळे विक्षेप वाढले. या प्रसंगी सेवक हुजूर आला असता साहा महिन्यांत विक्षेप वाटला असेल, त्याचा अर्थ करावयाबद्दल साहेबी इतबारी कोण्ही पाठवावा, अगर सेवकास आज्ञा केली—याने आपले तर्फेने कोण्ही पाठवून देऊं." यासी तुम्ही एकनिष्ठ सेवक. याल तर राज्यकारभाराचा अखत्यार तुम्हास आहे. असे असता जी जी कार्ये जाली, ती तुम्ही साहेबांचे आज्ञेनेच केली असता, विरुद्ध कायबद्दल दिसोन आले, आणि संपूर्ण दिल्ली रामेश्वरपर्यंत लौकिक स्वामिसेवकभावाचा जाहाला ? हेही कर्तव्यता जाली ती आज्ञेनेच जाली ! तस्मात् दिसोन आले जे, हा काळपर्यंत जी जी कार्ये जाली, ती साहेबांचे आज्ञेवरून जाली. आता इतबारी कोण्ही पाठवावा त्याने याच गोष्टीचा परिहार ऐकून यावे. त्यासी तुम्ही एकनिष्ठ सेवक. आज्ञेने वर्तला. त्याचे प्रमाण इतके जे, या समयी तुम्ही फौजसुदा येऊन परिघ घातला आहे, तो उठवून तुम्ही स्वस्थळास जावे. तदनंतर जे बोलणे असेल ते सांगोन, हर कोणी आपले तर्फेने पाठवून द्यावा. त्यासी जाबसाल करावे तो केला जाईल. येणेकरून लौकिक उभय पक्षांचा उत्तम. स्वामिसेवकभावमर्यादाही राहिली. पूर्वी लौकिक जाहला आहे त्याचेही परिमार्जन या गोष्टीने

होते. तुम्ही मातबर सेवक. वडिलांचा अव्हेर करावा ऐसा किमपि साहेबांच्या चितांत अर्थ नाही. जाणीजे. छ १७ जमादिलाखर बहुत काय लिहिणे सुज्ञ असा (लेखनसीमा)●

क्रमांक : १७ **दि. १०–५–१७५१**

उदाजीराव चव्हाण याना ससैन्य जाऊन मदत करावी व त्यांचे आज्ञेत वागावे म्हणून नानासाहेब पेशवे यांचे यमाजी रुद्र याना पत्र

श्री

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य राजश्री यमाजी रुद्र गोसावी— शेवक बाळाजी बाजीराव प्रधान नमस्कार सु।। सन ईहिदे खमसेन मया व अलफ. राजश्री उदाजीराव चवाण हिमतबहादर ममलकतमदार हे कित्येक आपले साहित्यविसी तुम्हास लिहितील. त्याप्रमाणे त्याचे साहित्य करणे. जमावसुधा येऊन याचे आज्ञेनरुप वर्तणूक करणे. याचे सर्व प्रकारे अगत्य आम्हास आहे. जाणिजे. छ २४ जमादिलाखर. आज्ञाप्रमाण. मोर्तब.

क्रमांक : १८ **दि. ११–५–१७५१**

दमाजी गायकवाड यांस होळकरांच्या वाड्यात ठेवावे म्हणून पेशव्याने त्र्यंबक विश्वनाथ यास लिहिले होते. त्यास त्याने उत्तर पाठविले की, दमाजीस कवडे यांचे वाड्यात बंदोबस्तात ठेवले आहे. रखवालीची व्यवस्था काय केली तीही पत्रात लिहिली आहे.

श्री शंकर

छ २७ ज।। लाखर

श्रीमंत राजश्री नाना व श्रीमंत राजेश्री भाऊ स्वामीचे शेवसी. विनंती सेवक त्रिबकराव विस्वनाथ कृतानेक सा।। नमस्कार विनंती.

● हा लेख इतिहास संग्रह ऐतिहासिक टिपणे भा. १ ले. ३५ (पारसनीस संपादित) वरून घतला आहे.

येथील कुशल ता।। छ. २५ जा।।खरपर्यंत स्वामीचे कृपेकरून सुखरूप असो. विशेष आज्ञा पा।। तेथें लि।।ते सविस्तर कळूं आले. दोनदा पत्रें पाठविली तेथे लि।। कीं राजश्री दमाजीस रा।। मल्हारजी होळकराचें हवेलीतच ठेवणे. त्यास हे पत्र शनवारी चौ घटिका रात्रीस पावले. तो आगोघरच दो प्रहरा मा।रनिले आले. त्यास आवजी कवडे याचे हवेलीत ठेविले. लि।। मजकुरास अंतर पडले. परंतु येथील बंदोबस्तीविसी किमपी चिंता नाहीं. दरवाजे याजवर तीस पसतीस आंत बाहेर खासबारदार आहेत. त्यांत दोघे चौघे बहुत शाहाणे आहेत. दीप वा ड्यांकडे वाडीयात वीस खासबारदार आहेत. त्याचे बाहेर भिंती सेजारी राजश्री समशेर बाहादर याचे घराचे कोनचे बुरजाजवल वाडीयासी लगती छपरे घालून शंभर माणूस हशमी ठेविले आहे. दोहीं बाजूस दोन्ही लगते वाडे उत्तर-कडे दक्षणकडे आहेत. त्याचे दरवाजे याचाही बंदोबस्त आहे. आणि पंचवीस तीस माणूस दोहींकडे चौकीस आहे. वाडीयात वोसरीवर रा।। गोपाल रावाकडील पंचवीस तीस खासा चौकीस असतो. तिघा जणाची निजावयाची जागा माडीवरच आहे. त्याचे पलंगाजवल दहा पंधरा भले लोक घेऊन येके दिवसी गोपालराव, येके दिवसी मोरोपंत, येके दिवसी पुरुषोत्तमपंत याप्रा।। बंदोबस्त आहे. रखवालीची फिकीर किंमपि नाहीं. जागा सोईकर त्यांचेही मनास आली. चांगली निर्गलती जागा कुशाद[1] होती. स्वारांची चौकी राहेती. परंतु जाले वर्तमान लि।। असे. आज्ञा येईल त्या प्र।। पुढे वर्तणूक केली जाईल. सेनापतीस राहावयास नाईकाचा वाडा सीध केला. गोविंद बलाळ याचे घरी मुले माणसे दाटी फार आहे. उदईक त्याचा ही विचार करून रिकामा आल्यास+++अे खर्च पनास हजार माघारे न्यावे म्हणून सांडणी स्वाऱ्या न जाल्या तर तोही ऐवज फिरोन येईल. आजपर्यंत कोणी येक वरात खालेविली[2] नाही. ज्या वरात लोकानी विकत घेतल्या त्या मात्र च्यार दिवसी मागे पुढे देतो. धण्याचा धणी वरात घेऊन येताच खर्च देतो गुंता करीत नाही. दरबारचा मजकूर लि।। तर या उपर खानदेशांत वगैरे जागास[3] लिहून पारपत्य करिलों; परंतु+++आठबार हुजरास वगैरे मागा जागा पाठऊन स्वार

१. प्रशस्त; विस्तीर्ण. २. बुडविणे; बुडणे. ३. ठाणे, ठाणे, किल्ला.

मात्र निघोन गेले. गाठ मात्र कोठेतरी पडावी त्याचेही पारपत्य होईल. इदुरी सदापूर ही ठाणी वस्तभाव सुधा दिल्ही. देवरमहालचे मजकुराचें पत्र रा।। हरीपंताकडे रवाना केले. परंतु दाभाडीयांचे पत्र घेतले असले तर ते आले नाही हे विनंती.[1]

क्रमांक : १९ **दिनांक २१-६-१७५१**

स्वामीच्या पत्राप्रमाणे महाराणी जिजाबाई यांचे पुण्याचे प्रयाण श्रावण महिन्यापर्यंत स्थगित केल्याने त्यांच्या मनात विपर्यास निर्माण झाला आहे, असे विसाजी नारायण यांचे पेशव्याना पत्र.

श्री

श्रीमंत राजश्री पंतप्रधान स्वामीचे सेवेसी.

विनंती सेवक विसाजी नारायेण कृतानेक विज्ञापना. येथील क्षेम. तारीख आषाढ शुध नवमी भृगुवासर मोकाम वडगाव स्वामीचे कृपेकरून सेवकाचे वर्तमान येथास्थीत असे. विशेष आलीकडे स्वामीकडून पत्र येऊन परामर्श होत नाहीं. तेणेकरून चितास समाधान नाही, तरी सदैव पत्री सेवकाचा परामर्श करावया स्वामी समर्थ आहेत. लोणंदचे मोकामी स्वामीची आज्ञा घेऊन निघालो ते समई आज्ञा जे करवीरास जाऊन उत्तर लिहीणे. म्हणजे देवदर्शनाचा योग घडावयाची आज्ञा होईल. त्यावरून करवीरास येऊन सवीस्तर वृत श्रीमंत माहाराज सौ।। बाईसाहेव यास श्रुत केले. त्यांची आज्ञा घेऊन स्वामीस विनंती लिहिली. मागाहून धण्याचीही पत्रे पाठवीली. दोन्ही पत्राची उत्तरे आली जे सध्या आसाढ मास आहे. श्रावण मास उत्तम आहे. तवपर्यंत स्वारी विनंती करून तकूब करवणे म्हणून. त्यावरून

---

१. टीप:– पे. द. खं. ६. क्र. १९५ हे त्र्यंबक विश्वनाथ ह्यांने नाना व भाऊ या दोघाना पाठविलेले पत्र छ.२४ ज।। खरचे आहे. त्यांत तो म्हणतो "............ राजश्री दमाजी गायेकवाड रा। गोपालराया बरोबर रवाना केले तर त्यास जागा रा।। मल्हारराव होळकर यांचे वाड्यात द्यावी .... त्यास येक पत्र येविसी अगोधर आले की, आवजी कवडे याचाच वाडा तयार करणे ...."

वडीगावास जाऊन आसाढ मास स्वारी तकूब केली. परंतु बाईसाहेबाचे चिती विपर्यास आला, की निमित्य म्हणावे तरी आजपर्यंत बोलत आले. परंतु प्रधानपंतापासून काही परिणाम नाही. सध्याही दिनमेलीवरी[1] घातले. येवंत्र मतलबावरी आहेत. यैसे कितेक पर्याये बोलले आणी आम्हास स्वामीसनीध जावयाची आज्ञा झाली. परंतु स्वामीची आज्ञा नाही याजकरिता सेवक न आला हे विनंती लिहीली आहे. याचे आज्ञे-नरूप वर्तणू(क) होईल. येकदाचे दर्शन होऊन उभय पक्षी बोलणे जाहाले म्हणजे लगमी लागोन ठिकाणी राहाते हुयाचा खातरी करार नाही आणी इकडील सर्वत्राचे मते हे राजकारण दररोज नांदावे ऐसे नाही. याजकरिता सर्व त्याजवळ निक्षेप करितात याजकरीता विनंती लिहीली आहे. जाहाले वर्तमान सेवेसी श्रुत व्हावे यास्तव विनंती लिहीली आहे. येविसी सविस्तर अर्थ राजश्री तात्या व राजश्री हरीपंत विनंती लिहीता श्रुत होईल. जर करून दिवसगतीवर पडले म्हणजे याचे चित ठिकाणी राहात नाही. बहुत काय लिहिणे कृपा निरंतर असो द्यावी. हे विज्ञापना.

क्रमांक : २० **दिनांक ३०-६-१७५१(?)**

चिमणाजी बापूजी बरोबर पाठविलेल्या फौजेच्या रोजमुऱ्याची व्यवस्था कशी करायची ते कळविण्याची विनंती त्र्यंबक सदाशिव नानासाहेब पेशवे व सदाशिवराव भाऊ याना करतो.

श्री

छ. १८ साबान

तीर्थरूप राजश्री नाना तथा राजश्री भाऊ स्वामीचे सेवेसी. अपत्ये त्रिंबक सदाशिव कृतानेक साष्टांग नमस्कार विनंती. उपरी येथील कुशल ता।। छ. १७ साबान पर्यंत स्वामीचे आसीर्वादिकरून येथास्थित असे. विशेष राजश्री चीमणाजी बापुजी समागमे फौज रवाना केली यांस रोजमरीयाची बेगमी पंधरा वीस हजार रुपये एकदांच करून द्यावी की

१. दिनमेल = दिवसगत, दिरंगाई

आठवडा पंधरवडा रोजमरा म।।रनीलेकडे वरचेवरी पाठऊन देत जावा ती आज्ञा ल्याहावी. तूर्त दहा हजार रुपये रोजमरीयाचे बेगमीस मोघम म।।रनीले जवळ देऊन रवानगी केली. आणीक दाहा पाच हजार रुपये एकदाच द्यावे ऐसी आज्ञा जाली तर ऐवज पाठवून द्यावा. थोडीबहूत दारू गोलीची बेगमी कोठी पैकी करून दिल्ही. विदीत जाले पाहीजे. सेवेसी श्रृत होये हे विज्ञापना.

———

क्रमांक २१ **दि. २–७–१७५१**

भास्कर याने गोव्याचा राज सचिव लुईस आफांस दांताश याला पाठविलेल्या या पत्रात नानासाहेब पेशवे व सदाशिवराव भाऊ यांच्या लष्करी हालचाली, साताऱ्यात दमाजी गायकवाड व दाभाडे यांचा पेशव्यांच्या फौजांकडून झालेला पराभव, वगैरे घडामोडींचा वृत्तांत दिला असून नानासाहेब व ताराबाई यांचा समेट होण्याची शक्यता आहे असे म्हटले आहे.

अजम लुईस आफोंस दांत सकडतार दाम मोहबत हू

मोहिवानपन्हा मखलीशान दस्तगाहा अजी दिल येखलास भास्कर राऊ सलाम खेर अज्याम सलाह बनजर जाणून कारनेकी कलमी करीत गेले पाहिजे. दरिअयाम महवल मकसूद आंकी दिगर बहुत रोज मोहि–बाकडून किताबत येऊन खबर मालूम होत नाही हे बात अश्नाई जांगा वाजीब नसे हर घडीघडी किताबत पाठऊन अश्नाइची वृधी केली पाहिजे. इकडील राजकी वृत माहाराज संभू छत्रपति यांकडून कृष्णे आलीकडील जिल्हे शाहामतपन्हा सदासिवपंत याणी करून घेतले. हे प्रांते सदासिव पंडत याची मोहिम होणार होती. त्यास नासरजंग निजामनमुलूक हक पावले याकरिता अवरंगाबादे बुराणपूर भागानगर हे प्रांत मोहीम करून मुलकाची बंदोबस्त करून पोक्ता टका मेलवावा याकरिता पंतप्रधान व सदाशिव पंडत उभयेता लक्ष फौजेनसी मोहिमेस गेले. तारासाहेबामध्ये व पंतप्रधान यामध्ये विपरयास आला त्यास सातारेस फौजा ठेवावयाच्या ठेऊन पंतप्रधान उभयेता मोहिमेस जावयासी अदवानी प्रांते गेले. तव पंतप्रधानास बातमी गेली तेव्हा पंतप्रधान फौजेसुधा सातारेस आले,

सातारेस तारासाहेबाचे कुमकेस दाभाडी व दमाजी गायेकवाड दाहा पंधरा हजार फौजेनसी आले होते. त्यात व पंतप्रधान यांत लढाई जाहाली दाभाडीस व दमाजी गायेकवाड यास कैद करून पुरंधरावर ठेवले. पंतप्रधान उभयेता पुणेस जावयास गेले. शामतपन्हा मुरारराव घोरपडे वजारतमाब याची व पंतप्रधान याची मुलाजमत जाहाली. पंतप्रधान याणी दोन कोटी रुपये मिलविले. हे मुलुकगिरी सुरू करून मकानेस दाखल जाहाले. इजानेबा बरोबर होतो. रजा घेऊन नरगुंदास दाखल जाहालो. हे कुली हकीकत यकबालपन्हा (वि)विजुरे यास व मोहिबास मालुम होणेबदल कलमी केले असे. दसरा करून पंतप्रधान संभाजी माहाराजाची मुलाज– मत घेऊन सोंधे बिदनूर सवणूर प्रांते मोहिमेस येणार असी आवई आहे. तारासाहेबाचा व पंतप्रधान याचा विवेक होणार आहे. मातबर येत जात असतात. मालूम होय. छ १९ माहे शाबान. ज्य।दा काय लिंहिणे प्यार मोहबत राखणे हे किताबत[1]

क्रमांक : २२ **दि. ९–७–१७५१**

पेशव्यानी आपली घोडी नेली, हत्ती नेले, जामदारखाना लुटला, ताटवाट्या नेल्या, असे साताराचे माहाराज बोलत असल्याचे कानी आल्याने, त्रिंबक सदाशिव हा सदाशिवराव भाऊ याना लिंहितो की, वरील लोकापवाद टाळण्यासाठी छत्रपतीचे जे काय पुण्यास नेले असेल, ते सातान्यास परत पाठवावे.

तीर्थरुप राजश्री ———— भाऊ स्वामी
चे सेवसी ————

अपत्ये त्रिंबक सदाशिव कृतानेक साष्टांग नमस्कार विनंती. येथील वर्तमान ता।। आषाढ वद्य त्रयोदसी मंगळवार परियेंत स्वामीच्या आसीर्वादेकरून येथास्तीत असे. विशेष सातारियाचे वर्तमान आम्ही यैकतो की राजश्री म्हणतात जे पेशव्यानी माझी पागा हाती व जामदारखाना लुटला. घोडी

---

१. मोते दप्तरांतील हे पत्र करवीर छत्रपति घराण्याच्या इतिहासाची साधनें, संपादक मा. वि. गुजर, भाग ८; लेखांक ७४, खालीहि प्रसिद्ध झाले आहे.

नेली वाटली यैसी बकवा करतात. यैश्यास स्वामीनी हा कालपर्यंत त्याचे वाईट न केले. तनसुडीं जाऊ न दिल्ही. हाती घोडी परदा होती ती थांग्यास लाऊन वाचवली. असो. ते उपकारी ठाऊकच आहेत. यैश्यास स्वामीनी हाती तो रवाना सातारियास केले म्हणून यैकतो. उत्तम जाहाले. सचीव आपले त्यांजला तरी काखचा खाले आणावे. सातारियास जाऊन हाती उपासी मरेनात का. उत्तम केले. वासीच्या गा+ + + + + घोडी+ + + + गशा कडून अणावी. सातारियास पाठवावी. लिगाड ठेऊ नये. जामदारखान्याची गोष्ट तरी मालमवेसी[1] टिकतो. मागे चमराजी[2] (?) काका बाबाजीने नेली. किरकोळ राहिले त्याची मोजदाद स्वामीनी करून चौक्या ठेऊन बंदोबस्त केला. धाकट्या वाड्यातील सनगाचा येक संदुख व देवपूजेकडील ताटे वाटचा तबकड्या रुप्याच्या व साहा हजार रुपये आपले सरकारांत आणले. सा हजार रुो तो त्याचेच पागेस हातीस खर्च केला. स्वामीनीचं आज्ञा करून केला. येक सनगे व ताट वाट्या राहिल्या आहेत. राजश्री खाली (आले) म्हणजे त्याचे त्यास द्यावे. मा।।र काय तोवर जतन करून ठेवले त्याचें त्यास द्यावयासी. परंतु राजश्री विश्वा सामोरा चर्चा करतात. यास्तव माझे मते सनगे व ताटया वाटया आपली-कडे जामदार खान्यात आहे. मोजदाद आहे. राजश्रीचे कारकून जामदार याचे मार्फतीची मोजदाद आहे. ती सनगे व ताटवाटया किरकोळ राजश्रीचे नेऊन हवाला करून जाब आणावा. तिकडून पागा आणावी म्हणजे लिगाड चुकेल. राजश्रीच्या जामदारखान्यावर जागा जागा आपल्याकडील चौक्या आहेत त्या उठवाव्या. मग तो काही करू यैसे पत्र रामाजीपंत लक्ष्मणपंत यासी ल्याहावे व येक राजश्रीसहि पत्र लिहावें की जतन करूनं ठेवनें हें ठेवावे. पुढे राजश्री उतरतील तेव्हा उतरून आपण मोकळे व्हावे. इतका विस्तार का लिहिला तर राजश्री चर्चा करतो हे एक व पुण्यातील ग्रहस्थ थोर माणूस तुमची आमची चर्चा करतात यास्तव इतके लिहिले आहे. तीर्थस्वरुपास सांगून याप्रो कागद लेहून इकडे पाठवून द्यावे. सातारियास रवाना करून राजश्रीस पावते करून जाब आणू. पागा आणावयासी माणसे पाठवावी. मुकुंदजी प्रभूने

---

१. चीजवस्तु; गुरेढोरे; २. वनगायीच्या केसांची चंवरी.

इतकी चाकरी केली. घोडा गेला–याजकरिता राजश्री त्याला धरावयास जपतात. चाकरी करून गुन्हा लाजीम या रीतीचे यास्तव राजश्रीचे राजश्रीचे[1] हवाला करावे. स्वामीनी याजपेक्षा या राजश्रीचे मायेंत राहिले तर याला उपकार नाही पुर्ते समजावे. स्वामीहि जाणतच आहेत. हे विज्ञापना. स्वामीचे डोळ्याचे कसे आहे हे ल्याहावे. आणखी नवल विशेष आसलिया ल्याहावे. हे विज्ञापना.

क्रमांक : २३ **दिनांक ११–७–१७५१**

रामराजाच्या तोतयाची चौकशी होऊन तो खोटा ठरला, त्या वेळी साक्षीदार म्हणून हजर असलेल्या लोकांची याद.

श्री

तोतयाचे करीने मध्ये साक्षीस कोणकोण होते. सु।। इसने खमसैन मया आलफ. छ. २८ शाबान प्रजापतीनाम सवसरे आशाढ वद्य आमवास्या गुरुवासरे शके १६७३ बी तपसील.

रा।। पंडीतराव	रा।। पंतआमात्य	गोवीदराव	नवाब इनायत
१	याजकडील	कवीद्र	आली
राजश्री पंतप्रति-	१ सिवाजीपंत	१	१
निधी याजकडील	१ आपाजीपंत	सबाजी याचे	. . . किलेदार
१ मल्हारराव	–	पुत्र जानोपंत	कारकून
१ माणकोपंत	२	१	गंगाधरपंत
–	आनंदराव कृस्ण	भीवजी भो(इ)टे	१
२	१	१	माणको शंकर
साधो बलाळ	पांडुरंग जोसी	नारोगणेश व	१
१	१	कोनी विसर १	भगवंतराव
केसो कृस्ण	आबाजीपंत व	आपाजी विठल	ठाकूर १

---

१. मुळातच दुबार

१	विठोबा दि।।	१	कुसलसींग
नंदराम दि।। रा।।	गोपालराव	नानाजीपंत दि।।	चोपदार १
पंतप्रधान १	यादव २	रा।। बावाजी	गोविंद ०
तानाजीराव साज-	सुभानजी सूर्यवंसी	जाधव राऊ	
-वलकर	१	हीरव (भैरव?)	
१	सवाईखान	जोसी	
वसुदेव जोसी हरी-	चोपदार	सगमेश्वरकर-	
हरेश्वरकर	सरकार	नारो त्रिंबक देशमुख	
१	१	दंडाराजपुरी दि।।	
		रा।। राव पंतप्रधान	

सदरहू असामी येको(ण)तीस वगैरे लोक बैसोन करिना मनास आणिता तोतया हा प्रमाण. आपले तोंडे व पांचाचे मते लबाडी हे खरे जाहाले. त्याजवर उभयता माहाराज येकत्र होऊन आहिरराव तोतया रुबरु बोलाऊन वाजपुस करितां करीनाप्रमाणे बोलणे यांची उतरले. श्रीमंत माहाराज मातुश्री (आई)साहेब याहीही संभाजी आहीरराव याचे राखेचा लेक + + + + + + + तदनंतर उभयता माहाराजाही शाहारत[1] करून शहर बाहेर करून श्री भीमापार करून दिल्हा. रुबरु लबाडी जाहाला.

क्रमांक : २४ **दि. ११–७–१७५१**

सातार्‍यातील सरदारामध्ये असंतोष माजला आहे. त्यानी गडकर्‍यांशी संधान साधले असून गारदी व तोफखाना घेऊन वाड्यावर चालून जाण्याचा त्यांचा विचार आहे, असे पत्र लेखक (बहुदा त्र्यंबक सदाशिव) पेशव्याना लिहिलेल्या पत्रात म्हणतो. रामराजा, ताराबाई व बाबाजी जाधव हे नेहमी एकत्र असतात असा उल्लेख पत्रात आहे.

श्री

सेवेसी विज्ञापना तां।। श्री छ. २८ शाबान स्वामीचे कृपेकरून वर्तमान येथास्थित असे. विशेष सातारियाकडील वर्तमान जे लस्करच्या सरदा—

---

१ प्रसिद्धि; आवई

रानी विचार केला जे तोफखाना व गारदी घेऊन यावेळ याजउपरी निकडी करून वाडियावरी चालोन घ्यावें. त्यास गडकरी यांचे अनुसंधान लस्करच्या सरदाराकडे लागले आहे. समीपवर्ती लोकहि भेदात आहेत. गडच्या तोफा रिते बार होतात. श्रीमंत मातुश्री आईसाहेब व माहाराज राजश्री स्वामी व राजश्री बाबाजी जाधवराव यैसें त्रिवर्ग आर्ह्निणिसी येकत्र असतात. प्रस्तुत वर्तमान जें राजश्री बाबाजी जाधव यांची व लस्करच्या सरदाराची भेटी व्हावी. तदनंतर मग मातुश्री आई सो। यांचे दर्शन व्हावें. मग राजश्री स्वामीची मुक्तता व्हावी, हाहि प्रकार बोलत आहेत. आणिखी वर्तमान येईल ते सेवेसी लिहिले जाईल. लस्करातून चिरंजीवाचे पत्र आलें जे हुजरून कारकून लस्करचें हजिरीस आले आहेत. लस्करची हजिरी जाली. आम्हाकडील लोकाची हजिरी घेणार. श्रीमंताचे पत्र काही नाही. आज्ञा आहे म्हणून सांगतात. त्यास आम्ही उत्तर लिहिले जें त्यास आज्ञा असेल तरीच हजिरी घेतील. तुम्ही हाजिरी देणें, उजूर न करणे म्हणून लिहिले आहे. हजिरीहि सेवेसी कारकून घेऊन येतील. रोजमुरीयाचे परम कठीण जाले आहे. इ(ला)ज चालोन(?)सेवेसी लेहू, हे घडणार नाही. सेवेसी श्रृत होय हे विज्ञापना.

क्रमांक : २५ **दि. १५-१०-१७५१ (?)**

नांदगिरी किल्ल्यास पेशव्यांचे लोक वेढा घालून बसले होते. परंतु मुधोजी नाईक निबाळकर यांच्या चिथावणीने किल्ल्यांतील लोक किल्ला खाली करीत नाहीत, असे पत्र लेखक म्हणतो.

श्री

सेवेसी विज्ञापना. येथील वर्तमान ता।। छ. ६ जिल्हेजपर्येत स्वामीचे कृपेकरून येथास्थित असे. विशेष. किले नांदगिरीकरानी मध्ये काही दिवस लबाडीचा संदर्भ आम्हासी लाविला होता की श्रीमंताची स्वारी स्वदेशी येईतोपर्यंत दाहा लोक व निशाण किल्यावर घेतो म्हणोन व

कितेक मुदेहि लेहून पाठविले होते. त्यांत त्यांचे मुदे कबुल करावयाचे सरकारकामाचे ते आम्ही कबूल केले होते; परंतु निशाण व दाहा लोक किल्यावर घेतो म्हणत होते त्यास बेबदल होऊन माघारे सरले. मग आम्ही मार्चेबंदी किल्याची चौगिर्दी चांगलीच केली. येक दुसरी तोफ खालून वरते गोले जावे यैसी लागू केली आहे. साहेबाचे पुण्य समर्थ आहे, किती दिवस दम धरून जुझतील ते विदीतच आहे. तीनसे लोक माजी गडकरी सातारकर व सेंभर लोक पुणियाहून हशमी आले ते व च्यारसे लोक राजश्री लक्ष्मण कोनेर याचे यैसे सात आटसे माणूस मोर्चेबंदी करून बसले आहेत. यामुळे प्रसिद्ध किल्यावरून खालते कोणी जाऊ येऊ पावत नाही. चोरी छपीने कोणी येकट दुकट जात येत असले तर न कळे. सारांश राजश्री मुधोजी नाईक निंबाळकर याच्या आश्रयाने किल्यावरील लोकांनी बल धरून जुंझतात. किला येणार काले सरकारांत येईलच. परंतु मुधोजी नाईकाचे फिसादीने[1] सिबंदी खर्च मात्र सरकारांत होतो. नाईकास येद्विषयी सरकारचे नावे प्रथम दोन च्यार वेळ पत्रे पाठविली. परंतु वाटेवर न आले. त्याजवरी स्वामीनी ताकीदपत्र त्यास पाठविले व लस्करातूनही श्रीमंत राजश्री रावसाहेबानीही ताकीदपत्र पाठविले तेहि त्याजकडे पाठवून दिल्हे. परंतु विचारावर न येता गडकरी याचे कबिले पाठवून न देत व किलाहि खाली करून देत नाही. आम्ही मराठे पोटचे देऊं, परंतु पाटचे देणार नाही. सिबंदी खर्चाचा जाबसाल पडला तर श्रीमंताची स्वारी देसी आलियावर करू. याप्रो त्याची रीतीचा जाबसाल जाले वर्तमान सेवेसी निवेदन व्हावे यास्तव लिहिले आहे. निक्षूण किल्याचा जाबसाल त्याचकडे लागू जाला आहे. सेवेसी श्रुत होये हे विज्ञापना.

---

१. बंड; दंगा; चिथावणी

क्रमांक : २६ दि. १–११–१७५१

मिरजेच्या देशमुखीचे वतन नारायणराव घोरपडे हे सक्तीने खातात अशी तक्रार आमच्याकडे आली आहे. सदहू वतनावर त्यांचा हक्क नाही. तरी त्याना वतनाच्या वाटेस न जाण्याची ताकीद द्यावी, म्हणून मातुश्री ताराबाई यांचे नानासाहेब पेशवे याना पत्र.

श्री तालीक

श्रीमंत माहाराज मातोश्री आईसाहेब याणी राजमान्य राजश्री बाळाजी पंडित प्रधान यासि आज्ञा केली येसिजे. राजश्री आपाजी नरसिंगराव देशमुख प्रा। मिरज याणी हुजुर येऊन विदित केले जे प्रांत मजकुरी राजश्री नारायणराव घोरपडे याणी देशमुखीचे वतनास खलेली करून फौज पाठवून वसूल घेतात. त्यास पूर्वी राजश्री संताजी घोरपडे सेनापती याणी राजश्री छत्रपती स्वामी कैलासवासी चंदीचे मुकामी होते ते समई आर्ज केला, मिरजेचे देशमुखाचे नकल जाहले. तेथील देशमुखीचे वतन आपणास द्यावे म्हणोन विनंती केली. ते प्रसंगी सिदूजी चव्हाण हिलाले याणी सांगितले की पुरातन वतनदार ब्राह्मण व जैन आहेत. ते वृत्ती अनभवितात. त्यास हुजुर आणोन मनास अणावे. त्यावरून ब्राह्मण व जैन देशमुख हुजुर दाखल आणोन मनास आणिता पुरातन वतनदार खरे असे चितात अणोन त्याचे वतन त्यास दुमाला केले. तेणे प्रा। चालत असता हाली मशारनिलेनी दंगा करून ब्राह्मणाचे वतनास खलेली केली ही गोष्ट कार्याची नाही. याजकरिता राजश्री राणोजी घोरपडे यास आज्ञापत्र सादर केले आहे. तरी तुम्ही त्यास आपली पत्रे देऊन ब्राह्मणाचे देशमुखीचे वतन सुदामत चालत आले आहे त्या प्रा। चाले ते गोष्ट करणे.[1] छ. २३ माहे जिल्हेज सु।। इसने खमसेन. बहुत काय लिहो तर सुज्ञ असो.

---

१. याच आशयाची व याच तारखेची ताराबाई यानी शिवाजी साळोखे व राणोजी घोरपडे याना लिहिलेली पत्रे उपलब्ध आहेत.

क्रमांक : २७ इ. स. १७५१

रामराजे व ताराबाई यानी किल्ल्याखाली येऊन सदरेस बसावे. पेशवे त्याना भेटावयास येतील. सेवकांचे क्षुद्र दोष त्यानी लक्षात घेऊ नये, असे आपण रामराजे यांस सांगितले आहे. असे सातार्‍याहून बहुतेक नाना पुरंदरे यांचे पेशव्यास पत्र.

श्री

सेवेसी विज्ञापना. पर्वतावरून मातुश्री आईसाहेबाची पत्रें राजश्री बाबाजी जाधव व राजश्री बऱ्हाणजी मोहिते यांस आली आहेत. तीच बजिनस व स्वामीस येक यैसीं पत्रें देऊन हावलदार याजकडील कारकून राजश्री आपाजीपंत सेवेसी पाठविले आहेत. सविस्तर वृत सेवेसी निवेदन करितील त्याजवरून श्रुत होईल. दिवसा असता वरील आईसाहेबाकडील हुजरे दोन वेला व महाराजाकडील हुजुरे+ + +मजकुराविसीं आले होते.[1] स्वामींस कळावें+ + +सुक्रवार दोनप्रहर रात्र. हें मध्यच आम्हास म्हणतात की नानासाहेबी मुकाम करावा जाऊ नये. अत:पर दुसरा विचार नाही. यैश्यास आम्ही उतर केले की खावंदाचे चितात उत्तम अर्थ आला असला तर उत्तमच असे. सेवक मातबर कार्यकर्ते जे आहेत याजवर सर्व प्रकारे कृपा करावी. लोभच दिवसे दिवस करावा. मातबर काम असेल तेथें या सेवकाचा पराक्रम पाहावा. क्षुद्र च्यार दोष असले तर खावंदानीं चितात न आणावे. दयाच करीत जावी. कामाचे चाकर आहेत. खावंदाचे मनांत काही नसले तर आईसाहेबी राजश्रीनी खाली यावे. सदरेस जाऊन राहावे. दुसरे दिवसी प्रधानपंत पुण्याहून पंचविसानसी येतील. दर्शन घेतील. दर्शनांती सर्व कळेल. खावंदाचे चितात दुसरा अर्थ नसला तर खाली यावे. प्रधानपंत येतील नाहीतर उग्याच पाजण्या कामाच्या काय आहेत. सुखरुप खाली यावें. आम्ही दर्शन घेऊ बोलू. तदोतर खासे नाना स्वामीहि येतील. खाली न यावें असे

१. ताराबाईनी रामराजास सातारच्या किल्ल्यावर दि. २२ नोव्हेंबर १७५० या दिवशी अटक केली आणि दि. १३ ऑक्टोबर १७५१ या दिवशी त्या रामराजास घेऊन किल्याखाली उतरून फत्तेसिंग भोसले यांच्या वाड्यांत राहिल्या. (राजवाडे खंड ६; पृ. ७२)

बोलावें तर यात जीव काय आहे? ऐसे बोललो. उचीत मनसबा दिसेल तो स्वामी करतील. सविस्तर बाबाजी व बराणजी बावानी लिहिलेले आहे त्यावरून कळेल. हे विज्ञापना.

क्रमांक : २८ **सन १७५१**

ताराबाई व पेशवे यांच्यामध्ये झालेला हा " तह " आहे. गडावरून उतरण्यापूर्वी म्हणजे ऑक्टोबर १७५१ च्या सुरुवातीस तो झालेला दिसतो.

श्री

यादी

तह श्रीमंत महाराज मातुःश्री आईसाहेब यांसी राजश्री नाना पेशवे यानी करून दिल्हा. वि॥ राजश्री मोरो शिवदेव व कारभारी नि॥ श्रीमंत महाराज मातुःश्री व महादाजी नाईक निंबाळकर व दिनकर महादेव वकील निसबत राजश्री पंतप्रधान. कलमबंदाचें अक्षर मोरो शिवदेव याचे हातचे. कलमागणित मखलाशी खुद्द श्रीमंत राजश्री पंतप्रधान नानासाहेब यांचे हातची.

१. कैलासवासी चिरंजीव राजश्री यांचे कारकीर्दीचा मामला आहे. त्याचा सरकारचा दरमाहे वगैरे ऐवज हुजूर पावत आहे. त्याजप्रों द्यावा आणि एकनिष्टेनें सेवा करावी. कलम १

याचें प्रतिउत्तर: मागील राहिला पैका मुदती फुरसतीनें घ्यावा. पुढे पूर्ववत् साहेब खाली आलियावर दरमाहे वगैरे सर्व चालेल.

७. किल्ले सिंहगड साहेबीं दिल्हा तो करार असे. कलम १

साहेबांचे प्रमाणवचन रामबाण आहे. करार केला, उत्तम असे.

२. राजश्री यमाजी शिवदेव यांची वस्तभाव हत्ती घोडे जी नेली असेल ते त्यांचे स्वाधीन करून मानिलेस हुजूर आणून स्वाधीन करावे. कलम १

जामीन द्यावा, मुतालकी न सांगावी, एणेंप्रमाणे जाहाल्यास त्यास सोडून साहेबांपाशी पाठवू.

३. विष्णू विश्वनाथ व रामाजी केशव यांजपासून सेवा अनुकूल पडली तरी घेतली जाईल. साहेब्राचे चित्तास न आलें तरी सेवा न घेऊं. परंतु त्यांचे इज्जतीस खता न करिता निरोप देऊ. त्यांनी दुसाला हिसेब सरकारचा वारून द्यावा. कलम १

वरकडाप्रमाणे यांजवरीही कृपा करावी. पुढे अंतर पडलेयास निरोप द्यावा.

४. हुजूरचे खासगीचे महाल व गांव याची घालमेल करून दुसरियास दिल्हे असतील ते हुजूरचे हुजूर ठेविले जातील.

कलम १

८. निम्मे गुजराथ साहेब तुह्मावर कृपाळू होऊन दिल्ही. त्यास सरकारचा ऐवज दाभाडे हुजूर देत आहेत त्याजपैकी निम्मे ऐवज तुम्ही सन इहिदे खमसैनपासून द्यावा. कलम १

अंमल बसल्यावर रु।। सरकारचे प्रविष्ठ होतील. तूर्त तीस चाळीस पदरचे मात्र खादले. गुजराथेंतील एक पैका आला नाही.

९. हुजूरचे कारभारी र।। गोविंदराव व यशवंतराव, नामोजीराव, विष्णूपंत व रामाजी केशव, वगैरे कारकून तुम्हांकडे गेले. त्याजमुळे दिवाणकामास अंतर पडले.

याजकरिता त्यास हुजूर पाठवून द्यावे. आणि त्यांनी एकनिष्ठेंने वर्तणूक केलियानें त्यांचे हातें सेवा घेतली जाईल. कलम १

सर्व लहानमोठे कारभारी यांचे पूर्व दोषगुण एकीकडे ठेवून सर्वांपासून सेवा घ्यावी. वर्षां दों वर्षां जो लबाडी करील त्यास सुखरूप दूर करावे. सेवकाचे आड नाही.

१०. हुजूरचे कारभारांत पेशजी चिरंजीवांचे कारकीर्दीस, तुमचे विद्यमाने जो काम कारभार होत होता त्याजप्राो तुमचे हातें घेतला जाईल. व हुजरून जो काम कार-

राजश्रीचे सनदेशिवाय जें जाह्ला असेल ते न चालवावे.

५. राजश्री पंतप्रतिनिधी यांचे तालुकियाचे गड व ठाणीं व कोट व महाल व फुटगांव वगैरे लोकांकडे जे असतील ते व वस्तभाव व चिरंजीव श्रीनिवास गंगाधर व गोपाळराऊ महादेव यांजकडे आहे ते हुजूर आणून द्यावे.

कलम १

राजश्रीचे सनदेशिवाय जे गांव–खेडें गेले असेल तें सर्व नीट करून द्यावे, उचित असे.

६. उमाबाई दाभाडे व सेनापति दमाजी गायकवाड व मुलें व अंबिकाबाई यांस हुजूर आणून द्यावे. कलम १

साहेबांचे सनदेप्रों सर्वांनीं वर्तावें. ते न करिता कलहवृद्धि केली. सेवकाजवळ साहेबांची व महाराजांची सनद. त्याप्रों कल–भार होत होता त्याजप्रो हुजूर होणे तो होईल. त्याजमध्ये तुम्ही चित्त घालू नये. कलम १

थोरले महाराजांनी कैलासवास केलियावर साहेबी सर्वां सेवकांपेक्षा सेवकावरच कृपा विशेष करून सर्व यख्तयार दिल्हा. इमान प्रमाण दिल्हे. आता जी मर्जी असेल ते प्रमाण. दुराग्रह नाहीं.

११. किल्ले सातारा वगैरे किल्लेयांचे तनखियांचे गांव लष्करचे लोकांनी लुटून नेले आहेत. तेथे जो नागाटा न न्यावा तो नेऊन किल्यांचे तनखेखोरी केले. त्याची वस्तभाव वगैरे जें गेलें असेल ते भरून द्यावें.. कलम १

गनीमी लष्करची लूट येणें कळतच आहे. हवालदाराची समजाविशी करावयाचे रीतीने केली जाईल.

हांत ईश्वरें यशच दिल्हें. परंतु एक साल मात्र गेले. पदरचे तीस लाख खादले. पंचवीस लाखांची निशा रोख केली. आणि निमे गुजराथ सनदेप्रों ठाणींसुध्दां न जुंजतां सनदेप्रों दिल्हेयावर सेवकाचा तिळमात्र गुंता नाहीं. येणेंप्रमाणें निकाल करावयास साहेबी उमाबाईस हुजूर बोलाविलें. यास साहेबांचे येणें खाली होतांच उमाबाईस साहेबांकडे जावयास सांगूं. साहेबीं जी उचित आज्ञा कर्तव्य ते करून सेवकाचा वाजवी निकाल करून देवावा. न देत तर त्यांस सेवकाकडे पाठवावें. साहेबांचे सनदेप्रों सेवक वर्ततील.+

क्रमांक : २९ **सन १७५१ (?)**

निजामाने आपणाशी संधान लावले आहे. परंतु ' तिकडील कुविचारास चित्त अप्रशस्त ' असे उदाजी चव्हाण हे नानासाहेब पेशवे याना लिहिलेल्या या पत्रात म्हणतात. पेशव्यांचे आणि आपले जुळले, तर आपण पेशव्यांशी निष्ठेने वागू असे त्यानी या पत्रात सूचित केले आहे.

श्री

राजेश्री पंतप्रधान गोसावी यांसी :-

६ सकल गुणालंकरणअखंडित लक्ष्मीअलंकृत राजमान्य स्नेहांकित उदाजी चवाण हिंमतबहादुर दंडवत विनंति. येथील कुशल श्रीदयाउत्कर्ष जाणून

+ हा लेख रा. खं. ६, ले. २७६ वरून घेतला आहे.

स्वकीय निजानंदादिलेखनें चित्त आनंदित करावे. विशेष :– सांप्रत पत्रद्वारे परामर्श होत नाही. तर आपले म्हणविल्यास निष्ठुर चित्त न करून प्रतिपदी परामर्श अविस्मरणे करावा. यानंतर पूर्वी राऊलाकडेस राजेश्री अंताजी नारायण व नारो चिमणाजी उभयता पाठविल्यास आपण आज्ञा केली कीं, जेव्हा म्हणाल तेव्हा घर तुमचे; सर्वस्वे आपले आहो; म्हणोन कित्येक विशदे गुंता सांगोन पाठविले. त्याजवरून परम संतोष मानिला की, आपले साभिमानी राऊल, न्यून पूर्णाधिकारी आपले म्हणविल्यास अवलंब धरिल्यास सिद्धीते पाववून, मनकामना तृप्ति करणार. हा दृढतर पर्याय चित्ती आणिला की, आधीच कोठे राऊल भाषणी गुंतत नाहीत. न होणाऱ्या कर्माचा अवलंब चित्ती धरिला, तो परिणामास लावीत आहेत. सारांश की, हा जन्म काही बहुत नाही. थोडक्यामध्ये आहे. त्याहीमध्ये साधने दोन, एक कीर्ति व एक अपकीर्ति. ज्यावर परमेश्वरी कृपा आणि पूर्व सुकृत, तेच कीर्तीचे साधन साधितात. तसेच राऊलाठायी श्रीदया आणि पूर्वार्जित सुगम. तद्योगे या जन्मी पूर्वार्चितांसारिखा सुगम प्रसंग की, जे चित्तीं धराल ते सिद्धीते पावते. अशास स्नेह संपाद्य तर प्रामाणिक ठायींच संपादावा. नसोन संपादिल्यासारिखा साभिमान पूर्ण धरून आपल्यासारिखे करून दाखवावे. या आशये आमचा हेत. आह्मांकडे अन्नेही बहुत येतात. आह्मीही तशाकरिता अवलंब करितो. परंतु योग घडोनच येत नाही. तस्मात् हा जन्मांतर गुण. ऋणानुबंधे हा योग घडतो. त्यास आह्मीही आपले चित्तीं दृढतर पर्याय आणिला की, प्रामाणिकता स्वामिकाजी, एकनिष्ठ, सत्यसंभाषणी हे गुण राऊलाठायी. तरीच महद्यश संपादोन कीर्ति जगप्रख्यात जाली; आणि आमची रीति वर्तणूक कोणे विचाराची ते परस्परे कळले आहे. पत्री पाल्हाळ लिहिल्या शिफारसीचा प्रसंग दिसतो. त्यास काहीएक विचाराविना प्रचीतीवांचून अनुभवास येत नाही. जेव्हा संग घडतो, तेव्हांच प्रचीतीस येते. तवपर्यंत काय कळे ? आमचे चित्तींचा हेत की, नसोन पदरी पडल्यास साभिमान धरावा. आम्ही सेवेसी अंतर करूं नये, ह्राच दृढतर विचार व्हावा. निजामनमुल्काकडील अनुसंधान कागदपत्र (घेऊन) हेजीब आले. परंतु तिकडील कुविचारास चित्त अप्रशस्त.

किनिमित्य म्हणाल, तर राऊळाकडे अत्र लाविल्यास एक वेळ सेवा करून दाखवावी. साभिमाने चित्ता योग्य पर्याय जाला तर उत्तम जाले. नाही तर एक वेळ कार्य करून दावावी. नानाभिमाने अभिमान धरावा हे उचित. परंतु आपल्या थोरपणास श्लाघ्य तेच करणार. आपण म्हणतील की असे काय निमत्य लिहिले, तर राजेश्री अंताजी पंतापाशी द्वैत्यार्थ घरून सिद्धांताची वाट सांगितली, तेच स्मरोन लिहिले आहे. आपले यश पराकडे जाऊं न देणें. येथे असतां तुमचे म्हणोन राहिल्यास स्वपक्षीही नेऊन आपले म्हणोन म्हणविल्याचे भूषण ते करावे. आपण तो साभिमाने योजिला अर्थ सिद्धीते पावतील, हाच दृढतर विचार चित्तीं आणून हाल्ली राजेश्री नारो चिमणाजी सेवेसी पाठविले आहेत. साकल्य सांगतील ती आमचीच वचने जाणून लौकिक उत्तम ते कीजे. सर्वस्वे हरएक विषयी भरोसा मानिला, त्यासारखे थोरपणास उचित ते करावे. बहुत काय लिहिणे, कृपा वर्धमान करावी हे विनंति. ●

क्रमांक : ३० **इ. स. १७५१ ?**

माहादजी गदाधर याची नानासाहेब पेशवे याना विनंती की कैलासवासी शाहू माहाराज यानी जो सरंजाम नेमून दिला तो ठरवून द्यावा, त्या शिवाय आपल्य अडचणी सुटणार नाहीत.

श्री

सकलगुणलंकरण अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य राजश्री
बालाजी पंडित स्वामीचे सेवेसी–

पोष्ये माहादाजी गदाधर कृतानेक सा।। नमस्कार विनंती. उपरी येथील कुशल जाणून स्वकीये कुशल लेखन आज्ञा केली पाहिजे. विशेष आम्ही स्वामी येथे होते तेव्हा आपले वर्तमान सविस्तर स्वामीस निवेदन केले. त्यास स्वामीनीहि सर्व गोस्टी अंगिकारिल्या. परंतु आपण तातडीने

● हा लेख इतिहास संग्रह ऐतिहासिक टिपणे, ले. ४३ (पारसनीस संपादित) वरून घेतला आहे.

निघोन गेले. आम्ही यावे तरी आमचे शरीर स्वाधीन नाही. सर्वा गोष्टीने अपंगु पडिलो. अता चिंता इतकीच कीं लोकाच्या ब्रम्हस्वातून निघालो आणि जीवित्व आहे तो माहाराज कैलासवासि यानी सरंजाम नेमून दिल्हा आहे तो स्वामीनी ध्यानांत आणून आम्हास ऐवज नेमून द्यावा व पुढे ताकिदी नूतन देवाव्या आणि कर्जाची वाट करून देविली पाहिजे. स्वामी खेरीज आम्हास आश्रय दुसरा आहे किंवा नाही हे स्वामीस विदितच आहे. येविसीची विज्ञापना राजश्री बाजीराव दामोधर सेवेसी करितील. त्या ध्यानांत आणून आज्ञा कर्तव्य ते केली पाहिजे. विस्तार ल्याहावासा नाहीं. सर्व स्वामीस श्रुत आहे कळले पाहिजे. कैलासवासी स्वामीनी सरंजाम नेमून दिल्हा त्याचा ऐवज आम्हास पावला असता तरी आम्हास कर्ज कशास होते. जिल्हेदारानी गाव सुरलित चालो दिल्हे नाही. तरी स्वामीनी मुकासबाब आम्ही काये घ्यावी ऐसा सिद्धांत करून द्यावा. त्या प्रमाणे वर्तणूक करू. आम्हांविसी राजश्री नानास व राजश्री गोविंदराव चिटनीस यासी ल्याहावे की हरयेकविसी याच्या साहित्यास अंतर न करणे ऐसे ल्याहावे. बहुत काय लिहिणे. लोभ असो दीजे हे विनंती.

क्रमांक : ३१ **दि. ६–२–१७५२**

मातुश्री येसूबाई याना मौजे अर्जुनी हा गाव इनाम दिला आहे म्हणून राणोजी घोरपडे सेनापती यांचे आज्ञा पत्र.

तालीकेची तालीख

श्री

सिका

आज्ञापत्र समस्त सेना धुरंधर विस्वासनिधी राजमान्य राजश्री राणोजी घोरपडे सेनापती ता।। मोकदमान मौजे आर्जुनी कसबा लाट प।। हुकेरी सु।। इसने खमसैन मया आलफ. मौजे मजकूर हा गाव साल गु।। मातुश्री येसूबाई याजकडे दिल्हा तो हाली हकदार व इनामदार

खेरीज करून दरोबस्त मौजे मजकूर हा गाव मातुश्री यास इनाम पुत्र पौत्रादि वंशपरंपरेने करून दिल्हा असे. त्याप्रामाणे ते मौजे मजकूरचा आनभव करितील. तुम्ही त्याचे रजेतल्बेत राहून वर्तणूक करीत जाणे. या पत्राची प्रती लि।। घेऊन हे पत्र मातुश्री येसूवाई याजकडे भोगवटीयास देणे. छ १ रा।कर. मोर्तब.

क्रमांक : ३२ दि. २१-२-१७५२

मातुश्री आईसाहेब (राजसबाई) यांच्या अस्थी घेऊन महायात्रेस गेल्याबद्दल छत्रपती संभाजी दुसरे यानी रंभाजी खंडोजी चव्हाण यास पांच बिघे जमीन इनाम दिली.

स्वस्तिश्री राज्याभिषेक शके ७८ प्रजापथी नाम संवत्सरे फाल्गुन बहूल त्रितीया गुरुवासरे क्षेत्रीय कुलावतंस श्रीराजा शंभू छत्रपति स्वामी याणी रंभाजी बिन खंडोजी चवाण यासी दिल्हे इनामपत्र यैसेजे. तू व तुझे बापाने स्वामीच्या पायासी बहूत निष्टेने सेवा केली व हाली तीर्थरूप मातुश्री आईसाहेब देवाज्ञा पावली त्याची आंगे घेऊन श्री माहायात्रेस रवाना केला होता. तेथून तिरस्थळी यात्रा करून आलास. त्याजवरून माहाराज बहूत संतोषी जाहाले व तुझे चालवणे हे माहाराजास बहूत आवश्यक याज करिता तुजवरी मेहरेबान होऊन मौजे गारगोटी तं।। खानापूर सुभा प्रांत तारळे पैकी जमीन भातरोप दु पिकी किर्दीची जमीन बिघे पाच ०५ जमीन इनाम दिली (इ. इ.)

तेरीख १६

रबिलाखर सु।। इसने खमसैन

क्रमांक ३३ **दि. २६–५–१७५२**

छत्रपती संभाजी दुसरे यांजकडून घोंडो कृष्ण व त्याचे बंधु यांना मौजे चोरवण गावाचे इनामपत्र. यांत धोंडो कृष्ण याचा आजा माहदजी कृष्ण शिवाजी महाराज रायगडावर सिंहासनारूढ झाले तेव्हा " दप्तरदारीच्या धंद्या " वर होता, असा उल्लेख आहे.

श्री

सिका असे **तालीक**

स्वस्तिश्री राज्याभिशेक शके ७८ आंगिरानाम सवत्सरे जेष्ट वहुल दशमी भोमवासरे[१] क्षेत्रीय

कुलावतंस श्री राजा
संभु छेत्रप (ती) स्वामी
याणी घोंडो कृष्ण व
१
नारो कृष्ण व बाजी
२
कृष्ण व गणेश कृष्ण
३ ४

उपनाम चिमुल गोत्र काशप सूत्र आश्वलायन खोत मौजे चोरवण ता।। देवाळ सुभा राजापूर यासि दिल्हे इनामपत्र यैसाजे. तुम्ही करवीरचे मुकामी स्वामी सनीध विदित केले की आपले अजे माहादाजी कृष्ण हे किल रायगडी थोरले माहाराज राजश्री ———— कैलासवासी सिवाजी माहाराज सिंव्हासनारूढ जाहाले ते समई किले म।।री त्यास दप्तरदारीचा धंदा होता. त्याउपरी हुजुर सेवा करीत असता पुढे माहाराज राजश्री ———— कैलासवासी संभाजीराजे माहाराज याचे कारकीर्दीस संगमेश्वरचे मुकामी मौजे म।।र हा गाव इनाम करून देऊन सनदा देविल्यानंतर गावचा उपभोग करावा त्यास मोगलाई होऊन आपले पिते कृष्णाजी माहादेव हे देशांतरास पळूण प्र।। सुभा दाभोळ

१ वाराप्रमाणे तारीख काढली आहे

येथे गेले. धामधुमीमुळे पत्रे गेली. याकरिता माहाराजानी कृपाळु होऊन नवीन पत्रें भोगवटीयासि करून देविली पाहिजेत म्हणोन. त्यावरून स्वामीनी मनास आणून तुम्हास नूतन इनाम कुलबाब कुलकानु हालीपटी व पेस्तरपटी खेरीज हकदार व इनामदार करून मौजे चोरवण ता।। देवाळ हा गाव देह यक सर्वमान्य करून दिल्हा असे. तरी तुम्ही सदरहू मौज मा।र पूर्व मर्यादेप्रो चेतु:सीमा आपले स्वाधीन करून घेणे आणि इनाम तुम्ही व तुमचे पुत्रपौत्रादि वंशपरंपरे(ने) अनभऊन सुखरुप राहाण. इनाम समंधे तुमचे माथा सेरणी रुो २०० दोनशेहे ठेविले. याचा वसूल हुजुर जाहाला. जाणीजे. निंदेस समक्ष. मोर्तब असे.

रुजु संमत मंत्री

सुरु सुद बार

क्रमांक : ३४ दि. २८–५–१७५२

आता मुहुर्त संपले आहेत. पुढे पाहू, म्हणून भिकाजी शिर्के हवालदार किल्ले-वारुगड यास ताराबाई यांचे पत्र.

श्री

श्रीमंत माहाराज मातुश्री आईसाहेब याणी राजश्री भिकाजी सिरके हवालदार किले वारुगड यांसी आज्ञा केली यैसीजे. तुम्ही विनंती-पत्र पाठविलेत ते प्रवीष्ट होऊन लेखनार्थ विदीत जाहाला. लग्न प्रसंगाविसी लि।। त्यास लग्न मुहुर्त उरकले. पहिलेच लि।। आसते तर कार्यात कार्य उरकले जाते. नवरा येईल तो मुहूर्त उरकून गेले. येरवी कार्य जाहाले असता पुढे होईल चिंता नाही. जाणीजे. छ २४ माहे रजब. सु।। सलास खमसैन मया व अलफ.

लेखनालंकार मोर्तब सुद

क्रमांक : ३५ दि. १९-६-१७५२

मातुश्री ताराबाई यांचें मोकदम मौजे नागाव यास पत्र की सदहू गाव खासगीकडे घेण्यात आला असून त्याची कामाविसी भगवंतराव अमात्य यांच्याकडे दिली आहे. तरी त्याचा वसूल अमात्यांकडे द्यावा.

श्री

श्रीमंत माहाराज मातुश्री आईसाहेब यानी मोकदमानी मौजे नागांव ता।। वाळवे प्रांत पनाला यासी आज्ञा केली येसीजे.
ता।। मजकूरच्या देशकुलकर्णाचा वाद गोविंदराम व माहारुद्र माहादेव याचा आहे. त्या निमित्य मौजे मजकूर पेसजी देशपांडिये यांसी इनाम होता तो दूर करून हुजूर खासगीकडे ठेऊन कमाविसीस राजश्री भगवंतराव पंडित आमात्य याकडे दिला आहे. त्याप्रमाणे करार असे. तर तुम्ही मौजे मजकूरची लावणी करून वसूल राजश्री पंडित मशारनुले यांजकडे देत जाणे. साल गु।।ची बाकी राहिली असेल ते वसूल देणे. जाणिजे. छ. १७ माहे शाबान, सु।। सलास खमसेन मया आलफ. लेखनालंकार.

क्रमांक : ३६ दि. २७-६-१७५२

माणदेशातील लोक दंगा करीत होते व वसूल देत नव्हते म्हणून शिवाजी सोळोखे याने तिकडे बंदोबस्तासाठी सैन्य धाडले होते. या कारवाईत सैनिकानी गुरे ढोरे नेली म्हणून महाराणी ताराबाई यांच्याकडे तक्रार आली होती. त्यानी त्या बाबत साळोखे याला जाब विचारला असता तो त्याना कळवितो, की सैनिकानी चार ढोरे नेली हे खरे आहे. परंतु खाटकाला खासगत दीडशे मेंढरे देऊन रवाना केले आहे.

श्री

श्रीमन्माहाराज मातुश्री आईसाहेबाचे सेवसी.
विनंती सेवक सिवाजी साळोखे कृतानेक विज्ञापना. ता।। छ. २५ साबान पर्यंत सेवकाचे वर्तमान येथास्थित असे. यानंतर आटपाडी प्रांतात स्वारी करून गुरे मेंढरे नेहली, मुलकांत दंगा केला म्हणून आज्ञापत्र सादर

जाहले. तरी मानदेस देखील आटपाडी पेसजीपासून मिरजेचा सरंजाम आलीकडे हालीमाजीमुले[1] दोन वर्षे वसूल देत नाही. येथे लोकानी दंगा केला म्हणून सादर जाहले. च्यार ढोर साप्रडली ती चौघा सिलेदारानी च्यार नेहली. साहेबी आज्ञा केली की हुजुरबाजारचे खाटिक याची मेंढरे नेली ती सोडून देणे. यैसियासी स्वारीत सापडली तेथे सरकारचीसी कलली नव्हती. मेंढरे थोडी बहूत सापडली ती चौघानी नेली. हुजरून खाटिक व पत्रे आली. येथे शोध करिता ठीक लागेना आणि साहेबाचा हुकुम सोडून देणे म्हणोन यासी उपाय नाही. तेव्हा खासगत थोडी बहूत होती ती मेंढरे सुमार १५० दीडसेहे दिली आणि खाटिक मजकुरास रवाना केले. सेवेसी विदित होय. येथे लोकानी गवगवा केला आहे. याउपरी लोकाची उस्तवारी होऊन सेवकाचा आब राहाये तो अर्थ करणार साहेब धणी आहेत. सेवेसी स्रुत होय हे विज्ञापना.

क्रमांक : ३७ दि. १-७-१७५२

आबाजी व नागोजी सोनार यांच्या विनंतीवरून छत्रपती संभाजी दुसरे यानी त्यांची प्रांत पऱ्हाळेच्या पोतदारीची सनद पुनः चालू केली.

श्री

शिका आसे

स्वस्ति श्री राज्याभिषेक शके ७९ अंगिरानाम संवत्सरे अषाढ शुद्ध प्रतिपदा सौम्यवासरे क्षेत्रिय कुलोवतंस श्री राजा शंभु छत्रपती याणी

आबाजी व नागोजी बिन अवनपा
सोनार पोतदार प्रांत पनाळा
यासि दिल्हे वतनपत्र येसजे. तुवा

करवीरचे मुकामी स्वामी संनीध विदित केले की आपले पोतदारीचे वतन प्रांत मजकूरचे पुरातन चालत होते. अलीकडे धामधमीयामुळे वतनाचा भोगवटा राहिला आहे. ऐशा(स) माहाराजानी मेहरबान

१. क्रांति; बखेडा.

होऊन पोतदारीचे वतन जीर्णोधार करून देऊन पूर्ववतप्रमाणे वतन चाल्हवायाची आज्ञा केली पाहिजे म्हणून विनंती केली व जीर्णपत्र पूर्वील आणून दाखविली. याजवरून मनास आणिता तूं पुरातन वतनदार. तुझ्मा वडील वडिलांनी किले पनाळा सेवा करीत आले व तूही सेवा निष्टेने करीत आहेस. या करिता स्वामी तुजवरी कृपाळु होऊन प्रांत।। मजकूरचे पोतदारीचे वतन तुजला करार करून दिल्हे असे. गावगना माहाला-निहाय बी त।।

(यापुढे गावचा तपशील आहे) येणेप्रमाणे देहे दोनशेहे पंधरा येकूण रुपये सवा चवल पोतदारीस हक करार करून + + तरी तू सदर गावगनाचे पोतदारीचे वतन व हक तूं व तुझे पुत्र पौत्रादि वंश परंपरेने अनभवून वतनाची सेवा करून सुखरुप राहाणे. सदरहू पोतदारीचे वतन स्वामी तुजाला वंश परंपरेने चालवितील. जाणिजे. निदेश समक्ष. सिका आसे.

तेरीख २९

स्राबान सु।। सलास खमसेन.

क्रमांक : ३८ दि. २-७-१७५२

रामाजी देवाजी व बाळाजी भगवंत मंचभट आणि बाळकृष्णभट व बापूभट वाळवेकर यांच्यामध्ये वृत्तीच्या हक्काबाबत तंटा उपस्थित झाला होता. पंचांनी मंचभटाच्या बाजूने निवाडा केल्यावर छत्रपती संभाजी दुसरे यांनी सदहू ब्राह्मणाचा हक्क मंजूर केला.

स्वस्ति श्री राज्याभिषेक शक ७९ आंगिरानाम संव (त्सर) (क्षत्रिय) (कुला) वतंस श्री राजा शंभु छेत्रपती स्वामी याणी रामाजी देवाजी व बाळाजी भगवंत उपनाम मंचभट गोत्र हरित सूत्र आश्वलायन जोतिषी कर्यात सिरहटी देहे ५ व कर्यात सिरोळे देहे २ यासि दिल्हे दुमालपत्र ऐसाजे. तुम्ही करवीरचे मुकामी स्वामी सनीध विनंती केली की

आपण कर्यात मजकूरचे ज्योतिषी वतनदार पुरातन. आपले वडील-वडिलांपासून वतन आनभवीत असता सालगुदस्ता सन इसने खमसेना-मध्ये बाळकृष्णभट व बापुभट वाळवेकर ग्रामोपाध्ये याणी येऊन कसबे सिरहटीत राहून दसरेचे दिवसी शमी पूजनाचे समई दुराई दिल्ही जे जोतिषपण आपले म्हणो लागले. त्याजवरी आम्ही व वाळवेकर बाळकृष्णभट व बापुभट आसे राजश्री गोपाळ विठल ठाणें सिरोळ याकडे जाऊन वर्तमान सांगितले. त्यावरुन त्यांनी उभयतांस जामीन घेऊन तकरारी लिहून घेतल्या आणि कसबे मजकूरचे वतनदार व कसबे सिरहटीचे उभी पांढर व भोवर गावीचे वतनदार पंचाईत मेळवून मनसुबी मनास आणून वाळवेकर ग्रामोपाध्ये यासि पंचाइतानी विचारले जे तुमचे वतन खरे म्हणऊन गावीचे उभे पांढरीचे साक्षीनिसी पुरुऊन देणें. त्यावरून वाळवेकर याणी लिहून दिल्हे जे गावीचे उभी पांढरीचे साक्षीने पुरऊन देऊ न देऊ तर आपण खोटे आस लिहून दिले. त्यावरी आपणास विच्यारिले की तुम्ही आपले वतन खरे आसे गावीचे उभी पांढरीचे साक्षीने व भोवार गावीचे विद्यमान खरे करून देणें. त्यावरून आपण तकरीर केली जे आपले वडिलाचे वेळेस जाहले वर्तमान आमचे चुलते सिवराम भट याणी आपणास सांगितले आहे जे आमचा मूळ पुरुष मंचीभट याची वतने तीन कसबे सिरहटी व देहे साहा येथील जोतिषपण व आष्टेचे ग्रामोपाध्येपण व वाळवेची पोतदारी या वेगळे मिरजकर जोसी याचे घरचे पुरोहितपण आसे आसता आष्टेचे ग्रामो-पाध्येपण तेथील पुरोहित यासि दिल्हे. बाकी वतने दोन राहिली. त्यासी मंचीभटाचा नातू बसो भास्कर श्री माहायात्रेस जाते समई कुमणभट कुंभोजकर सुखवस्तु होता त्यास मुतालिकी साता गावाची दिली आणि कसबे सिरहटी या गावाचे जोतीषपण तुम्हास दिल्हे आहे. तुम्ही जिवंत आसीजे तोवरी मुतालकी करून होते. आसे आसता बतीस वरसानी बसो भास्कर यात्रेहून आपला पुत्र नारायणभट घेऊन आले. त्या समई कुमण भट भेटीस न येता आपणच खावंद म्हणऊन कजिया करूं लागला. मग मिरजेत सिदी आलीचे वेळेस मनसुबी जाहली. रवें जाहले त्या समई कुमणभट यासि रव्याजवळ जाता हात न घालिता + + रवा लागला.

कुमणभट बातल जाहला. दिवाणानी त्याजवर गुन्हेगारी केली. त्यानंतर मुतालकीचा कागद कुमणभटाने दिवाणात दाखविला ते वेळेस बसो भास्कर ही गोष्ट खरी म्हणो लागले. त्या उपरी कितीक दिवसा उपरांतिक मागती वाराणसीस बसो भास्कर जाते समई कुमणभट आले जे मी तुमचा होऊन राहीन. आता मजकडून आंतर पडणार नाही. आसे बोलिल्या उपरांतिक आणखी पूर्वीचे बोलीप्रमाणे बसो भास्कर याणी कुमणभट यासि मुतालकी सांगोन माहायात्रेस गेले. त्याज उपरी कुमणभट मरतेसमई वाळवेकर ग्रामोपाध्ये यामध्ये विष्णुभट कुमणभटाचा भाचा होता त्याणे येऊन त्यांचे सार्थक करून सिरहटी व हसूर या दोही गावास जात येत असता बसो भास्कर याचा नातु बसो नारायण आला. त्यासही मंचीभट आसे म्हणत होते. ते आलीयावरी विष्णुभट आपले स्थलास गेले. त्याजपासून बसणभट याचा पुत्र निळकंठभट याचा पुत्र भुजंगभट त्याचा पुत्र सिवरामभट आसे वडिलो वडिली वृति आनभविली व हाली आपण आणभवीत आहो. मिरजेतील रवा घेतला त्याची पत्रे व आणखी कागद व देवदेवतार्चन मिरज नागवली ते समई आवघे गेले ऐसा करीना लिहून दिल्हा. त्यावरून पंचाइतानी भोवर गावीचे सड्या आणविल्या. त्याणी लिहून दिल्हे जे मंचभट याचा वंश निळकंठभट याचा पुत्र भुजंग भट त्याचा पुत्र सिवरामभट त्याचा पुतण्या रामाजी देवाजी व बाळाजी भगवंत हे वृति आनभवीत आहेत. याखेरीज वाळवेकर ग्रामोपाध्ये आपणास दखल नाहीत ऐसे कसबे सिरहटीकर उभी पांढर व हसूरकर व कनवाड व कुटवाड व घालवाड व आर्जुनवाड व मिरजकर जोसी व देव याणी लिहून दिल्हे व सिरहटी व हसूरकर कुलकर्णी गिरमाजी दुमाजी व रामचेंद्र कुबाजी याणी लिहून दिल्हे जे आपले वडिली आपणास सांगितले होते जे वाळवेकर ग्रामोपाध्ये येथील जोसी आसे बोलत होते. त्याचे कागदपत्र काही तुम्हा जेवळ आहेत की काय म्हणऊन पंचाइतानी विचारले. त्यास ते बोलिले जे आपणापासी कागदपत्र नाहीत. त्याचा भोगवटा ऐसी वरसे नाही. येणेप्रमाणे गावगनाचे तक्रिरी आल्या. त्या मनास आणून आम्हास विच्यारले जे तुम्हा जवळ कागदपत्र असतील

ते घेऊन येणे[1] (त्यावरून आम्ही बोलिलो आपणाजवळ कागदपत्र असतील ते घेऊन येणे) त्यावरून आम्ही बोलिलो आपणाजवळ कागदपत्र काही नाहीत. उभी पांढर व श्रीकृष्ण व श्रीदेव हे सांगतील ते खरें. त्यावरी वाळवेकर यासि विचारलें तुम्हांजवळ कागदपत्र असतील ते घेऊन येणें. त्यावरून त्यांस तूं (?) पंचाइतापासी येक तालीक दाखविली आणि त्याचे आसलपत्र आहे ते घेऊन आटवे रोज ती मुदतीस न आलो तरी आपण खोटे आसे जबानी करार करून गेलेस दाहवें रोजीं आले. त्यास दुसरे पत्र ताकीद येक आणून दाखविली. तें पाचाचे विचारें पाहातां बचील जाहली. पहिली तालीक दाखविली होती तें पत्र कोठें आहे म्हणऊन विचारले. त्यास ते बोलिले जें वाळवेकर देशपांडे याणी ते पत्र कामाचे नव्हे म्हणऊन फाडून टाकिले. आसें बोलिले. त्या उपरी पाचाइतानी पूर्वतर मनास आणून सिधांत केला आणि उभी पांढर यांसी सांगितले जे तुम्ही आपले पूर्वजा(स) सत्य स्मरोन या उभयतातून तुमचा जोसी व वतनदार जो खरा आसेल त्यास हातीं धरणे. त्यारून त्याणी उभे राहून बोलिले जे सिवरामभट याचा पुतण्या रामाजी देवाजी व बाळाजी भगवंत हे जोसी खरे म्हणऊन हाती धरले घेऊन गेले. त्यावरून पंचाइताचे विचारे वाळवेकर ग्रामोपाध्ये खोटे जाहले. रामाजी देवजी व बाळाजी भगवंत वतनदार जोसी पुरातन याचे वतन खरे जाहले आहे. यानी वतन आनभवावे. वाळवेकर ग्रामोपाध्ये खोटे यासि वतनास संमध नाही असे पाचानी सिरोळचे थळीं निवाडा करून थलपत्र करून दिल्हे आहे. त्याप्रमाणे माहाराजाणी वतन आपले दुमाला करून दुमालेपत्र देविले पाहिजे म्हणून विदीत केले व थलपत्रहि आणून निवेदिले. त्यावरून मनास आणिता वाळवेकर ग्रामोपाध्ये खोटे जाहले. तुमचे वतन खरे जाहले. त्यावरून स्वामी तुम्हावरी कृपाळु होऊन जोतीषपणाचे वतन दुमाला केले आसे. गावगना बी तपसील ———

---

१. मुळातच दुबार.

कर्यात सिरहटी प्रा। मिरज
पैकीदेहे

१ कसबा मजकूर
१ मौजे घालवाड
१ मौजे कुटवाड
१ मौजे कनवाड
१ मौजे हसूर
—
५

कर्यात सिरोळ प्रां। रायबाग
पैकी देहे
१ मौजे आर्जुनवाड
१ मौजे चिचवाड
—
२

येणेप्रमाणे सात गावीचे जोतीषपणाचे वतन आसे. तरी संदरहू गावचें जोतीषपणाचे वतन व हक इनाम कानु काइदे पुरातन चालत आले आसतील त्याप्रमाणे तुम्ही व तुमचे पुत्र पौत्रादि वंश परंपरेनें आनभऊन सुखरूप राहणें. वाळवेकर ग्रामोपाध्ये खोटे आहेत. यासि तुमच्या वतनांसी संमंध नाही. तुम्ही वतन आनभऊन स्वामीस कल्याण चिंतून सुखरूप राहाणे. वतनसमंधे तुमचे माथा शेरणी रुपये १०० शंभर ठेविले. याचा वसूल हुजुर जाहला. तुम्ही वतन आनभऊन सुखरूप राहणे. जाणिजे. निदेश समक्ष. मोर्तब
तेरीख १
रमजान सु॥ सलास खमसैन मया आलफ.

क्रमांक : ३९ दि. ९–७–१७५२

संभाजी दुसरे यांजकडून मादोभट गुळवणी यास मौजे नरंदे गांवच्या ज्योतिषपणाचे वतन इनाम. पती मरण पावल्यावर स्त्रीला दत्तक घेण्याचा अधिकार नाही ही गोष्ट सनदेत नमूद केली आहे.

स्वस्ति श्री राज्याभिषेक शके ७९ अंगीरानाम संत्सरे आशाढ शुध दशमी गुरुवासरे[1] क्षैत्रीय कुलावतंस श्री राजा शंभु छत्रपती याणी वेदमुर्ती रा॥ मादोभट बिन त्र्यंबकभट उपनाम गुळवणी गोत्र वासीष्ट सुत्र अश्वलायन यासी दील्हे वतनपत्र ऐसाजे. तुम्ही हुजूर येऊन विनंती केली की आपण कुटुंबवत्सल. राहावयास वतन नाही. माहाराज धर्म-

१ तारीख वाराप्रमाणे काढली आहे.

परायण आहेत. तरी आपणास येक गाव जोतीसपणाचे वतन करून दील्हीया कुटुंबसहीत त्या गावी राहोन वतनाची सेवा करून समर्थ जे उत्पन्न होईल ते भक्षुन माहाराजास कल्याण चींतुन राहु म्हणुन. त्या वरून मनास आणीता तुम्ही भले. तुम्हास येक गांवचे उत्पन्न वतन करून दीलीया तेथील ज्योतीसी वतनसंमधे उत्पन्न होईल ते भक्षुन माहाराजास कल्याणे चींतून राहाल हे जाणून तुम्हास मौजे नरंदे का।। वडगाव येथील जोतीसी रामभट बीन आमणभट उपनाम पैत (?) गोत्र + + + याचे जोतीसपण होते त्याचे नकल जाहाले. त्याजवरून मौजे मजकुरचे देशमुख व देशपांडे व मुकादम यासी हुजूर आणून आज्ञा केली. त्यास त्याणी विनंती केली जे रामभट निधन पावले. त्याची स्त्री बकाई आहे तीच्या पोटी दोघी कन्या मात्र आहेत. पुत्र संतान नाही व गोत्र पुरुशही कोणी नाही. तया करीता ती येक कनेचा पुत्र वोटेत घेणार होती म्हणून वीदीत केले. त्यावरून देशमुख देशपांडे व मुकादमास आज्ञा केली जे भ्रतार वारला असता वाईकोस मुल घ्यावया अधीकार नाही. तरी तुम्ही त्या बाईकोस हुजूर घेऊन येणे ऐसी आज्ञा केली. त्यास देशमुख देशपांडे व मुकादमानी वीनंती केली जे ती बाई मौजे मजकुरी नाही. आपले कनेकडे गेली आहे. तीचा शोध करून आणीतो म्हणून महीनेचा वाईदा करून गेले. त्यास वाईदेस च्यार महीणे जाहाले. नंतर माहाराजांची स्वारी वडीगावास जाली ते समई मुकादमास आणुन वीचारीले. त्यास त्यानी वीनंती केली जे बाईको येत नाही. माहाराज धणी आहेत. आज्ञा होईल त्याप्रमाणे वर्तणुक करूं. त्यावरुन मनास आणीता ता।। मौजे मजकूरचे जोतीशपणाचे वतन नुतन मौजे नरंदे येथील दत्त करून दील्हे असे. तरी तुम्ही मौजे मजकूरचे जोतीशपणाची चाकरी करुन ईनाम लाजीमा पुर्ववतप्रमाणे तुम्ही व तुमचे पुत्र पौत्रादी वंशपरंपरेने अनभऊन माहाराजांचे राज्यास अभीवृद्धी व कल्याण चितून सुखरुप राहणे. ती बाईको आलीया ती जिवंत आसीजे तोपावेतो तिजला अन्नवस्त्र देऊन चालवणे. मौजे मजकुरचे जोतीसपणाचे वतनास तिजला समंध नाही. तुम्ही वतन अनभवीत जाणे. जाणीजे. निदेश समक्ष.

तारीख ७

रमजान सू।। सलास खमसैन

क्रमांक : ४० दिनांक १८-७-१७५२

सौ. लक्ष्मीबाई मोहिते यानीं ताराबाई याना पाठविलेल्या या पत्रांत रत्नाकर विठ्ठल यानी केलेल्या हल्ल्याचा वृत्तांत दिला आहे. त्या म्हणतात की " आज्ञेवरून येत असता मार्गी दगा करावयाचे (त्याचें) मानस होते."

श्री

श्रीमंत माहाराज मातुश्री आई
साहेब साहेबाचे शेवेसी.

आज्ञाधारक सौभाग्यवती लक्ष्मीबाई मोहिते विज्ञापना. त।। छ १७ रमजान भृगुवासरपर्यंत आपत्याचें वृत यथास्तीत असे. विशेष साहेबांची आज्ञा घेऊन स्वार जाहालो ते छ १६ गुरुवारी इंदोलीस येऊन जेवण करावयास राहिलो. तेथील बातमी राखोन राजश्री रत्नाकर विठल याणी दोनशे प्यादे व दोनशे स्वार तासवडे याचे उतारावरी उतरोन आम्हावर धावत होते. चिरंजीव कानोजी मोहिते गडावरून उतरून आम्हाकडे येत होते. आम्हास रा।। रत्नाकर विठल यांची बातमी कळली. मग इंदोलीहून उठोन चेरगांवचे मार्गे गडाकडे गेलो. चिरंजीव तलबीडचे मार्गे खाली उतरला. तेथे त्याची गांठ पडली. पनास माणूस शस्त्रे करून ठार जाहले. शंभर माणूस पाणियांत उड्या टाकून मेले. या खेरीज शंभर माणूस जखमी जाहले. चिरंजीवाकडील पंचवीस माणूस जखमी जाहाले. दोन च्यार ठार जाहाले. याप्रकारची वर्तणूक रा।। रत्नाकरपंत करितात. आज्ञेवरून येत असता मार्गी दगा करावयाचे मानस होते. परंत साहेबाचे पुण्य प्रतापे पराजयास पावले. शेवेसी श्रुत होये हे विज्ञापना.

पै।। छ १७ रमजान सु।। सलास
खमसैन

क्रमांक : ४१ दि. २६–७–१७५२

मौजे बोरिवडे गावास मगदुम नव्हता. ती मगदुमकी आपणास मिळावी म्हणून सदहूं गावाचा कुळवाडी रखमाजी याने छत्रपती संभाजी, दुसरे यांना अर्ज केला असतां त्यानी त्याला दिलेली ही सनद आहे.

श्री

शिका असे

स्वस्ति श्री राज्याभिषेक शके ७९ अंगिरानाम संवछेर अशाढ बहुल द्वादसी[1] भानुवासरे क्षत्रिय कुलावतंस श्रीराजा शंभु छत्रपती स्वामी याणी रखमाजी मगदुम मौजे बोरिवडे तर्फ सातवे यासि दिल्हे वतनपत्र ऐसिजे. तूं पुरातन मिरासी कुळवाडी गुडाळकर मौजे मजकुरी नांदत होतास. त्यास स्वामीसंनीध्य विनंती केली की मौजे म।।रचे मगदुमकीचे वतनदार कोणी नाही. तरी स्वामी कृपाळु होऊन वतन आपणांस करून दिलियाने वतनाची सेवा करून राहू. त्यावरी स्वामी तुम्हावरी कृपाळू होऊन मौजे म।।रचे मगदुमकीचे वतन नूतन तुजला करार करून दिल्हे आसे. या वतनास इनाम भात रोप जमीन

बिघे	पालक	
८२ इनाम	१ घर	सवासीण
८२ अर्जी इनाम कीर्दी	१ म्हैस	मखदुमाची
८४	२	१

येणेप्रा। इनाम च्यार बिघे व पालक घर व मैस व सवासणी प्रा। करार करून वतन दिल्हे असे. तरी तू सदरहू मखदुमीचे वतन व इनाम पालक तूं व तुझे पुत्र पौत्रादि वंशपरंपरेने अनभऊन वतनाची सेवा करून सुखरुप राहाणे. वतनासमंधे तुजे माथा शेरणी १५० दिडशेहे ठेविली याचा वसूल जाला. निदेश समक्ष. शिका आसे.

तारीख २५
रमजान, सु।। सलास खमसेन.

१ वाराप्रमाणे तारीख दिली आहे.

क्रमांक : ४२ **दि. ११-८-१७५२**

पत्रलेखक ताराबाईंना लिहितो की, सुलतानजी घाटगे याने लूटमार केल्याने मुलुखाची हानी होऊन रयत पळून गेली आहे. शिबंदी ठेविली आहे; परंतु तिचा रोजमुरा घालण्यास पैसा नाही, तरी त्याची व्यवस्था करावी.

उदाजी चव्हाण, हरिपंत व सिदोजी थोरात हे तिघे एक झाले आहेत असे पत्रलेखक म्हणतो.

श्री

पै।। छ २४
सौवाल

पुरवणी श्रीमंत माहाराज
मातुश्री आईसाहेब साहेबांचे शेवेसी.

विज्ञापना. डफलापुरी (?) सारेच जमा होऊन मुलूक मारतात म्हणोन सेवेसी विनंती लिहिली. तो छ. १२ सैवाली वांगीचे ठाणेहून राजश्री सुलतानजी बाजी घाटगे धाऊन मौजे निबलक व मौजे चिखलगोठण व मौजे बोरगाव व मौजे मोराले यैसी चहू गाविची गुरे नेली. गांवचे पाटील नेऊन गांव लुटिले. यैसा चहूकडून दंगा मांडिला आहे. त्यामुळे मुलुक खराब पडिला. रयेत पलोन गेली. यैशा च्यार आवर्ती जाल्या. खंडणिया च्यार जाल्या. हे पांचवी खंडणी रयेतेने कोठवर सोसावे किलेचा तनखा जुजबी होता. होती खेडी ती ह्या दंगियानी पलाली. सेवकानी सिवबंदी भारी ठेवली आहे. लोकास प्यादेस कार्य द्यावे. ते बातमीची आज्ञा करणार धणी समर्थ आहेत. या नंतर राजश्री हरिपंत याही राजश्री उदाजी चव्हाण हिंमत बाहादर यांजकडे जाऊन फौज घेऊन आले. फौजेचा मुकाम आजि छ. १२ सैवाली राजणी धूलगावावर जाला आहे. मजल दरमजल जाऊन राजश्री सिदोजी थोरात यांची कुमक करितात. सेवेसी विदित व्हावे म्हणून विनंती लिहिली असे. विदित जाले पाहिजे. रा।। उदाजी चव्हाणाची व हरीपंताची व थोरातांची क्रिया

जाली आहे. अष्टे घेतलेवर सेवकासी कजिया करावा यैसा करार जाला आहे. यासी अंतर नाही. तर साहेबी हे गोष्टीचे पारपत्य होऊन सेवकाचा उपराला होय ते आज्ञा करणार धणी समर्थ आहे. सेवेसी श्रुत होय हे विज्ञापना.

क्रमांक : ४३ दि. २२–८–१७५२

अमृतराव खोपडे व बाळोजी खोपडे यांच्या वतनाचा कज्जा सोडवावा म्हणून नानासाहेब पेशवे यानी ताराबाई याना केलेली विनंती. ताराबाईनी नानासाहेब पेशवे याना आज्ञा केली होती की, अमृतराव खोपडे याचे वतन मोकळे करावे.

श्रीमंत माहाराज मातुश्री आईसाहेब साहेबाचे सेवेसी विनंती. सेवक बालाजी बाजीराव प्रधान कृतानेक विज्ञापना. ता।। छ० २३ सवालपर्यंत साहेबाचे कृपे(करून) सेवकाचे वर्तमान येथास्थीत असे. विनंती. अमृत (राव) खोपडे याचे वतन अमानत केले ते मोकळे करावयाची आज्ञा. यैशीयास अमृतराव याचा व बालोजी खोपडे याचा कजीया आहे: तो मनास आणून विल्हे लाविले पाहीजे. त्याचा इनसाफ करून विल्हेस लावावयाची आज्ञा साहेबी सचीव पंतास करून मनसुबी करवावी. मनसुबीमुळे ठरेलल्या प्रमाणें विल्हे लावावे उचीत असे. बालोजी खोपडे त्यास सुटत नाही हा अर्थ प्रसिधच आहे. सेवेसी श्रुत होय हे विज्ञापना.

रसीदती छ. ८ माहे जिलकाद

सु।। सल्लास खमसैन.

क्रमांक : ४४ **दि. २३-८ १७५२ (?)**

राज्यातील सर्व सरदारांना पत्रे पाठवून आपणास सामील होण्याबाबत कळविले आहे. मल्हारराव होळकर व जयाप्पा शिंदे नर्मदा उतरले असल्याने आपणाला तिकडे सत्वर जावे लागत आहे, असे नानासाहेब पेशवे ताराबाईना लिहितात.

श्री

श्रीमंत महाराज मातुश्री आईसाहेब साहेबांचे सेवेसी :— विनंति सेवक बाळाजी बाजीराव प्रधान कृतानेक विज्ञापना तागाईत छ २४ सवालपर्यंत साहेबांचे कृपेकरून सेवकाचे वर्तमान यथास्थित असे. विशेष, सेवक दरमजल पेडगांवास येऊन पोहोचले. पाटसाबरी राजश्री माहाराव जानोजी जशवंत निंबाळकर यांची व नसीरजंग याची भेट ज़हाली. बोलणे चालणे तेही होईल. सरदार गाजुद्दीखान सुद्धां नर्मदा उतरले. याउपरी मजल दर मजल पुढे जातो. त्यास राज्यांतील ल्हान थोर सरदार यांस पत्रे चित्तापासून पाठवून सेवकास सामील होणे ऐसी अविलंबे सादर होऊन येत ते करावे. एतद्विषयींची विनंति पहिली केलीच आहे. त्याजवरून जे साहेबांचे चित्तांत उचित आणि राज्यकारभारास व या उमद्या मनसुब्यास योग्य तेच गोष्ट साहेबीं चित्तापासून करणे ती केली असेल. विस्तार लिहावा तरी सर्वज्ञ साहेब आहेत. निरंतर कृपापत्री सांभाळ करणार साहेब समर्थ आहेत. राजश्री मल्हारजी होळकर व राजश्री जयाजी शिंदे नर्मदा उतरले. या उपर सत्वरच सेवकास जावे लागते. सेवेसी विदित आसावे, यास्तव लिहिले असे. सर्व साहेबांचे कृपेकरून उत्तमच होईल. श्रुत होय हे विज्ञाप्ति. ●

———

● हे पत्र पारसनीस संपादित इतिहाससंग्रह ऐतिहासिक टिपणे लेखांक ८ वरून घेतले आहे.

क्रमांक : ४५ **दि. १-९-१७५२**

ताराबाई यानी गोपाळराव पांढरे याना दर्शनास यावे म्हणून लिहिले असता त्यांनी उत्तर पाठविले की, बावन्न महालांची राजपत्रे करून पाठवावी अथवा नालबंदीसाठी एक लक्ष होन पाठवावे, म्हणजे फौजेंची व्यवस्था लावून भेटीस येतो.

श्री

माहाराज मातोश्री आईसाहेब सेवेसी–

आज्ञाधारीक गोपाळराव पांढरे शरिफनमुलुक विज्ञापना ऐसीजे. येथील कुशल भाद्रपद सुध पंचमी भोम्येवासरे जाणून माहाराजांही लेखनानंद वैभव लेखन आज्ञा केली पाहिजे. विषश कृपाळु होऊन अज्ञापत्र प्रेरिलें ते उतम समई पावोन आनंदावाप्त जाहलों. माहराजाही अज्ञा फर्माविल जे पुरवीपासोन राज्यांतील लोक सेवा चाकरी करून ऊर्जित करून घ्यावा सत्वर दर्शनास याव मणून. तर येदअर्थी सेवक लोकासही हाच हेत आहे. परंतु सांप्रत कर्जदारास व भले लोकास गवगवा पडला आहे. याउपर सरंजामीच मजकूर श्रीमंत बाबासाहेबी अमित्रास अम्हास दुहीचा प्रसंग लाऊन मुलकातील पैसा हातास येऊ देत नाही. कोणते आधारावर फौजबंदी करून दर्षनास याव हा वर्तमान माहाराजास परसपर श्रवणावगत होत असेल. सांप्रत सेवेसी विनंती लिहिल जात जे पुरवील सरंजाम बावन माहालाची राजपत्र करून पाठवाव अज्ञा प्रमाण, सेवेसी तप्तर असो किंवा नालबंदी वदल तत्व होन लक्षे पावविल्यान फौजेच निगादास्त करून तत्पर हाजीर होऊ. वरकड कितेक अर्थ जोगोजी दळवे व आपाजी खंडागळे सेवेसी निवेदन करिता चित्तावगत होईल. बहुत काये लिहिण हे विज्ञापना

पै।। छ १४ जिल्काद सु।।
सलास खमसेन मया आलफ.

———

क्रमांक : ४६ दि. २०-९-१७५२

सुभानजी सूर्यवंशी याचे ताराबाई याना पत्र की, करवीरला जासूद पाठविले त्याना दहाबारा दिवस दरवाजा आंत घेण्यात आले नाही. अखेर सिंदोजी थोरातास अष्टयातून उठवून लाविल्यावर जासुदांकडे आपले लखोटे दिले. ते सेवेस सादर केले आहेत.

श्री

श्रीमन्माहाराज मातुश्री ——— आई
साहेब साहेबाचे सेवेसी———

सेवेसी आज्ञाधारक सुभानजी नाईक सूर्यवंसी कृतानेक विज्ञापना. येथील वर्तमान ता। छ. ११ जिल्कादपर्यंत साहेबाचे कृपाद्रिष्टीकरून सेवकाचे वर्तमान यथास्थित आसे. यानंतर साहेबाकडून पत्र येऊन परामृश होत नाही तेणेकरून चित स्थिर होत नाही. निरंतर सेवकाचा सांभाळ करावया साहेब धणी आहेत. साहेबी करवीरवासी यासी पत्र दिले त्यास ते पत्र देऊन जासूद करविरास रवाना केले. ते जासूद त्यानी दरवाजेच आत येऊ दिले नाहीत. दाहा बारा रोज जासूद दरवाजेच बाहीर ठेविले. त्यास येऊ देखील दिले नाही. जेव्हा थोरात आस्टेहून उठऊन लाऊन दिले यैसे वर्तमान यैकिलेवरी मग जासुदापासी लखोटे आपले करून दिले आहेत. ते साहेबाकड पाठविले आहेत. त्यात कार्य मजकूर आहे हे साहेबास कळेल. वरकड आम्हा कडील सविस्तर पेशजीचे पत्री लिहिले आहे त्यावरूर सेवेसी निवेदन जाहले असेल. क्षणक्षणा सेवकाचा परामृश करणार साहेब धणी मायेबाप आहेत. कळले पाहिजे. सेवेसी श्रुत होय (हे विज्ञाप्ति) ×
पाठीमागें पै।। छ १७ जिल्काद

× वळण निराळें.

क्रमांक : ४७ **दि. २८-९-१७५२**

यशवंतराव मोहिते याने खटाव भागात जो उपसर्ग केला त्याचे वर्णन बुऱ्हाणजी मोहिते यानी ताराबाई याना पाठविलेल्या या पत्रात केले आहे.

श्री

श्रीमंत महाराज मातुश्री—आईसाहेबाचे सेवेसी

सेवेसी आज्ञाधारक बऱ्हानजी मोहिते कृतानेक विज्ञापना. येथील कुशल ता।। छ० १९ जिलकाद पावेतो सेवकाचे वर्तमान येथास्थित असे. माहाराजाची आज्ञा घेऊन आलो. त्यास राजश्री येमाजीपंताची भेटी जाहली. त्याउपरी खटावा ++++ श्रीची समाराधना व तीर्थरूप बावासाहेबांचे श्राध करून येत होतो. त्यास राजश्री येशवंतराव मोहिते प्रतिनिधीची आज्ञा घेऊन मायेणीस जाते समई खतगुणच्या पाटीलकीची घोडी जबरदस्तीने देशमुखीच्या हकाबदल घेऊन गेले. त्यास बहुत प्रकारे बोध करून पत्रे लिहून माणसे पाठवून घोडी आणविली. त्याउपरी आम्ही निघोन रविवारी चिमणगावास आलो. बुधवारी राजश्री येमाजीपंत व आम्ही किनईस आलो. पंतप्रतिनिधीची भेटी जाहाली. आम्ही डेरीयास आलो तो रात्री खटावाहून पत्रे आली कीं—येशवंतराव मोहिते याही तमाम गावगना देशमुखीच्या हकाचे रोखे उपसर्ग आरंभिला आहे. खासगत इनाम गाव वाकेसर यास रोखा पाठविला आहे की रुपये शंभर हकापैकी घेऊन पाटील व कुलकर्णी येणे. दाहा माणसे गावांत बैसऊन पाटीलकीस मारामार करितात यैसे वर्तमान आले. हे वर्तमान माहाराजास कळावे म्हणऊन लिहिले आहे. आज्ञा कर्तव्य ते करावी. (तेणे प्रमाणे वा) गणूक करू. आपले वितरीक्त सेवकास कोणताही विचार कर्तणूक (?) करीता येत नाही. यास्तव (माहा) राजाचे सेवेसी लिहिले असे. सेवेसी श्रुत होये हे विज्ञापना.

पै।। छ० १९ जिलकाद सु।।
सलास खमसैन मया आलफ

क्रमांक : ४८ दि. ९-१०-१७५२

शाहू महाराज निधन पावल्यापासून मुलखात सर्वत्र अंदाधुंदी माजली आहे. किल्ला कर्जवाम काढून हजार पाचशे प्यादे व हजार पाचशे स्वार ठेवून ताब्यात ठेवला. परंतु आता परिस्थिती हाताबाहेर गेली आहे. तरी शिबंदीची व्यवस्था करावी, म्हणून शिवाजी साळोखे याचे ताराबाई यांना पत्र.

श्री

श्री मन्महाराज मातुश्री आईसाहेब साहेबाचे सेवेसी.

विनंती सेवक सिवाजी साळोखे कृतानेक विज्ञापना. येथील वर्तमान ता।। छ १ जिल्हेज पावेतो साहेबाचें कृपाकटाक्षे सेवकाचे वर्तमान येथास्थित असे. विज्ञापना. साहेबी आज्ञापत्र सेवकास सादर केले तेथे आज्ञा केली की, आकलखोप व येरडोली इमारतीच्या कामा ब।। राजश्री राणोजी भोसले यांकडे देवीले आहेत, त्यास रोखापत्र न करणे व गुदस्ता यैवज घेतला असेल तो माघारा देणे. तरी माहाराजानी कैलासवास केलीयापासून मुलकात डोहाणा होऊन प्रांत खराब जाहाला. किल्ल्यास वेघ बहुताचे लागले. सेवकाने हातचे पदरीचे कर्जवाम व जेथवरी हात पावले तेथवरी यत्न करून मिळेल तेथवरी मिळऊन साहेबाचा किला हजार पाचसे प्यादे, हजार पाचसे स्वार ठेऊन जतन केला. या उपरी कर्जही मिळेना. मुलकातहि चहूकडील धुंदीमुळे काही ताकद राहीली नाही. येविशीचा सविस्तर अर्थ लिहून व किलाचा हिसेब लिहून राजश्री राघो अनंत याबराबर सेवेसी लिहून पाठविला आहे. आणीकही वरचेवरी विनंतीपत्रे सेवेसी पाठविली. परंतु आम्हाविसी साहेबास विनंती कोणी फळे न येऊन उस्तवारीचा प्रसंग घडोन आला नाही. सेवक तो साहेबाच्या चरणाविना दुसरे दैवत जाणत नाही. साहेबी इतबारी हरकोणी पाठऊन येथे स्वार किती प्यादे किती आहे किलास यैवज काय आहे हा सर्वही म।। पाहून येथील बेबूदी बेगमी कोण प्रकारची पाहिजे धण्याचा जागा जतन कोणत्या विचारे होईल हा सर्व अर्थ सेवेसी निवेदन करील. तदनुरुप साहेबी सेवकाची बेगमी सिबंदी सारे अर्ती केलीया सेवक ज्याप्रमाणे आज्ञा होईल त्याप्रमाणे वर्तणूक करील. सेवकापासून तिळतुल्य अंतर होणार

नाही. गावहि या प्रांती पाच सात आहेत ते साहेवाचे खासगीचे. किलाहि खासगीचा. आमचे काही वतन नाही. आम्ही कोठवरी साहास करावा. खासगीच्या गावामुळे तरी साहेवास किल्याचे लोकांचे आदी अंत वर्तमान कळेल. सेवकहि दंग्यात पडला आहे त्याची मुक्तता होईल. केवळ पाच सात गाव हेच खासगीचे आणि किला काही परकीयाचा नाही. गावहि साहेवाचे व किला व लोकहि साहेबाचे. सेवक आज्ञाधारक येक शाहाणा माणूस पाठवून येथील सर्व आर्थ पाहून बेगमी करणार साहेब धणी आहेत. राजश्री नरसी पंतहि येथील सर्वार्थ सेवेसी विनंती करीतच आहेत. आमची लिहा-वहायाची तो सीमा जाहाली. याउपरी साहेब धणी आहेत. सेवेसी श्रुत होय हे विज्ञापना.

पै।। छ. १० जिल्हेज

क्रमांक : ४९ **दि. ३०-१०-१७५२**

पत्र ताराबाईना लिहिलेले आहे. कान्होजी मोहिते यांचे युद्धाचे आव्हान आल्याने ते आपणास स्वीकारावे लागले. आपणाकडील जी माणसे स्वामी कार्यावर पडली. त्यांच्या बायकामुलांच्या उपार्जनाची व्यवस्था करण्याची आज्ञा करावी, अशी विनंती पत्रलेखकाने केली आहे.

पत्र बहुदा शिवाजी साळोखे याचे असावे.

श्री

सेवेसी विज्ञापना. ता।। छ २२ जिल्हेज पावेतो साहेबाच्या कृपादृष्टीकरून सेवकाचे वर्तमान येथास्थीत आसे. छ. २० जिल्हेजी राजश्री कान्होजी मोहिते याणी येक दोन पत्रे आम्हास लिहिली की तुम्ही उंबरजेस का बैसलेत, आज युद्धात येणे. न या तर तुम्हास शफत आहे ऐसे लिहिले. आम्ही त्यास लिहिले तुम्ही खिडी आलीकडे येणे. त्यास त्रीतीये प्रहरी ते स्वार घेऊन खिडीची दोनी तोंडे कानडे प्यादे बैसऊन आपण खिडीत उभे राहिले. आम्हाकडील स्वार त्या समोर जाऊन ओढ्या आलीकडे उभे राहिले. ते पुढे न येत. प्याद्याचे सामान पोख्ते अडचणी मेट बांधोन दोही कडील डोंगराच्या सोंडास प्यादे बैसऊन आपण मध्ये

उभे राहून आमच्या स्वारास शफत घालून प्याद्याच्या मान्यात बोलावीत इकडील स्वार मैदानांत हटकीत. यैसे बोलता दोन तीन घटका दिवस उरला. स्वार माघारे न येत म्हणून येक दोन वेला स्वारास माघारा या म्हणून राऊत पाठविले. गैरवख्त जाला. ते न येत तेव्हा आम्ही मागाहून से पनास स्वारानसी आपले स्वार माघारे घेऊन यावे म्हणून पाठीवर गेलो. तो आमचे स्वार पुढे होते त्याणी जलदी करून घोडी चालविली. तेव्हा ते खिड सोडून मागे गेले. दुतर्फा प्यादे खिडीच्या दो सोंडास होते ते डोंगरावर चढले. तेव्हा आम्हाकडील पाव लोक जेजलबारदार व पालकर करोन केसरकराकडील प्यादे थोडेसे खिडीत जाऊन पोहोचले. त्याणी डावे हाताकडील डोंगरावर प्यादे मोहित्याचे चढले त्यावर गेले. उजवेकडील खिडीचे सोंडेस प्यादे होते त्यावर पालकर प्यादे व चौरकर हे गेले. तो दिवस अस्तमान जाला. जेजलबारदार दोघे चौघे गडी व केसरकराकडील दोघे चौघे वसंतगडचे सुलतानखान वगैरे दोघे आठ दहा माणूस याणी प्यादे पिटीत कड्या पावेतो नेले. तेथे त्याणी नेट धरून माघारे फिरले तेव्हा जेजलबारदार याणी व केसरकराकडील प्यादे यानी जे दाहा पाच माणूस चढले होते त्याणी फारसी मर्दुमी केली. संभाजी नाईक बाइंग याचा भाऊ त्यास जखमा तरवारेची मानेवर लागली. गोदजी नाईक चिकणा याणे शर्त केली. त्यासही उजवे खांद्यावर तरवारेची जखम लागली. सुताळी तुटोन घरनोले थोडसे उठले तो डोंगराखाले झडत पडत आला. अंधार पडत आला. केसरकराकडील तिघे जखमी जाले. आणि रा।। नाइकाकडील दोघे यैसे सातजण जखमी जाले. मोहित्याकडील पाच सात जखमी जाले. दोघे ठार पडिले यैसे वर्तमान आहे. आम्हाकडील सात जखमी पैकी जेजलबारदार गोदजी चिकणे मुकामा आल्यावर मृत्य पावले. वरकड जिवंत आहेत. जखमा बांधत आहो. खर्चा वेचाची बेगमी करणार साहेब धनी आहेत. साहेब कामावर माणुस पडले उठले फाटले त्याच्या मुलामाणसास अन्नवस्त्र देऊन चालविल्याने साहेब कामावर माणसास उमेद चढते. प्रस्तुत गोदजी नाईक चिकणा बरा माणूस स्वामी कार्यावर कामास आला. त्याच्या मुलामाणसास अन्नवस्त्र देऊन इनाम इक्रम[1] द्यावयास आज्ञा करावी. गोदजी नाईक चिकणे

१ देणगी

जेजलबारदार येथे साहेब कामावर पडिला. त्याचा भाऊ सिदोजी ना। चिकणा हुजूर जेजलबारदारात आहे. त्यास हुजूर बोलाऊन त्याचे बहुत प्रकारे समाधान करावे. वरकड संभाजी नाईक बाईग यांचा भाऊ जखमी आहे व आणखी जखमी आहेत. त्याची सर्फराजी खर्चा वेचाची बेगमी वस्त्रे पाठवावयासी माहाराज साहेब समर्थ आहेत. जेजलबारदाराचा रोजमुरा शाही सिरस्ता प्रो दोन महिने राहिले आहेत तें त्यास देऊन त्याचा आवघा जमा रवाना करावा. सेवेसी श्रुत होये हे विज्ञापना.

पै।। छ. २३ जिल्हेज
(सु।। सलास खमसैन
मया व आलफ)

क्रमांक : ५० **दि. ३०-१०-१७५२**

गोविंद भट, रामचंद्रभट व बाळंभट या तिघाना ताराबाई यानी पावणे पांच बिघे जमीन अग्रहार इनाम दिली.

सदहू जमीन उपर्युक्त ब्राह्मणाच्या वडिलाना शिवाजी महाराजांकडून इनाम मिळाली होती. परंतु तुळाजी आंग्रे यानी वसुलीसाठी त्यांना उपद्रव सुरू केल्याने त्यानी ताराबाईकडे दाद मागितली होती.

श्री

श्रीमंत माहाराज मातोश्री—आईसाहेब याणी वेदमूर्ती गोविंदभट बिन रामभट व रामचंद्रभट बिन महादेवभट व बाळंभट बिन रघुनाथभट उपनाम मराटे चक्रदेव गोत्र अश्वलायन वास्तव मौजे कुर्धे तर्फ पावस प्रांत राजापूर यासि अग्रहार इनामपत्र करून दिल्हे यैसीजे. तुम्ही सातारे-याचे मुकामी येऊन निवेदन केले जे आपले वडील रघुनाथभट याणी मौजे म।।री दोही नद्याचे मध्ये स्थल होते ते कदीम रकम दिवाण देणे लाहारी १२ बाराचे ठिकाण विकत घेऊन पूर्वी थोरले कैलासवासी माहाराज स्वामी रायगडी होते तेथे आमचे वडील याणी जाऊन वर्तमान निवेदन केले. ते माहाराज स्वामीनी मनास आणून सदरहु भूमी दिवाण धारा

लाहारी दाभाळी बारा यकूण बिघे ८४।।। पावणे पाच ते भूम चतु:सीमा पूर्वेकडे दाण्यांच्या अगराची हद व दक्षणेकडे सोमणाच्या आगराची हद व पश्चमेकडे फडक्याच्या आगराची हद व उत्तरेकडे नदीच्या पाटाच्या मार्गाची हद येणेप्राो चतु:सीमा आहेत. भूम आमचे वडील रघुनाथभट बिन नारायणभट यासि इनाम करून दिल्ही. त्यास भूमीमध्ये मेढे नाले होते तो श्रमसाहास करून भूम समान करून नारळ व सुपारी व अणखी झाडे व मळा व शेत करून लावणी करून उपभोग वडिली केला व अपणही करीत आहो. यविसी थोरले कैलासवासी माहाराज स्वामीचे व संभाजी माहाराज व राजाराम माहाराज व शाहू माहाराज याची पत्रे आम्हापासी आहेत. हा कालपर्यंत भूमीचा उपभोग आम्ही करीत आहो. सांप्रत राजश्री तुळाजी अंगरे सरखेल हे वसुलाचा उपद्रव करितात. त्यास माहाराजानी कृपाळु होऊन सदरहू भूम पूर्वी आमच्या वडिलास अग्रहार इनाम चालत आले आहे त्या प्राो वंशपरंपरेने चालविली पाहिजे म्हणऊन निवेदन करऊन पूर्वील पत्रे अणून दाखविली. ती मनास अणून तुम्ही भले ब्राम्हण सत्पात्र स्नानसंध्यादि शटकर्मे अचरोन साहेबास व साहेबाच्या राज्यास कल्याण चिंतून आहा. तुमचे वंशपरंपरेने चालवलिया श्रयस्कर यैस जाणोन पूर्वी माहाराज स्वामीनी तुमचे वडील रघुनाथभट यासि सदरहू भूम पावणे पाच बिघे धारादत इनाम करून दिल्ही आहे त्याप्रमाणे तुम्हास व तुमचे पुत्रपौत्रादि वंशपरंपरेने करार केली असे. तरी तुम्ही व तुमचे वंशपरंपरेने अग्रहार इनाम अनभऊन सुखरुप राहाणे. जाणिजे छ २२ माहे जिल्हेज. सु।। सलास खमसैन मया व अलफ. अंगिरानाम संवत्सरे. लेखनालंकार. मोर्तब असे.

बार सुद

क्रमांक : ५१ दि. २२-११-१७५२

पत्र शिराळयाच्या पार्वतीबाई भोसले यांचे आहे. त्या म्हणतात की, करवीरकराच्या सैन्याने कापरी गाव जाळले. पुढे माळावर येताच आपल्या फौजानी त्याना ओढयावर रोखले. तेथे झालेल्या झटापटीत त्यानी माघार घेतली. त्यांच्या फौजात कागलकर घाटगे, अमृतराव प्रतिनिधी, राणोजी घोरपडे सेनापती वगैरे लोक असून ते सिराळे प्रांतात धामधूम करणार आहेत.

श्री

श्रीमंत माहाराज तीर्थरूप मातुश्री आईसाहेब
साहेबाचे सेवेसी

आपत्येवत पार्वतीनें कृतानेक विज्ञापना. ता।। छ. १५ मोहर(म) पावेतो साहेबाचे कृपादृष्टीकडून आपत्याचे वर्तमान येथास्थीत आसे. विशेष आजी बुधवारी दोनप्रहरा दिवसा नदीपलीकडून राजेश्री करवीरवासी माहराज स्वामीची फ़ौज आईतवड्यावरून सिराल्यास आली. आठ नवसे स्वार हजार बारासें परीयेत पायेदल यैसे येऊन नजीक कापरी म्हणून खेडे होते त्यास आगी दिल्या. गाव जाळला. तेथून चालोन पुढे माळावरी आले. आपल्याकडील फौज स्वार व प्यादे वोढा धरून उभे राहीले. त्याची याची झटपट जाहली. व सूल[1] राखीले. मग आजमास पाहून माघारा फिरोन कोडोली पारगावास मुकामास गेले. समागमे कागलकर घाटगे आहेत व राजश्री आमृतराव प्रतीनीधी चीकोडीकर व राणोजी घोरपडे सेनापती इत्यादी आवंतर यैसे जमाव भारी जाहला. आणखी पुढे जमाव करीत आहेत. मागती आणीखी चालोन येणार यैसे बातमी तहकीकास आहे. सिराळ प्रांतात वगैरे माहलांस धामधूम करणार आहेत. साहेब धणी सावध आहेत याजकरितां जाहाले सविस्तर सेवेसी लिहिले असे. येविसी आज्ञा करणार धणी साहेब आहेत. सेवेसी श्रुत होय हे विज्ञप्ति.

पै।। छ. १९ मोहरम

---

१ समतोल; ताल

क्रमांक : ५२ दि. २५-११-१७५२

ताराबाई यांचे भिवजी कासुर्डे यास पत्र की, गोविंद सराफ व मल्हार जगन्नाथ या दोघामध्ये घोडी बाबत तंटा उद्‌भवला आहे. तरी त्याचा निवाडा करावा. निवाडा होत नसल्यास प्रकरण आपणाकडे पाठवून द्यावे.

श्री

श्रीमंत माहाराज मातुश्री आईसाहेब याणी राजश्री भीवजी कासुर्डे यासी आज्ञा केली यैसीजे. गोविंद सराफ याची तटानी ओझे घालून श्री यवतेश्वर येथें मल्हार जगनाथ याणी आणीली होती. त्यास रोग जाहाला. त्यास म।।नीलेनी तटानी बरी करून सराफ मजकूर याचे घरी पाठविली. त्याजवरी तटानी मृत्य पावली. यैसीयासी सराफ मल्हार जगन्नाथ याजपासी कजीया करीतो म्हणून हुजूर विदीत जाहाले. तरी हाली आज्ञापत्र तुम्हास सादर केले असे. तरी याचा कजीया मनास आणून तुम्हास विल्हे लागत असेल तर लावणे. नीहीं तरी हुजूर पाठऊण देणे. . . . जाणीजे. रा।। छ. १८ मोहरम सु।। सलास खमसैन मया व अलफ. बहुत काय लिहिणे.

मोर्तब

सुद

क्रमांक ५३ दि. ५-१२-१७५२

तुम्ही करवीरकरांची कुरापत काढली म्हणून 'स्वराज्यात' धामधूम माजली. असे, ताराबाई यानी बाबाजी थोरात याला लिहिले होते. ताराबाईना पाठविलेल्या उत्तरात थोरात म्हणतो की, आगळिक करवीरकरानीच केली; इतकेच नव्हे, तर चढाईसाठी त्यानी आणखी सैन्य गोळा केले आहे.

श्री

श्रीमंत माहाराज मातुश्री आईसाहेब साहेबाचे सेवेसी.

विनंती सेवक बाबाजी थोरात कृतानेक विज्ञापना. तागायेत छ. २८ माहे मोहरम मंगलवार पावेतो साहेबाचे कृपेकरून सेवकाचे वर्तमान येथास्थीत असे. तदनंतर साहेबाचे आज्ञापत्र सादर जाहले तेथ आज्ञा की राजश्री- स्वामी करवीरवासी याचे प्रांतात तुम्ही उपसर्ग दिल्हा म्हणून जमाव करून आलीकडे श्वराज्यांत धामधूम मांडिली. तरी तुम्ही व राजश्री गोपाळजी भोसले व राजश्री सिवाजी सालोखी ऐसे येक वीचारे राहून राजश्री स्वामीचा मतलब लेहून पाठविणे म्हणोन. त्यास सेवेसी विनंती सादर व्होये ऐसीजे. आम्ही काही (वा)रणापलीकडे काडीमात्र उपसर्ग जाहला नाही. कोण्ही उपसर्ग (वा)रणा उतरोन केला हे परस्परे साहेबास विदित जाहला असेल. सेवकाकडून तो प्रसंग हा जाहला नाही. राजश्री स्वामी करवीरवासी याचा मनसुभेचा मतलब काये तो लिहिणे ऐसी आज्ञा. त्यास त्याणी भारीच मनसुभा आरंभिला आहे. आलीकडे दोन च्यार श्वाऱ्या केल्या. आजी छ. मजकुरीही स्वारीस आले आहेत. रा।। उदाजी चव्हाण याची फौज आणविली आहे. त्याजकडील शामराव वडगावास आले आहेत. रा।। राणोजी घोरपडे व चिकुडीकर व सिंदे मनोलीकर ऐसे तमाम जमा करितात. आलीकडे बरी धामधुम करणार. उपरांती काये कर्तव्य ते कलेना. साहेबी विज्ञाप्ती खातिरेस आणोन पैरवी करणार साहेब धणी समर्थ आहेत. सेवेसी विदीत व्होये हे विदनापना. पै।। छ. ९ माहे सफर.

क्रमांक : ५४ दि. ५-१२-१७५२

बापूजी नाईक व प्रतिनिधी यांच्या हालचालीची बातमी कळविण्याबद्दल सातारा येथील पेशव्यांचे कारकून दिनकर महादेव यास नानासाहेब पेशवे यांचे पत्र.

श्री शंकर

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत
राजमान्य राजश्री दिनकर
माहादेव गोसावी यासी

सेवक बाळाजी बाजीराव प्रधान नमस्कार. सु।। सलास खमसेन मया आलफ. सांप्रत तेथील काये मजकूर तो लिहिणे. बाबूजी नाईकाचा विचार काये व प्रतिनिधी त्याचा काये करितात ते लिहिणे. छ. २८ मोहरम मोगलाचा सल्लूख उतम प्रकारे जाहाला. त्यास कर्नाटकांत नेऊन सदर +++ ये मेळऊन देणार यामुळे सदरी राजकारणे तुटलीच आसतील. तथापि बाबूजी नाईकानी आव धरून मनसुबा करावा आसा विचार किंवा कसा. सांप्रत तेथे येथील खवर गेलीच आसेल. त्यावर काये होते तें लिहिणे. प्रतिनिधीचा आव आहे कींवा नाही किंवा प्रतिनिधीच्या लोकामध्ये काही भेद जाहाला आहे की काये ते सविस्तर लिहिणे. जाणिजे छ. २८ मोहरम.

लेखन
सीमा

क्रमांक : ५५ **दि. २५-१२-१७५२**

पत्र कृष्णराव भगवंत आमात्य याचे आहे. त्यात पेशवे व निजाम यांच्या मधील भाल्कीचा तह, पेशव्यांचे सरदार रघुनाथ पंत यांचे कर्नाटकातील प्रयाण व पेशव्यांचे मुलाच्या लग्नासाठी पुण्यास आगमन, वगैरे घटनांचा उल्लेख आहे.

पैं।। छ ५ माहे रबिलावल

श्रीरामचंद्र

पुरवणी विज्ञापना. उपरी वडिली बळकवडा व संभाजी नारकर याजबरोबर आसीर्वाद पत्रें पाठविली ती पावली. लेखनाज्ञा कळो आली. राजश्री प्रधानपंत यांचा व मोगलांचा तह जाहला. राजश्री रघुनाथपंत कर्नाटक प्रांते फौजेसुधा रवाना करून आपण पुण्यास चिरंजीवाच्या लग्नाकरिता येणार म्हणोन आज्ञापिले ते कलले. राज्यातील विचार लि।। तो यथार्थच. कलि धर्म विपरीत आहे, होईल ते पाहावे.

धणियाकडील व आगरे याजकडील वृत लिहिणे म्हणोन आज्ञा. त्यास निराले पत्री लिहिले आहे त्यावरून कळेल. वाडीकर सरदेसाई ठिकाणीच आहेत. उभयतांत कलह माजला आहे. बोली चालीस मध्यस्त पडिले होते; परंतु बोद बैसला नाही. पुढे काय होइल ते पाहावे.

श्रीदेव रघुवीर व रेणुका वरकड घरातील देव याची ऊर्जा व गडावरील व पेठेतील देवाची ऊर्जा आज्ञेप्रो करवीत आहो.

भाले काठ्या पालखीची दांडी येथे नीट करून ठेवली आहे.

मातुश्री आईसाहेबांसही तीर्थरूप सकल सौभाग्यवती बाईचे नावे पत्रे लिहोन देऊन शर्करा दिली आणि उतरे व वस्त्रे वसरी बिदली पाठविली ती पावली. ज्यांची त्यास प्रविष्ट केली. मातुश्रीस पत्रें पाठवीत नाही म्हणोन आज्ञापिले. अशास आज्ञेप्रो वरचेवर पत्र पाठवीत जाऊं. हाली पत्रें पाठविली आहेत अवलोकन करून विचारास आले तर द्यावी.

सांप्रत वर्तमान यैकिले जे वडील मातुश्रीवर रुसोन माहुलीस गेले. काय निमित्य हे काही कळले नाही. तरी येविसीचे वृत लिहा-

भोयांबराबर पाठवावी. परंतु वया आज्ञा करणार आपण वडील मार्गाचा निर्गम न पडे याकरितां आहेत.
ठेविली. मागाहून मार्गाचे सुघामत
पहोन दांडी व पालखीची तब-
कडी रवाना करितो.
बेजाराचे (?) बीज कैली ८१॥
पाठविले आहे.
कृपा केली पाहिजे हे विनंती.[1]

क्रमांक : ५६ **इ. स. १७५२**

सलाबत जंग व बुसी यांचा पेशव्याने जो पराभव केला त्याबद्दल ताराबाईनी या पत्राचे द्वारा त्याचे अभिनंदन केले आहे.

' राज्यकारभार यथापद्धतीने न्यायनीतीने चालेतो विचार करणे ' असा उपदेश पत्रात आहे.

श्री

तुम्ही विनंतीपत्र पाठविले ते प्रविष्ट होऊन लेखनार्थ विदित जाहला. सारांष प्रसंगानरूप तुम्ही फौजेनिसी सलाबतजंग मोगल यास तंबी पोहचऊन गर्वहत केला येविसीचा कितेक अर्थ राजश्री माहादाजी नाईक निंबाळकर व राजश्री दिनकर माहादेव याणी वर्तमान विदित केले. त्याजवरून साहेबास बहुत संतोष जाहाला. यैसीयासी तुम्ही कृतकर्मे धुरंधर सेवक. साहेबांचे येकनिष्ट येकतयारी मायेचे. तुम्ही गेलिया-सारिखे स्वामी कार्य केले. बहुत उत्तम गोष्ट जाहाली. याउपरी तिकडील बंदोबस्ती करून सत्वर येणे. त्याहीमध्ये तुम्ही नूतन सेवकाप्रमाणे वर्तणार

टीप : १ हे पत्र कृष्णराव भगवंत यांचे आहे. क. छ. घ. इ. सा. भाग २; लेखांक ९० चे पत्र १८ सफरचे आहे. हे पत्र कृष्णराव भगवंत यांचे असून उपर्युक्त पत्र हे त्या पत्राची पुरवणी आहे.

नाही हे साहेबास कळोन गेलेच आहे. तुमच्या वडील वडिलानी या राज्यांत पुरातन सेवा करीत आले आहेत. त्याचा फलादेश होऊन ईश्वर कृपेकरून येश कीर्ती संपादली. पुढेहि प्रमाणिकपणे निष्ठेने वर्तेलिया अधिकोतर जय पावाल हा विचार चितात बरा आणोन स्वामीकार्य करणे. पूर्वमर्यादेस तफावत न होता साहेबांची कृपा तुम्हावरी विशेषात्कारे होये आणि पुढे राज्यभार येथापघतीने, न्यायनीतीने चाले तो विचार करणे. तुम्ही शाहणे चतुर आहा. तुम्हास विस्तारे लिहावे, यैसे काये आहे. येविसीचा अर्थ कितेक आज्ञा करणे ते उभयेता मा।।र–निलेयास केला आहे. ते लिहितील त्याजवरून भावार्थ कळेल. जाणिजे.

क्रमांक ५७ : **इ. स. १७५२**

केदारजी केसरकर याने मल्हार खंडेराव चिटणीस यास लिहिलेल्या या पत्रात शिराळे गुमट येथे झालेल्या लढाईचा वृत्तांत दिला आहे. आपल्याकडील बरेच लोक जखमी व ठार झाले असे तो म्हणतो.

पत्रात कोणकोण कसकसे जखमी झाले त्याचे तपशीलवार वर्णन आहे.

श्री

राजश्री मल्हार खंडेराव चिटणिसी
गोसावि यांसि

अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य—श्ने ।। केदारजी केसरकर अजाहत[1] सरदेशमुख रामराम विनंति यैसीजे. इकडील वर्तमान तरी मंगलवारी त्रितीये प्रहरी सिराले गुमट येथे हाला जाहाली. आम्हास निराली यक बाजू दिल्ही तेव्हा चालोन घेतले. हाती नेऊन गावकुसास लाविला ++ निबाजी भोसला ठार जाला. केरोजी नाईक प्यादा चाकरास गोली मांडीवर लागली. चिमाजी शामजी यास थानावरी गोली लागली. तिघे तेथेच पडिले. फार मार जाला. मुर्दे निघेनात यैसे जाले. तेव्हा लाहाने व खंडनाक याणी जोरावारीने चिमाजीस घेऊन

---

१ नायब, अव्याहत; अबाधित

आलो. चिमाजीची गोळी पाठीवर कापून काढली. जिवंत आहेत. निंबाजी भोसला व केरोजी नाईक जागाच राहिले. हातीच्या माहातास हातावर गोळी लागली. निशानबारदार यास गालावर भाला लागला व हातीस तीन च्यार भाले लागले व तरवारेच्या जखमा व गोलीच्या जखमा यैशा दाहाबारा जखमा लागल्या. संताजी व माहार प्यादे तिघे यासी गोलीच्या जखमा लागल्या. नामाजी नाईक यास धोंडा लागला व सिग्यास तीर लागला. लक्ष्मुण रुद्र याच्या मुंडशास गोली लागली, मोंडासियाचे टुकडे जाले. वरकड लोकास धोंडा गुंडा बहुत लागला. च्यार घटका मार सोसून कुसासी लागले. सारे लस्करानी तमासा पाहिला. ते काही पत्री लिहिता पुरवत नाही. बहुतेक लोक आम्हाकडील जाया जाले ते लोक माघारे पाठवावे लागतील. याकरिता वेठे पाहिजेत. तर वेठे सुमार ५० पनास पाठविणे व लोकानी काम काय केलियासी काही द्यावे लागते. तरी राजश्रीस अर्ज करून काही यैवज मागून घेणे हे विनंती.[1]

क्रमांक : ५८ दि. ११-१-१७५३

सुंदरगड कृष्णाजी जिवाजी याने घेतला म्हणून प्रतिनिधीचे ताराबाई याना पत्र.

श्री

पै।। छ. ७ रबिलोवल

श्री आई आदिपुरुष

सेवेसी विज्ञापना. ता।। छ. ५ रबिलोवल साहेबाचे कृपादृष्टी-करून सेवकाचे वर्तमान येथास्थित असे. विशेष. किले सुंदरगड परभूकडे

टीप: १ या पत्रावर तारीख नाही. परंतु पत्रातील वृत्तांतावरून ते इ.स.१७५२च्या उत्तरार्धातील असावे असे वाटते. करवीरच्या फौजा शिराळे प्रांतात घुसून त्यानी जो तिकडे धुमाकूळ घातला तत्संबंधीची पत्रे करवीर छत्रपती घराण्याच्या इतिहासाची साधने, भाग २ मध्ये बरीच आली आहेत. त्या पत्रावरून हे पत्र १७५२चे वाटते.

होता त्यास आजी दोन तीन महिने सेवकाकडील फौज जाऊन सभोवत्या चौक्या देऊन बसली होती. सांप्रत राजश्री कृष्णाजी जिवाजी यासी पाठविले. त्याणी साहेबाचे पुण्य प्रतापे करून किला फतेकरून निशाण चढविले. सेवेसी विदित व्हावयास्तव लिहिले आसे. सेवेसी श्रृत होये हे विज्ञापना.

क्रमांक : ५९ **दि. १२–१–१७५३**

उदाजी चव्हाण, मालोजी घोरपडे व अंबाजी घाटगे हे तिघे मिरजेवर चाल करून आले असता आपण त्यांचा पराभव केला. परंतु उदाजी चव्हाणांना रतनजी चव्हाण कुमक घेऊन येणार असल्याने आपणालाहि दारू गोळ्यांची व पैशाची मदत पाठवावी अशी विनंति सिवाजी साळुखे हा ताराबाई याना करतो.

श्री

श्रीमंत माहाराज मातुश्री आईसाहेब
साहेबांचे शेवेसी

विनंती सेवक सिवाजी साळोखे कृतानेक विज्ञापना. ता। छ. ६ रबिलोवल पावेतो साहेबाचे कृपेकरून सेवकाचें वर्तमान यथास्तीत असे. विज्ञापना. काली गुरुवारी राजश्री उदाजी चव्हाण व राजश्री मालोजी घोरपडे व राजश्री अंबाजी घाटगे यैसे दोन तीन हजार राऊत प्यादे सेवकावर चालोन मिरजेस आले. पांच सात हिरिरीया जाल्या. साहेबांचे पुण्य सेवकाचे मस्तकी तेणेकरून त्यासी पराभवातें पाविले. त्याकडील चौघे मातबर माणूस ठार पडिले. पनास माणूस जखमी आहे. तैसेच घोडी सात पडली. च्यार घोडी सेवकाकडे पाडाव आली. मोडून नेऊन दोन कोस माघारे लाविले. सेवकाकडील पांच घोडी मातबर पडली. वीस घोडे जखमी आहेत. त्यातून काये मरतील ती पाहावी. सात आठ माणूस जखमी आहेत. रा। उदाजी चव्हाण याही सारे मिळून वहमी फार धरून आले होते की सेवकास नामोहरम करावे. परंतु सेवकाची निष्टा धणीयाचे चरणासी. धणीयाची कृपा सेवकावर. त्या पुण्य प्रतापे करून सेवकास येश धणीयाचे पुण्य प्र।।पेकरून आले. हे येश धणी यांचे धणी

यासी आले. परंतु त्यांचे बल पडत चालिले. राजश्री रताजी चव्हाण काटक-पालेगार. घेऊन दोन तीन हजार प्यादे फौज घेऊन येक दोन रोजांत राजश्री उदाजी चव्हाण यासी सामील होईल. यैशास साहेबी राजश्री ———— पंत प्रतिनिधीकडे हुजुरे पाठऊन सत्वर येक दोन रोजात येऊन सेवकाचा उपराळा करीत ते करणार साहेब धणी समर्थ आहेत. खंडी दारूगोळा व बाण सेंभर व खर्चाची बेगमी करणार धणी समर्थ आहेत. सेवेसी श्रुत होय हे विज्ञापना.

पाठीमागे पै।। छ. ११ रबिलावल

क्रमांक : ६० **दि. १३-१-१७५३**

पेशव्यानी साताऱ्यातील आपल्या वकिलास–दिनकर महादेव यास–लिहिलेले हे पत्र असून पत्राचा पूर्वभाग वकीलाने पेशव्यास पाठविलेल्या पत्रासबंधीचा आहे. त्यांत त्याने लिहिले होते की, रामराजा, ताराबाई व बाबूजी नाईक यांची खलबते होऊन 'राज्याची क्रिया मातुश्रीस देऊन. . . .राजश्रीनी (रामराजा) मातुश्रीचे आज्ञेत वर्तावे. . . .' असा विचार ठरला आहे. पेशव्यानी वकीलास वरवर संतोष दाखवावा आणि बातम्या कसून चौकशी करून पाठवाव्यात असे लिहिले आहे.

श्री

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत
राजमान्य राजश्री दिनकर माहादेव
गोसावी यासी

शेवक बाळाजी बाजीराव प्रधान नमस्कार. सु।। सलास खमसेन मया अलफ. तुम्ही छ. ८ र।।वलीचीं पत्रें पुणियास पाठविली ती छ. १० मिनहूस तेथें पावली. तेथून इकडे रवाना जाली ती छ. ५ र।।करी आनेगोंदीच्या मुकामी पावली. लिहिले वर्तमान सविस्तर विदित जाले. बाबूजी नाईक मल्हारबाकडून आले ते बारामतीस राहिले आहेत, अद्याप आले नाही. दुसरे पत्रात बाबूजी ना।। आले सर्व मंडळीशी खलबत जाले,

मल्हारबाकडील मजकूर तो राहिला, मग उभयता नाईक बाळाजी केशव खलवत करून राजाची क्रिया मातुश्री देऊन राजश्रीस मातुश्री–पासून दोन वस्त्रें देऊन मजुरा करविला, पुन्हा पूर्वस्थलास नेले, राजश्रीनी मातुश्रीचे आज्ञेत वर्तावे मातुश्री राजा येक जाला म्हणजे कोणास सरजाम द्यावा तो पेशवे चालो देत नाहीं, राजपत्री जाला म्हणजे पेशवे आड धरणार नाहीं सर्व रूजु होतील इत्यादिक कल्पना करून हा विचार योजिला आहे. पुढे होईल ते लिहूं म्हणून लिहिले ते कळले. ऐसीयास तूर्त दोन महिने मौज मुद्रेनें कौतुक पाहाणे. राजे परिछिन येऊ जाऊं बसूं लागले तर मुखमुद्रेने संतोष दाखवीत जाणे. वरकड तुम्ही सरदाराकडील व माहादावाकडील वर्तमाने लिहिली त्यात फार करून अफवाच आहेत. तहकीक वर्तमान करून लिहित जाणे. मागे प्रत्यक्ष पत्रात लिहिले त्यावरून जयापास दत्तबा मजकुराविसी लिहिले. आता तुम्ही लिहिले कीं ते आले नव्हते परंतु व्यर्थ येवढ्या सरदारास आम्ही रागे भरून लटकेंच लिहिलें ते आपले जागा किती कष्टी होतील तसेच वरकडही अर्थ आहेत. आमचा मदार तहकीक वर्तमानाविसी तुमचे पत्रावर असते. तुम्ही तहकीक करून वर्तमान लिहित जाणे. रामाजीपंतास तो येथील आज्ञेप्र।। बावाजी (स) बलाविले जे अफवा दिसेल ते अफवा म्हणून लिहीत जाणे.

छ. ७ रबिलावल लेखन
सीमा

क्रमांक : ६१ **दि. २१–१–१७५३**

दादोबा प्रतिनिधी यानी जिवाजी बडगर यास सैन्य देऊन पाठविले. ' महाराजांच्या पुण्यप्रतापे करून मारता मारता करतो ' म्हणून कान्होजी मोहिते यांचे ताराबाई यांना पत्र. साहेबी दारूगोळा पाठवावा व थोडी खर्चाची बेगमी करावी असे पत्रात म्हटले आहे.

श्री

श्रीमंत माहाराज मातुश्री आई साहे(ब)साहेबाचे सेवेसी.

आज्ञाधारक कानोजी मोहिते दोनी कर जोडून साष्टांग दंडवत

विज्ञापना. येथील वर्तमान ता।। छ. १५ रबिलावल रविवार दोनप्रहर रात्र परियेंत माहाराजाचे कृपाद्रिष्टी करून बालकाचे वर्तमान येथास्तीत्त आसे. विशेष राजेश्री दादोबा प्रतिनिधी यानी आम्हावरी हजार स्वार बरोबरी रा।। जिवाजी वाडगर देऊन व आणखी येक दोन पतके यैसी तेथून दिवें लावणीस केली. गा व णे (?) आम्हावरी सफा घालावया रवाणा केले आहेत. ते वाघेरी आलीकडे दोनप्रहर रात्री आले. पुढे आम्हावरी रात्रीचे येणार तो आमची बातमी त्याजबराबरी आली की त्यास हातघाई त्याची आमची बनली. माहाराजाचे पुण्ये प्रतापे करून मारता मारता मारतो. साहेबाची पूर्ण दया मस्तकीं आहे तो त्याचा दरकार धरतो यैसी नाही. माहाराजानी काही दारू व गोली व गला पाठवावा व कुमक पाठवून बालकाचा परामर्श घेत जावा. दारुगोली गला आम्हाजवल आहे. परंतु महाराजानीही पाठवावी. उदईक प्रातकालचे वर्तमान लेहून पाठवितो. मागाहून राजेश्री दादोबाही येतात. साहेबास कलावे म्हणून लिहिले आहे. माहाराजानी थोडी बहुत खर्चाची बेगमी करावी निकड फार आहे. या करिता धनियास आर्जी लिहिली आहे खर्चाची बेगमी करावी. वहुत काये लिहिणे कृपा निरंतर करावी हे विनंती. पै।। छ. १६ रबिलोवल

क्रमांक : ६२ **दि. २२-१-१७५३ (?)**

या पत्रांत कानोजी मोहिते याने प्रतिनिधीच्या सैन्याशी झालेल्या चकमकीचा वृत्तांत दिला आहे. 'याजउपरी बालकावरी कृपा करून पोटापाणीयास व दारुगोळी व मदत पाठविल्या उत्तम प्रकारे सेवा लोकसुधा करीन' असे तो म्हणतो.

श्री

श्रीमंत माहाराज मातुश्री
आईसाहेब स्वामीचे
सेवेसी

सेवक अज्ञाधारक कानोजी मोहिते चरणावरी मस्तक ठेऊन

साष्टांग दंडवत विनंती. येथील क्षेम ता।। छ. १६ माहे रबिलावल इंदुवासरे दोन प्रहर पर्यंत माहाराजाचे पायाचे पुण्यें प्रतापेकडून येथास्तीत असे. विशेष छ मजकुरी राजेश्री पंतप्रतिनिधि याणी दीड हाजाराच्या टोल्या दोन करून दक्षणस पाचसे स्वार गडचे माचीस पाठविले. त्याणी सूर्य दरूषणापूर्वी येऊन माचीत बेलाशक सिरले. यानंतर माहाराजाचे लोक व प्यादे जाऊन गाठ घातली. त्यांत यांत युद्धें बरेसे जाहाले. तीन हिरीऱ्या मोडून घातले. त्याजकडील सात जण जखमी व एक ठार व घोडा एक ठार जाहाला. कड धरून मौजे सुपने येथें नेहुन घातले. त्याज उपरी दिवस च्यार घटका अल्यावरी हाजार स्वार व प्यादे दोनशेनिसी रो गमाजीपंत तळबिडावरी चालून आले. तदनंदर महाराजांचे स्वार व हशम यानी जाऊन तोंड लाविलें. आम्हीही गडावरून खाली आलो. त्यांत आम्हांत वरेसे जुज जाहाले. तोफेचे गोळ्याने येक भला माणूस ठार जाहाला. मोडून मौजे बेलवडेनजीक नेहून घातले. ते नदीपार जाऊन तहकूब राहिले. दक्षणेकडस युधात आमचे दोघे जखमी जाहाले व मौजे साकुर्डी खासबारदार याची पडीस त्याणी अ(ा)ग देऊन जाळली. त्याज उपरी जखमी व ठार जाहाल्यावरी परतून घातले. आगोदर रात्रीस मौजे सुपनीयाचे रानांत अंबाईची वाडी(स) गडकरी (यानी) पडसी लुटली. उपरांतीक तंबी पोहचविली. माहाराजाचे पायाचे प्रतापे फत्ते जाहाली. याज उपरी बालकावरी कृपा करून पोटापाणियास व दारूगोळी व मदत पाठविल्या उत्तम प्रकारे सेवा लोकसुधा करीन. पोटाची वखवख फारसी आहे. माहाराजाचे पाये चिंतामणी अमचे सिरी आसता बालकास धोका काये अहे. कळल तेसी सर्फराजी करून पाठवणार माहाराज समर्थ आहेत. तेथें मी बालक फारस काये लेहू, कृपा निरंतर केली पाहिजे.

(हे वीज्ञाप्ति)[1]

पै।। छ. १७ रबिलोवल

---

१ कंसातील अक्षरे बालबोध

क्रमांक : ६३ **दि. २३–१–१७५३**

चवडोजी यादव याने ताराबाई याना तिळगुळ पाठविले असतां त्यानीही त्यास तिळगुळ पाठविले.

श्रीमंत माहाराज मातुश्री आईसाहेब याणी चवडोजी यादव बेसती(?) प्रा कराडावाद यासी आज्ञा केली यैसीजे. तुम्ही विनंतीपत्र पाठविले व संक्रमणाचे तिल शर्करायुक्त प्रविष्ट जाहाले. तुम्हास हुजूरून तील शर्करायुक्त पाठवीले आसेत. घेणे. जाणीजे छ. १७ माहे रावल. सु।। सलास खमसैन मया व अलफ. लेखनालंकार

मोर्तब

सुद

क्रमांक : ६४ **दि. २६–१–१७५३**

आपल्या आज्ञेप्रमाणे दादोबा प्रतिनिधीचे राऊत सोडवितो म्हणून कानोजी मोहिते याचे ताराबाईना पत्र.

पत्रात हुजुरातीच्या फौजेशी उंब्रज नजीक युद्ध झाले असे म्हटले आहे, व मसूरकर व कराडकर यानी तळबिडास येऊन गाव कसा लुटला, शेतांची व गडाच्या माचीची खराबी कशी केली, तो वृत्तांत देऊन आक्रमकानी पळवून नेलेली गुरे व मेंढरे आणि लुटलेला दाणागोटा परत मिळवून देण्याबाबत खटपट करण्याची विनंति ताराबाईना केली आहे.

श्री

श्रीमंत महाराज मातुश्री आई
साहेब साहेबाचे सेवेसी

आज्ञाधारक कानोजी मोहिते दोनी कर जोडून सा। दंडवत विज्ञापना. ता। छ. २० रबिलावल परयेंत माहाराजाचे कृपावलोकनें करून बालकाचे वर्तमान ठेवले स्थली सुखरूप आसो. विशष

माहाराजानीं आज्ञापत्र पाठविले ते मस्तकी वंदून परम समाधान जाहाले. यसेच निरंतर पत्री बालकाचा परामृश करीत असावा. यानंतर राजश्री दादोबा प्रतिनिधि याजकडील (राऊत) आहेत ते सोडून देणें ह्मणऊन आज्ञा केली. त्यास हुजरातीस व आम्हास युद्ध उंबरजेनजीक जाहाले. तलबिडाहून युद्धास गेलो तेव्हा भाघे मसूरकर व कराडकर तलबिडास येऊन गाव लुटला. जामदारखानियांतील वस्तभाव व घोडी नेहली. यैसी बहुत सिहारसणी केली असता आणखी गडकरी याची सेते शाळूची व हरभऱ्याची यैसी रोज उठोन कबाडे बांधोन नेतात. यैसा विचार त्याणी मांडिला आहे. सेताची व गडच्या माच्याची खराबी केली ती काही कागदी लिहिता पुरवत नाही. यैसे आसोन माहाराजानी आज्ञापत्र पाठविले तेथे आज्ञा की राऊत सोडणे. त्या आज्ञेवरून राऊत आसामी साहा रूद्राजी नाईक मांडरे याज बा।। माहाराजाचे आज्ञेवरून साहेबाकडे पाठविले आहेत. सर्व गोष्टीचा अभिमान माहाराजास आहे. उदयिक शणवारी ते कडेगावाहून किला नजीक येणार आहेत. त्यांचे पारपत्य करणार महाराज समर्थ आहेत. घोडी राउताची ठेऊन घेतली आहेत, आज्ञा जाहाली तरी माहाराजाकडे पाठऊन देतो. साहेबाच्या आज्ञेसिवाये नाहीं. ज्याप्रमाणे माहाराज आज्ञा होइल त्याप्रमाणें वर्तणूक करीन. आणखी विज्ञापना मौजे तांबवे तेथील गुरे ५०० पाचसे व आबाईचे वाडीची गडकरी याची गुरे सर[1] च्यारसे व वनवासवाडीची गुरे सुमार ३०० तीनसे व मेंढरे येक हाजार व गडकरी याचे कबिले पांच व वस्तभाव दाणा गोठा नेहला आहे त्याची सुटका करणार स्वामी समर्थ आहेत. दारू गोळी व भांडीयाचे गोळे व खर्चाची बेजमी व कुमक पाठऊन द्यावी. सर्व गोष्टीचा माणोपमान माहाराजाचा आहे. येविसी बहुत काये लिहूं. कृपा निरंतर करावी हे वीज्ञापना.

पै।। छ. २१ रबिलावल

---

१ सुमार, साडे

क्रमांक : ६५ **दि. २८-१-१७५३**

उदाजी चव्हाण यानी सोनी येथील ठाणे घेतल्याबद्दल ताराबाई यानी यमाजी शिवदेव यांस लिहिलेल्या या पत्रांत आश्चर्य व्यक्त केले आहे व हे ठाणे परत घेण्यास त्याना सांगितले आहे. 'तुम्ही कार्यकर्ते धुरंधर असोन म॥रनिलेने ठाणे घ्यावे हेच अपूर्व मानावे' असे त्या म्हणतात.

श्री

श्रीमंत माहाराज मातुश्री ———— आईसाहेब यानी राजमान्य राजश्री येमाजीपंत यांसि आज्ञा केली यैसीजे. राश्रजी उदाजी चव्हाण हिमत बहादर याणी मिरज प्रांते येऊन दंगा मांडिला. मौजे सोनी येथील ठाणे घेतले म्हणून विदित जाहाले. तरी तुम्ही कार्यकर्ते धुरंधर असोन म॥रनिलेने ठाणे घ्यावे हेच अपूर्व मानावे. तस्मात् ठाणेची वार्ता मिथ्या भासोन हे आज्ञापत्र सादर केले आसे. तरी तुमचे पुरातन सेवक आहेत त्यासमेत फौजेचा गाहा करून ठाणे हस्तगत होऊन म॥रनिलेस मर्यादेवर ठेवणे. शहाच्या तोंडावर तुम्ही आसतां ठाण्यास अपाय होईल तेव्हा तु ++++ नांत विरुधता होईल हे जाणून पारपत्य कारणे आणि संतोषाचे वृत लिहून पाठविणे. जाणिजे छ. २२ माहे रबिलोवल सुहूर सन सलास खमसैन मया अलफ

शिका असे

क्रमांक : ६६ **दि. २८-१-१७५३**

एक शिवेची जमीन कमळोजी आंबोरे यास लागवडी बाबत दिली आहे. पण "सिवेचा कजिया" आहे. तरी सदहू जमिनीची कीर्द मशारनिल्हेकडे द्यावी म्हणून ताराबाई यांचे आज्ञापत्र.

श्री

श्रीमंत माहाराज मातुश्री आईसाहेब याणी मुकादमानी मौजे + + + यांसी आज्ञा केली यैसीजे. मौ. आगापूरचा व+लचे सिमेचा

कजीया आहे. त्यामुळे सिवेचा डाग जमीन विघे ०३ तीन बिघे आहे ते जमीन लागवड व।। राजश्री कमलोजी आंबोरे याजकडे दिली आहे. हे कीर्द महामूरी करतील. तेथील बारीचा यैवज जो होईल तो सरकारात जमा ठेविला आसे. तरी सदरहू जमीनीची कीर्द म।।नीलेकडे चालो देणे मध्ये कोणी नवदीगर[1] केलया कार्यास येणार नाही. जाणीजे छ.२२ माहे रविलावल सुहूर सन सलास खमसैन मया अलफ.[2]

क्रमांक : ६७ **दि. ११–२–१७५३**

पंतप्रतिनिधीने ताराबाई याना लिहिलेले हे पत्र आहे. कडेगावी सव्वा महिना मुक्काम करून प्रांतास उपसर्ग पोहोचू दिला नाही. मिरजकरांचा तह रद्द करून राजश्री यमाजीपंत चिकोडकर व मालोजी घोरपडे यांस चाकरीस ठेवले, इतर संस्थानकरांसीहि अनुसंधान करून राजश्री पाराशरवासी यांच्या वाड्यात भेद करून त्याची फौज वडगावी नेवविले, वगैरे घडामोडी त्याने पत्रांत दिल्या आहेत व साहेबाची अशीच सेवा यापुढेहि करूं असे आश्वासन दिले आहे.

श्रीआई आदी पुरुष

सेवेसी विज्ञापना, ता।। छ. ७ रबिलाखर त्रितीय प्रहर मुकाम चिमणगाऊ साहेवाचे कृपेकरून वर्तमान येथास्थित आसे. विशेष कडेगावी सवा महिना मुकाम करून या प्रांतात रोखा होऊ न देता मिरजकराचा तह रद्द करून राजश्री येमाजीपंत चिकोडकर यासी हजारा स्वारानसी व हजार प्याहिदानसी चाकर ठेऊन हाती द्यावयासी मान्य करून तैसेच मालोजी घोरपडे यासी चाकर ठेऊन त्या हाती द्यावयासी मान्य करून वरकडहि संस्थानकरासी आनुसंधाने क(रून) राजश्री पाराशरवासी यांच्या वाडियांत भेद करून त्याची

---

१. अडथळा; विरोध.

२. कमळोजी आंबोरे यास तीन बिघे जमीन दिली आहे म्हणून ताराबाई यांचे याच तारखेचे आणखी एक आज्ञापत्र उपलब्ध आहे.

फौज वडगावास नेविली. काटके तमाम आपल्याल्या जागीयास लाऊन दिले. राजेश्री उदाजी चव्हाण आथणीस जाणार ऐसा सिधांत जाला तो या प्रांती उत्पात होऊन जाला हे वर्तमान ऐकोन राजश्री येमाजीपंत यासी रवाना केले. पूर्वं सूचना सेवेसी दोन च्यार वेळ लिहीतच गेलो. परंतु आमची विनंती साहेबा कोणी विदीत केली न केली कलेना. त्यास कलहाची निवृत्ती नव्हे. तमाम मुलूक लुटून सत्यानास होतो. फौजेने त्रिपुटीस मुकाम केला आहे हे ऐकोन छ. मजकुरी सनिध येऊन राहावे ऐसा आर्थ सेवकाचे चित्ती होता. परंतु रा(ज)श्री विठलपंत साहेबाकडून आले. त्यानीं मा(लूम) केले जे फौज उठोन जाईल. धणीयाचे आज्ञेप्रमाणे मुकाम चिमणगावीच करणे. त्यांजवरून साहेबाचे आज्ञेप्रमाणे मुकाम करून राजश्री विठल-पंत यांसी माघारे सेवेसी रवाना केले आहेत. सकल वर्तमान निवेदन सेवेसी करितील. सारांश गोष्टी आम्ही सेवक लोक आमच्या जागोचा उदभव साहेबापासून. साहेबाच्या पायाखेरीज दुसरे दैवत आम्हास नाही. आम्हांपासून आन्यथा प्रसंग घडणे नाही. आमचेविसी बहुतजण विरुध सेवेसी निवेदन करितील. परंतु साहेब धणी मायबाप आमचे साहेबी आमचेविसी काही चितात आणू नये. आम्ही अज्ञेखेरीज वर्तत नाही. पुढेहि जाजती वर्तणूक करून साहेबाच्या पायासी इतर भाव आमच्या चितात येणे नाही. परंतु आम्ही नेणते खरे. आम्हास पद साहेबी सांगितले आहे त्याचा अभिमान चितात धरून पदास उपयोगी आर्थ आसेल तदनुरूप आज्ञा करावी. सेवेसी श्रुत होय हे विज्ञापना.

क्रमांक : ६८ **दि. १६–२–१७५३**

कानोजी मोहिते यानी गणपतराव शिर्के यांची सहा घोडी घेतली, वीस वाटसरू धरून गडावर ठेवले. असे पत्र लेखक (द्रादोबा प्रतिनिधि) ताराबाईना लिहितो. 'साहेबाच्या आज्ञेप्रमाणे वर्तत असतील आमची घोडी सोडीत असतील, वाटसरे व गावगनाचे लोके धरली ती सोडीत असतील तर आमचा कलह त्यासी काही नाही' असे पत्र लेखक म्हणतो.

श्री आई आदि पुरुष

सेवेसी विज्ञापना. ताा छ. १२ रबीलाखर साहेबाचे कृपे करून वर्तमान येथास्थीत असे. विशेष राजश्री कानोजी मोहिते याचा मजकूर साहेबास विदीतच आहे. राजश्री गणपतराऊ सिरके याची साहा घोडी घेतली. वीस माणूस प्रस्तुत वाटसरू व गावगनाचे धरले तें गडावरी मरतात. आम्ही दोन्ही शह रक्षावे, हली विचार पाहून जिकडे जाणे तिकडे जावे, साहेबास लेहून पाठवावे, म्हणुन येथे मुकाम नदी आलीकडे केला. सी का(?) देखील चव्हाणाच्या रोके दिल्या आहेत. त्यास साहेबाचे आज्ञेप्रमाणे वर्तत असतील, आमची घोडी सोडीत असतील, वाटसरे व गावगनाची लोक धरली ती सोडीत असतील, तर आमचा कलह त्यासी काही नाही. येविसी जसी साहेबाची आज्ञा होईल तसी वर्तणूक करूं. आज्ञा करणार स्वामी धणी आहेत. सेवेसी श्रुत होये + हे विज्ञापना.

पै।। छ १३ माहे रबिलाखर सु।। सलास खमसैन मया व आलफ.

क्रमांक : ६९ **दि. १८-२-१७५३**

यमाजीपंत व दादोबा प्रतिनिधी या दोघांचे सैन्य तळबिडावर एकत्र होऊन चालून आले असता आपण या सैन्याचा पराभव केला, असे कान्होजी मोहिते ताराबाई यांना लिहितो. पैशाची व्यवस्था करण्याची विनंती त्याने पत्रात केली आहे.

पै।। छ. १५ रा।।खर

श्री

श्रीमंत माहाराज मातुश्री आईसाहेब साहेबाचे सेवेसी

आज्ञाधारक कानोजी मोहिते दोनी कर जोडून सां दंडवत विज्ञापना. ता. छ. १४ रबिलाखर पावेतो माहाराजाचे कृपादृष्टी करून बालकाचे वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. रविवारी राजेश्री दादोबा प्रतिनिधीकडील फौजा व राजेश्री येमाजीपंत येसे जमून तलबिडावरी आले. राजेश्री दादोबा प्रतिनिधी तलावरी आणि येमाजीपंत चालोन आले. त्यास त्याचा आमचा येका[1] जाहाला. तेव्हा गावातून माघारे सारून कड धरले. तेव्हा त्याकडील एक भला माणूस पडला व घोडी दोन पडली व जखमी दोघे व घोडी जखमी दोन येणे प्रा लडाई जाहाली. तेव्हा माघारे सरून गेले. आम्हाकडील माहाराजाच्या पुणेकरून लोक खैर. आम्ही सुखरूप असो. येशकीर्ति माहाराजाची आहे. लोकांचे पोट पानियाविसी सेवेसी आर्जी लिहिली. परंतु करूणा येईणा. तेव्हा उपाये कोनता करावा, येऊन वा ण ली तो आहे. लोक पोटापानियामुले बेदील. आता लक्ष्या निकडीची निकड जाणून माहाराजास आर्जी लिहिली आहे. जागा माहाराजाचा जतन जाहाली पाहिजे याजकरिता पायासी निकड जाणून लिहिले आहे. माहाराजा सिव्हा त्रिभवणांत माझे कोन आहे. नाही हे माहाराजास दखल आहे. पुढे होईल मजकूर तो लिहून पाठवितो. बहुत काये लिहू ? कृपा निरंतर करावी[2] हे विनंती.

१ नजरानजर
२ ही अक्षरे बाळबोधीत आहेत.

क्रमांक : ७० **दि. २४-२-१७५३**

एका मुसलमानी विवाहाच्या फारकती बाबतचा ताराबाईंनी दिलेला निवाडा.

श्री

श्रीमंत माहाराज मातुश्री आईसाहेब याणी सेख सुलतान यासी आज्ञा केली यैसीजे. फती हुजूरची बटीक ईणे तुमचे सोयरीकेची मध्यस्ती केली. त्या व।। तुम्हास देणे लागले. ते देणे पेसजी तुम्ही वारून फारकती घेतली. यैसे असोन फती मा। तुम्हावर तुफाने घेती. ते हकीकत हुजूर मनास आणीली. साक्षी रुजू मौझे फारकती पाहता रुबरु हकीकत मनास आणीता तुम्हाकडे काही कझ्या राहिला नाही. अकून (अेकून) हिसेबी तुम्हाकडून फती मजकूर इतला रु. ८ आठ देवीले आणि तुम्हासी व फतीसी अर्थाअर्थी समध नाही यैसे केले आणी हे आज्ञापत्र तुम्हास दील्हे असे. फिरोन तुम्हास कजीया करील तर पारपत्य केले जाईल. तुम्ही आपल्या घरी सुखरूप राहणें. तीजपासी कागदपत्र आसीले तरी रद्द असेत. जाणीजे छ. २० रा।खर सलास खमसेन मया व अलफ. लेखनालंकार.

मोर्तब
सुद

क्रमांक : ७१ **दि. ७-३-१७५३**

कर्नाटकांत वसूल केलेल्या शाहूपट्टीच्या हिशेबाची यादी. ही यादी नानासाहेब पेशवे चित्रदुर्गावर मुक्कामास असतां त्यांच्याकडे पाठविण्यांत आली असे शेवटी म्हटले आहे.

श्री

यादी हिशेब शाहूपटी दुसाला खमस तो। सित दर जागा

दुइलगोळ प्रांत गदग इजमाईली

५३९०० सन खमस
५३००० यैन सरकार
९०० वकिली
५३९००

५३९०० सन सित साली
५३००० यैन
९०० वकिली
५३९००

५३९००

१३८८५ गैर आदा बा।
६००० रेटेहळी
तीन साल
९७८।।। दाहा हजार
समघे
६७५ दुवाली
होन
२००
१६८।।। दुंडीगीर
कळस पै।।
५०
३३।।। जाळेइसूर
१०१। पडीघीदल
९७८।।।

५००० कारसानी
५०० हालीपल वजा
घरतात
५५००
बाकी ४८४००

परवाने
४४८५० परवाने
बगडकोट
५००० सालाबाद
२००० कबज राघोपंत
७०००

६९०६। प्रांत अजमनगर
सनदात बाकी येत नाही
१३८८५

६७७८५

४३२० कितां गैर आदा
दाहा हजार समंधे
होन नाणे १२८०
दर होनासि ३।=।
प्रमाणे

७२१०५

२०९५० सालावाद परवाने
२००० बिनगी
२००० पाछापूर
२००० गोकांक
२००० अजमनगर
१००० नुळगुंद
११०० दे।। नुळगुंद
१००० हरीहर
४०० येरगोप
३०० आमीनबावा
२५० मोरबा
५०० आदेकिरे
१००० हुबळी
३०० मजीदपूर
३०० नवलूर
३०० ज्याढर हुबळी
१००० कतेकटे करून
१००० गुंडगेळ
१५०० तडकोळ
२००० प्रां. नवलगुंद

२०९५०

२००० बिनगी
२००० पाछापूर
२००० गोकांक
३००० आजमनगर
१००० का।। नुलगुंद
१००० हरीहर

११०० परगणे नुलगुंद
४०० येरगोप
३०० आमीन बावा
२५० मोरबा
५०० आदेगिरी
१००० हुबळी
३०० मजीदपूर
३०० नवळूर
३०० जाडिर हुबळी
१५०० तडकोळ
३९०० होन १२००बंकापुरावर
५००० प्रांत लक्ष्मेश्वरावर
२००० नवलगुंद
१००० गुंतल
४००० कितूर ता। कितूर
२००० आणाजी प्रभू
२००० गोविंद नाईक
खळाजे

४०००

५००० किता
१००० डुंबल
१००० नवलगुंद

५२२५ तोसी खाना पै।। होन ६०० — १००० सोंधे
१९५० दर होनास — १००० शामराव
३। प्रमाणे — १००० गुंतल
३२७५ गोसावी — ५०००
५२२५ — ४४८५०
१६०८० फाजिल साल गु।। — बाकी ३५५०
सोड समंधे
५००० कारसाजी
५०० हालीहाळ ब।।
वजा धरतात
४७७५५
बाकी निवळ २४३५०

सदरहू यादी राजश्री यशवंतराव गाइकवाड यानी बापूजी नाईक यास आणावया गेले त्या समई संस्थानच्या कारकुनाचे दस्तुर कडून लिहून आणिली. याद असे पेशव्याकडे पाठविली त्याची नकल हुजुर लिहून ठेविली आहे. छ. १ जमादिलावल सन सलास खमसैन मया व आलफ. रवाना लस्कर पेशवे चित्रदुर्गचे मुकामास शेशोपंताकडे पाठविली.

क्रमांक : ७२ — दि. ७–३–१७५३

शाहू पट्टीच्या हिशेबाची यादी. नानासाहेब पेशवे यांच्याकडे ते चित्रदुर्ग येथे मुक्कामास असता पाठविली असा तीत उल्लेख आहे.

श्री — तालीक

याद हिशेब शाहूपटी

२७९०० दुसाला यैन बाकी ता
२४३५० सन खमस
३५५० सन सित
२७९००

४३४५१ परवाने दिल्हे पै।। न।। वसूल

११२८७ बागलकोट

५७१४ बिलगी

४००० पादशापूर

५५०० दे।। नुलगुंद

१७२५ मेतकटे

३५०० गोकाक

५२५ कोलवाड

१३०० अमीनबाबी

५००० लक्ष्मेश्वर

६०० मो सिवाजीपंत

{३०० नवलूर
{३०० मजीदपूर

६००

४३४५१

५३९०० साल मार सन सवा

१२५२५१

कमेतीस हजार रुपये पैकी

१०२५१ ८= खर्च परभारा जाता बाकी

बाकी रुपये

११४९९९ ।।।=

सदरहू यादी राजश्री येशवंतराव गाईकवाड बापूजी नाईकास आणावयाबदल गेले ते समई संस्थानच्या कारकुनाचे दस्तुरे कडून लिहून अणिली यादी असे. पेशव्याकडे चित्रदूर्गचे मुकामी शेषो नारायण याजकडे पाठविली. त्याची सदरहू नकल लेहून हुजुर ठेविली असे. छ. १ माहे जमादिलावल सुहूर सन सलास खमसैन मया व अलफ.

क्रमांक : ७३ **दि. ८–३–१७५३**

दोन वर्षांच्या थकलेल्या बाकीपैकी शंभर रुपये भरावे म्हणून मोकदम मौजे कोटरोसी (कोंडोसी) यास कोल्हापूरच्या छत्रपतीच्या पहिल्या राणीचे आज्ञापत्र.

श्री.

आज्ञापत्र सरकार दारुनी माहाल वाडा पहीला ता।। मोकदमानी मौजे कोटरोसी (कोंडोसी) ता।। आटेगाव सु।। सलास खमसैन मया आलफ. मौजे मजकूरपैकी बाकी साल गुदस्ता व साल मजकूरचे ऐवजी तूर्त रसद रुपये १०० येकसे आणविले असेत. घेऊन येणे --- जाणीजे[१] छ. २ जमादिलावल.

क्रमांक : ७४ **दि. ४–४–१७५३**

तुळाजी आंग्रे याने विशाळगडास वेढा घातला तेव्हां प्रतिनिधीने सैन्य धाडून तो उठविला. ही वार्ता प्रतिनिधीने ताराबाईना कळविली असतां त्यानी त्याला प्रत्युतर धाडले की, आंग्र्याकडे जो वसूल थकला आहे तो वसूल होण्याची व भगवंतराव अमात्य यांच्या किल्ल्यानां व वतनाला जो उपद्रव होत आहे, तो बंद होण्याची तरतूद आंग्र्याशी व्हायच्या तहात करावी.

श्री

श्रीमंत माहाराज मातुश्री———आईसाहेब यानी राजमान्य राजश्री जगजीवन पंडीत प्रतिनिधी यांसि आज्ञा केली यैसीजे. तुम्ही विनंती पत्र पाठविले प्रविष्ट होऊन लेखनाभिप्राय श्रवणे साहेबास संतोष जाहाले. किले विशाळगडच्या उपराळियास आज्ञेप्रमाणे येऊन राजश्री तुळाजी आंगरे याचें पारपत्य येथास्थीत केले. प्रस्तुत म।।रनिलेकडून बावाजी विश्वासराऊ मध्यस्थीस आले आहेत. तह रह जाहालिया नंतर हुजुर दर्शनास अविलंबें येतो म्हणोन कितेक विस्तारे लिहिले. अशास तुम्ही कार्यकर्ते धुरंधर येकनिष्ट पुरातन आहा. जो कार्यभाग

कराल तो साहेबाच्या हितावहच कराल. फौजेची बेगमी होऊन घणियाचे आज्ञेत येथास्थित सेवक वर्तेत आणि साहेबाचा दरमाहा हुजुर येऊन मोईन प्रमाणे म॥रनिलेकडून पोहचे ते गोष्ट कराल हा साहेबास भरोसा आहे. आंगारकाकडे दरमाहा आजीतागायेत तटला आहे तो झाडियानिसी हुजूर प्रविष्ट होय ते करणे. आणाजी मुलिक हे हुजुर सेवा करीत आहेत. त्याचा पुत्र पोरगासुदा सावतांच्या व आगारकाच्या कजियात आंगारकाकडे हस्तगत आला आहे. तरी तुम्ही आपणाकडे मुलिकास आणून हुजुर पाठऊन देणे. वरकड कोकणांत ब्राम्हण रयेतस उपद्रव होत आहे व वतनदारास उपसर्ग लागतो त्या गोष्ट सर्व तहात आणून येथास्थीत प्रजा सुख पावे ते करणे. राजश्री भगवंतराऊ पंडीत आमात्याच्या किल्यांसी उपद्रव लाऊन वतन व इनामगांव व मोकासे व स्थले येथास्थीत म॥रनिलेकडे चालेत या गोष्टी तहात आणून पंडित म॥रनिलेचे साहित्य करणें. जाणिजे छ. २९ जमादिलोवल. सुहुर सन सलास खमसैन मया व अलफ.

क्रमांक ७५ दि. १–५–१७५३

इचलकरंजीचे नारायणराव घोरपडे यानी मौजे खरकटवाडी हा गांव लुटला होता व अग्नोजी साळोखे यास आश्रय दिला होता. ताराबाईनी नारायणराव घोरपडे यास या पत्रातून ताकीद दिली आहे की, त्यानी साळोखेस आश्रय देऊ नये व पळवून नेलेली गुरे सोडून द्यावीत.

श्री

श्रीमंत माहाराज मातुश्री आईसाहेब यानी राजश्री नारायण वेंकटेश घोरपडे यासी आज्ञा केली यैसीजे. राजश्री अग्नोजी साळोखे हुजुर चाकर यासी तुम्ही आश्रा दिल्हात आणि मौजे खारकटवाडी (खरकटवाडी) प्रां मिरज हा गाव हुजूरचा येथील गुरे वळून नेली हे काही तुम्हास उत्तम नाही. तुम्ही व साळोखे राज्यातील

सेवक असोन हुजूरची खेडी खराब करावी ये गोष्टीने तुमचे येक निष्टेचा विपर्यास जाहलीयाने पुढे श्रेयस्कर पडू न होय हे चितात आणून अग्नोजी साळोखे यासी आश्रा न दणे. तथापि आश्रा देणे जरूर तर हुजूरचे वाटेस न जात आणि (गुरे) नेली ती (?) उतंड सोडून देववणे. यासी अंतर न करणे. जाणिजे छ. २६ जाकर सु।। सलास खयसैन मया व आलफ. बहुत काये लिहिणे.

मोर्तब
सुद

क्रमांक : ७६ **दि. ३-५-१७५३**

स्वरुपजी महाडिक याचेकडे सरकारचे कर्ज आहे. तरी त्याला आवर्डे गावचा वसूल देऊ नये म्हणून, ताराबाई यांचे मोकदम मौजे आवरडे यास पत्र.

श्री

श्रीमंत माहाराज मातुश्री आईसाहेब याणी ता।। मोकदमानी मौजे आवरडे ता।। (वर्ये) यासी आज्ञा केली ऐसीजे. रा।। सरुपजी माहाडीक याकडे सरकारचे कर्ज येणे. याकरिता मौजे मजकूर सरकारात दरोबस्त ठेविले आहे. मौजे मजकूरचा यैवज माहाडीकाकडे येक रु।। वसूल देण्यास दरकार[1] नाही. पाटील कुलकर्णी आणीले आहे. तरी देखत आज्ञापत्र हुजूर येणे....जाणीजे.
छ. २८ जमादिलाखर सु।। सलास खमसैन मया व आलेफ. लेखनालंकार.

मोर्तब
सुद

---

१ दरकार = प्रयोजन, जरुरी

क्रमांक : ७७ **दि. ३-५-१७५३**

स्वरुपजी महाडिक याच्याकडे सरकारचे कर्ज असल्याने मौजे कळंबे येथील त्याच्या मोकाशाचा आठवा हिस्सा सरकारांत ठेवला आहे. तरी महाडिकाकडे वसूल देऊ नये, म्हणून ताराबाई यांचे मोकदम मौजे कळंबे यास पत्र.

श्री

श्रीमंत माहाराज मातुश्री आईसाहेब याणी ता।। मोकदमानी मौजे कळंबे ता।। वर्ये यासी आज्ञा केली ऐसीजे. रा।। सरूपजी महाडीक याजकडे सरकारचे कर्ज येणे. याजकरिता मौजे मजकूरचा आठवा हिसा मुकासा सरकारात ठेविला असे. तरी महाडीक याजकडे वसूल येकंदर न देणे. पाटील कुलकर्णी हुजूर आणविले आहेत. देखत आज्ञापत्र हुजूर येणे — —.— जाणीजे.
छ २८ जा।।कर सु।। सलास खमसैन मया व अलफ. लेखनालंकार.

मोर्तब
सुद

क्रमांक : ७८ **दि. १५-५-१७५३**

जकातीचा वसूल कमाविसदार जकात कसवा रहिमतपूर याच्याकडे पूर्ववत सुरळित पोहोचता करावा म्हणून मोकदम मौजे एलिव व सुलतानजी हुजरे यांस ताराबाई यांची ताकीद.

श्री

श्रीमंत माहाराज मातुश्री आईसाहेब याणी मोकदमानी मौजे येलीव व सुलतानजी हुजरे यासी आज्ञा केली ऐसीजे. यमाजी सुरदेव कमाविसदार जकात क।। रहिमतपूर याणी जकातीच्या ऐवजावरी रोखे केले ते माघारे टाकिले म्हणून हुजूर विदीत जाहाले. तरी या

गोष्टी कार्यास येणार नाही. हाली देखत आज्ञापत्र जकातीचा आमल सुधामतप्रमाणे कमाविसदार याजकडे सुरळीत देणे. फिरोन बोभाटा येऊ न देणे... जाणीजे. छ. २१ माहे रजब सु।। सलास खमसैन मया व अलफ. लेखनालंकार.

मोर्तब
सुद

क्रमांक : ७९ दि. १६–५–१७५३

प्रतिनिधीच्या फौजानी गाव लुटुन फस्त केला. लष्कराचा उपद्रव संपल्यावर पाटील व कुलकर्णी यांच्यासह हिशेब देण्यासाठी येतो, म्हणून नरसोजी जोतराव, मोकदम आकलखोप याचे ताराबाईना पत्र. पेशव्यांच्या फौजांस गावात येऊ न देण्याची ताकीद द्यावी म्हणून पत्रात विनंती आहे.

श्री

श्रीमंत माहाराज मातुश्री

आईसाहेब साहेबाचे सेवेसी.

आज्ञाधारक नरसोजी जोतराव मो।। आकलखोप

कृतानेक विज्ञापना. येथील क्षेम ता।। छ. १२ माहे रजबु पावेतो साहेबाचे कृपेदृष्टी करून वर्तमान येथास्तित आसे. यानंतर साहेबाच्या हुकुमाप्रमाणें दर्शनास पाटील व कुलकर्णी समागमे घेऊन यावयाची योजना केली व्होती. तो श्रीमंत राजश्री पंतप्रतिनिधी फौजसुधा येऊन मौजे मारावर तल घालून बैसले. गावची वैरण काडी कुडी लुटून नेहली, यैसी खराबी जाहाली. लस्करची बरदास्ती करावी लागली म्हणोन गावकर राहिले. लस्कर आजीवर रोज उठोन उपसर्ग लागतो.

त्यांचे सेवेसी हजीर आसावे लागते. लस्करचा दंगा निवारण जालें नंत्रें पाटील व कुलकर्णी हिसेब घेऊन हुजूर दर्शनास येतील. हुकुमाप्रमाणें वर्तणूक करू. आम्हास आधार सर्व प्रकारे साहेबांच्या चेरणारविंदा वितरिक्त दुसरा अर्थ नाहीं. बहुत पालाल त्यांहावया शेक्ति नव्हे, हे विज्ञापना. श्रीमंत पेशवे यांचे लस्कर या मार्गे येणार म्हणोन वर्तमान आहे. यैसियासी त्यासहि ताकीद पत्र देणे. ती देऊन उपसर्ग न लागे तो अर्थ करणार धणी आसां. जाहाले वर्तमान सेवेसी निवेदन व्हावे म्हणोन विनंती लिहिली आहे. हे विज्ञापना.

क्रमांक : ८० दि. १२-६-१७५३
(पोहोचल्याची तारीख)

जैनांची वरात बाजारातून वाजत गाजत जाते का त्याची माहिती पाठविण्याबाबत ताराबाई यानी मोकादम मौजे वाघोली यास पत्र पाठविले होते त्याने पत्रोत्तरी लिहिले की जैनाची वरात बाजारातून वाजत गाजत जात असल्याचे उदाहरण नाही.

पै।। छ. १० शाबान

श्री

श्रीमंत महाराज मातुश्री
आईसाहेब साहेबांचे सेवेसी

आर्जदास्त बंदे शरीकर मोकदम मौजे वाघोली ता।। हवेली प्रा।। पुणे. सन ११६३ आर्ज विज्ञापना. साहेबी क्रुपालु होऊन आज्ञापत्र सादर केलें तेथे आज्ञा जाली की जैणाची वरात बाजारातून मिरवत जाती किंवा नाही, हे चाल तुमचे या प्रांतात कैसी आहे ते लेहून पाठवणे म्हणोन आज्ञा. यैसीयासी पूर्वी जैणाचा चालीचा शोध आढलला नाही.

पैठणचा सड[1] व आणखी येक दोन स्थले येथील दाखले मणास (मनास) आणिले होते. त्यासीं कोठे जैणाचे चालीचा विचार आईकिला नाही. या प्रांतात येविसीचा प्रसंग पडिला नाही. साहेबाचे सेवेसी श्रुत जाले पाहिजे-हे आर्जदास्त.

क्रमांक : ८१ **दि. १४-६-१७५३**

ताराबाई व नानासाहेब पेशवे यांच्या मधील वाटाघाटींचा हा कागद आहे. या वाटाघाटी महादजी नाईक निंबाळकर, दिनकर महादेव व शिवाजी खांडेकर या तिघांच्या मार्फत चालल्या होत्या.

प्रस्तुत कागदांत ताराबाई म्हणतात की, 'संशय चित्तात न ठेविता येकनिष्टतेची वृधी करून लौकिक उत्तम संपादावे.'

श्री

नकल

श्रीमत माहाराज मातुश्री आईसाहेब याणी राजमान्य राजश्री बालाजी पंडीत प्रधान यास आज्ञा केली यैसीजे. राजश्री माहादाजी नाईक निंबालकर व रा।। दिनकर महादेव व हुजूरुन त्रिवर्ग यैसे तुम्हाकडे रवाना केले होते. त्यास तुम्हापासी सांगणे ते सांगोन हुजूर आले. त्याणी तुमचे आशय सांगितले त्यावरुन विदीत जाहले. यैसियासी—

साहेबी पूर्वी सेवकावरी कृपा करुन येक्त्यारी देऊन राज्याचा बंदोबस्त करविला. त्या प्रमाणे

दुसरा मजकूर संशय निवृती व्हावी लागतील. त्यास आठ पंधरा रोजात संशय निवृती करणे. ती

---

१. दाखला; प्रमाणपत्र.

हाली कृपा केल्याने सेवक साहेबाच्या हुकुमाखेरीज नाही म्हणून. तरी तुमची निष्टा साहेबाच्या पायासी येकनिष्ट असल्याने साहेबांची कृपा पूर्ववत प्रमाणेच केली जाईल. कलम १	करुन तुम्हास आज्ञा करु. तुमच्या व साहेबाच्या दर्शनांती राज्योपयोगी विचार करणे तो केला जाईल. साहेबाच्या व तुमच्या विचारे होईल तो निसंशय केला जाईल. कलम १

तुम्ही मातबर सेवक येकनिष्ट यैसा साहेबाचा निशा पूर्ण असता लिक्षण वचनें बोलावी यैसा अर्थ काही नाही. साहेबाचे मानस तुम्हास कळले असता संशय धरावा असे नाही. तुम्हीच इतर प्रबोध करून संशय चितात न ठेविता येकनिष्टतेची वृधी करुन लौकिक उत्तम संपादावे. ते न करता आमची क्रिया उगविली म्हणून राजश्री दिनकर माहादेव बोलिले व सिवाजी खांडेकर याजबराबरी तुम्ही याप्रमाणेच सांगोन पाठविले. तरी तुम्हा मातबर सेवकाच्या क्रिया यावाज्जीवात्म तो साहेबापासून कशा उगवतील ? यैसी वचने तुम्ही मातबर सेवकाही न बोलावी. तुमचे येकनिष्टतेस योग्य ते करणे. वरकड सविस्तर राजश्री माहादाजी नाईक निंबाळकर व राजश्री दिनकर माहादेव पाठविले आहेत हे सांगतील त्यावरुन कळेल. जाणिजे.
छः १२ माहे शाबान सुहूर सन अर्बा खमसैन मया व आलफ. बहुत लिहिणे तरी सूज्ञ असा.

क्रमांक : ८२ दि. १९–६–१७५३

सोनगाव येथील बागेत लावण्यासाठी दोन हजार केळीचे खुंट पाठवावे म्हणून नागठाणे येथील सरकारी बागेच्या रखवालदारास ताराबाई यांचे पत्र.

श्री

श्रीमंत माहाराज मातुश्री आईसाहेब याणी रखवाली बाग सरकार व बाग नि।। हवालदार मौजे नागठाणे ता।। उंबरज यास

आज्ञा केली यैसीजे. हुजूर केळीच्या खुटाचे प्रयोजन आहे. तरी दोनी बाग श्री केलीचे कुट २००० दोन हजार सोनगावच्या बागेत पोहचते करणे. गैई केलीया कामास येणार नाही. जाणीजे. छ. १७ माहे शाबान सु।। आर्बा खमसैन मया आलफ. लेखनालंकार.

मोर्तब
सुद

क्रमांक : ८३ दि. २१–६–१७५३

हत्तींच्या दाणापाण्याची आवाळ करू नये व लोकांचा रोजमुरा नेमणुकीप्रमाणे द्यावा म्हणून ताराबाई यांचे चिमणाजी पंडीत सचिव यांस पत्र.

सचिवांची स्थिति ओढग्रस्त असल्याचा उल्लेख पत्रात आहे.

श्री

श्रीमंत माहाराज मातुश्री आईसाहेब याणी राजमान्य राजश्री चिमणाजी पंडीत सचीव यासी आज्ञा केली यैसीजे. हुजूरचे हती कसबे सिखलात (?) देऊन तुम्हाकडून नेमणूक करून दिली. त्याप्रा आजी पावेतो हतीचा बोभाट हुजूर येऊ दिल्हात नाही. हाली हतीची निगा न होय म्हणऊन हुजूर विदीत जाहाले. तरी यैसे न करणे. नेमणुकेप्र।। हतीची दाणाचाऱ्याची बेगमी करून देणे. यासी अंतर पडो न देणे. तुम्हास सर्व गोष्टीची वोढी पडिली हे साहेबास विदीत आहे. थोडकेच दिवसा वोढही दूर होईल. चितात दुसरा आर्थ (न) आणिता हातीची चरिता[१] व लोकाचा रोजमरा नेमणूकप्रा चालो देणे. फिरोन बोभाट येऊ(न) देणे. छ. १९ माहे शाबान सु।। आर्बा खमसैन मया व आलफ. या कामास जानोजी कदम व संताजी सुळाके आ।। २ यासी खर्च रुपये २५ पंचवीस देविले देणे. बहुत लिहिणे तरी सुज्ञ असा.

लेखन
शुध

---

१ चरिंदा = चाऱ्याचा खर्च

क्रमांक : ८४ दि. ७–७–१७५३

सरकारी खिलाराच्या कुरणाला प्रतिबंध करू नये. ते पूर्ववत चालू असू द्यावे, म्हणून ताराबाई यांची मोकदम मौजे देगाव यांस ताकीद.

श्री

श्रीमंत माहाराज मातुश्री आईसाहेब याणी मोकादमानी मौजे देगाव ता।। सातारा यास आज्ञा केली यैसीजे. सरकारचे खिलाराकडील कुरण मौजे मजकुरी आहे. त्यास साल मजकुरी खलेल करता म्हणोन हुजूर विदीत जाहाले. त्यावरून हे आज्ञापत्र सादर केले आसे. तरी खिलाराकडील कुरण सुदामत प्रमाणे खिलाराकडे चालवणे. कुरुणास कोणे गोष्टीविसी तसदी न देणे. येविसी बोभाटा हुजूर येऊ न देणे. जाणीजे. छ. ५ माहे रमजान सुहूर सन आर्बा खमसैन मया आलफ.

क्रमांक : ८५ दि. २९–७–१७५३

पत्र नानासाहेब पेशवे यानी रामचंद्र नारायण यास पेशवे व करवीरकर छत्रपती यांच्यामधील संबंधाबाबत लिहिले आहे. 'लोकानी आम्हास बेमान मात्र न म्हणावे, आम्ही भोसल्यांचे वंशाचे चाकर, तेच नाहीसे जाहलियावरी आम्हास दोष नाही' असे ज्या अर्थी पेशव्यानी पत्रात म्हटले आहे, त्या अर्थी पेशव्यांचे व करवीरकर छत्रपतींचे संबंध कोणत्या स्वरुपाचे होते त्याची कल्पना करता येते.

श्री

तालीक

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य
राजश्री रामचंद्र नारायेण गो ।।

सेवक बाळाजी बाजीराव प्रधान नमस्कार. सु।। आर्बा खमसैन मया अलफ. तुम्ही छ. १५ रमजानचे पत्र पें।। ते छ. २४ रमजानी

पावले. लिहिले वर्तमान विदित जाहलें. सप्तरुषीहून फिरोन मातुश्रीची व बाबाजी जाधव व आणखी ग्रहस्ताची पत्रे आली व खुणेस हिऱ्याची मुद्रा पाठविली. तुमचा मार्ग च्यातक न्याये पाहात आहो. खोटा दागिना तुमच्या हावाला करितो श्री कुलस्वामिणीची शफत या आन्वये पत्रे आली, आम्हास पत्रे ध्वूण दाखविली. मुख्यासी श्रीमंत सौ बाईसाहेब याणी सांगितले की, ज्याणी वीष दिल्हे त्याचे हास्ते उतारा घेणे. येणेकरून परिणाम उतम नाही. जे होणे ते प्रधानपंताचे हाते होईल. श्रीमंत साहेब बाईसाहेब याणी उभयेता ग्रहस्तास विचारले, की आम्ही पेशव्याचे भरोशावरी आसता त्यास क्रियेस गुंतलो यैसेच म्हणतील की काय. त्यावर भगवंतपंत व शेषोपंत बोलिले जे पेशव्याच्या विश्वासावरी स्वामी आसता स्वामीच्या मनोदयानरूप त्याजकडून घडून येईल म्हणून विस्तारें लिहिले ते कळले. यैसियासी समक्ष जे जे बोलिलो त्यात आंतर तिळमात्र नाही. जे कारागृही आहेत ते पूर्ण लटके. आमक बाप आमकी आई आहेत, गाव आमका यैसा पूर्ण पता लावावा तो जगविख्यात व्हावा. मग हा अर्थ ताराबाई करोत अथवा सौ संपन्न जिजाबाई करोत. हा अर्थ जगविख्यात जाहलिया मग आम्हास तिळमात्र अभिमान नाही. आमचे आर्ज मात्र खावंदाचे कार्यसिध्धी जाहल्यावरी आयकावे लागतील व जे आम्हाविरुध सांप्रत काळीचे सप्तरुषीतील मुख्य इछितील ते कर्ता येणार नाही व खावंदाचे मनात ममता आहे तरी आसे घडणारहि नाही. पूर्ण कार्यसिधि व्हावी. आम्हास लोकानी बेभान मात्र न म्हणावे. आम्ही भोसल्याचे वंशाचे चाकर. तेच नाहीसे जाहल्यावरी आम्हास दोष नाही. इतका मात्र आमचा आर्थ आताही व समक्ष बोलिलो तेव्हाही. विस्तारे वारंवार काय लिहिणे. छ. २७ रमजान. बहुत काय लिहिणे.[1]

---

१. हे पत्र करवीर छत्रपती घराण्याच्या इतिहासाची साधने खंड १ मध्येहि लेखांक १०५ खाली प्रसिद्ध झाले आहे.

क्रमांक : ८६ दि. २१–१०–१७५३

परगणे जमखिंडीचा मोकासा राणोजी घोरपडे याना करवीरकर छत्रपती-कडून मिळाला आहे. तरी त्याचा वसूल राणोजी घोरपडे सेनापती यांच्याकडे बिनतक्रार द्यावा. म्हणून नानासाहेब पेशवे यांचे देशमुख व देशपांडे, जमखिंडी यांस पत्र.

श्री

 म।। अनाम देशमुख व देशपांडे जमखिंडी यासि

श्री
राजा शाहू नर
पति हर्ष निधान
बाळाजी बाजी
राव प्रधान

बाळाजी बाजीराव प्रधान सु।। आर्बा खमसैन मया व अलफ. प।। मजकूर राजश्री राणोजी घोरपडे सेनापती याजकडे मुकासा राजश्री स्वामी करवीरवासी याजकडून पेशजीपासून आहे त्याप्रो करार असे. तरी तुम्ही मार-निलेच्या कमाविसदारासी रुजू राहोन मुकास-बाबेचा अमल सुदामत प्रो सुरळीत देणे. फिरोन बोभाट आलिया पारपत्य होईल. जाणिजे छ. २३ जिल्हेज. आज्ञा प्रमाण.

लेखन
सीमा

क्रमांक : ८७ दि. ७–१–१७५४

रामाजी रवळनाथ आजरेकर याने बहुदा करवीरहून पोर्तुगिजांचे पुणे दरबारातील वकील घुमे व बाबा याना पाठविलेले हे पत्र आहे. नानासाहेब पेशवे यांचे इचलकरंजीनजीक आगमन झाले असून ते करवीरचे संभाजी महाराज यांच्या भेटीस जाणार असल्याची वदंता आहे, असे तो पत्रात म्हणतो.

श्री

पैवस्ती पौश सु।। १३ दसी रविवार

राजाश्रिया विराजित राजमान्ये राजश्री
गोपाळ बाबा व घुमे स्वामी
गोसावी यासी

सेवक रामाजी रवलनाथ आजिरेकर कृतानेक नमस्कार विनंती. उपरी येथील कुशल जाणून स्वकीये लेखन करीत असावे. यानंतर दोन तीन पत्रे पाठविली, परंतु त्याचे उतर एकहि न पाठविल, की निमित्य न कले. तर यैसे न करिता सर्वदा पत्री परामृश घेत असावे. चिरंजीव तेथे आहे. त्याचा तो परामृश घेतच आहा, ल्यावे येसे नाही. इकडील वर्तमान म्हणावे तर श्रीमंत पेसवे इचलकरंजीनजीक फोऊजसुद्धा आले आहेत. करवीरास येणार, श्रीमंतांची व म्हाराजाची भेटी होणार येसे वदंता आहे. काये घडेल ते वर्तमान मागाहून लिहून पाठवितो. पंचम्हालात जाणार येसी वदंता आहे. कलावे करिता लिहिले. बहुत काय लिहिणे कृपालोभ असो दीजे हे विनंती.

ह्या समस्त मंडलीस नमस्कार. लिखितार्थं प्रसोन लोभ करीत असावे. कृपा कीजे हे विनंती.[१]

क्रमांक : ८८ दि. १३–१–१७५४

घुमट शिरवळच्या मोर्च्यात यशवंतराव गायकवाड हे दारुच्या भडक्याने भाजले होते. म्हणून छत्रपती संभाजी दुसरे यानी त्यांस किल्ले पन्हाळ्याचे सरनाईकीचे वतन दिले.

स्वस्तिश्री राज्याभिषेक शके ८० श्रीमुखनाम संवछरे पौष बहुल पंचमी रविवासरे क्षत्रिय कुलावतंस श्री राजा शंभु छत्रपती स्वामी याणी रा।। येसवंतराव बिन म्हालोजी गायेकवाड सरनाईक किले पन्हाला यांस दिल्हे वतनपत्र ऐसेजे. तुम्ही स्वामीचे पुरातन येकनिष्ट सेवक. तुमचे वडीलवडिलानी स्वामीची सेवा बहुत निष्टेने केली व हली तुम्हीहि सेवा निष्टेने करीत आहा. स्वामीच्या पायाविना दुसरे

---

१ गोवा दप्तरातील हे पत्र करवीर छत्रपति घराण्याच्या इतिहासाची साधने, संपादक मा. वि. गुजर, भाग ८ मध्येहि लेखांक ७५ खाली प्रसिद्ध झाले आहे.

जाणत नाही. पेशजी घुमट सिरवलचे मुकामी मोर्चेमध्ये तुम्ही कस्त बहुत केली. तेथे दारवेने तुमचे आंग जळाले. पुनर्जन्म जाला. याकरितां तुमचे लेकराचे लेकरी चालवणे हे स्वामीस परम आवश्यक. यास्तव स्वामी तुम्हावरी कृपाळू होऊन तुम्हास नूतन वतन किले पनालाचे सरनाईकीचे करून दिल्हे आसे. या वतनास हक इनाम गावगना करुन दिला असे. ता।। बोरगांव व ता।। ठाणे पैकी गावगना जमीन पडीची भात रोप बीघे व गावगना नक्त रुपये मोईन करून दिली असे.

ता।। बोरगांव नक्त व जमीन

ता।। ठाणे गावगना व जमीन

(पुढे जमिनीचा तपशील आहे)

येकून नक्त रुपये शंभर व इनाम जमीन एक चावर साडेआठ बिघे करार करुन दिली आसे. तरी तुम्ही सदरहू जमीन चतु:सीमा करुन आपले स्वाधीन करुन घेणे आणि इनाम व हक तुम्ही व तुमचे पुत्रपौत्रादि वंशपरंपरेने आनभऊन वतनाची सेवा करुन सुखरुप राहणे. सदरहुप्रो। हक इनाम स्वामी सुरलीत चालवितील. जाणिजे निदेश समक्ष (शिक्का)

तेरीख १८

रबिलावल सू।। आर्बा खमसैन ×

× पूर्वीच्या कोल्हापूर दरबारच्या सनदापत्रकाच्या नोंदणी पुस्तकातून घेतलेली ही सनद आहे.

' राव विश्वासराव गायकवाड घराण्याचा इतिहास ' या ग्रंथातहि ही प्रसिद्ध झाली आहे.

क्रमांक : ८९ **दि. २४-४-१७५४**

माणिक भट, सोमभट व नारायण भट दीक्षित गुळवणी याना संभाजी दुसरे यानी दिलेली नूतन सनद.

' हा देश थोरले कैलासवासी स्वामीस कबज जाला. त्याणी वतनदारांच्या इनामती दूर करून वतनदार यांस जे पावणे ते दिवाणातून पावावे याची मोईन करून दिली ' असा उल्लेख सनदेत आहे.

श्री

स्वस्तिश्री राज्याभिषेक शके ८० भावनाम संवत्सरे वैशाख शुद्ध द्वितीया सौम्यवासरे क्षत्रिय कुलावतंस श्रीराजा शंभू छत्रपति स्वामी याणी मुकदमानी देहे ताा तारळे यासी आज्ञा केली एसीजे. वेदमूर्ति माणिकभट बिन लक्षुमण व सोनभट बिन माणिकभट व नारायणभट बिन नरसीभट दीक्षित उपनाम गुळवणी जोतिसी व उपाध्ये व

शिक्का शिक्का

अष्टाधिकारी ताा देहाये मजकूर व मौजे रासिवडे ताा आरळे याणी करवीरचे मुकामी स्वामी संनिध येऊन विनंती केली की आपणास इदलशाई कारकीर्दीस गावगना जमीन ठिकाणे इनाम चालत होती. तेणेकडून आपला योगक्षेम चालत होता. त्यावरी हा देश राजश्री थोरले कैलासवासी स्वामीस कबज जाला. त्याणी वतनदाराच्या इनामती दूर करून वतनदार यास जे पावणे ते दिवाणातून पावावे यांची मोईन करून दिली. ते समई आपल्याही इनामती ठिकाणे होती तीं अमानत करून आपणास धर्मादायातून द्यावयाची मोईन केली. त्याप्रमाणे तांदूळ पावत होते. तेणे कडून आपला योगक्षेम चालोन सुखरूप होतो. त्याउपर ताम्र या प्रांते आला. देशात धामधम जाली. देश उद्वस जाला. याकरिता धर्मादायातून द्यावयाचे केले होते ते चालेनासे जाले. यास्तव आपण किले प्रसिद्धगडचे मुकामी राजश्री श्री सिवाजी राजे दाजी होते तेथे जाऊन विनंती केली की माहाराज धर्मपरायण आहेत. आम्ही वृत्यासी आहो. समुदाय बहूत आणि कुटुंबवछल आहो. आमचा

योगक्षेम चाले असे करावे म्हणून सांगितले. त्यावरून आपणास धर्मादाय. तांदूळ होते ते दूर करून नूतन इनाम काटीमुळे विसा पांड्याच्या बिघयाने गावगना आमच्या ठिकाण पै।। जमीन चावर २ दोन दिली. त्याप्रमाणे पूर्वी किले पनाळियाचे मुकामी माहाजारानी ही पत्रे करून दिली होती ती पत्रे अग्नीच्या उपद्रवाने दग्ध जाली. याकरिता नूतनपत्रे भोगवटियास करून देविली पाहिजेत म्हणून. त्यावरून मनास अणिता पत्रे दग्ध जाली हे खरे. यास्तव हाली भोगवटीयास नूतन पत्रे सदरहूप्रमाणे करून दिली असेत. जमीन चावर दोन गावगना बी ता। ता। मजकूर.

(वतनाचा तपशील आहे)

येणेप्रमाणे देहाय मजकूर येकस तीन. यकूण जमीन चावर दोन पूर्ववतप्रमाणे यास व याचे गोत्रज वृत्यासी आहेत त्यास करार केली असे. आपपले ठिकाणापैकी जमीन नेमिल्याप्रमाणे वेदमूर्ती व गोत्रज वृत्यासी अनभऊन स्नानसंध्यादि शटकर्मे आचरोन स्वामीस व स्वामीचे राज्यास कल्याण चितून सुखरूप राहातील. तरी तुम्ही सदरहूप्रमाणे जमीन गावगना याचे ठिकाण पो इनाम यास व याचे पुत्रपौत्रादि वंशपरंपरेने चालवणे. सदरहू नेमिल्याप्रमाणे जमिनीस मोजणीमुळे जमीन कम आली असेल ते पुरऊन देऊन जमीन अविछिन चालवणे. साल दरसाल नवीन पत्राचा उजूर न करणे. या सनदेची तालिक लेहून घेऊन असल सनद भट गोसावी याजवळ भोगवटियास परतोन देणे.[1] जाणिजे. निदेश समक्ष. मोर्तब.

रुजु

---

१ छत्रपती संभाजी दुसरे यानी देशाधिकारी व लेखक प्रांत तारळे यांना लिहिलेले याच तारखेचे आज्ञापत्र उपलब्ध आहे.

क्रमांक : ९० **दि. २८–६–१७५४**

पत्र ताराबाईनी बाबाजी जाधव यांस पाठविलेले आहे. बाबाजी जाधव यानी ताराबाई यानी लिहिलेल्या पत्रात ज्या अर्थी 'चौथा वाडियास श्रीच्या दर्शनास पाठवायच होते. त्यात ये प्रांती राजश्री बाळाजी पंडित प्रधान नव्हते याजकरिता संवश्यास गोष्ट पडेल येदनिमित्य त्यास पाठविले नाही', असे म्हटले आहे. त्या अर्थी राजघराण्यांतील माणसांच्या हालचालींबाबत पेशव्यांना कसा संशय येत होता त्याची कल्पना होते.

श्री

सहश्रायु चिरंजीव विजैभव राजश्री बाबाजी यांप्रति माहाराज मातुश्री – आईसाहेब आनेक आसीर्वाद. उपरी येथील कुशल – ता।। आशाढ शुध आष्टमी भृगुवासरपर्यंत[1] येथास्थित जाणून स्वकीय लेखन करीत आसिले पाहिजे. विशेष सांप्रत तुम्हाकडून बहुत दिवस पत्र येऊन कुशल वृत निवेदन होत नव्हते. याकरिता चित सापेक्षित होते. त्यास प्रस्तुत पत्र पाठविले त्यावरून लेखनाभिप्राये अवगत जाला. चौथा वाडियास श्रीच्या दर्शनास पाटवावयच होते. त्यास ये प्रांती राजश्री बाळाजी पंडित प्रधान नव्हते याजकरिता संवशयात गोष्ट पडेल येद–निमित्य त्यास पाठविले नाही. हाली त्याची सध्य यावयाची पाहून चौथा वाडियाची रवानगी केली आहे. तर हे श्रीच दर्शन घेऊन वडिलाच्या दर्शनास यावयाचा हेत आहे. तर कृपा करून दर्शनाचा लाभ दिल्हा पाहिजे म्हणून विस्तारे लिहिले व र।। यशवंतराव गायेकवाड व सुभानजी जगथाप याणी कित्तेक विनंती केली ते साहेबी ध्यानात आणून जे आज्ञा कर्तव्य ते मारनिलेस केली आहे. हे सांगतील त्यावरून कळेल. बहुत काय लिहिणे. लोभ असो दीजे हा आसीर्वाद –

———

1. तारीख वाराप्रमाणे काढली आहे.

क्रमांक : ९१ **दि. २१–७–१७५४**

अनाजी साठम याने त्र्यंबकराव दाभाडे याना पत्र पाठवून धामणे गाव फड-फर्माविसी पासून मुक्त करण्याची विनंती केली होती. त्या पत्रास त्र्यंबकराव दाभाडे यांनी प्रत्युत्तर पाठविले की, " मोकासि याची फरमास गावकरांस सुटणार नाही "

श्रीराम

राजश्री अनाजी साठम गोसावी यांसी
अखंडीत लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य

स्नेहांकीत त्र्यंबकराव दाभाडे सेनाखासगेल रामराम सुरु सन खमस खमसेन मया व अलफ. तुम्ही पत्र पाठविले पावोन वर्तमान अवगत जाहले. मौजे धामणे तुम्हाकडे दरोबस्त जाले. फडफरमासीचा[१] रोखा मना कर्णे म्हणून लिहिले. त्यास तुम्हाकडे गाव जाहले तरी सुखरूप बंदोबस्त कर्णे. चिंता न कर्णे. परंतु मोकासी याची फरमास गावकरास सुटणार नाही. हाच कागद पुणेस दाखवावयासी पाहिजे. तरी नेणे. परंतु फडफरमास घेऊन जाणे. छ. २९ रमजान
बहुत काय लिहिणे (मोर्तब सुद)

सिका दाभा–
डे यांचा

---

१ फड फर्मास = फळ फळावळ व शाकभाजी गावकरी यानी सरकारी नोकरास द्यावयाची ती.

क्रमांक : ९२ **दि. २८-९-१७५४**

व्यंकटराव राजे शिंदे यांच्या कमाविसीत घालमेल करू नये, त्यांचा कमाविसदार येईल त्याच्याकडे वसुलीची कमाविसी चालवावी म्हणून संभाजी दुसरे यांची ताकीद.

श्री

स्वस्तिश्री राज्याभिषेक शके ८०[१] भावनाम संवच्छर आश्विन शु।। द्वादसी मंदवासर क्षेत्रिय कुलावतंस श्री राजा शंभु छत्रपती स्वामी याणी राजश्री

आज्ञा केली असीजे. वस्तवाड प।। बेळगांव येथील यैवजास कमाविसदार राजश्री व्यंकटराव राजे सिंदे सेनाखासकील याणी आपले तर्फेने ठेऊन यैवज घेत आहेत. तुम्ही घालमेल करून कमाविसी आपणाकडे करून घेतली म्हणून विदित जाले. ती तुम्हास कमाविसी करावयास गरज नाही. सेनाखासकील याकडील कमाविसदार येईल त्या कडेस कमाविसीचा धंदा सुरळीत चाले ते करणें. मध्यें इस्कील केलिया कार्यास येणार नाही. जाणिजे निदे(श) समक्ष

रुजु सुा

मंत्री

बार सुरु सुद बार

क्रमांक : ९३ **दि. १३-३-१७५५**

लक्ष्मणराव शिंदे यांचा सेनाखासकीलचा बहुमान व त्याचा सरंजाम त्याना पूर्ववत दिला आहे म्हणून संभाजी दुसरे यांचे देशमुख व देशपांडे प्रांत बेळगाव याना आज्ञापत्र.

स्वस्तिश्री राज्याभिषेक शके ८१ युवानाम संवछरे चैत्र शु।।

---

१ जंत्रींत राजशक ८१ येतो.

प्रतिपदा गुरुवासरे क्षत्रिय कुलावंतस श्री राजा शंभु छत्रपती स्वामी याणी देशमुख व देशपांडे प्रांत बेळगाव यासि आज्ञा केली यसीजे–

श्री राजा शंभू छ
त्रपति हर्ष निदा
न केशव सुत भ
गवंत पंडित मु
ख्य प्रधान

श्री आई आ
दि पुरूष श्री राजा
शिव छत्रपति स्वामि
कृपा निधि तस्य प-
रशुराम त्रिबक
प्रतिनिधि

राजश्री लक्ष्मणराव सिंदे सेनाखासकील याजवरी स्वामी कृपाळु होऊन सेनाकासकिलीचा वहुमान करून सरंजाम त्याचा त्याज–कडे पूर्ववत प्रो करार करून दिल्हा असे. तरी तुम्ही त्यासी रूजु होऊन त्याचे रजातलबेत वर्तोन त्याचे तर्फेचा आमल जो असेल तो सुरळीत वसूल देत जाणे. कोणेविसी उजुर न कर्णे. आमलाचा बोभाट हुजूर न ये असी वर्तणूक कर्णे. जाणिजे. निदेश समक्ष.

मोर्तब

रुजु सुरु
मंत्री

क्रमांक : ९४ **दि. १५–४–१७५५**

उदाजी चव्हाण याना हुबळी सरकारपैकी सत्तावीस गावची देशमुखी दहा हजार रुपये, दोन घोडी दोन हजार रुपये किमतीची, दोन रत्नजडित पदके, दोन मोत्यांच्या माळा, वगैरे जवाहिराच्या मोबदल्यास विकत दिल्याचा हा कागद आहे.

'मुलुक वैरान पडून आम्ही खराबीखाली आलो. कर्ज फार जाहाले', असे देशमुखीचा विक्रय करणारा म्हणतो.

सिका पारसी

(येथे पारसी मजकूर सुमारे १४ ओळी आहे.)

तालीक

पारसी व मोजीब हिंदवी खरीदपत्र देशमुखी प्रां. बागेवाडी

वे ।। या (?) देहाय सरकार हुबळी सुबे दारुलजफर विज्यापूर आंकी आता शाहमतपनाह राऊ अजम उरफ उदाजी राऊ चव्हाण हिमत बहादर ममलकतमदार यासी ———— सु।। ११६८ हिजरी कारणे लिहून दिल्हे खरीदीपत्र ऐसेजे. बायस[१] हैरानगी व हरेशानी[२] कितयेक मोकदमें आफतर[३] होऊन मुलक वैरान पडून आम्ही खराबी खाली आलों. कर्ज फार जाहाले. त्यासबब तुम्हापासून नगद रुपये १०,००० दाहा हजार व घोडे २ दोनी किमत रुपये दोनी हजार व पदके जडीत उंच २ दोनी व मोत्याचा माळा २ दोन उंच वगैरे जवाहीर घेऊन तुम्हासी देशमुखी परगणे मजकूर देह २७ सत्तावीस कुलबाब हक लवाजिमा इनाम उमली[४] गाव मौज मुतीगी १ व इगलश्वर १ व मौज मणूर यकूण गाव तीन गावगना जिरायत व बागायत इनाम फसकी व वळगी (?) जकायत व संदी माहले सायेर माहाल व पान व तशरीफ व दसखत हक रुसुम कुलकानू नाल वतनीबाब दरोबस्त देशमुखीच वतन तुम्हासी खरी(दी) दील्हे असे. तरी यावतचंद्र सूर्य तावत्काल तुम्ही आपली अवलियादअफलाद वतन संदरहू लिहिलेप्रमाणे अनभऊन सुखरुप राहणे. आमचे अवलाद-अफलादीमधे कोणही तुम्हासी हिला हरकत[५] मुन्कीर[६] करितील तरी त्यास तलाख स द त (?) लाख असे. आम्ही आपले खुश रजावंदीने लिहून दिल्हे खरीदी पत्र. हे सही तेरीख छ. २ माहे रजब.

गोही

नरसापा हेबुळी मिची नि।। देसाई प।। चिमलगाव पत्रा प्र।। साक्ष	हादयवा पटलणी कासी भामजी कुलकर्णी मौज मणूर प।। मजकूर	घटवाणमी न।। त-नि।। देसाई प।। रोळी वगैरे पत्रा प्रमाणे साक्ष. गोई सिदपा गदिगापा
	निशाणी नांगर	देसाई प्रांत मम्हंदापूर

१ बायस = कारण; २ हरेषानी = नुकसानी; तोटा;
३ आफतरी = दैन्यावस्था ४ उमली = अधिक
५ हिलाहरकत = युक्तिप्रयुक्तीने केलेला विरोध; ६ मुन्किर = नाकबूल

बसवगौडा मोकदम क॥बागेवाडी गुरगौडा मोकदम क॥ मजकूर आणाजी भानजी कुलकर्णी क॥ मा॥र

निशाणी नांगर

राम्रगौडा मोकदम व पायगौडा मोकदम मौज हालहाल प॥ मजकूर रघुनाथ गोविंद कुलकर्णी मौज हालहाल

निशाणी नांगर

सिदगौडा मोकदम मौज यरनाळ व कुमटे मोकदमानी सोमाजी नरसिंव्ह कुलकर्णी मौज तुविन हिदरगे प॥ मा॥र

निशाणी नांगर

वेंकाजी दतो माधवराऊ, कृष्णो श्रीनिवास मुरारी क॥ बागेवाडी सिदपा पंच मौजे मुतीगी प॥ मा॥र

मोकदमानी गोविंद तीपाणा कुलकर्णी मौज हिडपर प॥ मजकूर

निशाणी नांगर

रामाजी वासुदेव कुलकर्णी मौजे मुतगी प॥ मजकूर

बसापा मोकदम व फतेसो मोकेदम मौज गुडनहाळ प॥ मा॥र

मोकदमानी शेषगिरी इगलश्वर कुलकर्णी मौज मा॥र सदनहाळ प॥ मजकूर

निशाणी नांगर

बसापाराव पदमराव मोकदम मौज सावळवाडिणी.
अकोजी रुद्रो कुलकर्णी मौज मा॥र

निशाणी नांगर

व्यंकाजी तिमाजी कुलकर्णी मौज कूर

निशाणी नांगर

संगापा मोकदम ऐयापा मोकदम व नागोजी त्र्यंबक

बसापा पटेल मौज करी बावनहाळ शषगिरी कुलकर्णी मा॥र

निशाणी नांगर

मोकदम मौज अग-
सहाळ व्येंकाजी कृष्णों
कुलकर्णी मौज मा।र

निशाणी नांगर

रायापा मोकदम
करीगौड मोकदम
वेंकाजी कृष्णो
कुलकर्णी मौज मजकूर
खचिलहाळ प।।
मजकूर

निशाणी नांगर

मुलाना मोकदम व
रायापा मोकदम
व्येंकाजी कृष्णो कुल-
कर्णी मौज इवनगी
प।। मजकूर

निशाणी नांगर

वीरगौंडा मोकदम व
मरडापा मोकदम व

कुलकर्णी मौज
इगलश्वर प।।
बागेवाडी

निशाणी नांगर

बी मौ। ऊ
नरसा
तुकदेव
कुलकर्णी
मौज
उदनदिनी
ब मौ। ऊ

सिवापा पार्चंद
सिदगौंडा पटेल
मौज उदनदिनी

निशाणी नांगर

मोकदमानी शषागीर
कुलकर्णी मौज हुणसे-
हाळ प।। मा।र

निशाणी नांगर

तीरकापा मोकदम
अकोजी रुद्रो कुलकर्णी
मौज हुलीबची
कुलकर्णी
निशाणी नांगर

बसापा मोकदम व
माधवराव कृष्ण
कुलकर्णी मौज मर
सलगी प।। मा।र
बी ।। ० ०

दड्यापा मोकदम व
माधवराव कृष्ण कुल-
कर्णी मौज हालहाल
प।। मा।र
बी।। ड

सिवापा मोकदम व
येकपा बी।। मोकदम

नरसो हिरो कुलकर्णी मौज कसवानहाळ प।। मजकूर निशाणी नांगर	व व्येंकाजी दत्तो कुल-कर्णी मौज अबलनूर बी।। ड निशाणी नांगर
	पाटार्डेपा पाटील व कृष्णो येमाजी कुल-कर्णी मौज वालालकी प।। मार बी।। ड निशाणी नांगर

पाठीमामे

लुले दावडा मोकदम निशाणी नांगर	अयाणा मोकदम क।। उकली निशाणी नांगर
जखापा अरवल जय (?) क।। मजकूर उकली	भिकाजी हणमाजी कुलकर्णी क।। उकली व माहारुद्र लिंगोजी क।। मार
वोहाकारपा पटेल व मडिवाल बिरादर पटेल क।। तुलवाड व कृष्णो येलगुर कुलकर्णी क।। मज-कूर व दत्तो लिंगोजी कुलकर्णी क।। मार	संक्राजी चंवडो कुल-कर्णी क।। उकली मनापा शषापा देसाई प।। बिदरी बाळागौडा पटेल व सिनपा कुलकर्णी क।। मार हमदापूर निशाणी नांगर

मलकापा बनापा
मोकादम मौज हान-
उटगी प।। उकली

निशाणी नांगर

मोकंदमानी हणमाजी
श्रीनिवास कुलकर्णी
मौज हडलगी प।।
उकली

निशाणी नांगर

बाळयापा वलद
लिंगापा मोकदम
मौज उपूर

निशाणी नांगर

धोंडो नरसिंह कुल-
कर्णी मौज मार प।।
उकली सिवापा
मोकदम
मानी
कुलकर्णी मौज
हेगडहाळ पाा उकली

निशाणी नांगर

सत्यापा मोकदम व
मुडालगौडा (?)
मुलकी (?)
कुलकर्णी मौज
नगीनहाळ पाा उकली

निशाणी नांगर

(पुढे उजवे बाजूस)

वे।। तिमाजी
केशव गु।।
देशपांडे
प।। कोकटनूर
गोा रामाजी
आनजी देशपांडे

वे।। व्यंकट राऊ
देशपांडे गु।। देशमुख
प।। कोकटनूर

आनंदराव व्यासराव
गु।। देशमुख

वे।। आवजी गुंडो
गु।। नाडगौंडा प।।
बागेवाडी
वै।। नारो व्यंकटाद्रि
गु।। देशपांडे प।।
बागेवडी

श्रा किरुलजकर पाा हिदरगे
हिवदूर पत्रा प्रमाण साक्ष
गोा रघुपतराव
त्रियंबक देशपांडे
सरकार
विजापूर

क्रमांक : ९५ **दि. ७–५–१७५५**

अर्थिक व्यवहारासंबंधी अंतोबा सरलष्कर यांचे मालोजीराव घोरपडे याना पत्र

श्री

राजश्री मालोजीराव घोरपडे
देसमुख त।। वाळवे गो।

कवज बो।। अंतोबा साररलसकर मो नेवापूर सु।। खमस खमसेन मया अलफ. तुम्हाकडे रा बाबासेट हवळ यानी आपले रुपये बदल पाठविले होते. त्यासी तुम्ही आमचे गु।। ने दिल्हे रुपये बी।। योा

५० चैत्र वदी धसमी रु।।
५० वैशाख वदी येकादसी रुपये

१००

रु.।। संभर आमचे गु।। ने पावले ते बाबा सेटीस आवले कळना

पावती पाठऊन देऊ. लि।। सही तेरीख २४ रजेब.

साक्ष

दि।। नरसो राम
१
राघोजी कदम
१

निशान कातरी

क्रमांक : ९६ दि. २०–७–१७५५

विश्वंभर पंडित या नावाच्या ब्राम्हणास पंत प्रतिनिधी यानी मौजे साटेरे येथे जमीन इनाम दिली होती. त्याचे नूतन इनामपत्र येकोजी दळवी यानी करून दिले.

या पत्रावर येकोजी दळवी यांचा शिक्का आहे.

तालिक

श्री

श्री राजा
शंभु छत्रपति
चरणी तत्पर ये
कोजी दळवी
निरंतर

नूतन इनामत राजश्री विश्वांबर गोसावी बिन गणेश गोसावी उपनाम पंडित गोत्र भारद्वाज सूत्र अश्विलायन वस्तव्य मौज साटेरे तर्फ हातखंबे सुभा प्रांत राजापूर सु।। सित खमसैन मया व अलफ. ब।। सनद श्रीमंत राजश्री पंत प्रतिनिधी मुकाम किले विशाळगड सु।। खमस खम सैन मया व अलफ. छ.२२ माहे सफर तेथे आज्ञा की गोसावी विद्यापात्र कुटुंबवछल आणि श्रीचे ज्यलमअष्टमीचा उछाह वारसिक करीत असतात. त्याचे योग्यक्षेम चालविलियाने स्वामीस व स्वामीचे राज्यास कल्याणवह जाणून याजवर कृपाळू होऊन यासी मौजे मजकुरी नूतन इनाम नजिक गोसावी याचे घर खेरीज हकदार व इनामदार जमीन बिघे ०।। आर्ध बिघा इनाम जमीन करून दिल्ही असे. तुम्ही सदरहू

जमीन विसा पांडाचे बिघ्याने मोजून च्यतुसीमाक असल घेऊन गोसावी याचे दुमाला करणे. सदरहू ठिकाणाचे मधे फणसाची झाडे नारळ माड सुपारीची झाडे जी असतील ते यास इनाम करून दिल्हीं असे. देविल्याप्रमाणे हे इनाम याजकडे चालवणे असे आज्ञापत्र सादर जाहले व येक्सी किलाकडून सनद छ २४ माहे सपरची सादर जाहाली. त्याप्रमाणे च्यतु:सीमा करून घ्यावी. त्यास पेशजीचे तेच साली द्यावी तर धामधूम आंगारकाची जाहाली त्यामुळे गाठ पडली नाही. याजकरिता साल मजकुरी राजश्री माहादाजी आपाजी कारकून किले मजकुराहून येऊन च्यतु:सीमा करून दिली

आगर जमीन बिघे ८॥. ठिकाण

अदा ठिकाण च्यतु:सीमा आगर जमीन मोजून दिल्ही असे

तपसील–

ठिकाण खासगत आगर जमीन नजिक घर गोसावी पूर्वेस बांध बंधारे उतरेस ठिकाण केसो कृष्ण पंडित धाडीचा ठावे त्या वेळीकडे ८॥. पाटानजिक धाडे पछमेस पाट ८॥. घर दक्षिणेस पांद यकूण मोजणी

कांटी —अर्जकाटी—तुळकाटी

८॥ २९

७

——

२०३

६॥.

६।.

६॥.

——

२८

पै॥ चवथाई

सदरहू ठिकाणामध्ये

झाडा झाडा

१७ फणस झाडे

२ बारदान कदीम

१५ नवे राणे गोसावी याची

—— हात झाडे

१७

१ नारळ माड राणे पाच साली

७ सुपारी राणे अ(I)ट साली

——

२५

यकूण जमीन बिघे ८।। ।. पै।। बांध घाडी ८।। बाकी बिघे ८।। येणे प्रमाणे आगर जमीन बिघे आर्ध ८।। बिघा व फणस झाडे सतरा व नारळ येक सुपारीचे झाडे सात या प्रमाणे च्यतु:सीमा करून दिल्हा असे. छ १० शौवाल

मोर्तब
सुद

साक्षी मोजणीस

किता	ग्रामस्त
१ माहादाजी आपाजी कारकून	१ राघदे प्रभु मुळ्ये
१ तानाजी देसाई तर्फ मजकूर	१ वासुदेव भट ताटके
१ त्रिंबक केशव देशकुलकर्णी तर्फ मजकूर	१ माहादजी गणेश पंडित
	१ भगवंत कासी गद्रे कवगवडा (?) मौजे मा।।र
१ गोविंद बलाल खोत मौजे मट	
१ कासी श्रीनिवास खोत असोडे	१ काना म्हार विटया (?)
१ येसाजीराव चारवली	मोजणी
१ महादजी अनंत खोत उमरे	
१ विठल बलाळ माहाजन वाळके	५
८	

क्रमांक : ९७ **दि. १३–८–१७५५**

शिद्यांचे कारभारी रामचंद्र मल्हार यांच्या लोकांची देवस्थाने गोव्यांत होती. त्यांच्या खर्चासाठी त्यानी सोंधेच्या राजाकडून एक खेडे व दोन वाड्या मिळविल्या होत्या. त्यांचा कारभार जी माणसे बघावयास जातील त्याना अडथळा करू नये व सप्तकोटीश्वर देवस्थानचे जप्त करण्यात आलेले गाव परत करावे म्हणून नानासाहेब पेशवे यांचे गोव्याच्या उप-राजप्रमुखास पत्र.

गोवा बंदराचे उपराजप्रमुख फरान्सिस्कु आस्सिज द ताव्होरा, मार्केज द ताव्होरा याना नानासाहेब पेशवे यांचे पत्र.

श्रीयुत रामचंद्र मल्हार यांच्या लोकांची देवळे अंत्रुज (फोंडे) प्रांतात आहेत. या देवळांची योग्य प्रकारे देखभाल व्हावी म्हणून त्यानी सोंधेचे राजे इमडी सदाशिव नायक यांजकडून कवळे येथील शांता-दुर्गेच्या मंदिरासाठी कवळे हे गाव, प्रियोळ येथील म्हाळशेच्या मंदिरा-साठी प्रियोळ गाव व म्हार्डदोळ गावातील दोन वाड्या व मंगेशाच्या मंदिरासाठी मंगेशी हे गाव मिळवून दिले आहे. हा सर्व टापू मिळून एक खेडे व दोन वाड्या होतात. शिवाय ह्या तिन्ही देवस्थानांसाठी अंत्रुज प्रांताच्या खजिन्यांतून दर वर्षी अडीचशे रुपये मिळतात. ही सर्व देणगी मी कायम केली असून माझ्या सरकारने सबंधित अधिकाऱ्याना या बाबत पत्रे पाठविली आहेत. तेव्हा, तुम्हास पत्र पाठविण्याचे एवढेच कारण की, ज्यावेळी वरील खेड्यात आणि वाड्यांत माणसें कारभार बघण्यासाठी जातील, तेव्हां तुमच्या माणसांकडून त्याना कोणत्याच प्रकारचा उपसर्ग होऊ नये. तुमचे आणि सोंध्याचे संबंध चांगले नाहीत हे आम्हाला माहीत आहे. परंतु तुमच्या प्रश्नांत हस्तक्षेप करण्याची आमची इच्छा नाही. तरीहि वरील प्रदेशाला व देवस्थानाना तुमच्या-कडून उपद्रव होऊ नये अशी आमची इच्छा आहे.

सप्तकोटीश्वर[1] येथील मंदीर फार पुरातन आहे, पूर्वीच्या

---

१. सन १६६८ च्या नवंबर महिन्यात मतग्राममधील नार्वे येथील सप्त कोटीश्वर मंदिराचा जीर्णोद्धार शिवाजीने केला. या बद्दलचा शिलालेख मंदिराच्या महाद्वारावर आहे– पोर्तुगीज मराठे संबंध, ले. प्रा. पांडुरंग पिसुर्लेकर, पृ. ७६.

व्हाइसरॉयने डिचोली प्रांत आणि तेथील किल्ला वाडीकरांकडून जिंकून घेतल्यावर सप्तकोटीश्वर गावातील लोक पळून गेले. असे कळते की, सप्तकोटीश्वर देवस्थानच्या खर्चासाठी ते गाव नेमून देण्यात आले होते. परंतु तुम्ही ते जप्त केले आहे. माझी तुम्हाला विनंति आहे की, सदर्हू गाव मुक्त करून सप्तकोटीश्वर देवस्थानला ते परत करण्याचे आज्ञापत्रक काढावे. तसे झाले की, या देवस्थानच्या खर्चाचा प्रश्न मिटेल.

या शिवाय अधिक काही लिहिणे नाही.*

शाहू महाराजांचा
शिक्का

क्रमांक : ९८ दि. १–९–१७५५

छत्रपती संभाजी दुसरे यानी अनंताचार्य पुराणिक नामक ब्राम्हणास दहा बिघे जमीन इनाम दिली. मातुश्री 'आईसाहेब (राजसबाई) व मातुश्री ताई यांच्या अस्ती वाराणसीस पाठविल्या' त्या वेळी अनंताचार्य त्या बरोबर महायात्रेस गेले होते असा उल्लेख या कागदात आहे.

श्री

स्वस्तिश्री राज्याभिषेक शके ८२ युवानाम संवछरे श्रावण बहुल दशमी इंदुवासरे क्षत्रिय कुलावतंस श्रीराजा शंभु छत्रपति स्वामी याणी

---

* उपर्युक्त मराठी पत्राचे पोर्तुगीज भाषांतर गोवा सरकारचा दुभाषी अनंत कामत वाघ याने दि. १३ ऑगष्ट १७५४ या दिवशी केले. ते गोवा पुराभिलेख संग्रहालयांतील Livro 2' de Pazes. Pg. 107 वर असून, त्याचेच हे फिरून स्वैर मराठी भाषांतर करण्यात आले आहे.

समस्त राजकार्य धुरंधर विश्वासनिधि चिरंजीव राजमान्य राजश्री मुराररावं घोरपडे वजारतमाब यासी आज्ञा केलो यसीजे. वेदशास्त्र संपन्न राजश्री अनंताचार्य वा। श्रीनिवासाचार्य गोत्र काश्यप सूत्र आश्वलायन उपनाम पुराण्कि वाडा सांगलीकर याणी करवीर मुकामी येऊन स्वामी संनीध्य विनंती केली की आपण कुटुंब वत्सल आहे. आनाची स्वस्था नाही. कांही भूमि दान इनाम करून देऊन कुटुंवासी स्वस्था करावी म्हणोन विदित केले. त्यावरून मनास आणिता हे विद्यावंत सत्पात्र ब्राह्मण. मातुश्री आईसाहेब× व मातुश्रीताई* यांच्या अस्ती वाराणसीस पाठविल्या त्या समागमे हे माहायात्रेंस गेले. तिरस्थली यात्रा करून आले. याचे कुटुंबाचे संरक्षण केलिया स्वामीस श्रेयस्कर जाणोन स्वामी याजवरी कृपाळू होऊन नूतन धारादत्त भावानाम संवछरी वाडियात शतचंडी अनुष्टान समई भूमिदान सकुश हिरण्योदक संकल्पयुक्त जमीन बिघे ८१० दाहा मौजे सांगवडे क।। सांगाव प्रांत हुकेरी या गावी विसा पांडाच्या बिघ्याने कुलबाब कुलकानू सहित सर्वमान्य धाराधत इनाम जमीन बिघे दाहा उत्तम प्रतीची कीर्द वेदमूर्तीस दिल्ही असे. तरी तुम्ही मौजे म।।रपैकी सदरहूप्रो इनाम जमीन चतु:सीमा करून देऊन अनंताचार्य यासी व याचे पुत्रपौत्रादि वंशपरंपरेने इनाम दिल्हे. प्रतिवर्षी नवीन पत्राचा हुजुर न कर्णे. या सनदेची तालिक लिहून घेऊन असल सनद भोगवटीयासी अनंताचार्य याजकडे परतोन देणे. जाणिजे बहुत लिहिणे तरी सुज्ञ असा मो। आसे.

× संभाजीची आई राजसबाई इ. सं. १७५१ त वारली.

* ह्या कोण ?

क्रमांक : ९९ दि. २९-१०-१७५५

आंग्रे व पोर्तुगीज यांच्या समायिक शत्रू विरुद्ध दोघानी दोस्ती केली पाहिजे, असा प्रस्ताव सादर करून तुळाजी आंग्रे यानी गोव्याच्या व्हाइसरॉयला पाठविलेले पत्र.

गोव्याचे व्हाइसरॉय कौंट द आल्वा याना तुळाजी आंग्रे यांचे पत्र.

आपल्या पत्राचा मोठ्या प्रेमाने आणि आनंदाने स्वीकार केला. ते वाचून सर्व मजकूर विदीत झाला. आपण हे पत्र इस्माइलखान याच्याकडे देऊन पाठविलेत व आपल्या हुकुमावरून ते तें इकडे घेऊन आले. मला आपणास कळवायचे आहे की, आपली मैत्री उत्तोरोत्तर वृद्धिगत व्हावी व आपणा दोघांच्या शत्रूचा नि:पात करण्याच्या कामी ती कारणी लागावी ही माझी इच्छा आहे. आपण एकमेकाना मदत केल्याविना शत्रूला शासन होणार नाही, हे स्पष्टच आहे. आपले वकील इस्माईल खान यांच्याशी मी या प्रश्नावाबत बोलणी केली असून ते आपणाला या बोलण्याचा आढावा सादर करतीलच. शिवाय मी आपणाकडे माझे वकील काणोपंत व कृष्णाजी जैतापूरकर या दोघाना पाठवित आहे. त्यांच्याशी आपण नि:शंकपणे बोलणी करावी. माझेच विचार ते व्यक्त करीत आहेत असे आपण धरून चालावे.

आपण इस्माईल खान यास कुमक देऊन इकडे त्वरीत पाठवावे. आपल्या मैत्रीची आकांक्षा बाळगणारा.

* हे पत्र २२ मोहरम रोजी (दि. २९-१०-१७५५) लिहिण्यात आले. पत्राच्या सुरवातीला डाव्या बाजूस मोठा आणि उजव्या बाजूस लहान शिक्का.

Livro 2° de Pazes fol 9

---

* तुळाजी आंग्रे यांच्या मराठी पत्राच्या पोर्तुगीज भाषांतराचे हे फिरून करण्यात आलेले स्वैर मराठी भाषांतर आहे.

क्रमांक : १०० दि. २९–१०–१७५५

मैत्रीची अपेक्षा करून तुळाजी आंग्रे यानी गोव्याच्या व्हाइसरॉयला जे पत्र पाठविले, त्याचीच ही पुरवणी आहे.

तुमच्यामध्ये आणि माझ्यामध्ये जो तह होईल तो कायम टिकावा अशी माझी इच्छा आहे. तहाच्या वाटाघाटीसाठी मी तुमच्याकडे रामजीराव राणे याना पाठवित आहे. त्याना वाटाघाटीचे संपूर्ण अधिकार देण्यात आले आहेत. तुम्हामध्ये जी कलमे ठरतील त्यांचे पालन करण्यास मी बद्धपरिकर आहे, हे आपण जाणावे.

हे पत्र २२ मोहरम (२९–१०–१७५५) रोजी लिहिण्यात आले.

(या पत्रांचे* भाषांतर सरकारी दुभाषी आनंत कामत वाघ यानी केले.)

Livro de Pazes fol 9

क्रमांक : १०१ दि. ५–११–१७५५

नानासाहेब पेशवे यांच्या स्वारीला तोंड देण्याकरितां तुळाजी आंग्रे यानी पोर्तुगिजांकडे सैन्याची कुमक मागितली होती. तुळाजी आंग्रे यांच्या विनंतीस मान देऊन गोव्याचा व्हाइसरॉय कौंट द आल्वा याने ५०० सैनिकांची तुकडी आंग्र्याच्या मदतीस पाठविण्याचे ठरविले. या कुमकेबाबत तुळाजी आंग्रे व पोर्तुगीज यांच्यामध्ये जो तह झाला त्याची ही कलमे आहेत. ही कलमे गोव्याच्या व्हाइसरॉयच्या वतीने गोवा राज्याचा सचीव व तुळाजी आंग्रे यांच्या वतीने त्यांचे वकील रामजीराव राणे व काणोपंत या तिघानी मिळून ठरविली.

कलम १

श्रीमान तुळाजी आंग्रे सरखेल यानी या राज्याची कुरापत काढल्याने

* त्या पोर्तुगीज भाषांतराचे हे स्वैर मराठी भाषांतर आहे.

या राज्याची त्यांच्यावर पुष्कळ दिवसापासून वक्रदृष्टि होती. परंतु त्यानी जेव्हां मेहेरवान दों. लुईज द मास्कारेन्यास, कौंट द आल्वा, हिंदुस्थानचे व्हाइसरॉय आणि कॅप्टन जनरल, याना अर्ज केला की आपले जुने अपराध विसरून जाऊन आपणाशी तह करावा, तेव्हां मेहेरबान दों लुईज द मास्कारेन्यास कौंट द आल्वा, हिंदुस्थानचे व्हाइसरॉय आणि कॅप्टन जनरल यानी श्रीमान तुळाजी आंग्रे यांचे अपराध विसरून जाऊन त्याना संरक्षण देण्याचा बेत केला.

कलम २

बाळाजी बाजीराव यांच्या स्वारीचे संकट टळावे म्हणून मेहरबान कौंट व्हाइसरॉय हे श्रीमान तुळाजी आंग्रे सरखेल याना पाचशे सैनिकांची कुमक पाठवितील. हे सैन्य त्यांच्या ठाण्यांचे रक्षण करील. त्यांचा तळ तुळाजी आंग्रे सरखेल यांची राजधानी ग्रिये (विजयदुर्ग) येथे असेल. या सैन्याला त्याच्या सेनापतीच्या संमतीविना अन्यत्र कुठे पाठविले जाणार नाही.

कलम ३

या सैन्याचा मुशाहिरा श्रीमान तुळाजी आंग्रे सरखेल हे आपल्या खजिन्यांतून प्रत्येक सैनिकाच्या ठरलेल्या मुशाहिऱ्याप्रमाणे फारीख करतील. या सैनिकांचा मुशाहिरा इस्तादाने जो ठरविला आहे त्याच्या यादीची एक प्रत सदहूं सेनापतीकडे देण्यात येईल.

कलम ४

या सैन्याला ग्रियें येथे शक्य तेवढ्या सुख सोयी प्राप्त व्हाव्यात. शिवाय त्याला हिंदु आणि मुसलमान सैन्याच्या गोटापासून वेगळ्या-जागीं रहावयाची जागा मिळावी. तसेंच हे सैन्य ख्रिश्चन धर्मियांचे असल्याने सैनिकांना आपले धार्मिक विधि पार पाडण्याची पूर्ण मुभा राहावी.

कलम ५

या सैन्याला श्रीमान् तुळाजी आंग्रे सरखेल यांच्याकडून ज्या खाद्य वस्तूंचा पुरवठा होईल, त्या वस्तूंच्या किंमती गोवा बंदरातील खाद्य वस्तूंच्या किंमतीहून अधिक असतां कामा नयेत. त्या वस्तूंच्या किंमतीची एक अस्सल यादी त्यांच्याकडून पुरविली जाईल. श्रीमान तुळाजी आंग्रे सरखेल यांच्या राज्यांत डुक्करे, कोंबडे, गहू, उकडा तांदुळ, खोबऱ्याचे तेल, वगैरे गोष्टी उपलब्ध नसल्याने त्यांचा पुरवठा ग्रिये येथील पोर्तुगीज सैन्याला या शहरातून व्हावा. अर्थात त्या तिकडे नेण्याची व्यवस्था श्रीमान तुळाजी आंग्रे हे आपल्या नौकांनी करतील.

कलम ६

पोर्तुगीज सैन्याच्या अधिकाऱ्यांचा पगार त्यांना या शहरी मिळेल. कारण, त्यांना ज्या वस्तूंची तिकडे जरूरी भासेल त्या वस्तू त्यांना या शहरी खरेदी कराव्या लागतील. अर्थात या वस्तू ग्रिये येथे नेण्याची व्यवस्था उपरिनिर्दिष्ट कलमानुसार होईल. सैन्याला लागणाऱ्या सर्व वस्तूंचा साठा श्रीमान तुळाजी आंग्रे सरखेल यांच्या वस्तुभांडारात केला जाईल व सैन्याला त्या वस्तु भांडारांतून देण्याची व्यवस्था केली जाईल.

कलम ७

श्रीमान तुळाजी आंग्रे सरखेल हे या कलमान्वये शाही खजिन्याला दोन लक्ष रुपये देतील.

कलम ८

उपर्युक्त रकमेची व तहाच्या कलमांची हमी म्हणून तहाच्या वाटाघाटी करणारे श्रीमान तुळाजी आंग्रे सरखेल यांचे दोघे वकील काणोपंत व रामजीराव राणे हे या शहरी ओलीस राहतील. त्यांची

मुक्तता. मदतीस गेलेले सैन्य चालू उन्हाळ्यात जेव्हां इकडे माघारा परतेल तेव्हां होईल.

कलम ९

हे राज्य तुळाजी आंग्रे यांच्या मदतीला विनीच्या सैन्याची एक कंपनी त्वरीत रवाना करील. तत्पूर्वी श्रीमान तुळाजी आंग्रे सरखेल हे शाही खजिन्यात एक लक्ष रुपये भरतील. यानंतर वीस दिवसानी कुमकेस जाणारी दुसरी तुकडी ग्रियेला निघेल, तेव्हां एक लक्ष रुपयांचा उरलेला हप्ता श्रीमान तुळाजी आंग्रे हे शाही खजिन्यात भरतील.

कलम १०

कुमकेस जाणारे पोर्तुगीज सैन्य इंग्रजांशी ग्रियेच्या किल्ल्याशिवाय समुद्रावर लढणार नाही. कारण, इंग्रज व पोर्तुगीज यांचा मैत्रीचा करार असून त्यानी युरोपांत किंवा आशियांत कुठेहि एकमेकांशी लढू नये, असे एक कलम सदहू करारात आहे.

कलम ११

या कराराच्या दोन नकला काढण्यात येतील व त्यांच्यावर उभय पक्षांचा शिक्का मोर्तब होईल. पैकी त्याची एक प्रत या राज्याच्या सचिवालयांत राहील, तर दुसरी प्रत श्रीमान तुळाजी आंग्रे सरखेल याना सादर केली जाईल. तसे केल्यावर कराराची अमलबजावणी होऊन कुमकेचे सैन्य जलद गतीनें रवाना होईल व उभयपक्षांचे संबंध अधिक घनिष्ठ होतील.

हा करार राज्याच्या सचिवालयांत पार पडला, व त्याच्यावर दि. ५ नवंबर १७५५ या दिवशी सह्या झाल्या.

शाही मुद्रा– बाल्शियाँर व्हाज द कान्हाल्यु
रामजी राव राणे– कृष्णाजी जैतापूरकर

करारच्या कलमांचे भाषांतर* राज्य दुभाषी अनंत कामत वाघ यानी त्यांचा मदतनीस सदाशिव कामत वाघ यांच्या मदतीने केले.

सचिवालय दि. ६ नवंबर १७५५

अनंत कामत वाघ

(Livro 2° de Pazes fol 19)

क्रमांक : १०२ दि. २६–१२–१७५५

संभाजी दुसरे यांजकडून मिराखान यास कसबे वडगावची मुलाणकी इनाम.

कसबे वडगाव येथे मुलाणा नसल्याने तिथली मुलाणकी आपणास मिळावी म्हणून मिराखान याने संभाजी दुसरे याना अर्ज केला होता.

स्वस्ति श्री राज्याभिषेक शके ८२ युवानाम संवत्सरे मार्गशीर्ष वद्य आष्टमी भृगुवासरे क्षत्रिय कुलावतंस श्री राजा शंभु छत्रपती स्वामी याणी मिराखान बिन पीर महमद मुलाणा कसबे वडगाव यास दिल्हे वतनपत्र ऐसीजे. तुवा हुजुर वडगावचे मुकामी स्वामीसन्नीध पेशजी आर्ज केला होता जे आपण बहुत दिवस दिवाणची शेवा चाकरी करून कसबे मजकुरी राहातो. माझे वतन विजापुरी आहे ते तिकडे राहिले आहे. (साहे)बी मेहरबान होऊन मज नूतन वतन द्यावयाची आज्ञा करावी म्हणोन. त्याजवरून मनास आणिता क।। मजकुरी मुलाणा नाही. मुलाणकीत माल मसीदींची दिवाबत्ती उस्तवारी व्हावी लागते. याजकरिता मुलाणकीचे वतन तुज करार करून कसबे मजकूरच्या वतनदारास व देशकास महजर करून द्यावयाची आज्ञा केली. त्यास फकीरखान आगादुम (?) मुसलमान मुलाणकी आपली

---

* त्या पोर्तुगीज भाषांतराचे हे स्वैर मराठी भाषांतर आहे.

म्हणोन हुजुर हुयाल[1] जाहला. त्यावरून अमलदारास व देशकास व कसबे मजकूरच्या वतनदारास त्याची मनसुबी मनास आणिता फकीर-खान यास मुलाणकीस संबंध नाही. मुलाणकीयांत फकीर खोटा. त्यावर दिवाणानी वतनदारास विचारले की आणखी काही या वतनास लढा आहे की काय हे सांगणे. यावरून कसबे मजकुरचे वतनदारानी अर्ज केला की कसबे मजकुरी मुलाणकी हयाल पूर्वी मुलाणा होता त्याचे नकल जाहाले. वतन निर्वारीस आहे. याउपरी मुलाणकीस मागेपुढे लढा नाही ऐसा केला. त्यावरून स्वामी तुजवरी कृपाळु होऊन मसीदीची दिवाबत्ती चालावी लागती याजकरिता कसबे मजकुरीची मुलाणकी आजराहमरहमत तुज वतन करार करून देऊन मुलाण-कीच्या वतनास तुज इनाम जमीन वीसा पांडाच्या बिघियाने बिघे ०३ दिली असे व मुलाणकीस हक इनाम कानु कायदे पेसजीचे असतील त्याप्रमाणे करार करून दिल्हे असेत. येविसी आमलदार व देशक व कसबे मजकूरचे वतनदार उभी पांढर याचे गुजारतीने माहजर आला-हिदा सादर असे. तरी मसीदीची चाकरी करून सदरहू इनाम जमीन पेशजीप्रमाणे हक्क इनाम कानु अनभवणे. तूं व तुझ्या अवलाद अफलादीने मुलाणकीचे वतन अनभवोन सुखरूप राहाणे. जाणिजे. तिदेश समक्ष.

तेरीख २१[2]

रबिलावल सु॥सित खमसेन.

---

१. दाखल. २. मोडक जंत्रीत तेरीख २२ पडते. शिवाय त्या दिवशी तिथी आणि वार जुळतो म्हणून इंग्रजी तारीख २६-१२-१७५५ धरली आहे.

क्रमांक : १०३ **दि. ३१-१२-१७५५**

कृष्णाजी जावजी व सुमानजी सुर्यांजी माने मखदुम यांची वतनपत्रे मडलगे गावावर कापशीकरानी स्वारी केली तेव्हां जळून गेली होती. आपणास नवीन वतनपत्रे मिळावी म्हणून त्या दोघानी संभाजी दुसरे याना विनंती केली असता त्यानी त्याना नवीन वतनपत्र करून दिले.

श्री

शिका

स्वस्तिश्री राज्याभिषेक शके ८२ युवनाम संवत्सरे मार्गसीर्ष बहुल चतुर्दसी सौम्यवासरे* क्षेत्रिय कुलावतंस श्री राजा शंभू छत्रपति स्वामी याणी कृष्णाजी बिन जावजी व सुभानजी बिन सूर्याजी माने मखदुम मौजे मडिलगे बु।। त।। यास दिल्हे वतनपत्र येसीजे. तुम्ही करवीर मुकामी स्वामी संनीध येऊन विनंती केली की पत्रे वतनाची होती ती कापसी-कराची स्वारी गावावरी पडली ते समई गाव जाळून स(त्या)नास केला त्यामधे आपली पत्रे वतनाची (दग्ध जाहली) भोगवटियासी पत्र पाहिजेत म्हणून. त्यावरून मनास आणिता तुम्ही वतनदार तुम्हास भोगवटीयासी पत्रे पाहिजेत याकरिता स्वामी तुम्हावरी कृपाळू होऊन पूर्ववत्प्रमाणे भोगवटीयासी पत्रे करून दिल्ही असेत. या वतनास कानु कायदे इनाम जमीन बी त।। कानु काइदे.

इनाम जमीन मान्याची धूर
पैकी विघे
जमीन ८१ कदीम इनाम
कलमे ८१ नूतन अर्जी इनाम

८२

* वाराप्रमाणे तारीख काढली आहे.

	बिघे दोन व कानू काइदे सदरहू
	तू व तुझे पुत्र पौत्रादि वंश
परंपरेने	आन)भऊन गावची कीर्द माहामुरी
	वा करून सुखरूप राहाणे.
जाणिजे	(निदे)श समक्ष

क्रमांक : १०४ **दि. ३१-१२-१७५५**

कृष्णाजी जावजी व सुभानजी सूर्याजी मखदुम मौज मडलगे, यांची वतन-पत्रें नष्ट झाली होती, ती त्यांच्या विनंतीवरून नवीन करून दिली आहेत. म्हणून संभाजी दुसरे यांचे कोंडाजी भोसले सुभेदार यांस आज्ञापत्र.

या आज्ञापत्रांत कोंडाजी भोसले यास 'चिरंजीव' म्हणून संबोधिले आहे.

श्री

स्वस्ति (श्री) राज्याभिषेक शके ८२ युवनाम संवत्सरे मार्गसीर्ष-बहुल चतुर्दशी सौम्यवासरे[1] क्षत्रीये कुलावतंस श्री राजा संभु छत्रपती स्वामी याणी चिरंजीव राजमा(न्य) राजश्री कोंडाजी भोसले सुभेदार यास आज्ञा केली येसीजे- कृष्णाजी बिन जावजी व सुभानजी बिन सूर्याजी (माने) मखदुम मौजे मडलगे बु।। ता।। खानापूर याणी कर-वीरचे मु।। स्वामीसनिध विनंती केली कीं आपण मौजे म।।रची मखदुम वतनदार. वतनपत्रे होती ती दग्ध जाली. भोगवटीयास पत्रे पाहिजेत म्हणून. त्यावरून मनास आणिता हे वतनदार. याजपासी भो।।यास पत्रे असावी हे खरे. यास्तव हाली स्वामी कृपाळू होऊन पूर्ववत प्रो। भो।।यासि पत्रे करून दिली असेत. या वतनास कानु काइदे इनाम जमीन बी ता।। कानु काइदे.

---

१ वाराप्रमाणें तारीख काढली आहे.

	इनाम जमीन मान्याचे घुरग पैकी
म्हैस पालक १	८१ कदीम इनाम
राजमान कलमे	८१ नूतन अर्जी इनाम
३	८२

(रेघ कोरी)

३

येणेप्रमाणे जमीन विघे दोन व कानु काइदे मखदुमकीचे वतनास
याचे पुत्र पौत्रादि वंशपरंपरेने चालवणे. प्रतिवर्सी नवीन पत्राची हुजुर न करणे. याची प्रति घेऊन असल पत्र भो।।यास देणे. जाणिजे. बहुत काय लिहिणे.

मोर्तब

क्रमांक : १०५ इ. स. १७५५–५६

बेदनूर, सोंधे व बंकापूर या संस्थानच्या खंडणीचा हिशेब. त्यांत अंत्रूज (गोवा) महालाच्या खंडणीचाहि अंतर्भाव आहे.

श्री

नेमणूक संवस्थानापैकी वि।। पंतप्रधान सु।। सित खमसैन रुो
३०००० संवस्थान बिदरूर
३१००० संवस्थान सोंधे
२१००० सोंधे
१०००० अंतरूज
३१०००

५०००० संवस्थान बंकापूर

१११०००

पैकी वसूल सन सीत गु।। रा सेषो नारायेण

रु।।

५००००

वजा पंचोत्रा[1] रुपये २५०० बाकी

रुपये

४७५००

ता।।

२२५०० संवस्थान बंकापूर

१२५०० संवस्थान सोंधे

१२५०० संवस्थान बिदरूर

४७५००

क्रमांक : १०६ दि. १३-२-१७५६

सावनूरच्या नबाबाने नानासाहेब पेशवे यांच्या विरूद्ध गोव्याच्या व्हाईसरॉयकडे लष्करी मदत मागितली होती. ती मदत पाठविताना व्हाइसरॉयने कुमकेस जाणाऱ्या अधिकाऱ्याला दिलेल्या या सूचना आहेत.

कॅ. आंतोनियु गोंसाल्विज यास
देण्यात आलेल्या सूचना

कॅ. आंतोनियु गोंसाल्विज यानी सावनूरचे नबाब व इतर दोस्त यांच्या कुमकेस सैन्य घेऊन गेल्यावर पुढील सूचनानुसार वागावयाचे आहे :-

१. पंचोत्रा : शेकडा पांच टक्के कर. राज्यात तटबंदी, गढी, वगैरे बांधल्यास हा कर छत्रपतीकडे द्यावा लागे. (ऐतिहासिक शद्बकोश भाग १ पृ. ७५६)

तुम्हाला हे पत्र मिळाल्यावर तुम्ही सावनूरच्या नबाबाच्या मदतीस जाण्याकरितां लगेच सावनूरकडे कूच करावे. तुम्ही नबाब मुझफरजंग यांची भेट घेऊन त्याना सोबत नेत असलेले पत्र देऊन सांगावे की, त्यानी या राज्याकडे मदतीसाठी जो अर्ज केला होता, तदनुसार तुम्हाला तुमच्या दुय्यम अधिकाऱ्यासह त्यांच्या सैन्याच्या मदतीला पाठविण्यात आले आहे. नबाब मुझफर जंग यांचा आणि माझा जो वैयक्तिक स्नेह आहे तदनुसार त्याना ही तांतडीची मदत मी पाठविली आहे, हे तुम्ही त्याना पटवून द्यावे.

नबाब मुझफरजंग हे तुमचा आणि तुमच्या दुय्यम अधिकाऱ्याचा मुशाहिरा तुमच्या योग्यतेनुसार देतील. तुम्हाला जे काय सामान सुमान लागेल त्याची मागणी तुम्ही त्यांच्याकडे करावी. पण तुमची मागणी पूर्ण झाली नाही, तर तुम्ही इथल्या सचिवालयामार्फत ही गोष्ट मला कळवावी. म्हणजे मी त्यांत त्वरीत लक्ष घालीन.

तुम्ही नबाबाच्या व त्यांच्या दोस्तांच्या सैन्याची पहाणी करून त्या सैन्याची रचना, त्याची तयारी, वगैरे गोष्टींचा अभ्यास करावा. त्याचबरोबर नानासाहेब पेशवे यांच्याहि सैन्याच्या हालचालींची तुम्ही माहिती काढावी व दोन्ही सैन्याची तुलना करून कुठल्या सैन्यात काय कमी अधिक आहे, त्याचा तपशीलवार निष्कर्ष काढावा.

या सूचना तुम्हाला आयत्यावेळी देण्यांत येत आहेत. तरी तुम्ही तुमचे चातुर्य आणि बुद्धिमत्ता यांचा उपयोग करून प्रसंगानुरूप वागावें व आमच्या स्वामीची चांगली सेवा करावी. तुमची कामगिरी तुम्ही योग्य प्रकारे बजावल्यास माझेहि धन्यवाद तुम्हास प्राप्त होतील.*

गोवा, १३ फेब्रुवारी १७५६

कौंट द आल्वा

---

* गोवा पुराभिलेख संग्रहालयातील Livro "Regimentos & Instrucors" fls 181-182 वरून घेतलेले पत्र.

क्रमांक : १०७ दि. १४–४–१७५६

अकाजी बंचे पाटील याने मौजे सावर्डे गावचे चौगलकीचे वतन विकत घेतले होते. ते आपल्या नावे करावे म्हणून त्याने संभाजी दुसरे याना विनंती केली असता त्यानी ती मंजूर केली.

श्री

सिका आसे

स्वस्तिश्री राज्याभिषेक शके ८२ धातानाम संवछरे चैत्र शु।। पौरणिमा सौम्यवासरे[1] क्षत्रिय कुलावतंस श्री राजा शंभु छत्रपती स्वामी याणी त।। अकाजी बिन परसोजी बंचे पाटील मौजे सावर्डे त।। सातवे यासी दिल्हे चौगुलकीचे नूतन वतन येसेजे :–

सिका पेशवेचा पान घाटी	सिका प्रतिनिधीचा वर्तुळाकार	तुवा हुजुर करवीरचे मुकामी विनंती केलीस की पूर्वी चौगुले शिंदे होते त्यास त्यांचे नकल जाहले. त्यावर

वतन मोहित्यानी घेतले. बाळोजी मोहिता म्हणोन होता त्याणे रुपये २७५ पावणे तीनसे देऊन दिवाणातून वतन करून घेतले. परंतु बालोजीस रुपये द्यावयास ताखत नाही. याजमुळे त्याणे खरेदी वतन व वतनाचे खरेदीपत्र व राजपत्र गावच्या पाचाच्या साक्षीने आपणापासी दिल्हे आणि आपण पावणे तिनसे रुपये वारिले म्हणोन हे वर्तमान हुजुर स्वामीस विदित केले. त्यावरून मनास आणिता तुम्ही रुपये वारून चौघाचे साक्षीनिसी वतन घेतले व तुम्ही पूर्वापार स्वामीसेवा निष्टेने करीत आहां हे जाणोन स्वामी तुजवरी कृपाळू होऊन पूर्वील कागद मोहिते यांचे आणून दाखविले ते बजिनस पाहून् मौजे म।। चे चौगुलकीचे वतन नूतन करार करून दिल्हे आसे. तरी चौगुलकीच्या वतनसंबंधे कानु कायदे पेशजीपासोन चालत असतील त्याप्रो तू तुझ्या

१ वाराप्रमाणे तारीख काढली आहे.

पुत्र पौत्रादि वंशपरंपरे(ने) आनभऊन वतनाची चाकरी करून मौजे म॥रचे चौगुलकीचे वतन आनभवोन सुखरुप राहाणे. वतनसमंध्ये तुझ्या माथा जीवजला (?) व फिला (?)शेरणी रुपये १०० येकसे ठेविले त्याचा वसूल हुजुर पोताकडे जमा आसे. जाणिजे निदेश समक्ष.

सिका असे.

तेरीख १३
माहे रजब सु॥ सित
खमसेन.

क्रमांक : १०८ दि. १४-४-१७५६

आकोजी परसोजी बंचे पाटील याने भिकाजी यादव व कुल्जोजी यादव पाटील यांच्याकडून त्यांच्या पाटीलकीचा कांही भाग विकत घेतला होता. परंतु नंतर यादवांनी विकलेल्या भागाबाबत दावा करण्यास प्रारंभ केला असता बंचे पाटलाने छत्रपती संभाजी दुसरे यांच्याकडे दाद मागितली. त्यानी बंचे पाटलाचे वतन कायम केले.

श्री

स्वस्तिश्री राज्याभिषेक शके ८२ धातानाम संवछरे चैत्र शु॥ पोरणिमा सौम्यवासरे[1] क्षत्रिय कुलावतंस श्री राजा संभु छत्रपती स्वामी याणी त॥ आकोजी विन परसोजी बंचे पाटील मौजे सावर्डे त॥ सातवे

सिका पेशवे याचा पानघाटी

सिका प्रतिनिधी याचा वर्तुळाकार

यास दिले दुमालपत्र येसीजे. तू हुजुर करवीरचे मुकामी विनंती केली की, भिकाजी व रुद्राजी यादव प॥ वडील घर

---

१. वाराप्रमाणे तारीख काढली आहे.

मौजे म।।र याणी आपले तक्षिमेच्या निमे पाटीलकी प्रो चौथाई पाटी-लकी व नांगरपोळी भावई राहटया कुल्जोजी यादव पाटील मौजे म।।र याणी आपले निमे पाटीलकी पै।। तिसरी तक्षीम पेशजी मला आपल्या स्वसंतोषे विकत देऊन क्रयपत्रे करून दिल्ही आहेत. त्याप्रो हुजुरच्या सनदा व दस्तकाचे कागद आहेत. त्यापासून आपण पाटीलकी व कानु-कायदे सदरहूप्रो आनभवित असता यादव मजकूर याणी दिवाणात जाऊन वतन अमानत करविले आणि आपण गावातून बाहेर पडोन दावे करीत असता दाव्यामध्ये सापडले. त्यास किले पनाळा दिवाणात आणोन हजर केले. दिवाणानी मनसुबी मनास आणिता यादवानी स्वसंतोषे वतने विकत देऊन क्रयपत्रे करून दिल्ही आसता कजिया करावया प्रयोजन नाही याप्रो मनसुबी निवडली आहे. साहेब धणी आहेत. मनास आणोन माजे वतन माज्या स्वाधीन करून स्थापना करावी म्हणून व किले मजकुरी मनसुबी निवडल्याप्रो किला विनंती-पत्र व पेशजीचे कागदपत्र हुजूर आणून दाखविले. त्यावरून मनास आणिता यादव पा।।म।।र याणी आपल्या राजिनिमेत पेशजी आपल्या वतनांप्रो तुज पाटीलकी व कानु काइदे विकत देऊन क्रयपत्रे दिल्ही आसता फिरोन लवाडो करून काजिया करावया गरज नाही. जाणून झाली स्वामी तुजवरी कृपाळू होऊन तुझे निसबतीची पाटीलकी आमानत केली होती ते तुझ्या दुमाला करून हे दुमालपत्र तुजे सादर केले आसे. तरी सदरहूप्रो पाटीलकी आपले स्वाधीन करून घेऊन पाटीलकीसमंधे कानु कायदे तुझे आसतील त्यांप्रो तू व तुजा पुत्र पौत्रादि वंशपरंपरेने मौजे म।।रचे पाटीलकीचे वतन आपले ताक्षिमेचे आनभवोन वतनाची चाकरी करून सुखरुप राहणे. याउपरी यादव म।।र याणी तुजपासी कजियास प्रयोजन नसे. जाणिजे निदेश समक्ष.

सिका आसे.

तरीख १३
माहे रजब सु।। सित
खमसेन

क्रमांक : १०९ **दि. १८-९-१७५६**

मौजे चाफवळे या गावास वतनदार खोत नव्हता. ही खोती आपणास मिळावी म्हणून गोविंद नाईक माहुलकर याने छत्रपती संभाजी दुसरे याना विनंती केली असता, त्यानी ती मंजूर करून उपरिनिर्दिष्ट गावची खोती माहुलकरास दिली.

तालिक

श्री

स्वस्तिश्री राज्याभिषेक शके ८३ धातानाम सवछरे भाद्रपद बहुल दशमी मंदवासरे[1] क्षेत्रीय कुलावतंस श्री राजा शंभु छत्रपती स्वामी याणी ता।। मोकदमानी मौजे चाफवली ता।। देवाळे सुभा प्रांत राजापूर यासी आज्ञा केली यैसीजे. राजश्री गोविंद नाईक बिन हणमाजी नाईक उपनाम माहुलकर गोत्र कौसिक सूत्र आश्वलायन देसाई ता।। देवाळे व सरदेसाई ता।। देवाळे व तर्फ हातखंबे व ता।। हरचिरी व ता।। देवरुख देहे ८ यकून माहाल साडेतीन तालुक खेळणा सुभा प्रांत राजापूर याणी हुजूर करवीरचे मुकामी स्वामिसनिध येऊन विदीत केले की, मौजे मजकुरास वतनदार खोत कोणी नाही अणी शे सवासें वर्षेपर्यंत उपलग खोती कमाविसी दाखल जिल्हेदाराचे आज्ञेप्रमाणे करीत अले. गावास वतनदार खोत नाही. माहाराजानी कृपाळू होऊन सेवकास वतनी खोती करून दिल्हिया गावाची कीर्द माहामुरी करून खोतीचे वतन अनभऊ म्हणोन विदित केले. त्याजवरून माहाल देशक व वतनदार तुम्ही गावचे मिरासदार यासी आणोन दाखला मनास आणिता मौजे मजकुरास वतनदार खोत नाही हे खरे म्हणोन नाईक मजकूर हे माहाल देशमुख व सरदेसाई पिडीजादे वतनदार स्वामी सेवा निष्टेने करीत आले याजकरिता हली स्वामी यांजवर कृपाळू होऊन मौज मजकुराची खोती यासी वतन करार करून दिल्ही असे. तरी तुम्ही खोत याच्या स्वाधीन करून खोतीच्या वतनसबंधे इनाम कानु कायदे पुरातन चालत असतील त्याप्रमाणे यासी चालवणे अणो मौजमजकुराची यासी व याचे

---

१ वाराप्रमाणे तारीख काढली आहे.

पुत्र पौत्रादि वंशपरंपरेने खोती वतन चालवणे. प्रतिवर्षी ताजा सनदेचा उजुर न करिता या पत्राची तालीक लिहून घेऊन असल पत्र भोगवटी-यास परतोन देणे. जाणिजे निदेश समक्ष.

क्रमांक : ११० इ. स. १७५६–५७

बाळोजी करंडा याच्या घरात चोरी होऊन त्याच्या बायकोच्या अंगावरील दागिने आणि घरातील वस्तू गेल्या आहेत. तरी आऊवे, तळेगांव व भोय तळेगाव येथील बेरड व मांग यांना जमा करून चोरीचा तपास करावा, म्हणून उदाजी व आबाजी दिमत अणाजी साठम यांना पेशव्यांचे पत्र.

श्री
राजा शाहू नरपती
हर्षनिधान बाळाजी
बाजीराव प्रधान

आज्ञापत्र राजश्री पंतप्रधान ता।। उदाजी व आबाजी दिमत राजश्री अणाजी साठम सु।। सबा खमसेन मया व अलफ. बाळोजी करंडा खिदमतगार याचें घर मौजे घामणे ता।। हवेली प्रांत पुणे येथे आहे. त्यास त्याचे घरी चोरी होऊन बायकाचे अंगावरील वस्त व घरातील वस्तभाव चोरून नेली म्हणोन हुजुर विदित जाले. त्यावरून हे आज्ञापत्र सादर केले असे. तरी तुम्ही आऊवे[1] व तळेगाव व भोय[2] तळेगांव असतील तेथील बेरड व मांग जमा करून घरीं चोरी जाली आहे त्याचें ठिकाण लावून देणे. (मोर्तब सूद)

---

१ आवळे असावे. २ मोयरे असावे.

क्रमांक : १११ दि. २२-१-१७५७

गोव्याहून पोर्तुगालच्या राजास पाठविण्यात आलेल्या ह्या मोसमी पत्रात, इंग्रजांच्या मदतीने नानासाहेब पेशवे यानी केलेला आंग्र्यांचा पाडाव, पोर्तुगिजांची आंग्र्यांना झालेली मदत, नानासाहेब पेशवे यांची सावनूरची स्वारी, सोंध्याच्या राजाचा त्यानी केलेला पराभव, गोव्याच्या व्हाइसरॉयने फोंड्यावर केलेली स्वारी व तीत झालेला त्याचा मृत्यू, वगैरे घटनांचा वृत्तांत आहे.

महाराज,

आंग्र्याच्या मदतीला आमचे सैन्य ग्रियें (विजयदुर्ग)ला पाठविण्यात आले होते, हे आम्ही आपणाला मागच्या पत्रात कळविले होते. हे सैन्य माघारा परतल्यावर ज्या घटना घडल्या त्या आम्ही आपणाला आता सादर करीत आहो. इंग्रज व मराठे यानी तुळाजी आंग्रे याच्या विरुद्ध दोस्ती केल्याने युद्धाच्या ज्वाला अधिकाधिक प्रज्वलित झाल्या. मराठे व इंग्रज यांचे हल्ले भयंकर तीव्र होत गेल्याने आंग्र्याला अखेर आपल्या राजधानीचा आश्रय घ्यावा लागला. तेथे इंग्रज व मराठे यानी त्याची पुरती कोंडी केली. मराठ्यांनी त्याला शरण येण्यास सांगितले. त्याच्या व त्याच्या कुटुंबियांच्या जीविताला अपाय होणार नाही, असे त्याला मराठ्यानी वचन दिले. त्या वचनावर विश्वास ठेवून आंग्रे मराठ्याना शरण गेला. परंतु आंग्र्याच्या या शरणागतीचा इंग्रजांनी पुरताच फायदा घेतला. त्यानी किल्ला ताब्यात घेऊन आंग्र्याची राजधानी व त्याच्या कुटुंबियाना लुटले. त्याचे आरमार तेवढे सुरक्षित होते. परंतु त्याच्याच आज्ञेवरून ते जाळण्यात आले.

आंग्रे आता नानाच्या ताब्यात असल्याने त्याच्या मालकीचे जे काय होते, त्याच्यावर तो आपला हक्क सांगत आहे. आपणाला माहित आहेच की, आंग्र्याच्या मदतीला आम्ही ग्रिये येथे सैन्य पाठविले होते. या प्रसंगी आंग्र्याकडून आम्हाला चार लक्ष अश्रफी मिळाल्या, असा नानाचा दावा असून ही रक्कम आम्ही आपणास परत करावी अशी मागणी त्याने आमच्याकडे केली आहे. या व्यवहाराचा तपशील महा-

राजाना या पूर्वी सादर करण्यात आलाच आहे. आंग्र्याकडून मिळालेली रक्कम चार लक्ष अश्रफींची असली, तरी खजिन्यामध्ये फक्त साडेतीन लक्ष अश्रफी जमा झाल्याचा हिशेब मिळतो.

नानाने नबाबांवरहि विजय मिळविला आहे. सलाबतजंग याने दगलबाजी करून नानास जाऊन मिळाल्याने दोस्तांना अखेर शरणागती पत्करावी लागली. या तहांत नानाचा मोठाच फायदा झाला.

नबाबाचा पराभव करून माघारा परत फिरतेवेळी नानाने सोंधेच्या राजावर पंधरा हजार सैन्य धाडले. या सैन्याकडून राजधानीस वेढा पडण्याचा धोका निर्माण होताच सोंध्याचा राजा पहाडातील आपल्या एका किल्ल्याचा आश्रयास जाऊन राहिला. त्याचा प्रतिकार कोलमडून पडल्यावर त्याने नानाशी तह केला. त्याने त्याला कांही रक्कम देण्याचे कबूल करून त्याबद्दल तारण म्हणून फोंडयाचा किल्ला त्याच्याकडे दिला. या किल्ल्याचा प्रदेश आमच्या तिसवाडी बेटाच्या हद्दीला लागून आहे.

मराठयानी सोंधेला वेढा घालतांच व्हाइसरॉय कौंट द आल्वा याना वाटले की, सोंध्याशी युद्ध सुरू करण्यास ही संधि नामी आहे. सोंधेच्या राजाने आमच्याशी तह केला होता. या तहान्वये त्याने आम्हाला जी खंडणी भरायची होती, तिचा पहिला हप्ता त्याने या शहरी भरला होता. तरीहि व्हाइसरॉयने त्याच्याशी युद्ध सुरू करण्याचा निर्णय घेऊन फोंडयाच्या किल्ल्यास वेढा घालण्याची तयारी चालविली. त्यानी जांबावली घेऊन सैन्याच्या मोठया विभागासह जून महिन्याच्या पहिल्या तारखेस फोंडयाच्या मोहिमेस प्रारंभ केला. गेल्या ऑगष्ट महिन्यात आम्ही आपणाला जे पत्र लिहिले, त्यांत या मोहिमेचा उल्लेख केला आहे. हे पत्र थोडक्यांत लिहिले त्याचे कारण हे कीं, त्याच्या सुरक्षिततेविषयी भरवंसा न वाटल्याने इंग्रजी कंपनीमार्फत ते पाठविले होते. व्हाइसरॉय कौन्ट द आल्वा यानी मोहिम सुरू केली खरी, परंतु ती किती अडचणीची आहे ते त्यांच्या ध्यानी येऊन त्यानी त्याच दिवशी माघार

घेतली. या प्रसंगी शत्रूच्या संभाव्य हल्ल्याच्या भयाने सैनिक घाईघाईने नदी ओलांडित असता बरेच जण बुडून मेले. व्हाइसरॉयने माघार घेतली. परंतु त्यानी मराठ्यांचा किल्ला घेऊन त्यावर आमचा ध्वज फडकावण्यात यश संपादन केले.

व्हाइसरॉय राजधानीत परतले. परंतु त्याना उमेद होती की, मोहिमेचा शेवटचा टप्पा आपण पावसाळा ओसरल्यावर सप्टेंबर महिन्यात पुरा करू. पावसाळ्यांत तोफखान्याच्या हालचालींत व्यत्यय येणे स्वाभाविक होते. परंतु नंतर त्यानी हा निर्णय बदलला व मोहिम लगेच सुरू करायचे ठरविले. जूनच्या २८ तारखेस ते शिपायांच्या व लष्कराच्या तुकड्यांसह मोहिमेवर निघाले. परंतु त्यांच्या दुर्दैवाने या मोहिमेत ते कामास आले. शत्रूने त्यांचा हल्ला परतवून लावतांच पळापळ सुरू झाली. त्यात पुष्कळ सैन्य कामास आले.

आमचा हा जो पराभव झाला त्याला व्हाइसरॉय कौंट द आल्वा यांची घोडचूक कारणीभूत झाली. त्यानी ग्रॅनेडियर्संच्या तुकडीच्या पहिल्या कंपनीचे सेनापती लेफ्टनंट कर्नल आंतॉनियु मोइरांव द मिरांद यांना पहिला हल्ला करण्याचा हुकूम केला होता. या हुकुमाप्रमाणे त्यानी हल्ला चढविला. परंतु हा हुकूम लेखी नव्हता तर तोंडी होता, हे नंतर उघडकीस आले. त्याची चौकशी न्यायाधीश चान्सेलर यानी केली. त्या चौकशीची प्रत आपणाकडे पाठविण्यात आली असून आपण त्याबाबत शवटचा निकाल द्यायचा आहे. आमच्या सैन्याने माघार घेतल्यावर साष्टी प्रांताचे सेनापती ज्वांव मानुएल कौरेरया द लासेर्द हे अधिकृत हुकुमानुसार न वागता आपल्या सैन्यासह आपल्या ठाण्यास परतले. त्यानी व्हाइसरॉय कौंट द आल्वा यांचा तपास केला नाही. परंतु हे काम ग्रॅनेडियर्संचे कॅप्टन झुजे कार्लुश द कॉश्त यानी केले. त्यानी फोंड्याच्या सुभेदारास पत्र लिहून व्हाइसरॉयच्या शवाचा तपास करण्याची व ते माघारा आणण्याची परवानगी मिळविली. व्हाइसरॉयचे शव या राजधानीत तिसऱ्या दिवशी आणण्यात आले. कर्नल ज्वांव मानुएल कोरेरया द लासेर्द यांच्याकडून जो प्रमाद घडला त्याबद्दल त्याना

आग्वादच्या सार्वजनिक तुरुंगात कैदेत ठेवण्याची आम्ही शिक्षा दिली. व्हाइसरॉय कौंट द आल्वा यांच्या मृत्यूची निश्चित माहिती हाती न आल्याने राजप्रमुखाच्या नेमणुकीचा प्रश्न तीन दिवस लांबणीवर पडला.

...

व्हाइसरॉय कौंट द आल्वा यांचा मृत्यू, मराठ्यांचा शेजारी आणि त्यांत आंग्र्याच्या ठाण्याचा सभोवताली असलेला वेढा यामुळे येथे काळजीचे वातावरण निर्माण झाले आहे व जागरूक राहाणे आवश्यक झाले आहे. जागरूक राहायचे झाल्यास लष्करी ठाण्याची तटबंदी केली पाहिजे. परंतु हे काम अत्यंत खर्चाचे आहे. महाराजांना ही वस्तुस्थिती सादर करण्याची परवानगी आम्ही घेतो. त्यानी कृपावंत होऊन द्रव्याची व सैन्याची मदत पाठविण्याची आठवण ठेवावी.

आमच्या बलाढ्य स्वामीस देव उदंड आयुष्य देऊन सुखी ठेवो*

गोवा, २२ जानेवारी १७५७

राज्य कारभार मंडळाच्या सदस्यांच्या सह्या.

क्रमांक : ११२ दि. २६–१–१७५७

छत्रपती संभाजी दुसरे यांचे जावजी, शिवाजी व चांगोजी वनगर याना गावडकीचे वतनपत्र.

श्री

शिक्का

स्वस्तिश्री राज्याभिषेक शके ८३ धातानाम संवत्सरे माघ शुध

---

* गोवा पुराभिलेख संग्रहालयातील
(Livro ' Moncoes do Reino No. 129 A fl s 283–284 v
वरून घेतलेल पत्र.)

सप्तमी सौम्यवासरे[१] क्षत्रीये कुलावतंस श्री राजा शंभु छत्रपती स्वामी याणी जावजी व भिवाजी व चांगोजी

शिका शिका

फयकर धनगर गावडा त।। ऐनघोल व त।। मैनघोल यासि दिले वतनपत्र ऐसेजे. तुवा करवीरचे मुकामी स्वामीसंनीध विदित केले की, तं।। ऐनघोल व मैनघोल येथे चारणीचे धनगर येऊन राहातात त्यांचे व आपण नेहमी धनगर रयता आणून ठेविल त्यांचे, गाउडकीचे वतन आपणास करून दिलियाने दिवाण चाकरी करीन म्हणून विदित केले. त्यावरून मनास आणून स्वामी तुजवरी कृपाळु होऊन तुजला घोल मजकुरी दोही घोलातील धणगराचे गाउड-कीचे वतन करार करून दिले असे. तरी तुम्ही घोल मजकुरी नेहमी धनगर आणून ठेवणे. त्याचे गाउडकीचे वतन अनभवणे. या वतनास पालक कलमे करार करून दिली आसेत ———

परडे ज्या गावी राहाल त्या गावी जमीन बिघा ०१ पालक घर १.

जो गाउडकी चालवील त्यास येक आसामीची महसूल फक्त कलम १

येणेप्रमाणे कलमे तीन जमीन बिघा येक व घर येक कुडकचा महसूल माफ या प्रो करार करून गाउडकीचे वतन दिले असे. तरी तीं सदरहू वतन पुत्रपौत्रादि वंशपरंपरेने अनभऊन दिवाण चाकरी करून सुखरूप राहणे. निदेश समक्ष.

मोर्तब

तेरीख ५

जमादिलावल सु।। सबा खमसैन.

———

१ वारप्रमाणे तारीख काढली आहे.

क्रमांक : ११३ दि. १६-४-१७५७

येसाजी मोरे पाटील ह्याच्या कसबा खानापूरच्या पाटीलकीवर नाग्या हणवर दावा सांगत होता. पंचांनी त्याचा दावा खोटा ठरविल्याने छत्रपती संभाजी दुसरे यांनी पाटलास वतनाचे नवीन पत्र करून देऊन दोन बिघे जमीन इनाम दिली.

श्री

सिका असे

स्वस्तिश्री राज्याभिषेक शके ८३ ईश्वरनाम संवत्सरे चैत्र बहुल त्रयोदसी मंदवासरे[1] क्षत्रिय कुलावतंस श्री राजा शंभु छत्रपती स्वामी याणी बाबाजी बिन येसाजी मोरे पाटील कसबा खानापूर ता। मजकुर सुभा प्रांत तारळे यास दिल्हे दुमालेपत्र ऐसेजे.

सिका पेशवे याचा पानघाटी   सिका प्रतिनिधी चा वर्तुळाकार

तुवा करवीरचे मुकामी स्वामीसंनीध विनंती केली की, कसबें मजकूरचे पाटीलकीचे वतन व देशमुखीचे वतन पूर्वापार आपले वडिलानी अनभविले व हली अपण अनभवीत असता नाग्या व।। मन्या हणवर याने पाटीलकीचे वतन आपले म्हणून कथला करू लागला. ते समई खासखेलीचे मामलेदारानी अलग हरदूजणा वाद्यास हरयेक थलास जाऊन निवाडा करून घेणे म्हणून सांगितले अणी पाटीलकीचें वतन अनामत[2] केले. ते समई हणबर मजकूर थलास यावयासी राजी न होता. कसबे मजकुरी पांचजण मिळून अपला निवाडा करा म्हणून बोलिला. ते समई किले भुदरगडचे गडकरी व सरदेसाई देशपांडे व भोवर गावीचे वतनदार व कसबें मजकूरचे उभी पांढर मिळून वाजपूस करिता हणबर मजकुरास इदलशाई कारकीर्दीस महालातील आबेलबे (?) बद्दल कसबे मजकुरी काही जमीन दिल्ही होती ती चालत आसे. तो येवढे या अवसरेवरून पाटीलकी आपली म्हणून झटतो. इदलशाई कारकीर्द ता।

---

१ वाराप्रमाणे तारीख काढली आहे.

शिवशाई ह्या कालपर्यंत कथला जाहालेला अढळ नाही. हाली कथला केला म्हणून याचा निकरीने कतबे घेतले ते समई हणबराने आपला खून खराब जाहाला म्हणून बोलला. त्याचा कयास करिता इदलशाई कारकीर्द मोडोन शिवशाई जाहली ते समई मुलुख वेरान जाहाला. ते समई हाणबराचा काल चालेनासा जाहला. तेव्हा चोरीच्या क्रमास प्रवर्तला अणी कसबे मजकुरी चोरीस सापडला. तें वेळेस हकीमानी ++++ शास्त करून सोडिला. त्यानंतर काही दिवसानी कलनाकवाडीस कुणबेंचे खलेते चोरीस गेला. तेथे खलेकरानी जिवे मारिला. हे पाचीच्या निदर्शनास आल्यानंतर हणबरास विचारले, जे तुझे कागदपत्र काही असलिया अणून दाखविणे म्हणून बोलिल. ते समई कागद अणून दाखविले. ते मनास अणिता कागदपत्री काही अवसान नाहीसे जाणोन पाचानी भोगवटेचा शोध करिता भोग्यही नाही. पाचाचे मते निवाडा जाहला जे हणबाराचा मारा जाहला तो चोरी करिता रयतेच्या खळ्यात गेल्याठाई मारिला. पाटलाच्या इलाख्याने मारिला नाही व कागदीपत्रीहि अवसान नाही. भोग्यही नाही. हे जाणोन हाणबर मजकुरास इदलशाई कारकीर्दीस येक बिघा जमीन दिली आहे तेवढी अनभऊन कसबे मजकुरी अबेलबेची (?) चाकरी करून राहाणे. पाटीलकीस अर्थाअर्थी समंध नाही याप्रमाणे पाचानी निवाडा केला. त्यानंतर हाली आपणास व हणबरास तलब जाहली. त्यावरून आपण हुजुर हजीर होऊन+++++ जे ++++ जाहले. हणबर गैरहजीर जाहला. माहाराजानी आपले वतन आपणास करार करून भोगवटियासी पत्रे देऊन पाटीलकी दुमाला करावयाची आज्ञा केली पाहिजे म्हणून विदित केले. त्यावरून मनास आणिता हाणबर गैरहजीर जाहला हे जाणोन त।। मजकूरचे देसाई देशपांडे यासि हुजुर अणोन अज्ञा केली जे पाटील मजकुराचा व हणबराचा कथला निवाड्याबद्दल हरदूजणास आणविले त्यास बाबाजी बिन येसाजी पाटील हुजुर येऊन ++++ जाहले. हणबर गैर हजीर जाहला. ऐसियासी तुम्ही वतनदार देसक व मोरे पाटील पाचात जाऊन पाचाचे मते निवाडा होईल त्याप्रमाणे हुजुर विदित कर्णे म्हणून अज्ञा केली अणी पंचाइतात लाऊन

दिल्हे. नंतर पांचानी तुझा व देसाई देशपांडे याचा करिना मनास आणिता हणबर यासी सदरहू जमीन चालवावी. परंतु पाटीलकीचे वतनास समंध नाही. पाटीलकी मोन्याची खरी जाहली. हणबर खोटे जाहले. त्यावरून स्वामी तुजवरी कृपाळु होऊन सदरहु कसबे मजकूरचे पाटीलकीचे वतन तुजला करार करून दुमाला केले असे. तरी तूं पाटीलकीचे वतन हाक इनाम कानु काइदे पूर्वापार चालत असेल त्याप्रमाणे तूं व तुझे पुत्र पौत्रादि वंशपरंपरेने अनभऊन पाटीलकीचे व देशमुखीचे वतनाची सेवा करून सुखरूप राहाणे. हाणबर याणे येक बिघा जमीन अनभऊन अबेलबे (?) करून असावे. त्यास पाटीलकीसी संमंध नाही. तुजला अर्जी इनाम नूतन कसबे मजकुरी जमीन पडीची बिघे ८२ दोन बिघे भात रोप दिल्ही असे. चतु:सीमा करून घेऊन अनभवीत जाणे. वतनसंमधे तुझे माथा शेरणी रुपये १५० दिडशे ठेविले. याचा वसूल हुजुर जाहला. जाणिजे निदेश समक्ष.

रुजु

सिका असे.

तेरीख २६

रजब सु।। सबा खमसेन मया.

दि. २६-६-१७५७

क्रमांक : ११४

छत्रपती शिवाजी दुसरे यांचे उत्तरकार्य विधियुक्त पार पडले यास्तव मातुश्री ताराबाई यानी कृष्णभट तासे यास मौजे गोळिवडे येथे जमीन इनाम दिली होती. कृष्णभट तासे यांचे पुत्र जिऊभट तासे याचे विनंतीवरून छत्रपती संभाजी दुसरे यानी ते इनाम चालू ठेवले.

स्वस्ति श्री राज्याभिषेक शके ८४ ईश्वरनाम संवत्सरे आषाढ शुद्ध दशमी रविवासरे[1] क्षत्रिये कुलावतंस श्री राजा शंभु छत्रपती स्वामी याणी त।। मोकदमानी मौजे गोळीवडे तालुका हवेली कोल्हापूर यासी आज्ञा केली यैसीजे. वेदमूर्ती राजश्री जिउभट बिन कृष्णभट उपनाम

---

१. वाराप्रमाणे तारीख काढली आहे.

तासे गोत्र काश्यप सूत्र आश्वलायन वास्तव्य किले पनाळा याणी हुजूर करवीरचे मुक्कामी स्वामी संनिध विनंती केली की आपले पिंते कृष्णभट बिन शामराज भट यासी श्रीमंत मातोश्री आईसाहेब याणी राजश्री शिवाजी राजे महाराज याणी कैलासवास केला ते समयी पनाळियाचें मुकामी त्याचे उत्तरकार्यप्रसंगी संकल्प करून भूमिदान मौजे मजकुरी भूमि दिली आहे. त्याची पत्रे आहेत. माहाराज धर्मपरायण आहेत. पूर्ववतप्रमाणे भूमी दत्त इनाम करार करून भोगवटयास पत्रे द्यावी म्हणोन. त्यावरून व येविसयी वेदशास्त्र संपन्न राजश्री सदाशिव उपाध्ये यानीहि विदीत (केले) त्यावरून मनास आणोन वेदमूर्तीस पूर्ववतप्रमाणे दत भूमी मौजे मजकूरपैकी भातरोप बिघे दोन इनाम करार केली असे. (पुढे जमिनीचा तपशील दिला आहे.)

क्रमांक : ११५ दि. १५–८–१७५७ (?)

हे पत्र ताराबाईनी बहुधा जिजाबाईच्या सन १७५७ मधील पुण्याहून कोल्हापूरला निघण्याच्या संदर्भात लिहिले असावे.

श्री

सहश्रायु चिरंजीव विजेभव राजश्री बाबाजी यांप्रति माहाराज मातुश्री ———— आईसाहेब आनेक आसीर्वाद. उपरी येथील कुशल त।। भाद्रपद शुध प्रतिपदा इंदुवासरपर्यंत येथास्थित जाणून स्वकीये लेखन करीत गेले पाहिजे. विशेष तुम्ही सिदोजी दळवी याजब।। पत्र पाठविले त्य प्रविस्ट होऊन लेखनाभिप्राये श्रवण जाला. पूर्वी राजश्री यशवंतराव गायकवाड ब।। आसीर्वादपत्र पाठविले त्यास चौथा वाडा यांच करवीरास जाणे जालियानंतर जे आज्ञा करणे ते केली जाईल म्हणून आज्ञा केली म्हणून म।।रनिलेनी सांगितले. त्यास हा काल-

पर्यंत आसीर्वादपत्र आले नाही म्हणून लिहिले व सिदोजीनेही विनंती केली. त्यावरून दळवी मा।र यास आज्ञा कर्तव्य ते केली आहे. सांगता कळो येईल (बहुत काय लिहिणे हा आशीर्वाद[1])

क्रमांक : ११६ **दि. ४-९-१७५७**

मौजे पाटपनाळ व मौजे माजनाळ ह्या दोन गांवच्या चौगुलकीचे वतन माहादजी मल्हार कुलकर्णी ह्याला दिले आहे, म्हणून छत्रपती संभाजी दुसरे यांचे कृष्णराव अमात्य याना आज्ञापत्र.

स्वस्ति श्री राज्याभिषेक शके ८४ ईश्वरनाम संवत्सरे भाद्रपद बहुल सप्तमी रविवासरे क्षत्रिय कुलावतंस श्री राजा शंभु छत्रपती स्वामी याणी ——— स।। राज (कार्य) धुरंधर विश्वास नि (धि) राजश्री कृष्णराव अमात्य यासी आज्ञा केली एसीजे. माहादाजी मल्हार ता। कुलकर्णी ता। बोरगाव याणी हुजुर करवीरचे मुकामी स्वामीसंनीध विनंती केली कीं मौजे माजनाळ व मौजे पाटपनाळे ता।। मजकूर या दोन्ही गावची चौगुलकीचो वतने गयाळ निर्वारीस आहेत. पुरातन चौगुले वतनदार कोणी नाही. आपण माहाराजाच्या पायासंनीध बहुत दिवस निष्टेने सेवा करीत आहे. साहेब धणी आहेत. दोनी गावची चौगली आपणास वतन करार करून भोगीयास सनदा सादर करावयाची आज्ञा करावी म्हणोन विदीत केले. त्यावरून मनास आणिता दोनी गावची चौगुलकीयाज निर्वारीस पुरातन चौगुले वतनदार नाहीत. हे वतनदार स्वामीच्या पायासंनीध बहुत दिवस निष्टेने वर्तणूक करोन सेवा करीत आहेत. याचे सर्व प्रकारे अगत्य याजकरितां स्वामी याणी कृपाळू होऊन दोनी मौजे मजकूरची चौगुलकीची वतने यासि करार करून दिल्ही असेत. या वतनसंमंधे हक इनाम कानु काइदे मोईन करार बी तपशील:—

---

१ अक्षरे बालबोध.

मौजे पाटपनाळे ता।। मजकूर या गावची चौगुलकी माहादाजी मल्हार व शामजी गोपाळ ल।। कुलकर्णी ता।। मजकूर यासी करार हक इनाम कानुकाइदे बी

तपशील–

इनाम मोईन पाटील कुलकर्णी या प्रो द्याव ——— कलम १

घोंगड्यास सालिना होनु येक रुपये ३.

पालक

१ घर म्हैस १ मापाची सुसे री मापास सलई कलम १

पालक

घर १ म्हैस १ मापाची सु से री मापास सलई कलम १

मौजे माजनाळ ता।। मजकूर या गावी चौगलकी माहादाजी मल्हार याणी वतन करार केली असे. हक इनाम कानु काइदे मुकरर बी।।

तपशील–

इंनाम मोईन पाटील कुलकर्णी यापैकी पाच सात का सि ला (?) कलम १

घोंगड्यास सालिना होन येक रुपये ३.

येणेप्रमाणे ई(ना)म मोईल्या पाटील कुलकर्णी यापैकी मौजे पाटपनाळे येथील चौथाई वरोन पनाळपैकी पांचवीत कासीला पालक दर गावास घर येक व म्हैस येक सालीना घोंगड्यास दर गावी होन येक येकून रुपये तीन मापास सलई याप्रमाणे करार केले असेत. तरी तुम्ही मौजे मजकुरास ताकीद करून चौगुलकीची चाकरी याचे हाताने घेऊन सदरहुप्रमाणे हक इनाम कानु काइदे व मौजे मजकुरची चौगुलकी याची वतने यासी व याचे पुत्रपौत्रादि वंशपरंपरेने चालवणे. प्रतिवर्षी नवीन पत्राचा आक्षेप न करिता या पत्राची तालीक घेऊन असल भोगवटियाबदल परतोन देणे. जाणिजे. बहुत लिहिणे तरी तुम्ही सूज्ञ असा. मोर्तब असे

क्रमांक : ११७ दि. ३०-९-१७५७

नरोजी, जोतजी, सिवाजी, हणगोजी व भिकाजी या सरनाईक भाऊबंदामध्ये वतनाबाबत तंटा उद्भवला होता. पन्हाळच्याच्या मामलेदाराने पंचाच्या सहाय्याने हा तंटा मिटविला व त्याच्याच शिफारसीवरून संभाजी दुसरे यांनी प्रत्येकाच्या नांवे त्यांच्या हिश्श्याची सनद करून दिली.

श्री

स्वस्ति श्री राज्याभि(षेक) (८४) ईश्वरनाम संवछरे आधिक अस्वीन बहुल त्रितीया भृगुवासरे क्षत्रिय कुलावतंस श्री राजा शंभु छत्रपती स्वामी याणी त॥

मोकादमानी मौजे तर्फ नंदगाव पो हवेली कोल्हापूर यासि आज्ञा केली यसीजे. सरनाईक +++ पो मा॥र या

शिका शिका

बाबे हुजुर करवीरचे मुकामी कोट कोल्हापूरच्या मामलेदारानीं स्वामीचें संनीध्य विनंती केली की सरनाईक मा॥र याच्या भावाबंदामध्ये परस्पर वतनसमधे कजिया होता. त्यासि हुजुरून किले पनालियाचे स्थल नेमून देऊन मनसुबीस लाऊन दिल्हे. तेथें किले मा॥रच्या मामलेदारानी किलाचे वतनदार व प्रांतातील गावगनाचे वतनदार मनसुबीस बसवोन सरनाईक यासी पंचाइतास लाऊन दिल्हे. पंचाइतानी राजीनामे करीने लेहून घेऊन साक्ष मोज पास कोट मा॥रच्या सड्या न्हेल्या आणि मनसुबीची झाड पिछाडी[1] करून सरनाईक याची भावबंदाची समजाविसी केली. त्या प्रो सरनाईक यांची परस्परे भावबंदानी येकमेकास समजपत्रे लिहून दिल्हे आहे. ते व किलाचे स्थलपत्र ते माहाराजानी मनास आणोन त्या प्रो हुजुरच्या सनदा भोग्यास सादर कराव्या म्हणोन विदीत केले. त्यावरून किले मा॥रचे थलपत्र व भावाबंदाची समजपत्रे हुजुर पाहून त्याप्रो सरनाईक मा॥र यास वाटणीब॥ वतन करार केले असे. सरनाईक याचे विल्हेस नंदगाव तर्फ पूर्वीपासून आहे. तर्फ मा॥रचे गाव देहे दाहापैकी

१. संपूर्ण झाडा.

साखा भावबंदाचे मते मौजे दिंडनेरलीपैकी इनाम जमीन बिघा ८१ येक व हक इनाम कानु कायदे समाईक सकट श्रीदेवी महाकाली क्षेत्र करवीर येथील पूजेऊर्जेबद्दल वजा देहे येक १ बाकी गावापौ ९ नऊ या पै।। नरोजी बिन कृष्णाजी व जोतजी व सिवजी बिन हनगोजी व भिकाजी बिन खेमजी ———— सरनाईक पो म।।र याचें तक्षिमेस वाटणी बी त।।

गाव देहे	छेत्रा दिवटीचा[1] इनाम
१ मौजे म्हावलंगे	मौजे चुये व वडकसिवाळे
१ मौजे वडकसिवाले	जमीन बिघे ८१० दाहा
१ मौजे वडगाव खुर्द	पैकी वाटणी जमीन बिघे तीन
३	८३
सदरहू तीन गांवी जमीन बिघे तीन व हक कानु काईदे पूर्ववत प्रो कलम १	

यसे सदरहू तीन गावा पै।। जमीन बिघे ८३ तीन हक इनाम कानु काइदे पूर्ववत प्रो व छत्री दिवटीची इनाम जमीन वाटणी बिघे ८३ तीन येणेप्र।। थलपत्राब।। करार केले असे. तरी तुम्ही नरोजी व जोतजी व सिवजी व हणगोजी व भिकाजी +++ सरनाईक म।।र यासि व याचे वंशपुत्र परंपरेने सदरहूप्रो चालवणे. पुन्हा दुसरे याचे वाटणीसी कथला करण्यास प्रयोजन नाही. साल दरसाल ताजे सनदेचा हुजुर न करिता या पत्राची तालीक लेहून घेऊन असलपत्र भोगवटीयासि परतोन देणे जाणिजे. निदेश समक्ष. मो।। आसे.

---

१ देवीचे छत्रीचे व दिवटीचे इनाम.

क्रमांक : ११८ दि. २९-११-१७५७

तातडीने भेटीस यावे म्हणून ताराबाईचे बाबाजी जाधव यास पत्र.

श्री

आसल

पै।। छ २२ ॰र।। वल
सन समान खमसेन
(मया व अलफ)

श्रियासह चिरंजीव विजईभव राजश्री बाबाजी यास माहाराज मातुश्री __________ आईसाहेब याणी कृतानेक आसीर्वाद. उपरी येथील कुशल ता।। छ १६ माहे र।। वल जाणून स्वकीये कुशल लेखन करीत जाणे. विशेष आपले ममतेचा आर्थ वरचेवर पत्री लिहीत आला त्याची सार्थकता घडोन यावी हे परम आगत्य जाणून येविसीची कितेक आज्ञा कर्तव्य ते राजश्री वासुदेव खंडेराव व संताजी नेवारे यासी करून पाठविले आहेत. आज्ञावचने सांगतील ते पूर्ण आंत:कर्णे चितांत अणून कोणेविशई संशय तिळप्राय न धरिता अगमनाची त्वरा केलियास सर्व-सिधि असे. हें परिछिन जाणून अति सिघ्रता करणे. बहुत काय लिहिणे (हे आशिर्वाद)*

---

* (कंसातील अक्षरे बालबोध आहेत)

क्रमांक : ११९ **सन १७५७(?)**

पत्र ताराबाईनी नानासाहेब पेशव्यास लिहिलेले आहे. पेशव्याने उत्तरेत जो पराक्रम गाजविला त्याचे ताराबाईनी कौतुक केले असून पेशव्यास आपल्या भेटीस त्वरीत बोलाविले आहे.

श्री

राजमान्य राजश्री बाळाजी पंडित प्रधान यांस आज्ञा केली ऐसीजे :— तुम्ही विनंतिपत्र पाठविले, ते प्रविष्ट जाहाले. " उत्तरेकडे पठाणांनी दंगा केला. अंतरवेद वगैरे अंमल उठविला. तमाम साहुकारा लुटोन पैका बेमुबलग नेला. मथुरा वृंदावन इत्यादि तमाम शहरे मारून कत्तल केली. पुढे नर्मदा ऐलतीरी दक्षण प्रांते यावे, इकडील तमाम किल्ले कोट हस्तगत करून आपला बंदोबस्त करावा, वगैरे कित्येक मनसुबयाची ग्रुर्मी धरून मजल दरमजल येत असे. समागमे दिल्लीपतीही आहेत. याचा उपमर्द करावा, उठला अंमल पुन्हा बसवावा, घेतली ठाणी घालावी, या उद्देशे राजश्री अंताजी माणकेश्वर व राजश्री नारोशंकर व राजश्री समशेरबहादर अगोदर रवाना जालेच होते. हल्लीही चिरंजीव राजश्री रघुनाथपंत यांची फौजेसुद्धां रवानगी केली. नर्मदातीरी पावेतो जाऊन पोहोचले. हे त्याचे पारिपत्य करितीलच. ऐसेही करिता त्यांनी लईच गुर्मी केली, तरी आह्मांसही जावे लागेल," ह्मणोन कित्येक तपशिले लिहिले. ऐशियास तुह्मी केले ते उत्तमच आहे. काही संकट पडणार नाही परस्पराच त्याचे पारपत्य होईल. तुह्मांस हुजुर दर्शनास यावयाची आज्ञा करून राजश्री सदाशिव हरी पाठविले आहेत. हे सांगतील त्याप्रमाणे पत्र पावतेक्षणी स्वार होऊन येणे. एक घडीचा विलंब न लावणे. जाणिजे. बहुत लिहिणे तरी सुज्ञ असा. *

---

*हा लेख पारसनीस संपादित 'इतिहास संग्रह ऐतिहासिक टिपणे' लेखांक १० वरून घेतला आहे. लेखावर तारीख नाही. परंतु त्यांत ज्या अर्थी उत्तरेकडील घडामोडीचा उल्लेख आहे व पठाणाच्या पारिपत्यासाठी राजश्री रघुनाथपंत यांची फौजसुद्धा रवानगी केली असे म्हटले आहे, त्या अर्थी ही घटना १७५७ मधील असावी असे वाटते. रघुनाथराव उत्तरेस १७५६ च्या नवंबर महिन्यात गेला. १७५८ च्या जानेवारीत त्याने कुंजपुरा घेतला. (म. रि. पेशवा बाळाजी बाजीराव, पृ. ३००)

क्रमांक : १२० सन १७५७–५८

त्वरीत भेटीस येणे म्हणून नानासाहेव पेशवे यांचे अनाजी साठम यांस पत्र.

श्री

राजश्री अनाजी साठम गोसावी
यांसी
अखंडीत लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य

स्ने।। बाळाजी बाजीराव प्रधान आशिर्वाद. सुरु सन समान खमसेन मया व अलफ. तुमचे प्रयोजन आहे तरी पत्र दर्शनी लवकर येणे. विलंब न करणे. छ. २१ बहुत काय लिहिणे.

सिक्का

क्रमांक : १२१ दि. २–१–१७५८

कसबे वडगांव येथील शेटचेपणाबद्दल रायशेट, समशेट व साबसेट यांच्यामध्ये तंटा उद्‌भवला असता करवीरच्या राणी जिजाबाई यानी रायशेटच्या बाजूने निकाल दिला.

पूर्वीहि सदहूं सेटेपणाचा तंटा उद्‌भवला होता. त्याचा करिणा अर्जोजी यादव याने लिहून घेतला होता.

या आज्ञा पत्रावर जिजाबाईचा शिक्का असून तो संभाजीच्या ह्यातीतील आहे.

श्री

शंभु राजस्य भार्यायां जिजादेव्यां धरातले
बालेंदुरिव वर्धिष्णु मुद्रा भद्रा विराजते

शिका वर्तुळाकार पैलु १६

श्रीमंत सकल सौभाग्यादि संपन्न मातुश्री जिजाबाईसाहेब याणी ता।। रायशेट बिन सातशेट शेटचा कसबे वडगांव प्रा।। पनाळा यासी

आज्ञा केली यसीजे. सु।। समान खमसैन मया अलफ. दिल्हे दुमालपत्र यसीजे. तुजमध्ये व समसेट बिन तमसेट व सावसेट बिन सातसेट शेट्या कौ म।। या मध्ये सेटेपणाचे वतनाचा पेशजी कज्या लागला होता. त्यास राजश्री अर्जुजी यादव याणी समडोलीचे थल नेमून दिल्हे होते. त्यास समसेट व सावसेट न निवडता थकून आले. त्याणी मागती ताकीद करून आलासाचे थल नेमून दिल्हे तेथे त्रिवर्ग गेला. थेली राजिनामे व करिने व जमान दिल्हे. येक वर्ष थली होता. थलकरी याणी निवडोन सांगावे तो ते हर दो जण थलकरी याचा निरोप न घेता पलोन आले. तू माघोन थलकरी याचे पत्र घेऊन आलास. त्याची वाजीपुसी व्हावी ती जाहली नाही. मग करवीरचे मुकामी तुज व समसेटीस सन तिसा आर्बेनात हुजुर आणविले आणि हरदुजणाचे राजिनामे व करिने व जमान घेऊन पचाइतात निवडून घणे म्हणोन आज्ञा केली. तो समसेट पळून गेला. खोटा जाम त्यावर. साबसेटीस हुजुर आणविले आणि आज्ञा केली जे तुझा कजिया असला तरी पाचांत बोलून घेणे. त्यास तो बोलिला जे माझा काही कजिया नाही. शेटेपण व वडिलकी व होलीची पोली व कानु काइदे त्याचे वडील करीत आले. त्या प्रो रायशेट बिन सातशेटीने करावे. आपण भाऊवाटा येईल त्या प्रो घेऊन असाव असे बोलिला. त्यावरी पंचाइतमते तुझा वडिलाकडे वतनाचा भोगवटा चालत आला आहे असे पाहोन तुझे दुमाला शेटेपण व वडीलकी व होलीची पोली व तश्रीफ व पान मान कानु काइदे पूर्ववत प्रो देऊन दुमालपत्र सादर केले आणि देशमुख व देशपांडे यांसी आज्ञा करून महजर करून घेतिला. त्या पत्राप्रमाणे शेटेपण अनभऊन असता दरम्याने रायेशेट बिन समशेट व नरसिया बिन सावसेट याणी सन खमस खमसेनात हुजुर येऊन अर्ज केला जे रायशेट बिन सातशेट शेटेपणाचे वतनाचा भोगवटा अनभवितो. आम्हास वर्शिलीप्रो शेटेपण करो देत नाही. तरी साहेबी वर्सिली करून दिल्हीया वर्शिलीप्रो शेटेपणाचे वतन अनभऊन राहो यशा अर्ज केला. त्यावरून साहेबी वर्शिलीप्रो वतन करून राहणे म्हणऊन पत्रे करून दिल्ही. त्यास रायशेट बिन सातशेट हा वर्शिलीस मान्य न होता परागंदा होऊन गेला जे वडिलाचे वडिली काही शेटेपणाचे वतन वर्शिली प्रो आजी पावेतो केले नाही म्हणून गेलासे. हे वर्तमान हुजुर विदीत जाले.

त्यावरून रायशेट बिन समसेट व नरससेट बिन साबसेट या हर दो जणेस आज्ञा केली जे तुमचा बाप भाऊ परागंदा होऊन गेला आहे तो सम-जाऊन घेऊन येणे. त्यास ते हर दु जण तुजकडे हा।णीस (?) तुझे समजाविसीबदल नेले होते. त्यास तूं बोलिलास जे पंचाइत थल्हीं पण-माने होऊन बोलून घेऊ. त्यास ते थलास राजी न होता हर दु जण माघारे आले आणि अर्ज केला जे रायशेटीस साहेबी हुजुर आणविलिया साहेब आज्ञा करतील त्याप्रो वर्तणूक करू म्हणून अर्ज केला. त्याजवरून तुज अभयपत्र सादर करून हुजुर आणविले आणि हरदुजण शेटे मा।स थलास जाण्याची आज्ञा केली. त्यास रायशेट बिन समशेट बोलिला जे आपण थलास जात नाही. त्याची आमची बोली थलविद्यमाने कांहीं नाही व जन्मी (?) व होलीची पोली व पान मान शेटेपणाचे वतन रायशेट बिन सातशेट याकडे पूर्वीपासून भोगवटा होत आला आहे त्याप्र।। त्याणे करावे. आम्ही भाऊ वाटा घेऊन असावे यसे बोलले जे. तुज समजपत्र दिल्हे आहे. आधी वशिलीप्रो करावे म्हणोन कागद करून घेतले होते ते माघारे आणावयाची आज्ञा केली. त्यास रायशेट बिन समशेट बोलिला जे आपले घर जलले ते समई कागद दग्ध जाले म्हणून हुजुर का।। वलि।। दिल्ह. त्यावरी नरसिया शेटेसे आज्ञा केली जे तुझा व रायशेटीचा कजिया आहे म्हणतोस तरी तुवा वशिलीची पत्रे सन सलासात करून घेतली होती ती माघारे परतोन देणे आणि थलविद्य-माने बोलोन घेणे. त्यास पत्र हुजुर आणोन दिल्ही आणि नरसिया बोलिला जे रायशेट बिन सातशेट याचे वडील शेटेपण वडिलकी अन-भवित येत होतो. त्याप्रो रायशेट बिन सातशेट याणे करावे. आम्ही भाऊ वाटणी तश्रीफ प्रो घेऊन राहो यसे बोलिला. आणि बोलिले प्रो तुज समजपत्र लेहून दिल्हे असे. तरी तूं मौ मा।चे शेटेपण व वडिलकी व होलीची पोली पानमान पूर्वापार चालत आला असेल त्या प्रो कानु काइदे जे असतील ते तुजे दुमाला करून दुमालपत्र तुज सादर हली केले आसे. आणि पेशजीची पत्रे तुज सादर आहेत त्याप्रो करार करून दिल्हे असे. तरी शेटेपणाचे वतन वंशपरंपरा अनभऊन सुखरूप राहणे. रायशेट बिन समशेट व नरससेट बिन साबशेट याही तुज समजपत्रे दिल्ही आहेत त्याप्रो व भाऊ वाटणी तक्षीम घेऊन असावे.

पेस्तर हर दु जणानी तुजसी कजिया करावया अर्थाअर्थी समंध नाही. दुमालपत्र सादर आहे. शेटेपणाचे वतन अनभऊन शेटेपणाची चाकरी करून सुखरूप राहणे. जाणिजे र।। छ २१ रविलाखर.

मोर्तब आठ पैलूचे.

क्रमांक : १२२ दि. २५-४-१७५८

महाराणी ताराबाई याना पोर्तुगिजांकडून दोन हजार बंदुका हव्या होत्या. आम्ही बंदुका देण्यास तयार आहोत, पैशाचा व्यवहार पूर्ण होताच बंदुका दिल्या जातील, असे गोव्याचे हंगामी गव्हर्नर ताराबाईना लिहिलेल्या पत्रात म्हणतात.

ताराबाई याना गव्हर्नरांचे पत्र

राणी ताराबाई याना कळविण्यास आनंद वाटतो की, आपले पत्र मिळून फार आनंद झाला. आपण सदैव सुखी असावे व आपली मैत्री उत्तरोत्तर वृद्धिगत व्हावी ही आमची इच्छा आहे.

आमच्याकडून आपणाला दोन हजार बंदुका हव्या आहेत व त्या आम्ही इस्माईलखान याच्यामार्फत आपणाकडे पाठवाव्या अशी आपली इच्छा असल्याचे कळले. या बंदुकाची किंमत नबाव समशेरजंग बहादुर यांच्याकडून आम्हाला मिळणार होती. परंतु त्यांच्याकडून आम्हाला या व्यवहाराबाबत काहीच कळविण्यात आलेले नाही. आपणहि आम्हाला या बाबत प्रत्यक्षपणे काही कळविलेले नाही. आपली मागणी मान्य असल्यामुळे आम्ही आश्वासन देतो की ती आम्ही तत्परतेने पूर्ण करू. आपण नबाव समशेरजंग याना या वाटाघाटीबाबत लिहावे.

ईश्वर आपणास सुखी ठेवो.*

गोवा २४ एप्रिल १७५८

आर्च बिशप प्रिमाज-ज्युआंव द मस्किता मातुश तैशैरा फिलिप द व्हालादारिज सोतु मायॉर

---

* हे पत्र गोवा पुराभिलेख संग्रहालयातील (Livro dos Reis Vizinhos fls 9) वरून घेतले आहे.

क्रमांक : १२३ दि. १५–५–१७५८

ताराबाई व नानासाहेब पेशवे यांच्यामध्ये जो संघर्ष उडाला तत्संबंधीचे हे पत्र आहे. यात ताराबाई लिहितात: "तुम्ही एकवेळ येऊन दर्शन घ्यावे. परस्परे कल्पना स्वामी शेवकाच्या दूर होतील. तदोतर साहेब पुणियास येऊन तुम्हा शेवक लोकांचा सन्मान करावयाचा अगाध काय आहे. तुम्ही येकनिष्ट सेवक कृपेस योग्य आहात."

श्री

आज्ञा केली यैसीजे. तुम्ही राजश्री वेंकाजी नानाजी याजसमागमे आर्जाची यादी कलमे लेहून पाठविली की साहेबाचे सेवेसी समक्ष साफ आर्ज करणे. त्या वरून त्याणी आर्ज केला. त्यास कलमा कलमाची उत्तरे ——————————

चिरंजीव कैलासवासी जालियावरी साहेबानी आम्हास खावंद करून दिल्हा. जो देव वडिलानी करून दिल्हा त्याची पुजा आम्ही करू लागलो म्हणून आर्ज लिहिला. यैसीयासी याचा विचार तुम्हासही कळोन गेलाच आहे. प्रथम दिवसीच श्री ——— कोटेश्वरी साहेबाची स्वारी न्हेली तेव्हा श्रीच्या देवालयात पुराणीक व गोपाळराव यादव व गोविंद खंडेराव व बापूजी खंडेराव चिटनिवीस या चतुवर्गास साहेबी त तक्षणीक आज्ञा केली की ही वस्तु खरी नाही. वंशास दाग लागतो. तेव्हां मुरडोन चौघानी आर्ज केला की आता साहेबी प्रथम मजला वचन दिल्हे की सर्व प्रकारे तुमचा विश्वास तुम्ही नातवापेक्षा साहेबास आधीक. ऐसे आसता साहेबी गायकवाडास हुजुर पाठविले. रामदास पंतास कागदपत्र लिहिले. बाबूजी नाईक यास न्हेले. यमाजी पंताचे पारपत्य योजिले. रात्रंदिवस सेवकास विरोध पडे यैसे राजकारण होत जातात. मोगल केवळ हिंदु राज्यास शत्रु त्यास देखील अनुसंधाने होत असता शेवकच वाकडे वर्ततात, हा दोश साहेबी आज्ञापत्री लेहून सर्वासी बोलतात म्हणून विनंती लिहीली. यैसीयास साहेबाची तुमचे ठाई पूर्ण

समय नाही. म्हणावयाचा नव्हे, घात होतो. या प्रो साहेबाचे बुधीस भ्रंश करून तो समय या प्रो संपादिला. साहेबाचे मानसी की तेक्षणीच तुम्हास समक्ष बोलाऊन हे आज्ञा करावी. तो मध्यस्त प्रकार कारभारी याचे चिती की समक्षता होऊन द्यावी हे मानस त्यावर दुसरा प्रकार. प्रायश्चित आरंभिले तेव्हा साहेबी आज्ञा निरोपिली कीं, पुर्ता शोध होऊ द्या. मग हा विधी करणे हेही कोणाच्या चितास न ये. तोही विध केला. त्यानंतर मुंजीबंधन व शरीर संमंधाच्या निकडी होऊ लागल्या. ते समई आज्ञा करीतच गेलो की त्वरा कार्याची नाही. कार्यभागी न समजत यैसी वर्तणूक करून आपभ्रंसी पाडिले. गोत्पत आरंभिले तेव्हा साहेबी व रामाऊ[1] भोसली याणी यक प्रहर तट केला की हे काय करिता. ते वेळेस मराटे याणी तरी विचार करावा तर त्यास ताकीद तुमची सर्वांनी भिडेस्तव कईम केला. आता तुम्ही तो आशय धरून खरे खोटे प्रत्यास आणून द्यावे यैसा दुराग्रह कृपा म्हणूनच पुणीयासि साहेबाची स्वारी जाहली होती की येणेकडून तुम्हांस संतोष व्हावा आणि साहेबी प्रारंभापासून घडत आले त्याची निवळ आज्ञा करावी. चितातील संशय नि:प्रांजल आज्ञाकर्तव्य ते करावे. तुमचे चित्त पाहता साहेबास आस्तेचा आर्थ किमपि द्रिष्टीस (न) पडला यैसे साहेबास दिसो न आले. यद्निमित्य श्रीसिखर यात्रेच्या उद्देशेकरून स्वारी जाहाली, तेव्हाच दर्शन घेऊन किले सातारीयावरी मुकाम जाहला. त्या नंतर तुमचे विचारे वेदशास्त्र संपन्न नारायणबावा विद्यमानी असता किलाहून खालते येणे जाहाले. तुम्हाकडून मध्येस्तीस राजश्री माहादाजी नाईक निंबाळकर व दिनकर महादेव न्हेमी हुजुर होते. साहेबाचा हेत कीं तुम्हास दर्शनांती आज्ञाकर्तव्य ते करून राज्याचा बंदोबस्त करावा हेच धनीयाचे मानस. जो तो तुमचे दर्शनास यावयाचा योग आजपर्यंत घडत न आला. दिवसे दिवस विक्षेपावरच गोष्टी पडिल्या. आता ही या क्षणपावेतो

---

१) रामाऊ भोसली ही नागपुरकर घरण्यांतील स्त्री. सातारा शहरी मंगळवारांत रामाऊचा गोठ म्हणून एक स्वतंत्र पेठ होती– म. रि. म. पृ. १९३

धरून अभिमानात पडोन हा पर्यास पुढे अणून विनंती लिहीता तरी तुमच्या पक्षी अभिमान पूर्ण असता मराटे निषेध खोटे यैसे म्हणू सकतात की काय तुम्हीच याचा विवेक चितात अणून भोसल्याच्या वरदी राज्यास व वंशास दाग न लागे यैस करावे हे तुम्हा मंत्रियास उचित आहे. खामखा दुराग्रहच करून येथील अमर्यादाच करावी हा निश्चय पुर्ता धरिला असला तरी बेरड, माहार, मांग शहरात घातले आहेत ते अन्योन्य वर्ततात. यातच तुमची मातबर सेवकाची कीर्ती असली तरी हेही उत्तम आहे. मागे पुढे जनास बोलावयास जाले जे तख्ताची मर्यादा ऐसी घडोन आली. साहेबाचे मानसी की वंशास दाग लागोन राज्यकारभार करावा हे किमपि घडणार नाही. येहलोक आणि परलोक उत्तम आसेल तेच करावे. मानवी देहास दुराग्रह नसावा. कोणे गोष्टीचे शाश्वत नाही. यैसे चितात अणून उत्तम मार्ग असेल तो करावा यातच निर्दोष आहे.

राजश्री बाळाजी माहादेव सेवकाचे इतबारी आहेत व तुकोजी सिंदेही इतबारी साहेबाचे वचन जे प्रारंभी दिल्ही आहे तेच प्रमाण आहे. तुम्हीही साहेबास आपल्या आराध्य दैवताच्या दुर्वा बेल भांडार क्रिया पुरसर दिल्ह्या आहेत त्याचे स्मरण असो देणे. राज्यभाराचा यख्त्यार तुम्हावरीच आहे. तुम्हापेक्षा दुसरा सेवक उपयोगी सांप्रत काली कोण. सर्व राज्यभाराचे कामकाज तुमच्येच हाते घ्यावे हेच साहेबाचे मानस. यदर्थी चितात किमपि संशय न धरणे.

१

वडुथावरी सेवक दोन वेळ आलो. परंतु कृपा न केली. समीपवर्ती याणी संशय घातले तेच साहेबाचे मनात आले. पुढे कोणे भरवशावर यावे हे कळतच आहे. प्रथम साहेब पुण्यास सेवकावरि कृपा करून आले तैसे मन औदार्य करून संशय टाकून कृपा केलिया सर्व गोष्टी उत्तम होतील म्हणून विनंती लिहिली. यैसीयासी तुम्ही वडुथाचे मुकामास आलेत तेव्हा साहेबी तुम्हास दर्शन द्यावे हाच निश्चय मुहुर्त पाहोन प्रस्थान देखील केले. राजश्री माहादाजी नाईक निंबाळकर व दिनकर महादेव मध्यस्तीस आले होते. बोलीत अंतर उभयतानी तुम्हास

आहेत. कर्तव्य असेल ते साफ साहेबी आज्ञा करावी. मोघम भ्रम राखोन तुम्ही याल तेव्हा आज्ञा करू यैसी आज्ञेने शेवकाचे येणे कसे होते. साहेब वडील आहेत. जे खरे आसेल ते करावयास स्थापावयास संकोच कशास पाहिजे म्हणून विनंती लिहिली. यैशीयास साहेबाचे मानस कीं तुम्ही दर्शनास यावेत. तदोतर खरे आहे तेच तुमचे व साहेबाचे विचारे स्थापावे यांत उत्तम. तुम्ही न यता मध्यस्तीचेच विचारे कर्तव्य ध्यानास आले आसले तरी यासच निक्षुण लिहून पाठवणे. म्हणजे यासच आज्ञा केली जाईल. भोसल्याच्या वंशास दाग नसावा. तुम्ही प्रधान मातबर सेवक सूज्ञ आहात. दुराग्रहावरी द्रिष्टि क्रिमपि न देणे हा खोटा सा परिछिन्न तुमचे चित्ती कळलेच आहे. अत:पर संशय न धरणे. खरे आहे तेच सर्वथा करावे. विलंबावरी न टाकणे—

१

काय समजाविले या मुळे तुमचे चित्तास न ये (?) उठोन गेलेस हे गोष्ट साहेबाकडे काये साहेव कृपा करून पुणियासी यावे सर्व संशयं दूर होऊन उत्तमच होईल म्हणोन लि॥. यैशीयासी साहेवाचें मानस कीं तुम्हीं एकवेळ येऊन दर्शन घ्यावे. परस्परे कल्पना स्वामी शेवकपणाच्या दूर होतील. तदोतर साहेब पुणियासि येऊन तुम्हा सेवक लोकाचा सन्मान करावयाचा आगाध काय आहे. तुम्ही यकनिष्ट सेवक कृपेस योग्य आहात—

१

सदरहू प्रमाणे कलमाची आज्ञा उत्तरे च्यार चौ कलमाची लि॥ आहेत. ही ध्यानात अणोन सेवक रीतीने वर्तणूक जाहालियास उत्तम आहे. हे जाणीजे● छ. ७ माहे रमजान सु॥ समान खमसैन मया अलफ. सुज्ञ आसा.

क्रमांक : १२४ **दि. १९–५ १७५८ (?)**

' आसीर्वाद पत्र लिहिले आहे. पुरते आक्षरशा मनन करून ज्याज कीर्ति संपादन होय ते गोष्ट करणे, ' म्हणून ताराबाई यांचे करवीरच्या राणी जिजाबाई याना पत्र.

श्री

आसल

चिरंजीव सकल सौभाग्यादिसंपन्न जिजाबाई याप्रति माहाराज मातुश्री —— आईसाहेब आसीर्वाद. उपरी येथील कुशल त॥ वैशाख शुध द्वादसी भृगुवासरपर्येत यथास्थित जाणून स्वकीय लेखन करीत जाणे. विषेष वेदमुर्ती आले त्यासमागमे वार्तीकही[1] दिघले. बेत तुम्हाकडील आर्थ सर्व विदित जाला. इतका आवकाश पडावा यैसा समये नाही. वार्तीक ग्रहस्तासीच भेटून गेले. पावले असतील. सांप्रत अलाहिदा आसीर्वादपत्र लिहिले आहे. पुरते आक्षरशा मनन करून ज्याज कीर्ति संपादन होय ते गोष्ट करणे. याहून विषेष काय ल्याहावे (बहुत काय लिहिणे हा आसीर्वाद *१)

● हे पत्र क. छ. घ. इ. सा. खंड १, ले १०८ मध्ये प्रसिद्ध झाले असून त्याची तारीख १५–५–१७५८ दिली आहे. या पत्राचा काही भाग म. रि. पेशवा बाळाजी बाजीराव पृ. ५६–५५ वर आला आहे. रियासतकारानी या पत्राची तारीख २६–५–१७५७ दिली आहे.

१ बातमीदार. *१ कंसातील अक्षरे निराळी आहेत.

क्रमांक : १२५ दि. ३–६–१७५८

करवीरच्या जिजाबाई यानी ताराबाईना लिहिले होते की 'साहेबाचा वंश स्वतसिद्ध असता साहेब तोतिया न करतील...' त्याला ताराबाईनी प्रत्युतर धाडले की आपण पुण्यास जात आहोत. तेव्हां चिरंजिव म्हणजे शंभु छत्रपती हेहि तेथे आल्यास 'सर्व गोष्टी चितानुरुपच घडतील.'

श्री

तालिक

चिरंजीव सौभाग्यादिसंपन्न जिजाबाई याप्रति माहाराज मातुश्री आईसाहेब अनेक आसीर्वाद. उपरी, येथील कुशल त।। वैशाख वद्य १३ मंदवासरपर्यंत येथास्थित जाणून स्वकीये लेखन करीत जाणे. विशेष तुम्ही पत्र पाठविले त्यावरून लेखनाभिप्राये श्रवण जाला. तेथे लिहिले की साहेबाची स्वारी पुणियासी जाहलिया आमचे स्वहितच आहे. साहेबाचा वंश स्वतसिध असता साहेब तोतिया न करतील हे जेथच्या प्रतियासी गोस्ट येऊन गेलीच आहे. आजपर्येत्त जाती दूर धरून खोट ते खोटच करून दाखऊन म्हणणाराच्या प्रत्ययास आणून दिल्हे म्हंणोन कितयेक विस्तारे लिहिले. यैसीयासी साहेबाचा वंश असता तोतया करून डाग लाऊन घ्यावा हे प्रथम दिवसापासून साहेब म्हणतात त्याप्रमाणे तुम्हास आज्ञा करीत असता धैऱ्ये न होय आणि प्रति उतरे मात्र येतात. हा विषय क्षेत्रिय कुलावंतंस आहेत त्यास उचित नसे. परंतु वंशानुरुप कर्तुत्व घडोन न आले हा महिमा सानिध हितकारी आधीनत्व बेधन(?) देणार त्याचाच आहे. परंतु हे गोष्ट मागे पुढे उपयोगी कदाचित पडणार नाही. आथःपर पोख्त मनसबा हाच आहे की साहेबाची स्वारी पुणेयासी जेष्ट शु।। त्रितियेस[1] गुरुवारी होत आहे. याजकरिता चिरंजिवानी स्वारीत कुच दरकूच येऊन पोचलियास सर्व गोस्टी चितानुरुपचे घडतील. तरी आपले चिताचे कल्पविकल्प दूर करून समयोचित येऊन पोचलियाने उतम आहे. बहुत काय लिहिणे. हा आसीर्वाद.

---

१. (८ जून १७५८)

क्रमांक : १२६ दि. २३-६-१७५८

सदाशिव दीक्षित ठकार यानी ताराबाई व नानासाहेब पेशवे यांचा समेट केला म्हणून त्याना पंधरा हजारांचा गाव द्यावा असे ताराबाईचे नानासाहेबास आज्ञापत्र

श्रीमंत महाराज मातुश्री आईसाहेब
याणी राजमान्य राजश्री बाळाजी पंडित प्रधान
यांसी आज्ञा केली ऐसिजे

चिरंजीव शाहूबावा यांचा कैलासवास जाहलियानंतर साहेबास व तुम्हास कित्येकानी नानाप्रकारे विकल्प घालून राज्यात बखेडे केले. येविशी वेदशास्त्र संपन्न राजश्री सदाशिव दीक्षित ठकार याणी श्रम साहस करून साहेबाचे व तुमचे एक लक्ष करून बंदोबस्त केला. त्यानंतर साहेब यांजवर कृपाळू होऊन, हे कुटुंबवछल, स्नान संध्यादि षट्कर्मे आचरोन आहेत, यांचे प्रपंचाचा खर्च भारी यास्तव याचे चालविलिया श्रेयस्कर व हे राज्योपयोगी मनुष्य ऐसे जाणून याचे कुटुंबाचे बेगमीस यांस स्वदेशी इनाम गाव पंधरा सहस्त्र रुपयांचे द्यावे, ऐसे साहेबी चितात आणून तुम्हास हे आज्ञापत्र सादर केले असे. तर वेदमुर्तीस पंधरा हजाराचे इनाम गाव स्वदेशी लाऊन देऊन यांस व यांचे पुत्र पौत्रादि वंश-परंपरेने चालविणे. जाणिजे. छ. १५ माहे रमजान सु॥ समान खमसैन मया व अलप. बहुधान्य नाम संवत्सरे.

✝ वहुत काय लिहिणे तरी सुज्ञ असा[1]

✝ येथून हस्ताक्षर ताराबाईंचे.

१ हे पत्र राजवाडे खंड ११ लेखांक ११३ वरून घेतले आहे.

क्रमांक : १२७ **दि. २३–६–१७५८**

श्रीधरभट मुनिश्वर यांचा गोपाळभट व बाबदेभट यांच्याशी श्रीमहालक्ष्मीच्या पूजेच्या वृत्तीबद्दल तंटा उपस्थित झाला होता. श्रीधर भटाने आपली तक्रार संभाजी दुसरे यांच्याकडे नेली असतां त्यानी या तक्रारीचा निवाडा करण्याचे काम कोट कोल्हापूरच्या पंचायतीकडे सोपविले. पंचायतीने श्रीधर भटाचा दावा खरा असल्याचे जाहीर केल्याने संभाजी दुसरे यानी त्याला मंजुरी दिली.

श्री माहालक्ष्मी

श्री
राजा शंभु छत्र सिका
पति – – –

अज दिवाण कोट कोल्हापूर त।। मोकदमानी क।। मजकूर सु।। लिसा खमसैन मया आलेफ. वेदमूर्ति राजश्री श्रीधरभट बिन शामभट उपनाम मुनेस्वर गोत्र भारद्वाज पूजारी श्री —— क्षेत्र करवीर याणी करवीरचे मुकामी श्रीमंत माहाराज राजश्री —— छत्रपती स्वामी सनीध विदित केले की गोपाळभट बिन बाबदेभट व बाबदेभट बिन मुकंदभट पुजारी यात व आपणात वृत्तीसंमधे विभागानिमित्य कलह होऊन दिवाणात ह्याल जालो. माहाराजानी आम्हा उभयेतांची मनसुबी बरहक करून वृतीचे विभाग करून देविले पाहिजेत म्हणून विनंती केली. त्यावरून स्वामीनी या उभयेतांची मनसुबी कोट म।।राकडे पंचाइतात लाऊन दिली आणि उभयेतांत पंचाइतात कोट म।।रचे सदरेस लाऊन दिल्हे. सदरेस पंचाइतानी हर दूजणांस सांगितले जे तुम्ही आपले कागदपत्र भोगभोगवटेचे जे आसतील ते दाखऊन करीने देऊन रूजु मोझेनिसी पुरवणी करून घेणे. रास्ता मनसुफीमुळे कजिया निवडून घेऊन निवाडे- प्रमाणे वर्तणूक करणे आणि हर दूजण वादे जामीन देणे म्हणून सांगितले. त्यावरून श्रीधरभट बिन शामभट यानी जमान दिल्हा. गोपाळभट व बाबदेभट यानी जमान दिल्हा नाही. तेव्हा पंचाइतानी गोपाळभटास विचारिले जे तुम्ही उभयेता कजियाचे निवाडेबदल आले आसता जामीन देत नाही. तेव्हां मनसुबी कैसी होईल. निवाडा करून

घेणे आसिले तरी जमीन कतबा व राजीनामा व करीना देणे. कागदपत्र जे तुम्हापासी असतील ते जराबाजरा आणून दाखवणे. निवाडा होईल त्याप्रमाणें वर्तणूक करणे आणी वर्तणुकेचे खूट जामीन देणे. त्यावरून गोपाळभट व बाबदेभट बोलिले जे आम्ही जमीन कतबा व राजीनामा व करीना खूट जामीन देत नाही. आमचे कागदपत्र या स्थली गाहाण पडिले आहेत. आपणापासी काही नाहीत. वादेबराबरी आमचे वस्तुवेव्हार बोलवत नाही. आजिपावतो याचा व आमचा कजिया होतच आहे. ते निमे विभाग आपला म्हणतच आहेत. आम्ही दोन तकसिमा खातच आहो. याप्रमाणे फांट घेऊन रेटाईने बोलू लागले. उपरी पंचाईत बोलिले जे तुम्ही वृतिवंत रेटाईच्या गोस्टी बोलता हे कार्याचे नव्हे. वाद्या उभा राहिला आसता न बोलता परिणाम काये. तुम्ही वेव्हार बोलत नाही. तेव्हा तुमचा वेव्हार खोटा दिसोन येतो पेश आदेश जाणोन वर्तणूक करणे. यावरी श्रीधरभट बिन शामभट याचे बंधुवर्गसमवेत यास पंचाइतानी विचारिले जे तुमचा करीना व पुरातन तुमच्या वडील वडिलातागायेत कागदपत्र व वतनाचे जे आसतील ते दाखवणे. त्यावरून श्रीधरभटानी आपले कागदपत्र आणोन दाखविले. त्यास बाबदेभट व मुकंदभट यांचे पत्र तुकणभटास लेहून दिल्हे आहे ते पत्र बी ।।

शके १५९० वर्षे कीलकनाम संवछर भाद्रपद शुध दशमीस तुकणभट मुनेस्वरास बाबदेभट मुनेस्वर यानी लिहून दिल्हे यैसेजे. आपण तुम्हापाशी कलह करीत होतो की आमच्या मुंजी तमणभटी केल्या. आम्ही त्याचे पुत्र त्याचा विभाग भक्षु. मग ग्रामस्तानी आम्हास सांगितले जे तुमच्या मुंजी धर्मार्थ बांधिल्या. तुम्हास समंध नाही. यैसे भोग्य

शके १५९० वर्षे कीलकनाम संवत्सरे भाद्रपद शुध दशमीस तुकणभट मुनेस्वरास मुकंदभट मुनेस्वर यानी लिहून दिल्हे यैसेजे. आपण तुम्हासी कलह करीत होतो की आमच्या मुंजी तमणभटी बांधल्या. आम्ही त्याचे पुत्र विभाग भक्षु. मग ग्रामस्तानी आम्हास सांगितले जे तुमच्या मुंजी धर्मार्थ बांधिल्या. तुम्हास समध नाही यैसे भोग्य साधन

साधन समजाऊन दिल्हे. आजिया-पासून आम्ही तुम्हासी कलह न करू. आमचा पिता कमळाकर भट त्याचा विभाग भक्षून सुखे आसो हे सत्ये.

यास साक्ष.

१ आवदेभट लाटकर
१ घोंडभट जेरे
१ तुकणभट जपे
१ सरस्वतीभट ग्रामोपादे
१ आवदेभट अस्टवधानी
१ लिंगणभट धर्मादिकारी

६

समजाऊन दिल्हे. आजीपासून आम्ही तुम्हासी कलह न करू. आमचा पिता कमलालाकर भट याचा विभाग भक्षून सुखे आसो हे सत्ये.

यास साक्ष.

१ आबदेभट लाटकर
१ घोंडभट जेरे
१ तुकणभट जपे
१ सरस्वतीभट ग्रामोपादे
१ आबदेभट आस्टावधानी

६ (?)

याप्रमाणे श्रीधरभटाचे पत्र वडिलांचे आहे. याउपरी क।। म।।रचे वतनदार देखील जोसी ग्रामोपादे व धर्मादिकारी यांवरी पंचाइतानी श्री——चा तीर्थ अंगारा घालोन विचारिले जे तुम्हास पूजारीयाचा म।।र मुळीपासून दखल आसल त्याप्र।। करीना लिहून देणे. त्यावरून वतनदारांनी करिने लिहून दिल्हे. यावरून श्रीधरभटाचे साधन संपतीचे कागदपत्रावरून चौकसी पाहाता श्रीधरभटाचा न्याये खरा दिसोन आला. गोपालभटाचा न्याये मुलीपासून पाहाता खोटा यास्तव वेव्हारास उभा राहात नाहीं यैसा पंचाइतानी निवाडा केला. तो पाहाता श्रीधरभट बिन शामभट व गोपाळभट बिन बावदेभट व बावदेभट बिन मुकुंदभट यांचे मूल पुरूशाचा शोध पाहाता मूल पुरूश कृष्णभट याचा पुत्र नर्सिंभट याचे पोटी पुत्र तीघे. वडील पद्मनाभभट व कृष्णभट व धाकटा नारायेणभट यैसे तीघे. या पै ।। नारायेण भटाचे नकल जाहाले. वडील पद्मनाभीभट याचा वंश शामभट याचे पुत्र श्रीधरभट देखील चौघे. कृष्णभटाचा वंश बावदेभट व मुकुंदभट यांचे पुत्र गोपाळभट व बावदेभट याप्रमाणे वंशावळी आसतां नारायेणभटाचे नकलाचा विभाग

उभयेता बंधूचे संततीने येथा विभागे निमे निमे प्रमाणे आनभवावे यैसे आसता बाबदेभट बिन कमलाकरभट रेटाईने नारायेणभटांचा नंकलाचा वंत खाऊ लागला यैसे क।। म।।रचे वतनदार देखील जोसी ग्रामोपादे घर्मादिकारी याचे करीनेवरून निवाडा जाहाला. गोपाळभट बिन बाबदेभट व बाबदेभट बिन मुकुंदभट याचा मुळीपासून वेव्हार पाहाता खोटा आहे यैसे जाह्माले. त्यावरून श्रीमंत माहाराज स्वामीस जाहाला निवाडा निवेदन केला. त्यावरून स्वामी श्रीधरभट बिन शामभट याजवरी कृपाळू होऊन श्रीचे पूजारकीचे निमे वतन व पूर्वीला घरठाव वाडा आंकणे ६ साहा पैकी निमे अंकणी ३ तीनी व यांची वडीलकी पुरातन यांकडे चालत आली आहे त्या प्र।। करार केली आसे. पेसजी गोपाळभट बिन बाबदेभट याणी हुजुर गैरवाका निवेदन करून पत्रे घेतली आहेत वगैरे कागद त्याकडे आसतील ते रद केले आसेत. श्रीधरभट याजवळ पूर्वील पत्रे होती ती आणोन निवेदन केली. श्री—— स्वामीचे निवाडपत्र व पैठणचे पत्र व हरिमंदीरचे पत्र यैसी पत्रें स्वामीनी ध्यानास आणून श्रीधरभट बिन शामभट यास निमे श्री——चे पूजारकीचे वतनाचा विभाग करून दिल्हा आसे. तरी तुम्ही श्री——चे निमे वतनाचा विभाग व घरठाव पुरातनपैकी आंकणे तीन श्रीधरभट बिन शामभट पूजारी श्री क्षेत्र करवीर यांसि व याचे पुत्र पौत्रादि वंशपरंपरेने चालवणे. वेदमूर्ती निमे विभाग श्री—— चे पूजारकीचा आपले पुत्र पौत्रादि वंशपरंपरेन अनभवितील. गोपाळभट बिन बावदेभट व बाबदेभट बिन मुकुंदभट यानी पूजारकीचे निमे वतन व निमे घर तीन आंकणे अनभऊन सुखरूप आसावे. या उभयेतानी श्रीधरभटासी कजिया करावयास समंध नाही. निवाडेप्रमाणें निमे निम विभाग योग्य करावे. तरी तुम्ही श्रीचे पूजारकीचे निमे वतन श्रीधरभट यास परंपरागत चालवणे म्हणून आज्ञा. आज्ञेप्र।। सदरहूप्रमाणें श्रीधरभट बिन शामभट यास निमे श्रीचे पूजारकीचे वतन व घरठावपैकी निमे आंकणे ३ तीन व वडीलकी पुरातन याकडे चालत आली आहे त्याप्रमाणे करार केली आसे. तरी तुम्ही यास व यांचे पुत्रपौत्रादि वंशपरंपरेने चालवणे. साल दरसाल नवीन सनदेचा उजूर न करणे.

गोपाळभट व बाबदेभट यानी निमे पूजारकीचे वतन व निमे घरठाव आंकणे ३ तीन आनभऊन आसावे. यासी कजिया करावया समंध नाही. या पत्राची तालीक लेहून घेऊन हे पत्र भोगवटीयाबदल श्रीधरभट बिन शामभट पूजारी याकडे परतोन देणे. जाणिजे. रवाना छ. १६ माहे शौवाल मोर्तब सुद ——

मोर्तब

क्रमांक : १२८ दि. १२–७–१७५८

तर्फ रुकडी येथील वाडीस खोत नव्हता. राणी जिजाबाई यानी रुकडीच्या मामलेदाराच्या सूचनेवरून सदहूं वाडीची खोती व सात बिघे जमीन शाबाजी रामजी जैन यादिवडेकर यास दिली.

सिका

श्रीमंत सकल सौभाग्यादि संपन्न मातुश्री जिजाबाई साहेब याणी त।। शाबाजी बिन रामजी जैन यादिवडेकर यासि आज्ञा केली यसीजे. सु।। तिसा खमसैन मया आलफ. तुजला वतनपत्र सादर केले यसीजे. तुजबाबे राजश्री जिवाजी रुद्र मामलेदार ता।। रुकडी प्रांत मिरज याणी हुजुर करवीरचे मुकामी येऊन विनंती केली जे कसबे रुकडी येथील पूर्वीची वाडी आहे तेथील पुरातन खोत होता त्याचे नकल जाले. त्याचे कोणी नाही. त्यामुळे वाडीतील वसाहत मोडली. उदरवाही जमीनीची लावणी जुजुबी होत आहे. याकरिता मावजी बिन रामजी जैन यादिवडेकर म्हणून कसबा मजकुरी मिरासी कुणबी रयतावा करून आहे. साहेबी कृपावंत होऊन पूर्वेकडील वाडीची खोती वतन करून दिल्हीयाने वाडीत जाऊन रयत मेळवून घरे कोपटे बांधोन वसाहत करून जमीनीची जरा बाजरा लावणी करील येसी विनंती. व देशमुख व देशपांडे प्रांत मजकूर व मोकदम कसबे म।।र याणीही अर्ज केले की इदलशाहीतील चावराची वाडी आहे खोतीचे वतन करून दिल्हीयाने

उस्तवारी होईल असा अर्ज केला. तेव्हा लावणीचे उस्तवारीवर साहेबी नजर देऊन साहेबी तुजवर कृपाळु होऊन कसबा मजकुरी येथील पूर्वेकडील वाडीस खोत कोणी नाही याकरितां नूतन वाडीचे खोतीचे वतन करून अजरामरहमत करून दिल्हे असे. तरी वाडीत जाऊन घरे कोपटे बांधोन् जमीनीची लावणी सारी करून कौलाप्रमाणे गावस्वरुपे म्हसूल सरकारात देत जाणे. तुजला खोतीचे वतन करून दिल्हे याकरिता तुजपासून शेरणी रुपये ४०० च्यारशेहे घेतले ते सरकारचे पोत्यास करवीरचे मुकामी जमा जाहले असेत. खोतीचे वतन करून दिल्हे आहे. आज्ञाप्रमाणे वर्तणूक कर्णे. तुजला वतनाची चाकरी पडती त्याकरिता इनाम जमीन पडीपैकी वीसा पांडाच्या काठीमूळ जमीन बिघे

कीर्द जमीन बिघे	पड जमीन बिघे
०५	०२

येकूण कीर्द पाच बिघे व पड जमीन दोन बिघे करार करून देविली आहे. याप्रमाणें इनाम जमीन व घर तुजे पालक व म्हैस येक पालक व वाडीत कार्य प्रयोजन होईल तेव्हा तुजे घरची सवाष्ण यसे करार करून आज्ञा सादर केली आहे. या बरहुकुम अनभवणे. वरकड वाड्या भोंवरगावी व कसबे मंजकुरच्या आहेत. तेथे खोत आहेत त्यास कानुकायदा पूर्ववत ज्याप्रमाणे चालत येत असेल त्या दाखलेप्रमाणे चालेल. इनाम जमीन सदरहू सात विघ्रे तुजला करार करून दिल्ही आहे. त्याखेरीज रयतावेची जमीन केलीस तर रयताव्याचा वसूल द्यावा लागेल. आज्ञे–प्रमाणे वर्तणूक करून तूं व तुझे पुत्र पौत्रादि वंशपरंपरेने अनभऊन खोतीचे वतन करून सुखरूप वाडीत राहणे. जाणिजे. र॥ छ. ६ ज़िलकाद. लेखन सिमा मोर्तब आसे.

क्रमांकः १२९ रवाना दि. १-११-१७५८

महाराणी जिजाबाई यांचेकडून शिवाजी तुकदेव या नावाच्या ब्राम्हणास मौजे मळगे व मौजे सोनाळी या गावचे कुलकर्णी इनाम. संभाजी दुसरे यांच्या हयातीतच हे इनाम जिजाबाईनी दिले असून ' चौथा वाडा मोर्तब सुद ' असा त्यांचा त्यावर मोर्तब आहे.

श्री

श्रीमंत सकल सौभाग्यादिसंपन्न मातुश्री जिजाबाईसाहेब याणी शिवाजी तुकदेव गोत्र गार्ग्य सूत्र आस्वलायेन यासी आज्ञा केली यैसीजे. सु।। तिसा खमसैन मया आलफ. तुम्ही साहेबासनीध बहुत निष्टेने शेवा बहुत दिवस करीत आला. साहेब तुम्हावरी कृपाळु होऊन तुमचा आर्ज काये आहे ते विनंती करणे म्हणोन आज्ञा केली. तेव्हा आपण कुटुंबवत्सल आपल्यास वतन नाही. साहेबी कृपा करून हर येक जागा वतन देऊन स्थापना केलेयाने साहेबास व साहेबाच्या राज्यास कल्याण चिंतून सेवा करीन म्हणोन आर्ज केल्यावरून साहेब संतोषी होऊन तुमचा योगक्षम चालावा हे चितात आणोन वतनाचा शोध केला. तेव्हा निर्त्तारीस वतन मौजे मळगे बु।। व मौजे सोनाळी हे दोन्ही गाव कागल तर्फेचे कुलकर्णाच नकल होऊन वतन सरकारात आमानत होते ते दोन्ही गावचे कुलकर्णीचे वतन व इनाम व हक्क वतनसमंध कानुकाइदे प्राचीन चालत आसतील त्या प्रो। तुम्हासी करार करून वतन मऱ्हामत करून दिल्हे आसे.

पुत्रपौत्रादी वंशपरंपरेने कुलकर्णाचे वतन आनभऊन सुखरूप राहणे. वतनी सेवा करीत जाणें. *

रवाना छ २९ सफर लेखनसीमा
शके ८५ बहुधान्यनाम संवत्छर

चवथा
वाडा मोर्त
ब सुद

बार

क्रमांक : १३० **दिनांक १८–११–१७५८**

जिवाजी तुकदेव कुलकर्णी याने महाराणी जिजाबाई यांची इमाने इतबारे सेवाचाकरी केली यास्तव खुष होऊन संभाजी दुसरे यानी त्याला मौजे मळगे व मौजे सोनाळी या गावची वारसा अभावी पडून राहिलेली कुलकर्णाची वतने व दोन्ही गावी मिळून दहा बिघे जमीन इनाम दिली.

श्री
श्री
प्रतिपच्चंद्र रेख
व वर्धिष्णुर्विश्ववं
दिता शंभु छत्रप
तेर्मुद्रा रामसूनो
विराजते

स्वस्ति श्री राज्याभिषेक शके ८५ बहुधान्यनाम संवछरे कार्तीक

---

* सदरहू ब।। जिजाबाईसो यांची आज्ञापत्रे सदर तारखेची आहेत ती :–
(१) देशमुख व देशपांडे प्रांत कागल.
(२) मोकदमानी मौजे सोनाळी (सोनाळीचे कुलकर्णा ब।।)
(३) मोकदमानी मौजे मळगे बु।। (मळगे येथील कुलकर्णा ब।।)
(४) राजश्री शिवाजी कोरे मौजे सोनाळी प्रां. कागल यास मौजे म।।स्चे कुलकर्णा ब।।
(५) शिवाजी जाधव मौजे मळगे बु।। येथील कुलकर्णा ब।।
(६) जिवाजी तुकदेव यास कुलकर्णाच्या वतना खेरीज दोन्ही गावी दहा बिघे जमीन इनाम दिल्याच्या संभाजी दुसरे व महाराणी जिजाबाई या दोघांच्या सनदा असून त्या अनुक्रमे दि. १७–११–१७५८ व दि. २७–११–१७५८ च्या आहेत.

बहुल चतुर्थी भृगुवासरे[1] क्षत्रीये कुलावंतंस श्री राजा शंभु छत्रपती

श्री श्री राजा शंभु छ त्रपति हर्ष निदान केशव सुत भ गवंत पंडित मु ख्य प्रधान	श्री आई आदि पुरु ष श्री राजा शंभु छत्रपती स्वामी कृ पनीधी अमृतराव कृष्ण प्रती निधी	स्वामी याणी जिवाजी तुकदेव गोत्र गार्ग्य कुलकर्णी मौजे मळगे बु।। व मौजे सोनाळी प।। कागल यासि दिल्हे वतनपत्र ऐसेजे. तुवा

राणीवास वाडा ४ या सनीध वहुत दिवस निष्टेने सेवा करीत आलास. तेणेकरून स्वामी कृपाळु होऊन तुझा अर्ज कार्य आहे तो विनंती करणे म्हणोन आज्ञा केली. त्यावरून तुवा अर्ज केला की आपण कुटंब वछल आपणास वतन नाहीं. माहाराजानी कृपा करून हरयेक जागा स्थापना केलियाने माहराजांस व माहाराजांच्या राज्यास कल्याण चिंतून राहून सेवा करीन म्हणोन विदित केले. त्यावरून स्वामी कृपाळु होऊन तुजा योगक्षेम चालावा हे चितात आणून वतनाचा शोध केला तेव्हा निर्वारीस वतन मौजे मळगे बु।। व मौजे सोनाळी प।। कागल येथील कुलकर्णाचे नकल होऊन वतन सरकारात अमानत होते. ते दोनी गावीचे वतन कुलकर्णाचे व हक इनाम वतन समंधे कानु काइदे पुरातन चालत असतील त्याप्रो करार करून वतन तुजला दिल्हे असे. व या वतनास अर्जी इनाम जमीन कुलबाव कुलकानु बिघे ८ १०

मौजे मळगे बु।। जमीन	मौजे सोनाळी जमीन
८ ६	८ ४

येकून दाहा बिघे इनाम दिली असे. तरी तू सदरहू जमीन चतुःसीमा करून आपले स्वाधीन करून घेणे आणि इनाम जमीन व कुलकर्ण कानु

---

१. वाराप्रमाणे तारीख काढली आहे.

काइदे तू व तुजे पुत्र पौ।। वंशपरंपरेने अनभऊन वतनाची सेवा करून राहाणे[1]

———————— निदेश समक्ष.

मर्यादेयं
विराजते
रूजु संमत
मंत्री

तेरीख १६
रबिलावल सु।। तिसा खमसेन
मया मलफ

बार सुरु सुद्र बार

क्रमांक : १३१ दि. २७-११-१७५८

महाराणी जिजाबाई यानी जिवाजी तुकदेव कुलकर्णी यास मौजे मळगे या गावी सहा व मौजे सोनाळी या गावी चार, एकूण दहा बिघे जमीन इनाम दिली.

श्री

श्रीमंत सकल सौ।। संपन्न मातुश्री जिजाबाईसाहेब याणी जिवाजी बुकदेव कुलकर्णी मौजे मळगे बु।। व सोनाळी प्रांा कागल यांसी आज्ञा केली यैसीजे. सु।। तिसा खमसैन मया आलफ. तुम्ही कुटुंबवत्छल, तुमचे चालवणे साहेबास आवशक हे जाणोन हर दो गावी आर्जी इनाम बिघे येणे प्रा पेसजीपटी व हालीपटी खेरीज करून काटीमुळे जमीन बिघे कीर्द-

मौजे मळगे बु।।	मौजे सोनाळी प्रांा म।। र
०६	०४

येकून बिघे दाहा करार करून दिल्हे आसत. तुम्ही आपले पुत्रपौत्रादि

---

१. सदरहू ब।। आज्ञापत्रे शंभू छत्रपती यांची याच तारखेची सिके २ व मोर्तबसहीत :

१) देशमुख व देशपांडे प।। कागल
२) मोकदमानी मौजे सोनाळी (सोनाळीचे कुलकर्णाब।।)
३) मोकदमानी मौजे मळगे (मळगे येथील कुलकर्णाब।।)

वंशपरंपरेने कुलकर्णाचे वतन समंधे आर्जी इनाम आनभऊन सुखरूप राहणे. जाणिजे छ. २५ रा।वल लेखन सीमा.[१]

चवथा
वाडा मो
तंब सुद

क्रमांक : १३२ दि. २०-११-१७५८

महाराज मातुश्री आईसाहेबांची (ताराबाई) स्वारी सातान्यास प्रयाण करीत आहे, तरी सरहद्दीवर येऊन त्यांचे स्वागत करावे व त्यांच्याबरोबर हत्ती घोडे पागा वगैरे जात आहे, त्यांच्या साठी गवत काढून घेण्याची व्यवस्था करावी म्हणून नानासाहेब पेशवे यानी शामराव अंबाजी यास पत्र पाठविले होते. त्या पत्रास त्याने उत्तर धाडले की, ताराबाई सातान्यास कधी व कोणत्या मार्गाने निघणार ते कळवावे.

श्री

पै।। छ. २०
रबिलोवल
तिसा कार्तिक

श्रीमंत राजश्री ——— पंत
प्रधान स्वामीचे सेवेशी

विनंती शेवक शामराव अंवाजी साष्टांग नमस्कार विनंती. येथील वर्तमान ता।। छ. १८ रोावलपर्यंत स्वामीचे कृपावलोकने यथास्थित असे. विशेष छ. १५ मिनहूचे पत्र सादर जाले ते छ. १७ मिनहूस पावले. तेथे आज्ञा की श्रीमंत माहाराज मौतुश्री आईसाहेबाची स्वारी आठा दिवसा-आलीकडे सातारियास होणार. तुम्ही आपले सरहद्देवर येऊन साहित्य

सदरहू ब।। सदर तारखेची जिजाबाई सो यांची आज्ञापत्रे मोर्तबसहीत.

(१) मोकदमानी मौजे मळगे
(२) मोकदमानी मौजे सोनाळी
(३) जिवाजी जाधव (मौजे मळगे बु।। येथे जमीन दिले ब।।)

सरंजाम उत्तम प्रकारे करणें. यंदा हती घोडे पागा कारखाना भारी सातारियास जाणार. कुरणाची नेमणूक केली त्यात मातुश्रीकडील कुरणे व राजश्री गोविंदराव मोरेश्वर याजकडील कुरणे नेमली त्यास वीस पंचवीस लक्ष गवत जरूर कापले पाहिजे. त्यास कराड देसचे बिगारी व तुम्ही आपुणाकडील लाऊन गवत काढून ठेवणे. तुम्हास पूर्वसूचना असावी याजकरिता लिहिले आहे म्हणून आज्ञा. ऐसियास मातुश्रीची स्वारी पुणियाहून कधी निघणार कोणत्या घाटाने येतील. घाटावर आलियावरी मुकाम कोणे ठिकाणी करावे हे तपसीलवार वर्तमान लेहावयास आज्ञा करावी; त्याप्रो आपले सरहद्देत येऊन आज्ञेप्रमाणे साहित्य सरंजाम उत्तम प्रकारे करू. राजश्री गोविंदरायाकडे व मातुश्रीकडे कुरणे आहेत त्यांतील गवत कापावयाची तर्तूद करून राजश्री गोविंदरायाकडे काही दिल्ही आहे. काही राहिले गवत त्याचीहि तर्तूद करून देऊन गवत आज्ञेप्रमाणें काढऊन गंजी घालून ठेवितो. सेवेसी श्रुत जाहाले पाहिजे हे विनंती.

क्रमांक : १३३ **इ. स. १७५९**

नानासाहेब पेशवे यांचे तुळाजी नाईक साठम यास पत्र की, सैन्यासह त्वरीत यांवे.

श्री

राजश्री तुळाजी नाईक साठम गोसावी यांसी अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्ने।। बाळाजी बाजीराव प्रधान आशिर्वाद. सु।। तिस्सा खमसैन मया व अलफ. तुम्हास जमावासुद्धा हुजूर यावयाची आज्ञा करून हे पत्र सादर केले असे. तरी राजश्री अनाजी नाईक साठम हें तुम्हाम लिहितील त्याप्रमाणें लोक चांगले निवडक कसलेले घेऊन हुजूर येणे. लोक* ++ जातील तरी पत्र दर्शनी जमावासुद्धा हुजूर येणे. जाणिजे. बहुत काय आज्ञा प्रमाण.

---

* दोन अक्षरे लागली नाहीत.

क्रमांक : १३४ **दि. २३–१–१७५९**

किल्ले पन्हाळेची फडणिसी शामभट उपाध्ये राजपुरोहित यांच्याकडे दिली आहे, म्हणून छत्रपती संभाजी दुसरे यांचे नरसिंगराव दळवी नामजाद व कारकून किल्ले पन्हाळा यांस पत्र.

स्वस्ति श्री राज्याभिषेक शके ८५ वहुधान्यनाम संवत्सरे पौष बहुल दशमी भोमवासरे क्षत्रिय कुलावतंस श्री राजा शंभु छत्रपती स्वामी याणी राजमान्य राजश्री नरसिंगराव दलवी नामजाद व कारकून किले पनाला यासी आज्ञा केली ऐसीजे. किले मजकुरची सबनिसीकडील फडनिसी पेशजीची फडनिसी दूर करून हली राजश्री शामभट उपाध्ये राजपुरोहित याकडे दिली असे. हे आपले तर्फेने जो ठेवितील त्याचे हातून फडनिसीचा धंदा व कैदकानू पेशजी चालत आहे त्याप्रमाणे सेवा घेणे. यासी वेतन बारनि।। मानी प्रो करार केले असे. ही सनद पोा पासून दंडकप्रो वजा करून उरलेले वेतन सिरस्ताप्रमाणे पाववणे. जाणिजे. बहुत काय लिहिणे.

तेरीख २३. जमादिलावल. सु।। तिसा खमसैन.

क्रमांक : १३५ **दि. ३०–१–१७५९**

निळो रघुनाथ कुलकर्णी याने प्रसिद्धगडच्या मामलेद्वाराच्या आज्ञेवरून मौजे विळवडे येथे नवीन पेठ वसविली होती. या पेठेची महाजनकी आपणास मिळावी म्हणून त्याने संभाजी दुसरे यांना विनंती केली असता त्यानी ती मंजुर केली.

स्वस्तिश्री राज्याभिषेक शके ८५ बहुधान्य नाम संवत्सरे माघ शुद्ध द्वितीया भोमवासरे[1] क्षत्रिय कुलावतंस श्री राजा शंभु छत्रपती स्वामी याणी निळो रघुनाथ कुलकर्णी मौजे वळिवडे त।। म्यानघोल त।। तारळे यासि दिले वतनपत्र ऐसाजे. त्वां करवीरचे मुक्कामी स्वामीसंन्नीध विनंती केली की आपणास किले प्रसिद्धगडचे मामले–

---

१ वाराप्रमाणे तारीख काढली आहे.

दारानी आज्ञा करून मौजे मजकुरी नवी पेठ करून बाजार भरणे. त्यावरून आपण खटपट करून पेठ करून बाजार भरवीत आहे. त्यास किलेकरी याणी आपणास पेठमजकूरचे महाजनकीचे वतन करून दिल्हे आहे. त्यास माहाराजानी वतन करार करून पत्रे देविले पाहिजेत म्हणून त्यावरून स्वामी कृपाळु होऊन कोट मजकूरचे महाजनकीचे वतन नूतन करून दिल्हे असे. , या वतनास मौजे मजकुरी इनाम जमीन भातरोप बिघे तीन दिली असे. वरकट हक्क लाजिमा बाजे पेटा प्रमाणे करार केले असे. तरी तू सदरहू वतन व इनाम हक लाजिमा पुत्रपौत्रादि वंशपरंपरेने अनभवणे. वतनासंबंधे तुझे माथा शेरणी रुपये पंचवीस २५ ठेविले याचा वसूल हुजुर झाला. तू वतन अनुभवणे.

तेरीख

१

जमा दिलाखर सु।। तिसा खमसइन

क्रमांक : १३६ **जाने. फेब्रुवारी १७५९**

करवीरचे संभाजी दुसरे व पेशवे यांच्यामधील कराराची यादी.

श्री

तालीक

यादी येणेप्रमाणे सरकार निसबतीची कलमे करारात लेहून द्यावी

वारणे ऐलेकडे राजमंडळचा तालुका जो आहे तो साहेबाकडे निर्वेध असावा ---

"सुदामत चालत आल्याप्रमाणे चालऊ ---"

हुकेरी प्रांत साहेबाचे खासगीस संवस्थाने बिदरूर व सोंधे व सावनूर येथील तोफेचा[1], यैवज करार पेशजी जाहाला आहे त्याप्रो साहेबाकडे निखालस पाठवावा ---

"पावत आल्याप्रो यैवज पावता होईल."

---

१. नजराणा.

दरोबस्त दिल्हा त्याप्रमाणे निर्वेध साहेबाकडे चालावा.

"हुकेरी प्रांत दरोबस्त साहेबाकडे चालऊ——

सातारेचे राजधानीस खासगी खर्चाचा सरंजाम साहेबाकडे द्यावा.

"जरुराती खर्चाप्रो काही सरंजाम काही नख्ती नेमणूक करून देऊ."

धण्यासंनिध लाहान मोठे सेवक सेवा करून होते, त्यास त्यांचे योग्यतेप्रो चालवावे——

"योग्यतेनुरुप समजून चालेसे करू——"

धण्याचे हुजुरातीस किले आहेत. त्याचा सरंजाम, पूर्वील नेमणुकेप्रो किलेचे तनखे किलेकडे सुधामत चालवावे.

"भोगवट्याप्रो निर्वेध चालऊ——"

हुजुरचे सनदेचे लोकास गाव इनाम दिल्हे. वतने करार जाहाली असतील ते चालवावी. अंतर करू नये.——

"भोगवटा मनास आणून चालऊ. भोगवटा नसला, सनद असली, तरी मनसुबीचे रीतीने मनास आणून, योग्य असेल ते चालऊ."

सरदेश कुलकर्णीचे व इनाम साहेबास तुम्हास किमपी पडदा नसावा. साहेबी जे केले, ते तुम्ही परिणामास नेहून साहेबाच्या लक्षानरुप प्रांजळ साहेबासी असावे.

"साहेबी लेकाप्रो येखतियार दिल्हा अहे. बरेत्राईट करावयाचा येखतियार साहेबानी दिल्हा आहे. असे असता ज्यांत राज्यास स्वामीस उतम तेच सेवकापासून होईल. साहेबाचे उतम लक्ष असेल त्यास अंतर होणार नाही——"

सिदे नरगुंदे व पतकेचे हुजूरे पागेचे सरदार सरंजामसुधा पूर्वंवतप्रो धण्याचे हुजरातीस त्याणी असावे.

व त्याचे सरंजामाचा व पागेचा फडशा होणे तो हुजुर होत असावा.

"साहेबाचे मर्जीप्रो हुजरातीस करार आहेत तसे राहू."

सेना खासकेल याचा सरंजाम नेमून दिल्हा अहे. काही चालतो काही चालत नाही. अगत्यवादे त्यांचा सरंजाम नेमून दिल्हेप्रमाणे चालवावा——

"भोगवट्याप्रो चालउ. जो चालत नसेल त्याची चौकसी मनास अणून चालवावया योग्य दिसल तो चालऊ."——

गाव चालवावे———

" सुदामत प्रो। चालऊ "

सरदेशमुखी व बाजे वतने सरकार तालुकेस अहेत ती सरकारात असावी.

" जसा दहावीस वर्षे सरकारात असेल तैसा चालेल."

आंगरेकडील पंचमहालाचा मख्ता करार केला, त्याप्रो। ऐवज साहेबाकडे द्यावा.

"चिरंजीव भाऊनी ऐवज करार केला असेल त्याप्र।। प्रविष्ट होईल——— "

सदरहूप्रो। चालवावयास शफत कुलस्वामीची. अंतर करू तर असे*

(यादी लि।। यखतासी कोल्हापूरचे मु।। श्रीमंती केली. परंतु यादीवरी साल तेरीख महिना नव्हता. सबब शोध करून हाली सन इसने सितैनात फाल्गुण मासी मौजे वणूर प्रां। कित्तूरचे मु।। श्रीमंत माधवराव पंडित प्रधान अले तेव्हा लि।। असे. माघ मास सन तिसा खमसैनचे साली कोल्हापुरी यादी जाहाली.)

टीप :— * कंसातील मजकूर महत्वाचा आहे. त्यात म्हटले आहे की, 'यादीवर साल तेरीख महिना नव्हता.' ती पुढे निश्चित कशी केली गेली ते सांगताना या टिपणात म्हटले आहे की, श्रीमंत माधवराव पेशवे इसने सितैनात फाल्गुण मासी (फेब्रु.— मार्च १७६२) मौजे वणूर, प्रांत कित्तूरचे मुक्कामी आले, तेव्हां यादी माघ सन तिसा खमसैनचे साली (जाने—फेब्रुवारी १७५९) कोल्हापुरी झाली हे चौकशी अंती ठरविण्यात आले.

सन १७६२ च्या फेब्रुवारी—मार्च महिन्यांत माधवराव पेशवे कर्नाटकांत कित्तुर प्रांती होते, हे पेशवे दप्तर भाग ३७, अनुक्रमांक ५ च्या कागदावरून सिद्ध होते; प्रस्तुत कागद मार्च १७६२ चा असून त्यांत म्हटले आहे. 'खासा स्वारी कित्तुर प्रांती आली; कित्तुरच्या ठाण्यास मोर्चे लावले.'

प्रस्तुत यादी **Treaties, Agreements and Sanads** संपादक, मावजे पारसनीस मध्ये पृ. ४६ वरही प्रसिद्ध झाली आहे. परंतु तींत उपरिनिर्दिष्ट कंसातील टिप्पण नाही. त्यावरून आम्हास उपलब्ध झालेल्या नकलेहून मावजे पारसनीस याना सापडलेली नक्कल वेगळी होती हे स्पष्ट आहे. —संपादक

क्रमांक : १३७ दि. ३–५–१७५९

छत्रपती संभाजी दुसरे यानी मुक्तेश्वराचे पुत्र निरंजन यांस मौजे तेरवाड परगणा रायबाग हा गाव इनाम दिला. हा गाव पूर्वी मुक्तेश्वराच्या समाधीस इनाम होता.

स्वस्ति श्री राज्याभिषेक शके ८५ प्रमाथीनाम संवत्सरे वैशाख शुध सप्तमी गुरुवासरे क्षत्रीय कुलावतंस श्री राजा शंभु छत्रपती याणी रा।। निरंजन गोसावी बिन मुक्तेश्वर गोसावी गोत्र आत्री सुत्र आस्वलायन यासी दिल्हे इनामपत्र यैसेजे. तुमचेविसी राजश्री नरसिंगराव देवाजी दि।। पंतप्रधान याणी करवीरचे मुकामी स्वामीसनीध विदित केले की मौजे तेरवाड प।। रायेबाग हा गाव पूर्वी रा।। मुक्तेश्वर गोसावी हे श्री ——— येकनाथ स्वामीची कन्या गंगाबाईचे पुत्र याचे वृंदावन मौजे मजकुरी आहे, त्यास वृंदावनी पूजा उछाह व आन्नसंतर्पण करावयासी पुरातन इनाम होता. त्यास यैलीकडे त्याचे पणतु मुक्तेश्वर गोसावी बिन आकाणा गोसावी यासी इनाम दिला होता त्याप्रमाणे ते उपभोग करीत आहेत. त्यास गोसावी म।। निले याचा वृद्धापकाळ जाहला म्हणून गोसावी याणी विदित केले, जे वृंदावनी पुजा उछाह व आनसंतर्पण करावयासी आपली कन्या बकुबाई इचा पुत्र निरंजन गोसावी याचे नावे पत्रे करून द्यावी म्हणून विदित केले. त्यावरून तुम्हावरी कृपाळू होऊन मौजे तेरवाड प।। रायबाग हा गाव पेशजीप्रमाणे इनाम करार करून दिला असे. तरी तुम्ही सदरहू मौजे मजकूर आपले स्वाधीन करून घेणे आणि इनाम गाव दरोबस्त तुम्ही व तुमचे पुत्र पौत्रादि वंशपरंपरेने आनभऊन स्वामीस व स्वामीच्या राज्यास कल्याण चितून सुखरूप राहणे. जाणिजे निदेश

तेरीख ५

रमजान सु।। तिसा खमसैन मया

क्रमांक : १३८ दि. १३-६-१७५१

सातारा, चंदन आणि वंदन हे किल्ले कसे हस्तगत झाले तो वृतांत पेशव्यांचा सातारा येथील कारकून या पत्राचे द्वारा पेशव्याना सादर करीत आहे. गडकरी किल्ले स्वखुषीने खाली करण्यास तयार नव्हते. ताराबाईंची पत्रे आणि हुजरेहि चंदन वंदनकरानी वर घेतले नाहीत. अखेर ' रांडापोरे कैदेत ठेवतो आणि तुमची सर्वांची डोकी मारतो' अशी धमकी दिल्यावर गडकऱ्यांनी किल्ले खाली केले असे पत्रात म्हटले आहे.

श्रीशंकर

पै।। छ. १९ सवाल
सु।। सितैन जेष्ठमास

सेवेशी विज्ञापना त।। छ. १७ सवालपर्यंत स्वामींचे कृपेकरून वर्तमान यथास्थित असे. विशेष स्वामींनी स्वदस्तुरे कृपा करून पूर्वी कोकणातून पत्र प।। तेथे पत्री लि।। आहे की किले सातारा व चंदन व वंदन हे तिन्ही किलें युक्तीने हस्तगत करणे. हेच काम सारे कामात कठीण मातबर शाहणपणाचे आहे. हे तुम्ही केले म्हणजे सर्व प्रकारे तुमचे चाकरीचा मजुरा आहे. त्या अक्षराचे स्मरण धरून यथामतीने सातारा व चंदन हस्तगत केला ते वृत्त पूर्वी सेवेसी लि।। च आहे. किले वंदनकर बदलून जुजावयास तयार जाले. कोणेही प्रकारे युक्ति न चाले. तेव्हां मातुश्री साहेबास बोध करून त्यांचे पुत्र (व) हुजरे येकदोनदा पाठविले. मातुश्रीसही संशय वाटतच असे. तथापि येक दोनदा पत्रे (व) हुजरे गेले ते किलेकरी यानीं वर न घेतले, बेकैदी केली. हीच गोष्ट मातुश्रीस बिबऊन किले चंदनास व वंदनास मातुश्रीसाहेबांच्या सनदा घेतल्या की किल्यावर लोक पेशव्याकडील से पन्नास घेऊन तुम्ही हे येक विचारे वर्तणे. त्याउपर मागती मातुश्रीस युक्तीने समजाऊन हुजरे वंदनास पत्रे देऊन रवाना केले. तेही वंदनकरानी वर न घेतले. मग तर आपल्यास राग येऊन खाली फौज लोक पाठविली. परंतु ताकीद केली की जवळ न जाता दूर बसोन वाटा बंद करणें. किलेकरी यांची वैरण कडबे खाली आहेत ते मात्र चिरणे. त्यांसी तुम्ही होऊन जुजाचा प्रकार न करणे. त्याउपर मोर्च्याची जागा पाहावयास शाहाणे लोक कारकून प।। त्यांजवर

किलेकरी यानी गोळ्या मारिल्या. हे वर्तमान येताच येकदाच आसपासचे गांवी राऊत कारकून निरनिराले पांठऊन किलेकरी यांची माणसे कबिले चोरून छपून काही थोडे थोडे राहिले होते ते कुल कैद केले आणि हशमी माणूस तीनच्यारसे पाठऊन चौकी बंदी केली. त्या उपरी किलेकरी धोंडे लवंडू लोटू लागले. मग किले चंदनावर बेलदार पाथर्वट गवंडे सेदोनशे माणूस याप्र।। पाठऊन व कारखाना लाऊन जेजालांचा मोर्चा व तोफांचे मोर्चे बांधू लागलो. जेजाला नाहीत व गोले तोफांचे नाहीत म्हणून सेवेसी विनंति लि।। यावयास दिवसगत लागली म्हणून जेजाला वीस पंचवीस चहूकडून मेलविल्या. काही चिमणगावीहूनही मागून आणिल्या. गोलेही सेदीडसे मेलविले. जेजाला किले चंदनास रवाना केल्या. येक दोघे गडकरी किले वंदनकर बातमीस आले त्यास या प्रकारे दबावले की या उपर तुमची सर्वाची डोकी मारल्याखेरीज व रांडा पोर कैदेत ठेविल्याखेरीज राहात नाही. याप्रकारे दबावणी फारच केली. त्यांस निकर्ष फारच कलून किलेकरी बोलू लागले, आम्ही किला देतो, आम्हास मुला माणसासुद्धा आबरूने रजा द्यावी. हे वर्तमान लिहून आले. मग किलेकरी दाहावीस सबनीस सरनोबत इतके मात्र खाली आणून साता–रियास आणिले. मातुश्री साहेबांचे पायावर घातले. आम्हीच वराडी होऊन अन्याय (?) मागोन घेतला. मातुश्रीपासूनही फजित करविली. साहेब रागे भरली. बेकैदी केली म्हणून तुमचे पारपत्य करविले. याप्र।। जाल्यानंतर किलेकरी यास ताकीद साहेबानी रूबरू केली की तुम्ही कबिले सुधा खाली उतरणे किला पेशव्याचे लोकांचे हवाली करणे. या प्र।। निक्षून ताकीद करून राजश्री शेषो रामचंद्र नि गोविंदराव मोरेश्वर व हशमी लोक व मातुश्री साहेबांचे दोन हुजरे याप्र।। रवाना केले ते आज बुधवारीस कालच्या सा घटका दिवसा किल्यावर चढले. स्वामीचा पुण्यप्रताप थोर. जागा फार कठीण. परंतु श्रम न होता आली ये गोष्टीचे तरतूदेस रात्र दिवस मेहनत केली ते ईश्वरास ठाऊक असेल. सर्व प्रताप स्वामीचा. सेवक लोकी श्रम करून स्वामीसेवा करावी हे खरे. कृपा करणार स्वामी. हे विज्ञापना.

क्रमांक : १३९ दि. ६-८-१७५९

लढाईत पाडाव झालेली घोडी व नोकरीस ठेवलेल्या लोकांचा रोजमुरा याबाबत उद्भवलेल्या तंट्यासंबंधीचा हा महजर आहे.

श्री

निवाडपत्र थल दर जागा श्री देव दुधेस्वर का। दुधगाव प।। हुकेरी सु।। सितैन मया अलफ. शके १६८१ प्रमाथीनाम सवछरे सन ११६९ श्रावण शुध १३ इंदुवासरे

राजमुद्रा

सेवक

हजीर मज्यालसी

मानजीराम व नारो राम

घुमगौडा पाटील
समडोलीकर
लिगापा व सिवाणा
व थंबाणा पडीकर
का। अस्टे

थल का। मजकूर

सावतराव पाटील
नांगर
सम गौडा

लालापा साजणे
रागाणा पोतदार

कुलकर्णी
बाबाजी नरसिव्हे दाजी
नारायेण खंडो लिंगदेव
कोंडो अपाजी

मखदुम
अपाजी अडमोटे
तमाणा अडमोटे
सेटे पाकोळे
खान महमद नगा (?)
कोरबु

या समक्ष जाहाले निवाडपत्र ऐसे जे. जोत्याजी बिन सटवोजी सकपाळ पाटील मौजे बाबवडे प।। मिरज यात व रघुजी बिन रुद्राजी नलवडे पाटील मौजे काले कसबा वाघवे प।। पनाळा या उभयतामधे नालबंदीचा व पाडावे घोडेचा कजिया लागोन निवाडे व।। राजश्री बहीरजी थोरात ठाणे क।। वाळवे यानी आपले पत्र देऊन क।। मजकुरचे थलासी पाठविले. थली उभयेता वादे येऊन हाजीर जाहाले. यासी थल नाईकी आज्ञा केली जे उभयेता थलासी रजावंद असलेलिया राजीनामे लिहून घेणे. यासी उभयेता वादी यानी रजावंद होऊन आपले स्वसंतोशे राजीनामे लिहून दिल्हे. उपरातीक गोतनाइकी उभयेता वादीयासी जमान आणून देणे. त्याजवरून उभयेता वादी यानी जामीन आणून दिल्हे इ।।

जोत्याजी सकपाल यानी जमान कतबा आणिला. जोती दिडे पाटील मौजे जरळे. याचे नावचा आणून दिल्हा. रघोजी नलवडे यात व जोती सकपाळ यात नालबंदीचा व पाडाव घोडेचा कजिया लागोन स्वामीचे थलासी निवाडे ब।। आले. त्यासी जोती सकपाळ यासी आम्ही जामीन असो. निवाडा होये परियेत थली हाजीर राहून निवाडे प्र।। वर्तंतील. निवाडे प्र।। न वर्तंता गैर हाजीर जाहालिया अम्ही हाजीर करून देऊ. निवाडे प्र।। आम्ही वर्तंवू. लिहून दिल्हे. सही छ. १९ सेवाल सन सितैन. निशान नांगर.

रघोजी नलवडे यांनी जमान कतबा आणिला मोकदम मौजे ढवळी क।। अस्टे प।। मिरज याचे नावचा लिहून दिल्हा कतबा यैसाजे. जोतजी संकपाळ यात व रघोजी नलवडे यांत नालबंदीचा व पाडावे घोडेचे कजिया लागोन निवाडे ब।। स्वामीचे थलासी आले. त्यासी रघोजीस आम्ही जामीन असो. निवाडा होये परियेत थली हाजीर राहून निवाडेप्रमाणे वर्तंतील. निवाडे प्र।। न वर्तंता गैर हाजीर जाहालीया हाजीर करून देऊ. निवाडे प्र।। आम्ही वर्तंऊ. लिहून दिल्हे. सही छ. २१ माहे सेवाल सन सितैन. निशान नांगर.

उभयेता वादी यानी जमान कतबे आणून दिल्हेवरी हर दो जण वादी यासी दैवानी आज्ञा केली जे तुमचा करीना कैसा काय आहे तो लिहून देणे. त्याजवरून उभयेता वादी यानी अपलाले करीन लेहून दिल्हे. त्यातील द्दौंशे इ॥

जोत्याजी ° संकपाळ यानी तकरीर केली यैसीजे

बी॥

१ रघोजी नलवडे याजकडे रोज (म) राची बोली आम्ही करून लोक असामी सुमार २० वीस व आम्ही येक ये॥ २१ येकवीस दर माहे दर असामी सेरा रु॥ ८ व ब्यासा रु॥ १६ या प्र॥ करार करून तुर्त नालेबंदी रु॥ १५४ येकसेहे चोपन पदरी घातले. बाकी महिने पै॥ बाकी रु॥ बावीस घाटाखाले गेलेवरी (देऊ) यैसा करार केला.

कलम

१ घाटाखाली गेलेवरी रु॥ १५ पंधरा दिल्हा.

कलम

१ आम्ही चाकरी माहे २॥। पावणे तीन महिने केली. त्याची तलब जे हिसेबी होईल त्यापैकी नालबंदी रु॥ १५४ व रोजमरा रु॥ १५ यै॥ रुपये १६९ अम्हासी

रघोजी नलवडे यानी तकरीर केली यैसीजे

बी॥

१ जोती संकपाल याची बोली आम्ही करून नोकर ठेविले. अ॥ सुमार २१ येकवीस. दर माहे दर अ॥ रु॥ ७ सात व नाइकास रु॥ १४ यै॥ रु॥ १५४ करार करून तुर्त सदरहू एक महिना नालबंदी पदरी घालून विजयादुर्गास नेईल. कलम

१ घाटाखाले गेल्यानंतर रोजमरा रु॥ १५ दिल्हा.

कलम

१ चाकरी दोन्ही महिने केली. त्यासी दरबार सिरस्ता दसमाही वजा करून दरबार राबू (?) माहे १ रोज २०

कलम

१ आंगरेत व सावंतात झुंज जाहाले ते समई जोती संकपाळ यासी घोडी पाडाव येक सापडिली. ते घोडी करिता आंगरे

पावले. ते वजा करोन बाकी जे हिशेबी निघतील ते आम्हासी यावे. लोकासी रोजमरा पावना. लोकानी पोटासी नाही म्हणून गवगवा केला. त्यासी सुभानजी प।। चावरेकर यानी तुर्त समजाविसी करून रु।। २०८ दोनीसेहे आटाचा कतबा रो गोपाळराव याचे विद्यमाने दिल्हा. त्यावरून आम्ही सावकाराचे कर्ज काडून लोकाची समजाविसी केली. सदरहू रु।। सुभानजी चावरेकर यानी अम्हासी द्यावे.

कलम

१ अम्हाकडील लोकांची हत्यार फिरगा ५ बंदुखा ५ ढाला २ सिंग १ ये।। दागिने १३ गेले ते लोकानी आम्हा पासून घेतले ते रघोजी कडून यावे.

कलम

१ बुरजामधे आम्ही तरवार मारली. अमचे मेहुणेसी व यानी घोडीविसी आम्हासी अटक केले. हे यैकोन जोती संकपाळ घोडी सुधां पळून गेला म्हणून आमची पडिली घोडी ४ चारी वर्तेनात यावी. ती बुडाली

कलम

१ जोती संकपाळ याजपासी आम्ही घोडी तुम्हाकडे आहे त्या ब।। पडिली घोडी च्यारी वर्तेनात बुडाली. घोडी तुजकडील देणे. त्यासी तो बोलीला जे आमची हत्यार बुरजात गेली व आमचे तळबाचे रु।। व बकसिसी तरवार मारल्याली देणे. यैस बोलोन धटपणासी येऊन घोडी ठेऊन घेतली.

कलम

५

सदरहू लेहून दिल्हे श्र।। सुभानजी मोहिते प।। चावरेकर व रुद्राजी तोवर याचे मुखे खर करून घेऊ. खरे करू न देऊ तरी दिवाणचे गुनेगार गोताचे अन्याई. लेहून दिली तकरीर. सही छ २६ सेवाल सन सितैन

लोकासी जखमा लागल्या. खराबी बहुत आमची जाहाली. खबर रघोजीने घेतली नाही. तरवार मारली त्याची बकसिसी यावी.
कलम ०

१ बुरजात घोडी पाडाव करून आणिली. त्या ब।। आंगरे यानी आम्हासी घोडीचा तगादा केला ते समई आम्ही तरवार मारिली आणि खराबी जाहाली त्याचा दाखला परभार लोकाचे मुखे पुरवला. त्यावरून आम्ही अर्ज केला. खावंद अहां. बकसिसी द्यावी. गेली हत्यारे द्यावी म्हणून अर्ज केला. ती गोष्ट खावंद आंगरे यानी मेहरबान होऊन बकसिसीत व हत्याऱ्यात घोडी आम्हासी बकसीस दिली. यैस असता घोडीचा कजिया रघोजी सांगतो.
कलम

१ बुरजात आमचा पोरगा सावत्यानी धरून न्हेला. आम्ही रु।। ५० देऊन सोडऊन आणिला. ते द्यो यावे.
कलम

१ हाली केदारजी थोरात व रघोजी नलवडे यानी येऊन

आम्हासी कजिया करून आम्ही
दुराई देत असता आमचा खुन
केला त्याचा जाब करावा.

कलम
८

सदरहू लिहून दिल्हे प्रा। खरे
करून देऊ. न देऊ तरी दिवाणचे
गुणेगार गोताचे अन्याई. लिहून
दिली तकरीर. सही छ २५
सेवाल सन सितैन.

हर दो जण वादी यानी करीने लेहून दिल्हे त्यासी गोत नाईकी कयास पहाता साक्षीदार याचा मोझा पाहावासा जाहाला. त्यासी उभयेता वादीयासी विचारणा केली. त्यासी रघोजी नलवडे बोलिल जे सुभानजी प।। चावरेकर व रुद्राजी तोवर या उभयेतासी आणवणे. त्याजवरून जोती संकपाळ याने सुभानजी प।। चावरेकर यानी आपले नावाचा कतबा रु।। २०८ दोनसेहे अटाचा जोती संकपाळ यासी पूर्वी दिल्हा होता तो यैन जिनस दैवासी दाखविला. येणे प्र।।
कतबा ———————————————— बी।।

श्री

राजेश्री जोतजी सकपाळ दाजी
गोसावी यांसी

दे।। बे।। सुभानजी मोहिते पाटील मौजे चावरे रामराम विनंती. उपरी लोकाच्या सिबंदी रु।। दोनीसेहे आठ जाहाले. त्याची निभावणी कोणाच्यान होत नाही. त्यासी आम्ही तुमचे रुपयेचा हवाला घेतला आहे. रु।। २०८ दोनीसेहे आठ वर ते घरासी गेलेवरी देऊ. यासी आंतर पडो देणार नाही. घरासी गेलेवरी खामखा तुमचे रुपयेचा भाग वारून

देऊ. यासी गुजरत नानाजी सिदा वाळवेकर देशमुख व मुशेलमान इभराम खान मिरजकर. हे लिहिले. सही. प्रजापती नाम संवत्सरे कार्तिक मास. लिहिले. सही. निशान कटारी.

या प्र।। जोती संकपाळ यानी कतबा दैवास दखल केला. दैवानी रघोजीस विचारणा केली. कतबेचा मजकूर कैसा काय आहे तो सांगणे. त्यासी रघोजी बोलिला जे कतबा काही चावरेकरानी दिल्हा नाही. थोतांड आहे. यैसे बोलिला. त्याची रघोजीची व जोती संकपाळ याची रुबरु केली. रुबरु होताच उभयता येकमेकासी वाद घालून हर जितीवरी येऊन स्वसंतोषे कतबे लेहून दिल्हे. बी।। त।।

श्री

राजकी पंचाईत दे।। क।। दुधगाव
स्वामीचे सेवेसी

दे।। बे।। जोती संकपाळ पाटील मौजे बाबवडे सु।। सितैन मया व अलंफ. करिणे लिहून दिल्हा कतबा यैसाजे. आम्हात व रघोजी नलवडे यात कतबा रु।। २०८ दोनीसेहे आटाचे कतबेची हारजिती पाडिली. त्यासी सुभानजी प।। चावरेकर याचे मुद (ल) कतबा खोटा जाहाला. तरी रघोजी नलवडेची वाद खरा. आमचा वाद खोटा. हा लिहून दिल्हा कतबा. सही. तेरीख ५. जिलकाद. निशान नांगर.

श्री

राजेश्री पंचाईत दे।। क।। दुधगाव स्वामीचे सेवेसी

द।। बे।। रघोजी नलवडे पाटील मौजे काला सु।। सितैन मया आलफ. कारणे लिहून दिल्हा कतबा यैसाजे. आम्हात व जोती संकपाळ यात कतबा रु।। २०८ दोनीसेहे आटाचे कतबेची हारजिती पडिली. त्यास सुभानजी पाटील चावरेकर याचे मुखे कतबा खरा जाहाला तरी जोती संकपाळ याचा वाद खरा. आमचा वाद खोटा. लेहून दिल्हा कतबा. सही. तेरीख ५. जिलकाद. निशान नांगर.

याज प्र।। कतबे उभयेता वादी यानी लेहून दिल्हे. उपरांतिक सुभानजी पाटील चावरेकर यासी पत्र पाठऊन थल मजकुरासी आणिले. थलनाईकी त्यासी आज्ञा केली जे रघोजी नलवडे व जोती संकपाळ यामधे नालबंदीचा व घोडिचा कजिया लागला आहे. तुम्ही साक्षीदार आहा. तुमचे नावचा कतवा आहे. त्याचा म।।र कैसा काय आहे तो सांगणे. त्याजवरून त्यानी लिहून दिल्हा. बी।।

श्री

राजश्री थल पंचाईत क।। दुधगाव व स्वामीचे सेवेसी

तकरीर क।। बे।। सुभानजी बिन हणमाजी मोहिते प।। मौजे चावरे सु।। सितैन मया आलफ. कारणे लिहून दिली तकरीर यैसीजे. रघोजी नलवडे व जोतजी संकपाल या उभयतामधे नालबंदीचा व पाडाव घोडेचा कजिया लागोन तुमचे थलासी निवाडे ब।। आले. त्यासी आमचे साक्षीवरी निवाडा येऊन ठरला. त्याजवरून अम्हासी आणविले. आम्ही येऊन तुम्हापाशी हाजीर जाहालेवरी समस्त दैव मिळोन श्री देव याचे देवळी बैसोन आपले बेतालीस स्मरोन क्रीया पुरस्करे जे असले. तुम्ही ज्या प्र।। बोलीचाली लिहिले देऊन जेण प्र।। ते समई जाहाले असेल ते सांगणे म्हणऊन आज्ञा केली. मग आमचे माथा श्री चा तीर्थ अंगारा घातला. ते मस्तकी वंदोन बेतालीस स्मरोन बोलिलो जे रघोजी नलवडे यानी जोतजी संकपाळ याची तैनातीची बोली करून चाकरीस ठेविले. त्यासी तलबा तुली रु।। या पावना म्हणुन जोती संकपाळ याने कटकट केली. तेव्हा आम्ही आपले नावचा कतबा रु।। २०८ दोनीसेहे अटाचा जोती संकपाल यासी आम्ही दिल्हा आहे. तो खरा आहे हे लिहून दिली तकरीर. सही. छ ९ जिलकाद. निशान नांगर.

या प्र।। सुभानजी प।। चावरेकर याने लेहून दिल्हेनंतर जोती संकपाळ यासी दैवानी आज्ञा केली जे तुजे साक्षीदार कोण अहेती ते आणवणे. त्याजवरून राजाराम यासी आणवले. त्याने आपले इमान पूरवक श्री चा अंगारा घेऊन बेतालिस स्मरोन लिहून दिल्हे. बी।।

श्री

राजश्री पंचाईत गोतगंगा क ॥
दुधगाव स्वामीचे सेवसी

तकरीर कर्द बे॥ राजाराम रजपुत मोा मौजे बागिणी दि॥ श्रीमंत राजश्री दादा मंत्री सु॥ सितैन मया अलफ. कारणे लिहून दिली तकरीर यैसीजे. जोती संकपाल (व) रघोजी नलवडे यामधे पाडाव घोडिचा व नालबंदीचा कजिया लागोन तुमचे थलासी आले. याचा मा॥र कैसा काये आहे म्हणून तुम्ही आमचे माथा श्री चा अंगारा घालून जे दखल आसल ते सत्ये स्मरोन सांगणे म्हणोन आज्ञा केली. त्यासी आम्ही आम्ही[1] रा॥ संभाजी भिलारा याजपासी चाकर होतो. जोती संकपाल रघोजी नलवडे याचपासी चाकर होत. आमचा व जोती संकपाल याचा गोट सेजारी होता. त्यासी मसुरावरी आंगरेत व सावंतात झुंज जाहाले. सावताचा मोड जाहाला. पहिले झुज कुडालावरी जाहाले तेव्हा हत्यार संकपाल याजकडील लोकाची गेली. ते समई संकपाल याने तरवार केली. पोरगा संकपालाकडील सावतानी धरून नेहला. त्यासी रा संकरराव आगरेचा सासरा याने + + + हत्यारे नेली. लोक जखमी जाहाले व कितीयेक खराबी जाहाली आणि जोती संकपाल याने तरवार मारली हे पाहून घोडी बकसीसीत व हत्यार (?) यात व कितीयेक खराबी पाहुन घोडी सकपाल यासी दिली हे आम्हासी दखल आहे. लिहिले प्राा दिव्यानिसी पुरऊन देऊ जरी करता यासी तफावत जाहालीया दिवाणचे गुनेगार दैवाचे अन्याई. लिहून दिली तकरीर. सही तारीख २९ सेवाल. निशान कटारी.

या प्र॥ साक्षीदाराचे मोझे मुकाबिले लिहून घेतले. उपराला दैवानी उभयेता वादी यासी विचारणा केली जे कागदपत्र हिसेब कितेह तैनाती जाबिते व रोज मजरेचा हिसेब काही असलिया दाखवणे म्हणून आज्ञा केली. त्यासी रघोजी बोलिला जे कागदपत्र हिसेबकितेह काही

१. मुळातच दुबार

आपणापासी नाहीत. तैसेच जोती संकपाल यासी विचारणा केली तो बोलिला जे तैनाती जाबिता व कागदपत्र हिसेब कितेह आपणापासी काही नाहीत. रा गोपाळराव याचा कागद एक आपणापासी आहे त्या कागदातील अन्वये. बी।।

श्री

राजेश्री जोत्याजी संकपाल गोसावी यासी

अखंडीत लक्ष्मी आलंकृत राजमान्ये स्ने।। गोपाळराव विठल रामराम विनंती उपरी. तुम्हीविसी रघोजी उबाले यानी सांगितले त्याजवरून रुपये १४० एकसेहे च्यालीस पाठविले ते घेऊन लोक वीस पंचवीस घेऊन येणे. रो।। खासेस रु।। १६ व लोकास दर माहे रु।। ८ दर आसामीस येणे प्रमाणे दिवाणातून करार केले आसे. तरी तुम्ही पंचेवीस लोक घेऊन येणे. येथे कोकणात आलेवरी दोनी महिने पदरी घालितो. कलल पाहिजे. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

या प्रा जोती संकपाल याने कागद दाखविला. उपरातीक गोत नाईकी उभयेता वादी यासी विचारणा केली जे पाडाव घोडेचा किमती इमान पुरवक सत्ये स्मरोन सांगणे. त्यासी रघोजी नलवडे व जोती संकपाळ इमान घेऊन किमत लिहून दिल्ही बी।।

रघोजी नलवडे बोलिला जे घोडिची किमत रु।। २०० दोनीसेहे हे आपले इमान पुरवक. छ २३ जिलकाद

जोती संकपाळ बोलिला जे घोडिची किमत रु।। १५० दीडसेहे हे आपले इमान पुरवक. छ २३ जिलकाद

उभेयता वादी यांनी घोडिची किमत बेतालिस स्मरोन लेहोन दिल्हे. उपरातिक गोत नाइकी जोती सकपाल यासी विचारणा केली जे सावताने तुमचा पोरगा धरून नेहला त्यासी रु।। ५० पनास देऊन सोडऊन आणिला म्हणून सांगतो हे कसे काये आहे ते सत्ये स्मरोन सांगणे. त्याजवरून जोती सकपाळ बोलिला जे आम्ही काही रु।। ५०

पनास दिल्हे नाहीत. भीडभाड घालून पोरगा सोडऊन आणिला हे खरे. येणे प्र।। जोती संकपाळ बोलिले. उपरांतिक रघोजी नलवडे यासी सभा नाईकी पुरुसीसी केली जे तुम्ही हरजितीचे कतबे लिहून दिल्हे जे सुभानजी प।। चावरेकर याचा कतबा खरा जाहला, तरी आमचा वादु खोटा यैस लिहून दिल्हे होते. त्यासी सुभानजी प।। यासी थल मजकुरासी आणून विचारणा केली. त्यांनी क्रिया पुरस्करे कतबा रु. २०८ दोनसेहे आटाचा आपण लिहून दिल्हा आहे खरा यैस दैवासी लिहून दिल्हे ते लिहिले. येन जिनस रघोजी नलवडे यासी दैवानी वाचून दाखविले. उपरांतिक रघोजी बोलिला जे माझे रुबरु सुभानजी पाटलानी लिहून दिल्हे नाही. यैस उलटपालट बोलु लागला. आणिखी सुभानजी पाटील व रुद्राजी तोवार यासी थल मजकुरासी आणून आमची त्याची रुबरु समीक्षा पुरवणे. त्याजवरून सुभानजी प।। व रुद्राजी तोवार यासी मागती थल मजकुरासी आणविले. रघोजीने केदारजी थोरात यासी घेऊन आले. उपरांतीक रघोजी नलवडेसी दैवानी आज्ञा केली जे सुभानजी प।। व रुद्राजी तोवार आले आहेती. तुमची अशेंका मनामधे जे काये आहे ते आमचे विदमाने पुरऊन घेणे. त्याजवरून केदारजी थोरात व रुद्राजी तोवार व सुभानजी प।। हे त्रिवर्ग व रघोजी नलवडे व रघोजीचा बाप यैस एकत्र करून सुभानजीस आज्ञा केली जे कतबेचा म।।र पूर्वी तुम्ही थल मजकुरी क्रिया पुरस्करे रु।। २०८ दोनसेहे आटाचा कतबा आपले नावे जोती संकपाल यासी लिहून दिल्हा आहे यैस लिहून दिल्हे आहे. त्याचा अशेंका रघोजीने घेतली आहे. आमचे विदमाने रघोजीचा अशेंका पुरऊन देणे. त्यासी सुभानजी प।। व रुद्राजी तोवार यानी रघोजीस सांगितले जे जोती संकपाल यासी दोनीसेहे आटाचा कतबा दिल्हा हा खरा. तुम्ही लटका अशेंका घ्यावी यैस नाही. त्याजवरून दैवानी रघोजीस विचारणा केली जे तुझी अशेंका आणिखी काही आहे की काय. त्यासी तो बोलिला जे आमची काही अशेंका नाही. तुम्ही गोतगंगा आहा. ज्या प्र।। निवाडा करून द्याल त्यासी रजावंद असो. त्याजवरून जोती संकपाल व रघोजी नलवडे उभयता वादी यासी आज्ञा केली जे खुंटीतपत्र व खुंटीत

जमान आणून देणे. त्यावरून उभयेता वादी यानी आपले स्वसंतोसे खुंटीतपत्र लिहून दिल्हे. बी।।

श्री

राजश्री समस्त दैव क।। दुधगाव
स्वामीचे सेवेसी

खुंटितपत्र बे।। जोती बीन सटवोजी संकपाल प।। मौजे बांबवडे सु।। सितैन मया अलफ. कारणे लिहून दिल्हे खुंटितपत्र यैसजे. आम्हामधे व रघोजी नलवडे यामध्ये नालबंदीचा व पाडाव घोडेचा व कितियेक कजिया लागोन निवाडे ब।। तुमचे थलासी आलो. यासी थली राजीनामे व जमान कतबा व करीने लेहून दिल्हे. नंतर दैवानी आज्ञा केली जे साक्षे मोझेकरी कोण आहेती सांगणे. त्यावरून साक्षीदारही सांगोन आणविले. त्यानी साक्षी मोझा देणे तो तुम्ही पुरऊन घेतला आहे. या उपरी आमचे बोलणे अगर साक्षे मोझे अगर कागदपत्र कांही नाहीत, जे होत ते लिहून दिल्हे. साक्षीदारहि रुजु केले. यापरते आम्चे बोलणे आजीपासून खुंटले. तुम्ही दैव ज्या प्र।। निवाडा करून द्याल तेणे प्रमाणे वर्तणूक करूं नवदिगर करु तरी दिवाणचे गुनेगार गोताचे अन्याई. ही लिहून दिल्ही खुंटितपत्र. सही.
छ १ माहे जिल्हेजे. निशान नांगर.

श्री

राजश्री समस्त दैव क।। दुधगाव स्वामीचे सेवेसी

खुंटितपत्र बे।। रघुजी बिन रुद्राजी नलवडे प।। मौजे काला सु।। सितैन मया अलफ. कारणे लिहून दिल्हे खुंटितपत्र यैसेजे. आम्हामधे व जोती संकपाल या मध्ये नालबंदीचा व पाडावे घोडेचा व कितेयेक कजिया लागून निवाडेबद्दल तुमचे थलासी आलो. त्यासी थली राजीनामे व जामीन कतबे व करीने लेहून दिल्हे. नंतर दैवाने आज्ञा केली जे साक्षे मोझेकरी कोणे आहे ते सांगणे. त्यावरून साक्षीदारहि सांगोन

आणविले. त्यानी साक्षेमोझा देणे तो तुम्ही दैवानी पुरऊन घेतला आहे. या उपरी आमचे बोलणे आगर साक्षी मोझा आगर कागदपत्र काही नाहीत. जे होत ते लिहून दिल्हे. साक्षीदारहि रुजू केले. या उपरते आमचे बोलणे आजीपासून खुंटले. तुम्ही दैव ज्या प्र।। निवाडा करून चाल तेणे प्र।। वर्तणूक करू. नवदिगर करू तरी दिवाणचे गुन्हैगार व गोताचे अन्याई. लिहून दिले खुंटितपत्र. सही.

छ १ जिल्हेज. निशान नागर.

हर दो जण वादी यानी खुंटितपत्र लेहून दिल्हे. उपरातिक गोत नाइकी उभयेता वादी यासी आज्ञा केली जे खुंटीत जमान देणे. त्यावरून उभयेतानी खुंटीत जमान दिल्हे बी।।

श्री

राजश्री समस्त दैव क।। दुधगाव स्वामीचे सेवेसी

खुंटित जमान कतबा बे।। देवजी बिन बहिरुजी पा।। दिंडे मौज़े नेरले सु।। सितैन मया अलफ. कारणे लेहून दिल्हे खुंटित जमान कतबा यैसाजे. जोती संकपाळ व रघोजी नलवडे या मधे घोडेचा व नालबंदीचा कजिया लागून निवाडे ब।। तुमचे थलासी आले. त्यासी तुम्ही उभयेतासी जमान मागितले जे दैव ज्या प्र।। निवाडा करून सांगतील तेणे प्र।। वर्तविल्यास जमान मागितले. यैसियास जोती संकपाल यासी आम्ही जमान असू. जेणे प्र।। निवाडा करून सांगाल तेणे प्र।। जोती संकपाळ वर्ततील. जरी करिता न वर्तता नवदिगर केलिया आम्ही वर्तऊ यासी आंतर होणार नाही. हा लिहून दिल्हा खुंटित जमान कतबा. सही.

छ १ माहे जिल्हेज. निशान नागर.

श्री

राजश्री समस्त दैव क।। दुधगांव स्वामीचे सेवेसी

खुंटीत जमान कतबा बे।। नरसोजी बिन कळसोजी मोरे पा।। मौजे इटकर का।। अस्टे पा।। मिरज सु।। सितैन मया अलफ. कारणे

लिहून दिल्हा खुंटित जमान कतबा यैसाजे. रघोजी नलवडे व जोती संकपाल या उभयतामधे घोडेचा व नालबंदीचा कजिया लागोन तुमचे थलासी आले. त्यासी तुम्ही उभयेतासी जामीन मागितले जे दैव ज्या प्र।। निवाडा करून सांगतील तेणे प्र।। वर्तावियासी जमान मागितले. येसीयासी आम्ही रघोजी नलवडे यासी जामीन असो. जेणे प्र।। निवाडा करून सागाल तेणे प्र।। रघोजी नलवडे वर्ततील. जरी करीता न वर्तता व नवदिगर केलीया आम्ही वर्तऊ यासी आंतर होणार नाही. हा लिहून दिल्ह खुंटित जमान कतवा.
सही. छ १ माहे जिल्हेज. निशान नांगर.

येणे प्र।। उभयेता वादी यानी खुट जमान दिल्हे वरी समस्त गोत नाईकी मिळोन कयास ध्यानासी आणिता करिन्यातील झाड पछाडी साक्षीदार याची साक्षी पाहाता सुभानजी प।। चावरेकर यानी आपला कतबा रु।। २०८ दोनसेहे आटाचा जोती संकपाळ याचे तैनाती पैकी दिल्हा यैसी पुरंवणी जाहाली. जोती संकपाळ याचा पोरगा सावताती धरून नेहला होता, त्यासी रु।। पनास देऊन सोडऊन आणिला येस जोती संकपाळ याने लिहून दिल्हे होते. त्यासी क्रिया पुरस्करे रु।। दिल्हे हे खरे काये यैस विचारले. त्यासी त्यानी सांगितले. जे आमचे सोइरे अप्तेविसी सावताकडे होत. भीडभाड घालून पैका न देता सोडविला. रु।। पनास दिल्हे म्हणून लेहून दिल्हे होते ते कलम उडाले. हत्यार डागिने तेरा जुजात जोती संकपाळ याजकडील लोकांची गेली ती रघोजी नलवडे याजकडून उगवली नाहीत. लोकानी जोती संकपाल याजपासून घेतली. तरवार मारली त्यासी बकसिसी रघोजीने दिली नाही. घोडे पाडावे जोती संकपाल याने केले ते जोतीकडे होत. त्याची किमत जोत्याजीस विचारली. त्याने सांगितले जे दीडसेहे रुपये पावतो किमत सांगितले. तैसेच रघोजी नलवडे यासी घोडिची किमत क्रियापुरस्कर विचारणा केली. त्याने इमानपुरवक सत्ये स्मरोन सांगितले जे घोडिची किमत रु।। दोनिसेहेचा माल होता यैसे सांगितले. जोती संकपाळ यासी विचारणा केली जे घोडी कोठे आहे. त्यासी घोडी दैवानी पाहावी + + + + + + + पावली. त्याची किमत रघोजीचे मुखे रु।। दोनीसेहे

थरावेले. +++ ++ + +++ ++ पडिली घोडी सरकारातून उगऊन यावी ती बुडाली. यैस रघोजीने लेहून दिल्हे आहे. याचा मजकूर जोती संकपाळ याने सांगितला जे रघोजीने पाचसेहे लोकाची नालबंदी घेऊन आले होते. त्यासी बोली प्र।। लोकाची पुरवणी जाहाली नाही. हाजरीस लोक तिनसेहे पुरवले दोनीसेहेची नालबंदी रघोजीकडे तैसीचे राहिली. त्यासी ब्रलबेविसी रघोजीने सरकेले यासी कटकट केली आणि पाडिली घोडी ४ च्यारी द्यावी आणि लोकाची नेबत द्यावी यैसा दंगा केला. तेव्हा सरकेले यानी (सांगितले) तीनसेहे लोकाचा हिसेब येक महिना वीस रोजाचा करून येक महिना नालबंदी पहिलेचे पावली आहे. विसा रोजाची नेबत व पडिली घोडी च्यारी मागता तरी दोनी-सेहे लोकाचे नालबंदीचा यैवज तुम्हाकडे जाजती असोन नेबतीचे रुपयेचा व पडले घोडेचा कजिया काये समजोन करिता नालबंदीचा यैवज जाजती आहे. तुमची नेबत व पडिली घोडी च्यारी त्या यैवजी उगऊन यैवज जाजती होईल यैस सरकेले यानी रघोजीची समजाविसी केली. रघोजीने सेरा लेहून दिल्हा. दर असामीस दरमाहे लोकासी रु।। ७ सात व खासा दर माहे रु।। १४ या प्र।। लेहून दिल्हे आहे. त्याचा शोध पाहाता रो गोपाळराव विठल याचे पत्र जोती संकपाल यासी रघोजीने पाठविले. त्यात सेरा दर माहे दर अ।। लोकासी रु।। ८ आठ व खासा दर माहे रु।। १६ सोळा यैसा दाखला पत्रावरून पुरवला. चाकरीचा शोध पाहाता जोती संकपाळ याने दोनी माहे रोज १२ बारा चाकरी केली यैस करार जाहाले. त्यावरून दैवानी निवाडा केला बी।।

रघोजी नलवडे यानी जोती संकपाळ यासी नोकर ठेविले खासा १ दर माहे रु।। १४ व लोक असामी २० वीस दर माहे रु।। ७ सात प्रा ये।। आ सुमार २१ दर माहे रु।। १५४ मुदती माहे २ पैकी वजा रोज १० बाकी माहे १ रोज

जोती सकपाळ असामी २१ दर अ।।स दर माहे रु।। ८ आठ खासा दर माहे रु।। १६ सोळा ये।। दर माहे रु।। १७६ ये।। मुदती माहे २।।। पावणे तिनी पैकी वजा रोज १० बाकी माहे २ दोनी रोज १२ पैकी वजा

२० वीस ये॥ कबज रु॥ २५६॥
पैकी आदा रु॥

१५४ नालबंदी
१५ रोजमारा
———
१६९

बाकी देणे रु॥
८७॥ येक रुजुवात
३७ गोपाळराव विठल याचा कागद जोती संकपाळ यासी रघोजीने चाकरीस ठेविले ते समई रघोजीने दर आ॥ रु॥ सेरा रु॥ ८ आठ व खासा दर माहे रु॥ १६ या प्र॥ पूर्वीचा कागद दिल्हा होता त्यामुळे रु॥
५८॥ लोकाचा जमाव व लोकमार्गी जाता रोज १२ लागले. वजा रोज २ बाकी करार रोज १० दर माहे रु॥ ८ प्र॥
———
१८३

दरबार सिरस्ता दर माहा रोज १२ बाकी करार माहे २ येकून कबज रु॥ ३५२
पैकी अदा रु॥

१५४ नालबंदी
१५ रोजमरा
———
१६९

बाकी रु॥ रघोजीने घ्यावे
रु॥
१८३
वासीलाती पाडावे घोडे बा॥ रु॥२०० दोनसेहे बाकी ० फाजील जोतजी सकपाल याने रघोजी नलवडेसी घ्यावे
रु॥
१७

जोती संकपाळ यासी द्यावे
त्यासी घोडे ब।। रु।। दोनीसेहे
पैकी वजा रु।। १८३ येकसेहे
त्र्यायेसी बाकी देणे ० जोती
संकपाळ याजकडून रघोजी
नलवडेसी फाजील बाबत द्यावे
रु।। १७

येणे प्रा निवाडा करून दिल्हा आसे. वरकड करीत्यातील कलमाची झाडफेक पाहाता मोझा मोका दिल्याचा शोध पाहिला. परंतु काही थाक दिसून येत नाही. त्यामुळे कलम उभयेता वादीयाची हातील येस दिसोन आले. जोती सकपाल यांनी रघोजी नलवडे याजकडे तलबाविसी व हत्याराविसी व बकसिसीविसी खुनखराबीविसी कालकाला कजिया करावियासी समध नाही. रघोजी नलवडे यानी जोती संकपाळ यासी पाडाव घोडेविसी पडिली घोडी व बुडाली तैनातीविसी व चाकरीविसी कालकाला कजिया करावियासी गरज नाही. सदरहू प्रा निवाडा करून असावे. यास उभयेतातील जो कोण्ही नवदिगर करील तो दिवाणचा गुनेगार गोताचा अन्याई. लिहून दिल्हें निवाडपत्र. सही. तेरीख १२ माहे जिल्हेज.

क्रमांक : १४० **दि. १३–९–१७५९**

शंकराचार्यांच्या मठास सरकारातून मिळालेल्या जमिनीपैकी मळीची जमीन दुसरीकडे लावून दिली गेली यास्तव संभाजी दुसरे यानी सदरची जमीन मठाकडे चालवावी अशी शिवाजी बल्लाळ यास दिलेली ही ताकीद आहे.

शंकराचार्य

स्वस्ति श्री राज्याभिषेक शके ८६ प्रमाथीनाम संवत्सरे भाद्रपद बहुल सप्तमी गुरूवासरे क्षत्रीय कुलावतंस श्री राजा शंभु छत्रपति स्वामी याणी राजमान्य शिवाजी बल्लाळ यास आज्ञा केली ऐसीजे. वाडी कोपेश्वर कर्यात जुगुल प।। हुकेरी हे वाडी जमीन चावर ४।।

साडेचार सुधा श्री स्वामीकडे पेषजीपासोन इनाम चालत असता वाडी मजकूरपैकी मळच्या जमीन काही कसबे जुगुलाकडे लावोन श्री—कडे वसूल देत नाही म्हणून विदित जाले. आशास श्री—स धर्मकृत्या-निर्मात्य राज्यातून दत्त आहे. त्याचा आपाहार केलेयाने श्रेयस्कर आहे ऐसे नाही. साडेचार चावरामध्ये मळच्या आहेत खेरीज नाहीत या करिता मळच्या श्रीकडे वाडी निसवत स्वाधीन करून देणे. श्री—स्वामीच्या आज्ञेने मळचाची कीर्द कमाविसी होऊन उतरोतर शिश्य परंपरेने श्रीच्या मटाकडे इनाम चालेल. फिरोन ये विसीचा बोभाटा हुजुर येऊ न देणे. जाणिजे. बहूत काय लिहिणे.

क्रमांक : १४१ दि. २३-१०-१७५९

अण्णाजी नाईक साठम याना सर पाटीलकी वतन आदिलशाही काळात होते. त्याचा काही तपशील या कागदात आहे.

यादी इनामपत्रे राजश्री अनाजी माईक साठम छ १ माहे रबिलावल मुकाम पुणे सु॥ सन सिबैन मया व अलफ.

सरपाटीलकी वतने यासी पत्रें—————पारसी पत्रें

अल्लीइदलशाही व विजापूर सन वर्षे १०७६

पत्र पारसी इदलशाही गांवगन्ना कुडव तर्फ साळसी ।· बांदिवडे बुजुर्ग

बाग एक आडवली व वाडी सांडवे सेत काडे मौजे गोठणे वाग नारळ मौजे आडवली नजीक सैतानकोंड गादीतंबाकू मौजे श्रावण मौजे सांडवे

जकातीस पतके यासी

२

विश्वा मौजे सांडवे व मार्ग बेळणे

झाडा रोखा बे॥ प्रतापजी घोरपडे सु॥ सलास आशेरन मया आलफ. गु॥ रवेलजी प॥ नरुणकर छ ४ जमादिलावल–

४५ सेत कीर्दी जमीन ८८ बिघे सनद रा॥ राऊ प्रतिनिधि वजा दिल्हे ८५ बाकी ८३

दर बिघा रु॥ १५ प्रमाणे

---

३२ गु॥ वाा वजा
२३ नगद
६ बैला ब॥
३ गाई

३२

३ सोडी ब॥
१० सिवाजीपंत नगद दिल्हे

४५

बाकी ० झाडा रोखा सही

ब॥ रुद्राजी माहादेव
कुलकर्णी

निशाण तलवार

क्रमांक : १४२ **दि. १६-११-१७५९**

" मनसुबी लवकरच होईल, तुम्ही तयार होऊन येणे " म्हणून सदाशिवराव भाऊ यांचे अण्णाजी नाईक साठम यांस पत्र.

श्री

श्री
राजा शाहू
नरपती हर्ष
निधान बाळाजी
बाजीराव
प्रधान

राजश्री अनाजी नाईक साठम गोसावी
यासी

अखंडीत लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्ने।। सदाशिव चिमणाजी आशिर्वाद. सुरु सन सितेन मया व अलफ. तुम्ही विनंतीपत्र पाठविले प्रविष्ट जाले. मनसबी लवकर करावयासी आज्ञा दिनकरपंतास जाहली पाहिजे म्हणून तुम्ही पत्री लिहिले ते विदित झाले. त्यावरून दिनकर महादेव यास पत्र लिहिले आहे. मनसबी लवकरच होईल तुम्ही तयार होऊन येथे येणे. जाणिजे. छ. २५ रबिलावर. बहुत काय लिहिणे. (लेखन सीमा)

क्रमांक : १४३ दि. २८-११ १७५९

सातपा सुल्ताना याचे महिपतराव घोडपडे यास 'फारिखत' की, चाळीस रुपये वडिलानी घेतले ते हिशेबासकट पावले.

श्री मर्शी प्र॥

राजेश्री महिपतराऊ घोरपडे
देसमुख प्र॥ वाळवे गोसावी यासी

फारीखत बे॥ सातपा सुलताना मो॥ वडगाव सु॥ सितैन मया आलफ. कारणे लिहून दिल्हे फारिखत यैसेजे. रो रोपाजी खाटिकाचे विद्यमाने रा। तीर्थरुपने रु॥ ४० च्याली(स) घेऊ(न) गेले होते ते हिसबासुदा पावले. हे लिहून दिल्हा फारिखत. सही. छ. ७ रबिलाकर. कतबा असल तरी तो रद आसे.

गाही

१ कृष्णराऊ यादव मौजे सावर्डे
प्र॥ कराड

१ नरसूपा गाड बालल

रा॥ बयाजी बाळाजी कुलकर्णी मौजे
सावर्डे प्र॥ कराड ———

क्रमांक : १४४ इ. स. १७५९–१७६०

यशवंतराव सर्जेराव घाटगे यांचे वतीने पेशव्यास सादर केलेला हा घाटगे घराण्याचा करीणा आहे. वडील भावाने कारभार करण्याची चाल या घराण्यात होती. त्या चालीनुसार मयत बंधूच्या पश्चात कारभाराचा अधिकार आपला, असे यशवंतराव घाटगे यांचे म्हणणे आहे.

श्रीमंत राजश्री पंतप्रधानसाहेब
साहेबाचे सेवेसी

करीना बेसमे यशवंत सर्ज्याराव घाटगे देशमुख प्रांत कागल सु॥ सितैन मया आलफ. लिहून दिल्हा करीना यसाजे. वडीलपणाची चाल आपले तीर्थरुपापासून चालत आली. आपले पिते तीर्थरुप पिराजी बावा होत. त्यासमई देशमुखी व दौलत करीत होत. त्याचे पोटी पुत्र पाच ५. वडील पुत्र राणोजी बावा. त्याचे पाटीचे बंधु विठोजी बावा. त्याचे पाटीचे आबाजी बावा. त्याचे पाटीचे तुळजोजी बावा. त्याचे पाटीचे आपण येशवंतराव. येणेप्रो पाच जण बंधू होतो. त्यास तीर्थस्वरुपाचे देहआवसान जाहाले समई वडीलपणाची पद्धत त्याणी सांगितली. त्यासमई आमची मातुश्री व शरीरसंमंधी ग्रहस्त येक दुसरे व सेवक यक दुसरे होते. वडील पुत्र जे आसतील त्याणी वडीलपण करावे. त्याचे आज्ञेत सर्वत्रानीं राहुन जोपर्यंत पुत्र आहेत तोपर्यंत पुत्रानीच वडीलपण करावे याप्रो आज्ञा करून त्यानी देह ठेविला. मग वडील राणोजी बावा याणी वडीलपण केले. त्याचे पोटी पुत्र सुभानराव होते. राणोजी बावाचे देहावसान जाहलेनंतर मग विठोजीबावा याणी वडीलपण केले. त्यासमई सुभानराव होते. त्यास थोडा बहुत तनखा देऊन त्याचे चालविले. विठोजी बावाचे पोटी पुत्र नाही. विठोजी बावाचे देहावसान जाहले. उपरांतिक आबाजीबावा याणी वडीलपण केले. त्यासमई सुभानराव होते. आबाजी बावाचे देहावसान झाले. उपरांतिक तुळजोजी बावा याणी वडीलपण केले. त्या समई सुभानराव होते. त्याचेही देहावसान जाहले. त्यास चार वरसे जाहली. त्याचे पोटी पुत्र चार वर्षाचा होता. त्यास देवी येऊन मृत्य आला. याप्र॥ चाल चालत आली. आसे आसता

चिरंजीव राणोजी बावा याणी तुळजोजी बावासी कजिया मांडिला. उभयेताही श्रीमंतासंनीध आले. सेवट कजियामधेच तुळजोजी बावाचे शरीरास आवकाश नाहीसे जाहले. हुसमाची आज्ञा (?) घेऊन घरास येत असता मार्गी भोईजेस देहावसान जाहले. सांप्रत आम्ही येशवंतराव आसेतोपर्यंत वडीलपण आम्ही करावे म्हणजे वडिलाचे आज्ञेप्रमाणे चाली चालत आली. वडिलाचे पोटी पाचजण पुत्र येथा आनुक्रमे चवघे वांधवाचे पोटी पाचजण पुत्र येथा आनुक्रमे चवघे बांधवानी आनभविले. त्याप्रमाणे आम्ही आनभवावे. उपरांतिक आमचे माघारे वडील आसतील त्याणी करावे. यणप्र।। चाल चालत आली आहे. हे लिहून दिल्हा करीना. सही तेरीख छ———

———

क्रमांक : १४५

दि. २४–२–१७६०

वाडीकरांचा गवसे गाव त्याना परत करावा, सिरगावची वळवून नेलेली गुरे त्या गावाला परत करावी व कुणाचा पैसा घेतला असल्यास तोही परत करावा, म्हणून नानासाहेब पेशवे यांचे राणोजी घोरपडे यांना पत्र.

तालीक

श्री

राजश्री राणोजी घोरपडे सेनापती गोसावी
यास

सकल गुणालंकरण अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य——— स्ने।। बाळाजी बाजीराव प्रधान आसीर्वाद विनंती. उपरी येथील कुशल लिहित असिले पाहिजे. विशेष पे।। चांधगड राजश्री लखम सावंत याजकडे आहे. त्यास पे।। मजकूर पै।। गवसे गाव तुम्ही घेतला आहे व सिरगावची गुरे वळून नेली म्हणोन कळले. येशास तुमचा काही कज्या नसता याचे गावास उपसर्ग करणे उचित नाही. तरी

गवसे गाव घेतला तो देणे व सिरगावची गुरे नेली ती देणे. पैका घेतला तो देणे. गैरवाजवी न करणे. र।। छ ६ रजब. बहुत काय लिहिणे. लोभ असो दीजे हे विनंती. मोर्तब सु(द)

बाळाजीचा शिका	सितैन पाहिजे	पे।। छ २९ माहे रजब सन सी (तैन) मया व अलफ शके १६८१ प्रमाथी संवत्सर

क्रमांक : १४६ दि. ४-३-१७६०

सुभानजी जाधव व बाबाखान मोमीन या दोघांमध्यें मौजे सावर्डेच्या पाटीलकीबद्दल तंटा लागला होता. तो अर्जोजी यादव यानी पंचायत भरवून व आजूबाजूच्या गावच्या लोकांच्या साक्षी घेऊन सोडविला. पाटीलकी सुभानजी जाधव याची होऊन बाबाखान मोमीन खोटा ठरला.

श्री

स्वस्तिश्री राज्याभिषेक शके ८६ प्रमाथीनाम संवत्सरे फाल्गुण बहुल त्रितिया भोमवासरे क्षत्रिये कुलावतंस श्रीराजा शंभु छत्रपति स्वामी याणी राजेमान्य राजश्री खंडेराव यादव हवालदार दि।। दरूनी यासी आज्ञा केली ऐसीजे. सुभानजी बिन मुरारजी जाधव पाटील मौजे सावर्डे प्रांत कऱ्हाड हा मौजे म।।रचे पाटीलकीचे वतन अनभवित असता बाबाखान मोमीन रया मौजे म।।रचे याणे आपली पटीलकी म्हणून हयाल जाला. त्यावरून ठाणे वडगावचे मु।। अर्जोजी यादव हवालदार याणी हर दूजणास आणून वाजपुसी करून जमान कतबे घेऊन मौजे हिंगणगाव त।। आऊद या थलास लाऊन दिल्हे. हर दूजण थली जाऊन राजिनामे व जमान कतबे व खुटपत्रें घेऊन मनसुबी जाली. उभे पांढ-रीचे साक्षीनिसी व भोवर गावीचे दाखले पाहून मनसुबी रास्ता पंचाईत मते निवाडा जाला. मोमीन म।।र यासी आधार आश्रा काये

नाही. गावची रयेत असे उभे पांढरीचे व भोवर गावीचे पंचाइताचे साक्षीने होऊन जाधव म।।र पुरातन पाटील खरा जाला. त्यावरून मौजे म।।रचे व अवांतर गावीचे पंचाईत मिळोन देशकाचे सडीचा म।।र मनास आणून थलपत्र करून दिल्हे आणि ठाणे मजकुरास आर्जोजी यादव यासी॰ पंचाइतानी पत्रे देऊन पाठविले. त्यावरून याचे माथा सेरणी ठेऊन पटीलकी याची खरी करून अनभवणे म्हणून सांगितले. त्यावरून जाधव म।।र वतन अनभऊ लागला. परंतु सरकारची सेरणी दिली नाही याबदल यासी हुजुर करवीरचे मु।। आणून तुम्ही प्रांत मजकूरचे देसाई याकरिता तुमचे विद्यमाने यासी मौजे म।।रचे पाटील-कीचे वतन करार करून दिल्हे असेत.

——————————————— बी त।।

ᳵ ——————— किता कलमे	ᳵ ——————— किता कलमे
१ होळीची पोळी	१ भेटीस नारळ
१ नागर	१ हक सिरस्ता प्र।।
१ पंडद	१ कळस
१ बायजमा	१ सवासीण
१ मोही सिरस्ते प्र।।	१ राहट्या म्हार
१ येटवा	१ भावईचा दिवा
१ मो(ह)तर्फा कुळास	१ पानमान तश्रीफ
१ रतीब तेल वजन	——
——	७
८	८ तेरीज
	——
	१५

येकून कलमे पंधरा होळीची पोळी व नागर व पंडद व बायजमा व मोही सिरस्ते प्रा वेटवा व मो(ह)तर्फा कुळास व रतीब तेल वजन भेटीस नारळ व हक सिरस्ता प्रा व कळस व अहेव सवासीण व राहाट्या म्हार व भावईचा दिवा व पानमान तश्रीफ करार करून

पाटील म।।र याचे स्वाधीन मौजे मजकूरची पाटीलकी केली असे. तरी तुम्ही सदरहूप्रमाणे कानूकाईदे व मौजे मा।रचे पाटीलकीचे वतन पाटील मजकूर यासी व याचे पुत्र पौत्रादि वंशपरंपरेने चालऊन याचे हातोन वतनाची सेवा घेत जाणे. प्रतिवर्षी ताजा सनदेचा उजूर न करिता याची तालिक घेऊन असल पत्र भोगवटियास परतोन देणे.[1] जाणिजे. बहुत काय लिहिणे ———

मर्यादेय
विराजते

क्रमांक : १४७ **दि. ३–४–१७६०**

यज्ञेश्वर दीक्षित आठले यांच्या विनंतीवरून ताराबाईंनी त्यांना मौजे नेरले येथे दोन चावर जमीन दिल्याचे कृष्णाजी त्र्यंबक याचे हे पत्र आहे. पंतप्रधान व प्रतिनिधी यानीही मान्यतादर्शक पत्रे दिली असे यात म्हटले आहे.

वेदशास्त्रसंपन्न राजमान्य राजश्री येज्नेस्वर बिन विनायक दीक्षित उपनाम आठले स्वामीचे सेवेसी

श्री सेवक कृष्णाजी त्र्यंबक आजाहत देशमुख व देशपांडे व देशचौगुले प्रां।। कराड कृतानेक नमस्कार व अनुक्रमे दंडवत विनंती. सु।। सितैन मया व आलफ. तुम्ही शाहुनगर नजिक किल्ले सातारा येथे श्रीमंत मातुश्री आईसाहेब याजपाशी विनंती केली की आपण कुटुंबवछल योगक्षेमास जमीन दिलीया स्नानसंध्यादि शटकर्मे आचरोन राज्यास कल्याण चिंतू. त्यावरून साहेब तुम्हावरी कृपाळू होऊन मौजे नेरले प।। म।।र येथे इनाम नूतन जमीन चावर २ दोन नेमोन देऊन पत्रे करून दिली आहेत व श्रीमंत राजश्री प्रधानपंत याची पत्रे व श्रीमंत राजश्री प्रतिनिधि याची पत्रे सादर आहेत त्याजवरून

---

१. याच आशयाची पत्रे संभाजी दुसरे यानी भवानराव गंगाधर देशमुख व देशपांडे प्रांत कऱ्हाड व मोकदम मौजे सावर्डे यास याच तारखेस लिहिली आहेत.

तुम्हास हे पत्र करून दिले आहे. तरी सदरहू जमिनीचा उपभोग तुम्ही व तुमचे पुत्रपौत्रादि वंशपरंपरेने आनभऊन सुखरूप राहणे. छ. १५ रजब* बहुत काय लिहिणें. हे विनंती.

मोर्तब सुद बार

१० श्री कृष्णाजी त्र्यंबक

क्रमांक : १४८

दि. ५–३–१७६०

करवीरकरांच्या सैनिकानी शिराळे प्रांतात शिरून दंगल माजविली म्हणून कृष्णाजी त्रिंबक याने नानासाहेब पेशव्यांस लिहिले होते. पेशव्यांनी उत्तर पाठविले की, कुमक पाठविली आहे. जशास तसे उत्तर द्यावे.

श्री

राजश्रीया विराजीत राजमान्य राजश्री कृष्णाजी त्रिंबेक स्वामी गोसावी यासी.

पोष्य बालाजी बाजीराव प्रधान नमस्कार विनंती. उपरी येथील कुशल जाणून स्वकीये कुशल लिहित जाणे. विशेष तुम्ही पत्र पाठविले ते प्रविष्ट जाहले.

---

* अक्षर वळण वेगळे.

सिराले प्रांत उदवस ज़ाला. करवीरवासी याचे दिडसे दोनसे प्यादे व दहा वीस राऊत आले ते रा।। सिवाजी बलाळ याणी वारणेहून कलक व लाकडे आणिल्या आहेत त्या नेऊ लागले. याजकरितां गोपाळजी भोसले याजकडून सेटयाजी खराडे याणी आम्हाकडून राऊत प्यादे घेऊन गेले. त्याची याची कटकट जाली. त्याकडून व इकडून माणसे जाया जाली. आम्हाजवळ सरंजाम नाही यास्तव रा।। माधवराव यास लिहिले आहे. गडाखेरीज करून मुलुख वोस जाला म्हणून लिहिले ते कळले.

रा।। सिवाजी बल्लाळ याचे वेलु व लाकडे मागलेकरांनी नेली. दोनसे जोडी लाऊन नेली. त्यास नेऊ न द्यावी. सिवाजी बल्लाळ याचा शद्व लागेल म्हणोन सरहदेस गेले व समंजस बोलत असता गोळ्या अहीलोजी यादव याणी टाकून माणसे जखमी केली. म्हणोन ली।।

सिराले प्रांताची गुरे नागावा याणी (त्याणी ?) नेला असेल तो +++ माघारा घेणे व त्याचे मुलकातील तुम्ही आणिली असेल ती देणं म्हणून आज्ञा. आज्ञे प्रो। सिरालियात राऊत गडदी ठेविले आहेत. त्यास ताकीद उपद्रव न करावा ऐसी केली आहे. त्यास याचे मुलकातील नागावा आम्ही आणिला नाही. सिराले प्रांतीचे पाच सात गाव उठून गेले आहेत. त्याचा नागावा त्याजवळ मागत असता देत नाहीत. पाच हजार रुपये मागतात म्हणून लिहिले ते कलले.

ऐशास तुम्ही तीनी मजकूर लिहिले ते कळले. तुम्ही समजंस बोलत असता ना दक्कत अहिलोजी यादव याणी गोळ्या टाकून माणसे जखमी केली. आम्ही कजीया केला नाही. त्याजकडूनच जाले म्हणोन तपसिले

लि।। ते कळले. तुम्ही समंजस रीतीने बोलत असता कजीया करितात, आगलिक करितात. चिंता काय, तुम्ही मर्यादा करणे गारदी तुम्हाकडे पाठविलेच असेत. तुम्ही अत:पर मोबदला करणे. जाणिजे. छ. १६ रजब. सु।। सीतैन मया व अलफ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती. पै।। छ. २७ रजब.

क्रमांक : १४९ **दि.६–६–१७६०**

सुबराव शिंदे मनोळीकर यांचे निधन झाले असल्याने त्यांच्या सरंजमापैकी सतिगरे ही कर्यात राणोजी शिंदे यांना दिली आहे. म्हणून नानासाहेब पेशवे यांचे देशमुख व देशपांडे कर्यात सतिगरे यांस आज्ञापत्र.

श्री

श्री
राजा शा
हू नरपति
हर्ष निधान बा
ळाजी बाजीराव
प्रधान

म।। अनाम देशमुख व देशपांडे कर्यात सतिगरे पो। मजकूर सरकार तोरगल यासी बाळाजी बाजीराऊ प्रधान सु।। ईहिदे सितैन मया व आलफ. कर्यात मजकूर सुबराऊ सिंदे मनोळीकर याजकडे होती. त्यास साल गु।। म।।रनिले मृत्य पावले. याजकरीतां त्याजकडून दूर करून हाली राजेश्री राणोजी सिंदे याजकडे करार करून सरंजाम दिल्हा असे. तर म।।रनिल्हे यासी रूजु होऊन अमल दरोबस्त वसूल सुरळीत देणे. क।। मजकूरचे ठाणे म।।रनिले याचे हवाल करणे. जाणिजे. छ २१ सवाल आज्ञा प्रमाण.

सिका
लेखन
सीमा

क्रमांक : १५० दि. १०-६-१७६०

सुरराव यादव हवालदार यांचा मौजे सावर्डे या गावचा त्यांच्या तक्षिमेचा वसूल त्याना मिळत नाही अशी तक्रार आहे. तरी तो त्यांच्याकडे सुरळीतपणे पावता करावा, म्हणून महाराणी जिजाबाई यांचे मोकदम मौजे सावर्डे यास पत्र.

श्री

श्रीमंत माहाराज मातुश्री जिजावाईसाहेव याणी त।। मोकदमानी मौजे सावर्डे यास आज्ञा केली यैसीजे. सु।। ईहिदे सितैन मया अलप. मौजे मजकूरपैकी यैवज राजश्री सुरराव यादव हवालदार याजकडे तक्षमेप्रमाणे पावत नाही. याजवरून आज्ञापत्र सादर केले असे. तरी ज्योपासून याचा गुंता राहिला आसल त्याप्रमाणे सालासाल आकार ब।। यैवज याचे तक्षमे प्र।। पावित करणे. ज्याचा त्यास साल दरसाल हिसेबाप्रमाणे यैवज पावित करीत जाणे. सेते ज्याची त्यास येथाविभागे व मळे वगैरे राबणूक प्यादे जवदे व वेठे व म्हार फडफरमाविसी येथाविभागे ज्याची त्यास पावित करीत जाणे. फिरोन बोभाट आलिया कार्यास येणार नाही. या कामास हैवती मोरे खासबारदार पाठविला आसे. यासि मसाला रु।। ५ आदा करणे. याचे गु।। समजाविसी करणे. जाणिजे छ २५ माहे शवल. लेखन सीमा———

लेखन
सीमा

क्रमांक : १५१ दि. १०-७-१७६०

चंदनगोंडा पटेल यास अबदागिरी दिली होती. तिच्या खर्चासाठी जमीन देण्यात आल्याबद्दलचे मानसिंगराव सिंदे, हवालदार किल्ले तोरगल यांचे पत्र. हवालदारास अबदागिरीचा मान बहाल करता येत होता हे या पत्रावरून दिसून येते.

श्री व्यंकटेश प्रा
सिका

आज दिवाण सरकार राजमान्य राजश्री मानसिंगराव सिंदे हवालदार किले तोरगल ताा चंदनगोंडा पटेल क।। बनूर शके १६८२

विक्रमनाम संवछरे सु।। ईहिदे सितैन मया आलफ. लि।। दिल्हे इनाम पत्र येसाजे. तुजविषयी नाडगीर याणी अर्ज केला जे काो मजकूर पाटील मातबर साहेब कामाचा आहे. साहेबी मेहरबानी होऊन आप्तागिरी द्यावी म्हणोन. विनंती चितास आणोन तुज आप्तागिर मेहरबानी होऊन दिल्ही आसे. दिल्हे सारखे चालू द्यावे. या बाबे भोई ठेऊन आप्तागिरी चालवणे बदल को। म।।र खालसात रगेट (रगबा?) जमीन पैकी ८— येकवीस हिजवर देसरी मापे कैली ८।= साहा सोलोली हिजवर मोकरार करून इनामपत्र सादर आसे. सदरहू विसाचे शेत वंशपरंपरा अनुभऊन पाटीलकी वृत्ती सुखरूप अनुभऊन असीजे. लेहून दिल्ह पत्र सही त्याबाबे तुजपासून नजर रु० ३५० साडेतीनशेहे कबूल करून इनामपत्र सादर आसे. वृत्ती भोगवटा करून सुखी असीजे. ता. २६ माहे जिल्काद.

मो।। असे.

दि. ९-९-१७६०

क्रमांक : १५२

सुमराव शिंदे शिंदे मनोळीकर यांचे निधन झाल्याने, त्यांचा संरजाम राणोजी शिंदे यांच्याकडे करार करून देण्यात आला, त्याचा तपशील ह्या कागदात आहे.

श्री

राजश्रिया विराजित राजमान्य राज-
श्री लक्ष्मण कोनेर स्वामी गोसावी यास

पो।। बाळाजी बाजीराव प्रधान (न)मस्कार विनंती. उपरी येथील कुशल जाणून स्वकीये लिहीत जाणे. विशेष सुभराव सिंदे मनोळीकर यास सरंजाम तुमच्या तालुक्यात नेमून दिल्हा होता. त्यास ते मृत्य पावले. स।। त्याजकडील सरंजाम दूर करून हाली साल मजकूर पासून राजश्री राणोजी सिंदे याजकडे सरंजाम पेशजी प्रमाणे करार करून दिल्हा असे.

शो

१००० पोा रायर हुबळी पैकी
५००० पोा लखमेश्वर पै।।
५२०० पोा कितूर मामल हुबळी
पै मुकासबाव
१२५० पोा मुलगुंद पै।।
२५० नांगनूर ता + + + + +
फुटगाव पै।। शो

१३०००

यकूण तेरा हजार रुपयाचा सरंजाम सदरहू प्रो करार करून तुम्हास सनद सादर केली असे. तरी या प्रमाणे सरंजाम मा।।र निलेकडे चालवणे. सदरहूप्रमाणे सरंजामाचा यैवज माहालामध्ये देहवार देखील कमते सुधा नेमून देणे. माहाली फड परमास सुदामत चालत आली असेल त्या प्रो चालवणे. र।। छ २८ मोहरम सु।। ईहिदे सितैन मया व आलफ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

क्रमांक : १५३ **दि. ११–११–१७६०**

कर्यात नेसरीचा देशपांडे निळो विरुपाक्ष याने दत्तक पुत्र घेतला होता. परंतु तो कायदेशीर नाही असा आक्षेप घेऊन कापशीकर देशपांडे यानी नेसरीच्या देशपांडे वतनावर आपला हक्क सांगितला. तो पंचायतीच्या मते खोटा ठरल्यावर संभाजी दुसरे यानी लक्ष्मण नीळकंठ देशपांडे, दत्तक पुत्र निळो विरुपाक्ष याच्या नावे सदर्हू वतन करून दिले.

स्वस्तिश्री राज्याभिषक शके ८७ विक्रमनाम संवत्सरे कार्तीक शुध चथुर्थी भौमवासरे क्षत्रीय कुलावतंस श्री राजा शंभु छत्रपती स्वामी याणी लक्षुमण नीलकंठ देशपांडे कर्यात नेसरी गोत्र काश्यप यासी दिल्हे

वतनपत्र येसेजे. तुमचेविसी राजश्री नरसिंगराव सिंदे याणी करवीरचे मुकामी स्वामी संनिध विनंती केली की कर्यात मजकूरचे देशपांडे निळो विरुपाक्ष होते. त्याचे पोटी पुत्र संतान नव्हते. त्याचा अंतीकाल समीप आला ते समई त्याने नारो नरसिह आपला मुतालीक यासी पाटवून सरदेसाई निसबत येमाजी रुद्र देशमुख, वगैरे वतनदार यासी येकत्र करून सर्वांसंमते ,कबनूरकर देशपांडे हे निलो विरुपाक्ष याचे दशेतले त्याचे पुत्र हे यासी वोठेत घेतले. येसे आसता कापशीकर देशपांडे याणी वतनाबदल कटकट मांडिली आणि येक वर्ष पर्यंत आडथळा जाहला आहे. त्यास कापशीकरही आम्हाकडे आले होते. तेव्हा पंचाईतमते कबनूरकर घराणे याचे दशेतील आणि समयास समीप होते. या करीता यासी वोठेत घेतले. कापसीकरास कथला करावयासी संमध नाही, यैसे पंचाइत मते जाहाले. या करिता माहाराजानी यांचे वतन यासी करार करून देऊन भोगवटियासी पत्रे करून देविली पाहिजेत म्हणोन राच मशारनिलेनी विदीत केले. त्यावरून मनास आणिता तुम्ही वतनदार स्वामीच्या पायासी निष्टेने वर्तत आहा यास्तव स्वामी कृपाळु होऊन निळो विरुपाक्ष याणे पुत्र घेतला हे खरे जाणोन सदरहू कर्यात मजकूरचे वतन तुम्हास पूर्ववत प्रमाणे करार करून दिल्हे असे. तरी तुम्ही सदरहु वतन देशकुलकर्ण व गावकुलकर्ण पुरातन चालत असले त्याप्रमाणे तुम्ही व तुमचे पुत्रपौत्रादि वंशपरंपरेने आनभऊन हाक ईनाम कानुकाईदे क।। मजकूरी चालत आसतील त्या प्रमाणे आनभवित जाणे. वतनसंबंधे तुमचे माथा शेरणी रुपये २९० दोनसे णवद ठेविले असत. याचा वसूल हुजूर जाहाला. तुम्ही वतन आनभवित जाणे. जाणीजे. निदेश समक्ष.

तेरीख २ रबिलाकर

सू।। इहीदे सितैन मया.

क्रमांक : १५४ दि. ४-१२-१७६०

महाराणी जिजाबाई यांजकडून शिवराम भिकाजी देसाई नाडगौंडे प्रांत रायबाग यास चोवीस गावची देशमुखी व नाडगौडकी इनाम.

श्रीमंत सकल सौभाग्यादिसंपन्न मातुश्री जिजाबाईसाहेब याणी राजश्री सिवराम भिकाजी देसाई नाडगोंडा प्रांत रायबाग यासी आज्ञा केली ऐसीजे. सु॥ इहीदे सीतैन मया अलफ. तुमचे वतन सरकारात आमोनत होते. हली तुम्हावरी साहेब कृपाळू होऊन देशमुखी व नाडगोंडकीचे हक इनाम व कायदे तुमचे तुम्हासी दुमाला करून देऊन माहालांसी ताकीदी दिल्हया आहेत.

बी तपसील

प्रांत कुंभोज	कसबे सिरोल	कसबे एकसंबे
१ कसबा	१ कसबा	१ कसबा
१ कवाटे	१ कुरुंदवाड	१ मौजे उमळवाड (?)
१ निमे सिरगाव	१ सिरढोण	१ मौजे आकीवाट
१ हिंगणगाव	१ आर्जुनवाडा	१ सिरगाव
१ मौजे माले	१ मौजे नांदणी	१ मौजे भोज
१ कवटे सार	१ मौजे चिंचवड	१ तालवडा
१ मौजे कोरची	१ मौजे हेरवाड	१ मौजे दानवाड
७	१ मौजे जांभली	७
	१ मौजे तेरवाड	
	१०	

१४ तेरीज

७ प्रा

७ प्रा

१४

२४

एकूण देहे चवीस येथील देशमुखी नाडगोंडी तुमचे तुम्हासी बर करार करून दिल्हे असेत. तरी सदरहू वतन तुम्ही पुत्रपौत्रादी अनभऊन सेवा करून सुखरुप राहणे. जाणीजे. २५ माहे रबिलाखर. लेखन सीमा.

क्रमांक : १५५ इ. स. १७६०–१७६१

मराठ्यांना कर्नाटकात ज्या संस्थानाकडून खंडणी मिळत असे, त्यापैकी काही संस्थांनची यादी.

ईहिदे सितैन मया कर्नाटकांतील खंडणीचे एक तक्ता आहे. त्यात खालील संस्थानच्या खंडण्या नमूद आहेत.

तालुका कनोल (कर्नूल)

सं. सुरापूर	गुमनाड पाले (गार)	कोपल
,, श्रीरंगपट्टण	केचनगुड	पुंगुनूर
,, आर्काट	सालवाडगी (?)	कगोदी ?
,, सातगड	होनगुपे	रायदुर्ग
,, अंकूसगिरी	गुबी होसहली	चिकबाळापूर
,, तावरगिरे	मौजे वडवठी ?	चित्रदुर्ग
,, अंबूरगड	बल्हारी	सिरहट्टी वगैरे
,, गुंतल	कनकगिरी	मनोली
,, अनंतपूर	आनीहोसूर	चिकोडी
,, हपॅनहली	हवेली विजापूर	ताडमरी
,, टुकेशाहा डोंगर ?	बागलूर	सिरे (पाळेगार)
,, दापनाईक पाले (गार)	तरीकरे	रत्नगिरी (सं.)
		कोरटगिरे
		नरीमले
		पावागड

क्रमांक : १५६ दि. ०-१-१७६१

ताराबाई उत्तरेकडील राजकीय वर्तमान विचारतात. तरी आपण ते वरचेवर पाठवित जावे, अशी विनंती साताऱ्याहून माधवराव विश्वनाथ याने सदाशिवराव भाऊ याना पाठविलेल्या या पत्रात केली आहे.

श्री शंकर

श्रीमंत राजश्री ——— भाऊसाहेब स्वामीचे सेवेसी विनंती सेवक माधवराव विश्वनाथ कृतानेक साष्टांग नमस्कार. विनंती येथील कुशल ता। छ. जमादिलोवलपरियंत। मु।। सातारा स्वामीचे कृपेकरून सेवकाचे वर्तमान यथास्थित असे विशेष. तीर्थस्वरुपी भेटीस बोलाविले म्हणून श्रीमंत राजश्री ——— नानासाहेब यांची आज्ञा घेऊन सप्त-रिषीस आलो. स्वामीचे शेवेसी यावयाचा बहुत हेत होता परंतु श्रीमंतास शरीरी अनरोग्यता जाली येतनिमित्य तीर्थस्वरुप श्रीमंताचे भेटीस नगरास गेले. मजला येथील॰राजमंडलचे बंदोबस्तास ठेविले म्हणून. माझे राहणे जाले. मातुश्री ——— आईसाहेब राजकी वर्तमान हिंदुस्थानचे व मोगलाकडील वगैरे विचारित असतात. यैशास तीर्थस्वरुप येथे होते. तेव्हा त्यास आपण लिहीत होते. मजलाहि लिहिल्यास उपयोगीच पडेल. तरी कृपा करून राजकी व हिंदुस्थानचे व मोगलाकडील बिघाड सलु-खाचे वगैरे लिहून पाठवावयाविसी आज्ञापिले पाहिजे. वहुत दिवस जाले शेवकाचा परामर्श न जाला, तेणेकरून चित्त सचिंत आहे. सर्वस्वे आश्रा आपले चरणाचा अन्य अवलंब किमपिही नाही. तरी सर्वस्वे कृपायुक्त पत्र प्रेषिणार व सर्व प्रकारे अंगीकार करणार स्वामी समर्थ असेत. संक्रमणप्रयुक्त सशर्करा तिल सेवेसी प्रेषिले आहेत. ते स्वीकारून उत्तर प्रेषिणी आज्ञापिणार स्वामी समर्थ असेत. सेवेसी श्रुत होय हे विज्ञापना.

क्रमांक : १५७ दि. ७–२–१७६१

राणोजी घोरपडे यांच्या हल्ल्यात देवगोंडा पाटील याने चांगली मदत केली ह्यास्तव जिवराव शिंदे हिमतबहादर यानी त्याला मौजे लिगनूर येथे पाच बिघे जमीन इनाम दिली.

श्री

शिका

आज्ञापत्र राजमान्य राजश्री जिवराव सिंदे हिंमतबाहादर ता। देवगोंडा बिन लिगण पाटील मौजे लिंगनूर का। नुली सु॥ इहिदे सितैन मया अलफ. शके विक्रमनाम संवछरे दिनी दिल्हे वतनपत्र यसेजे. तू कसबे नूलचे मुकामी विनंती केली की आपण वतनदार. राजश्री राणोजी घोरपडे सेनापती याचे दावेमधे स्वहस्त मेहनत केली. आपणास नूतन इनाम देऊन उर्जित करावे म्हणोन अर्ज केलास. त्यावरून तू कार्याचा मर्दाना स्वामी शेवेशी येकनिष्ट जाणोन तुजवरी कृपालु होऊन मौजे म॥री नूतन इनाम काटी मूळ विसा पांडाच्या बिघाने जमीन ८५ पाच बिघे दिल्ही असे. अवल दुमसीम चतुःसीमा करून मो॥न घेणे. तुम्ही व तुमचे पुत्र पौत्रादि वंशपरंपरेने अनभऊन सुखरूप राहणे. प्रति वर्षी नूतन पत्रांचा आक्षेप न कर्णे. या जमिनी-मध्ये तुमचे भाऊबंदास काही समंध नाही. तुमचे तुम्ही अनभवित जाणे. जाणिजे. छ १ माहे रजब.

क्रमांक : १५८ दि. २१–४–१७६१

कृष्णराव भगवंत अमात्य यांजकडून व्यंकटराव यादव यास तर्फ हवेली प्रांत कोल्हापूर येथील नाइकीचे वतन इनाम.

श्री रामचंद्र

म॥ अनामे व्यंकटराव यादव बिन द्वारकोजी यादव

नाईक प॥ कोलापूर यास कृष्णराऊ भगवंत आमात्य हुकुमत-पन्हा सु॥ ईहिदे सितैत मया अलफ. तुम्ही करवीरचे

मुकामी येऊन विनंती केली जे माहाराज राजश्री ———— स्वामीनी कृपाळू होऊन आपणास त॥ हवेली प्रां। कोलापूर येथील नाईकाचे वतन करून दिल्हे आहे. त्याप्रमाणे साहेबी कृपा करून आपले पत्र भोगवटियास करून द्यावे म्हणोन. त्यावरून मनास आणिता तुम्ही व तुमचे वडिलाही स्वामी सेवा वहुत निष्ठेने केली व हाली करीत आहा. तुमचे चालवणे आवश्यक जाणून नाईकीचे वतन करार करून दिल्हे आसे. तरी राजपत्राप्रमाणे वतनास इनाम व हक कानू काइदे करार केले आसेत. वतनाची सेवा करून तुम्ही व तुमचे पुत्रपौत्रादि वंशपरंपरेने आनभऊन सुखरूप राहाणे. सदरहू वतनास तिजाई माफ केली आसे. जाणिजे. छ. १५ माहे रमजान निदेश समक्ष.

लेखना
वधी मु
द्रा

बार.

———

क्रमांक : १५९

दि २१-४-१७६१

द्वारकोजी यादव याने नरसोजी पाटील याच्या पाटीलकीची तिसरी तक्षिम विकत घेतली होती. तें वतन चालवावे अशी विनंती द्वारकोजी यादवाचा भाऊ डोंगरोजी यादव याने कृष्णराव अमात्य याना केली असता त्यानी ती मंजूर केली.

श्री रामचंद्र

श्री सितारा
म चरण

आज्ञापत्र समस्त राजकार्य धुरंधर विश्वासनिधी राजमान्य राजश्री कृष्णराऊपंडित आमात्य हुकूमत पन्हा. ताहां डोंगरोजी बिन कृष्णाजी

यादव पाटील मौजे बावडे का। हवेली प्र। कोल्हापूर सु। ईहिदे सितैन मया अलफ. तुम्ही करवीरचे मुकामी विनंति केली जे नरसोजी बिन मुरारजी पाटील पोवार यांचे वतन मौजे म।रचे पाटीलकीचे तिसरी तक्षीम त्यास कर्जवाम बहुत जाले यामुळे त्याणे आपले तक्षिमेचा वंत[1] हर कोणास क्रय करून कर्ज फारीक करावे या विचारे त्याणे आपले भाऊबंद यांस विच्यारले जे आपले विभागाचे वतन तुम्ही घेऊन आपणास कर्जापासून मुक्त करणे. तेव्हा भाऊबंद बोलिले जे आम्हास रुपये द्यावया ताखत नाही. तू आपली तक्षीम कोणी येईल त्यास देऊन आपले कर्ज वारणे. तेव्हां तो फिरत आपणाकडे आला. ते समई आपले वडील बंधू द्वारकोजी यादव याणी प्रांत मजकूरचे देसाई देशपांडे व नाईकवाडी कसबे म।रचे वतनदार व भोवर गावचे वतनदार मेळऊन नरसोजी पाटील यांचे कर्ज वारून त्याचे स्वसंतोषे त्याच्या भाऊबंदाचे विद्यमाने क्रयपत्र करून घेतले आंणि श्रीमंत माहाराज राजश्री ——— स्वामीची पत्रे करून घेतली. त्याप्रमाणे साहेबाचे पत्र भोगवटियास पाहिजे म्हणून पूर्वी श्रीमंत राजश्री ——— राव आमात्य यांस विनंती करून पत्र करून घेतले होते ते गैरविलेस पडिले. याजस्तव हाली विनंती केली आहे म्हणोन. त्यावरून मनास आणिता पेशजीपासून रा। द्वारकोजी यादव व तुम्ही स्वामी सेवा करून येकनिष्टेने वर्तत आला. तुमचे चालवणे आवश्यक जाणून पाटीलकीचे तिसरी तक्षीम वतन व हक कानू काइदे इनाम व आर्जी इनाम राजपत्राप्रमाणे चालत आले आहे त्याप्रमाणे आपले तक्षिमेचे वतन पुत्रपौत्रादि वंशपरंपरेने अनभऊन सुखरूप राहाणें. तुमच्या वतनाच्या वंतास व आर्जी इनामास इनाम तिजाई माफ केली असे. जाणिजे. छ. १५ माहे रमजान निदेश समक्ष.

मुद्रा

---

१ वंत = वाटणी, हिस्सा, भाग.

क्रमांक : १६०

दि. १६–७–१७६१

करवीर राज्यास वारस जन्मास आल्याची बातमी कळल्याने गोव्याच्या व्हाइसरॉयने राणी जिजाबाई याना आपल्या राज्य सचिवामार्फत पाठविलेला अभिनंदनपर संदेश.

राणी जिजाबाई यांचे सरदार रामजीराव घोरपडे यानां गोव्याच्या राज्य सचिवाचे पत्र.

आपणाला बातमी कळलीच असेल की, या प्रदेशावरील दैवी अनुग्रहानुसार कौंट व्हाइसरॉय याना या राज्याची सूत्रे हाती घेण्याची परवानगी मिळाली आहे. त्यानी करवीर राज्याचा वारस जन्मास आल्याबद्दल आनंद व्यक्त करून राणी जिजाबाई याना अभिनंदनपर पत्र लिहिण्याचा निर्णय घेतला. तसेच हे पत्र राणी जिजाबाई यांच्याकडे पोहोचते व्हावे म्हणून ते आपणाकडे पाठविण्याचा हुकूम त्यानी मला केला. तरी आपण हे पत्र राणी जिजाबाई याना पोहोचते करून त्याना मेहेरबान व्हाइसरॉय साहेब यांची सदिच्छा कळवावी. ईश्वर आपणास सुखी ठेवो.[1]

गोवा, दि. १६ जुलै १७६१

वाल्शियाँर झुजे व्हाज द काव्हाल्यु.

क्रमांक : १६१

दि. १६–७–१७६१

करवीरचे संभाजी राजे यांच्या निधनाबद्दल गोव्याच्या व्हाइसरॉयने राणी जिजाबाई याना पाठविलेला दुखवटयाचा संदेश.

गोव्याच्या व्हाइसरॉयचें संभाजी राजे यांच्या विधवा राणीस पत्र.

श्रेष्ठतम महाराजांच्या शोचनीय निधनाची वार्ता ऐकून कमालीचे दु:ख झाले. या वैभवशाली राज्याचे व त्यांचे उत्कट असे मैत्रीचे संबंध होते. आतां ज्या अर्थी ईश कृपेने या राज्याची सूत्रे माझ्या हातीं आली आहेत त्या अर्थी या प्रदेशाचे आपणाशी पूर्वीसारखेच संबंध राहतील

१ हे पत्र गोवा पुराभिलेख संग्रहालयातील Livro dos Reis Vizinhos Fls 32 v वरून घेतले आहे.

हे आपणास कळविण्याची मी परवानगी घेतो. आपणाकडूनहि मी अशाच सदिच्छेची व चांगुलपणाची अपेक्षा करतो.

उभय पक्षांचे पूर्वीचे संबंध घनिष्ठ व्हावेत अशी इच्छा व्यक्त करून हे पत्र संपवितो.'

गोवा, १६ जुलै १७६१
कौंट द एगा.

दि. २९-११-१७६१

क्रमांक : १६२

रघुनाथ बाजीराव हे निजामावरील स्वारीत असता, अण्णाजी नाईक साठम हे त्याना ससैन्य घेऊन मिळाले नाहीत म्हणून त्यानी अण्णाजी नाईक साठम याना हे खरमरीत पत्र लिहिले. 'तीन हजार रुपयाचा गाव तुम्हाकडे आहे' असा पत्रात उल्लेख आहे.

श्री

राजश्री अनाजी नाईक साठम गोसावी
यांस

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य

स्ने।। रघुनाथ बाजीराव आशीर्वाद. सुरू सन इसन्ने शितेन मया व अलफ. खासा स्वारी मोंगलावर दर मजल चालली त्याचा मुकाबिला व्हावयास बहुत तफावत राहिली नाही. असे असोन तुम्ही घरीच राहिला, येत नाही. तेव्हा परिछिन्न कार्याची तसे. तीन हजार रुपयाचा गाव तुम्हाकडे आहे. चाकरीच्या समई हुजूर येत नाही हे उत्तम की काय ? हल्ली या उपरी पत्र दर्शनी निघोन येणे. विलंब केलिया मसाला केला जाईल. स्पष्ट समजोन जलद येणे. जाणिजे. छ. १ जमादिलावर. बहुत काय लिहिणे.

लेखन
सीमा

सिका

---

१. हे पत्र गोवा पुराभिलेख संग्रहालयातील Livro Dos Reis Vizinhos, Fls 32 v वरून घेतले आहे.

क्रमांक : १६३ दि. ३-१२-१७६१

यज्ञेश्वर विनायेक दीक्षित आठले यास मौजे भणग हा गाव इनाम दिला आहे म्हणून ताराबाईंचे देशाधिकारी व लेखक ता।। मेढे यांना आज्ञापत्र.

ताराबाई ता. १० डिसेंबर १७६१ रोजी वारली. त्या आधी सातच दिवस ही सनद तिने दिलेली आहे. यावरून शेवटपर्यंत ती कारभार करीत होती हे दिसून येते.

अस्सल सनद

श्रीमंत माहाराज मातुश्री आईसाहेब याणी राजश्री देशाधिकारी व लेखक वर्तमान व भावी ता।। मेढे यासी आज्ञा केली यैसीजे: वेदशास्त्र संपन्न राजश्री यज्ञेश्वर बिन विनायेक दीक्षित उपनाम आठले देवळेकर गोत्र काश्यप सूत्र आश्वलायेन वास्तव्य क्षेत्र श्री ________ हे भले ब्राम्हण सत्पात्र कुटुंबवछल यांचे चालविलिया श्रेयस्कर जाणोन साहेब यांजवर कृपालु होऊन वृषनाम संवत्सरी कार्तिक शुध पौर्णिमेस चंद्रग्रहण राहु पर्वी सुवर्णसहित धारादत इनाम मौजे भणंग ता।। मजकूर हा गांव पेशजीचे मोकासी यांजकडून दूर करून हाली यांस स्वराज्य व मोगलाई येकूण दुतर्फा देखील इनाम तिजाई व चवथाई व बाबती व सरदेशमुखी व सावोत्रा व नाडगौडी व धारकरी पाटील कुलबाब कुलकानु हालीपटी व पेस्तरपटी जळ तरु तृण काष्ठ पाषाणं निधिनिक्षेप सहित खेरीज हकदार व कदीम इनामदार व सरकारचे कुरण खेरीज करून वंशपरंपरेने धारादत्त इनाम हुजरुन करार करून दिल्हा असे. तर तुम्ही जमीनदारास ताकीद करून मौजे मा।।र चतु:सीमापूर्वक पूर्व मर्यादेप्रमाणे याचे दुमाला करून यास व यांचे पुत्रपौत्रादि वंशपरंपरेने सदरहुप्रमाणे मौजे मजकूर इनाम चालवणे. प्रतिवर्षी नवीन पत्राचा आक्षेप न कर्णे. या पत्राची प्रति लेहून घेऊन हे आस्सल पत्र भोगवटी-यास परतोन वेदमूर्तीजवळ देणे. जाणिजे. छ. ५. माहे जमादिलावल सु।। इसनें सितैन मया आलफ. वृषा संवत्सरे.

लेखनावधि

सूची

(आकडे पृष्ठांचे आहेत)

आ

इ

ल

शुद्धिपत्र

पृष्ठ	ओळ	अशुद्ध	शुद्ध
३	२२	बाबल[१]	बावल
१२	७	रामचंद्र बावा	श्रीमंत बावा
१७	१	७५१	१७५१
३०	४	मार्चेबंदी	मोर्चेबंदी
४६	७	उमयतास	उभयतास
५७	१९	त्यावरूर	त्यावरून
७४	२१	करतो	मारतो
८०	२१	मेद	भेद
८४	१०	इतला	इजला
९१	६	खयसैन	खमसैन
१५५	२४	मौ	मौ ।।
१६६	३	कमलालाकर	कमलाकर
१७६	१६	विळवडे	वळिवडे
२०३	१	घोडपडे	घोरपडे
२१३	१३	शिंदे शिंदे	शिंदे